

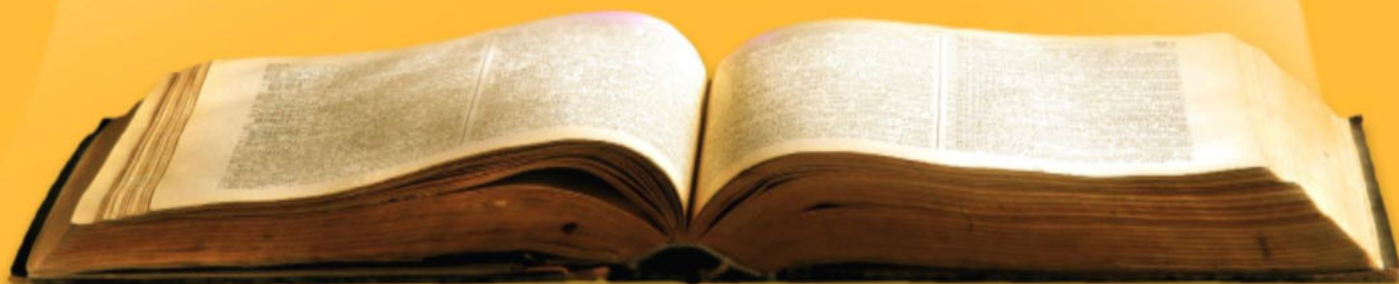
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ 16. 2020

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Хмельницького
кооперативного
торговельно-
економічного
інституту

Економічні науки

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту:
Економічні науки

Науковий журнал

№16 2020

Засновано в червні 2011 р.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту
від 28 травня 2020 р. (Протокол №7)*

Редакційна колегія:

Комарницький І. М., д. е. н., проф. (головний редактор);
Коваль Л. М., д. е. н., доц. (заступниця головного редактора);
Тюх Х. В., співголова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих учених ХКТЕІ (відповідальна за випуск);
Мікула Н. А., д. е. н., проф.;
Пелик Л. В., д. т. н., проф;
Пономарьов П. Х., к. т. н., проф.;
Олуйко В. М., д. н. держ. упр., проф.

Матеріали журналу знаходяться у вільному доступі на сайті
<http://www.xktei.km.ua/naukova-diyalnist/naukovi-vidannya/>

Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту: Економічні науки. – Хмельницький, 2020. – № 16. – 261 с.

Наукове видання висвітлює актуальні питання економічної теорії; економіки та управління підприємствами; бухгалтерського обліку та оподаткування; фінансів, банківської справи та страхування; менеджменту, готельно-ресторанного бізнесу; підприємництва, біржової торгівлі та митної справи.

© Збірник наукових праць ХКТЕІ, 2020, №16

ЗМІСТ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Антонюк Л. Л., Кожушана Т. В.

*ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
СУЧАСНИХ МЕГАПОЛІСІВ*

6

Дюсембекова А. М.

*СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
КАЗАХСТАНА*

25

Ціпуринда В.С.

*ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО ФОРМУВАННЯ
СТРУКТУРНИХ ОСНОВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ДИНАМІКИ ЙОГО
РОЗВИТКУ*

30

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Боровиков О.В.

*МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА*

48

Дика Я. В., Беляєва Н. С.

*ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ДІЛОВОЇ КАР'ЄРИ МЕНЕДЖЕРА В
МІЖНАРОДНІЙ КОРПОРАЦІЇ*

57

Кушнір В.С.

*ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОДЕЛІ
КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ*

67

Миколайчук І.П., Аксьонова А.О.

*ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ КАР'ЄРНОГО
ЗРОСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ*

80

Романюк А., Беляєва Н.

*ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ МЕНЕДЖЕРА ДО ЗДОБУТТЯ ДОВІРИ ТА
АВТОРИТЕТУ ПІДЛЕГЛИХ*

90

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ У ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

Лопатовська О.О., Коцуней Д.О.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВИХ АСПЕКТІВ ВІДОБРАЖЕННЯ
ОРЕНДНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА 104

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ

Бочуля О. О., Нікольчук Ю. М.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ 117

Галузинський О.А., Носов О.Ю.

КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ВИДИ 130

Колган Я. П., Носов О. Ю.

ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА: ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ 138

Крисовський О. А., Носов О. Ю.

ДО ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ
ПІДПРИЄМСТВА 153

Нікольчук Ю. М.

УТОЧНЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КАТЕГОРІЇ
«ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ» 167

Фурман Я. С., Нікольчук Ю. М.

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПРЕДМЕТ
ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ 182

Храмцова Т.В., Батракова Т.І.

СУЧАСНИЙ СТАН ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ 195

Зайцев Є.А., Батракова Т.І.

АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 205

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гриценко В.О., Красножон С.В.

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

215

Сарай Н.І.

*РОЛЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ
СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА*

228

Трофименко К.В.

*ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАЦІЯ» В ЛІТЕРАТУРНИХ
ДЖЕРЕЛАХ*

241

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Максименко О.Р., Красножон С.В.

*ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ*

252

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК: 338.2

Антонюк Л. Л.,
antoniuk@kneu.edu.ua, ORCID ID 56669978300, Researcher ID: J-7149,
д. е. н., професор кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

Кожушана Т.В.,
tanya.kozhushana@gmail.com, ORCID ID 0000-0001-7429-6535,
студентка II курсу факультету міжнародної економіки і менеджменту
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНИХ МЕГАПОЛІСІВ

Анотація. У статті досліджуються актуальні проблеми нерівномірного розвитку регіонів та міст, сучасні процеси конкурентної взаємодії мегаполісів та міських агломерацій, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність країн у тому числі. Метою статті є комплексний аналіз національних стратегій і програм формування глобальної конкурентоспроможності мегаполісів та системне дослідження сучасних тенденцій розвитку глобальних міст, а також аналіз бенчмаркінгу мегаполісів КНР та їх стратегічного розвитку. У ході дослідження встановлено, що мегаполіси нарощують міжнародну конкурентоспроможність завдяки формуванню ефективної інноваційної екосистеми та сучасної інфраструктури. Обґрунтовується, що конкурентоспроможність міст зумовлюють сукупність таких факторів, як інституції, політика, стратегії, які детермінують рівень стійкої продуктивності міста. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на визначення умов, факторів, механізмів конкурентоспроможності мегаполісів, стратегічних планів та перспектив розвитку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, мегаполіс, бенчмаркінг, кластери, економічний потенціал, рейтинг, інвестиційна привабливість, глобальна привабливість.

Antoniuk L.,
antoniuk@kneu.edu.ua, ORCID ID 56669978300, Researcher ID: J-7149
Doctor of Economics, Professor of the Department of International Economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

Kozhushana T.,
tanya.kozhushana@gmail.com, ORCID ID 0000-0001-7429-6535
Second-year student of the Faculty of International Economics and Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF MODERN MEGAPOLISES

Abstract. The article examines current issues of uneven growth of regions and cities, modern processes of competitive interaction of megacities and urban agglomerations, which affect the international competitiveness of countries. The purpose of the article is a

comprehensive analysis of national strategies and programs for the formation of global competitiveness of megacities and a systematic study of current trends in global cities, as well as an analysis of benchmarking of Chinese cities and their strategic development. The study found that megacities lead and promote rules that affect the whole world, large technology centers, communities and startups are concentrated in megacities, along with these global trends, opportunities for business and people associated with the megapolis are growing. It is proved that urban competitiveness is a set of factors such as institutions, policies, strategies and processes that determine the level of productivity of the city. Further research should be directed at determining the conditions, factors, mechanisms of competitiveness of megacities, strategic plans and development prospects.

Key words: competitiveness, megalopolis, benchmarking, clusters, economic potential, rating, investment attractiveness, global attractiveness.

Постановка проблеми. В умовах розвитку четвертої промислової революції розвиток не лише країн, а й регіонів та міст став ще більш нерівномірним. Тому у всіх країнах світу актуальним є забезпечення сталого прогресу, а пріоритетними завданнями для цього є розробка стратегій розвитку мегаполісів та міських агломерацій, оскільки саме в них зосереджене впровадження інновацій, таланти, уряд та підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні концепції визначення конкурентоспроможності країн та міст, які виступають підґрунтям для розвитку поглядів сучасних вчених, були свого часу запропоновані М. Портером, А. Робертсом, П. Томпсоном, К. Керном, Н. Кліфтоном та багатьма іншими. Серед українських вчених, які досліджували теоретичні основи конкурентоспроможності країн і міст, а також напрями забезпечення їх збалансованого розвитку можна виділити О. Білоруса, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Б. Антонюка, О. Швиданенка та багатьох інших. Враховуючи концептуальний характер даних досліджень, багато сучасних досліджень здійснюється не лише вченими, але й компаніями глобального рівня, які залучені в секторі оцінки міст щодо їх інвестиційної та підприємницької діяльності, компанії, що спеціалізується на наданні послуг в сфері нерухомості та управління інвестиціями та консалтингова компанії, (наприклад The Business of Cities, Jones Lang LaSalle, Economist Intelidgence Unit, Mercer, KPMG), а також різноманітними міжурядовими організаціями, такими як Світовий

економічний форум, Група Світового банку, Організація Об'єднаних Націй. Важливими для розгляду є звіти и Організації економічного співробітництва та розвитку, АТ Kearney, а також американської організації Ради конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Дослідити умови, фактори та механізми конкурентоспроможності мегаполісів, стратегічні плани та перспективи їх розвитку; проаналізувати сучасні тенденції розвитку глобальних міст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-дослідні центри по всьому світу посилюють увагу до зростаючої ролі міст, оскільки вони справді мають значення, займають ледь не 2% поверхні Землі та приймають понад половину світового населення, а мегаполіси діють як ключові вузли глобальної економіки та політичні центри, тому мають ще більше значення. Кількість явищ, що потребують міжнародної координації та реагування тісно пов'язані з подіями на рівні міста. Завдяки їх розміру, політичному та економічному значенню вони найбільше впливають на ці та багато інших явищ, оскільки те, що відбувається у містах, має наслідки на національному та міжнародному рівні.

Вперше конкурентоспроможність міст дослідив М. Портер [1], який вважав що вона визначається їх здатністю постійно підтримувати високий зростаючий рівень життя завдяки підвищенню підприємствами продуктивності використання праці та капіталу. Окрім нього це питання досліджували ще багато науковців, які трактували це поняття неоднаково та вбачали такі основні детермінанти: В. Куйбіда та І. Дегтярьова [2] – залучення ресурсів, вищий, порівняно з іншими містами, рівень життя його мешканців та вища продуктивність праці; Н. Леонова [3] – можливість міста конкурувати на ринку товарів, інвестиційних ресурсів, послуг, цінніших та кращих якістю; А. Мельдахонова [4] – стійкий розвиток, оскільки у випадку, коли місто стає неконкурентоспроможним, воно не може припинити своє існування як компанія, яка може вийти з ринку. Універсальним на наш погляд можна вважати визначення Всесвітнього

економічного форуму [5]: конкурентоспроможність мегаполісів в сучасному розумінні можна визначити як сукупність факторів - політики, інститутів, стратегій та процесів - які визначають рівень стійкої продуктивності міста.

Незважаючи на багатогранність поняття та різницю в сприйнятті даної категорії різними дослідниками, існують певні риси, об'єднавши які можна сформулювати власне бачення детермінантів конкурентоспроможності мегаполісів. Першим важливим компонентом є інфраструктура, (енергетика, різні види транспорту, інформаційно-комунікаційні технології, швидкісний Інтернет, енергетичні та логістичні системи). Багато з тих самих факторів, що впливають на конкурентоспроможність на національному рівні, є актуальними на рівні міста, наприклад для покращення бізнес-середовища: бюджетна політика, що стосується фіскальної політики міста (доходів і витрат); політика та правила ділового середовища, що стосуються ринків товарів, послуг, капіталу та робочої сили; зовнішньоекономічна політика, яка позиціонує місто у світовій економіці за рахунок міжнародної торгівлі, фінансів та прямих іноземних інвестицій. Соціальний капітал є не менш важливим, адже саме він роблять інвестиції в нові технології більш продуктивними та включає такі фактори: системи освіти, підприємницька культура, фактори якості життя, відносини, що сприяють довірі та полегшують комерційні та фінансові взаємодії.

Роль інновацій у розвитку конкурентних міст лежить в основі програм місцевого самоврядування щодо розвитку, оскільки вони є місцем, де інновації ініціюються, прискорюються та приймаються для вирішення проблем, які з'являються як в уряді, так і у підприємців, тому безумовно є фактором формування конкурентоспроможності. Наприклад глобальні міста "Великої сімки" - включаючи Нью-Йорк, Токіо та Лондон - є основою цієї системи і мають сильні позиції в різних сферах сучасної економіки. Це міста, які традиційно асоціюються з інноваціями, де

знаходяться багатонаціональні корпорації та кластери університетів світового класу. Однак міста середнього розміру та міста на ринках, що розвиваються, також встановлюють себе як інноваційні майданчики, створюючи для себе ніші в сучасній економіці.

Однак, як дослідники технологій передбачають, що оцифрування та краудсорсинг фактично підірвуть самі основи мегаполісного господарства, яке, як правило, будується на певному поєднанні виробництва, торгівлі, роздрібної торгівлі та професійних послуг, оскільки всі мегаполіси створені для досягнення максимальної продуктивності їх масового населення. Сьогодні ці міста значною мірою залежать від економії масштабу, завдяки якій збільшення виробництва приносить вигідні витрати, а також заощадження та вигоди від спільного розміщення людей та фірм у мікрорайонах та промислових кластерах. Але технологічний прогрес зараз змінює ці старі бізнес-моделі, загрожуючи майбутньому мегаполісів в нашому звичному розумінні, тобто змінює їх модель принципи роботи. Поширення деяких методик (наприклад, 3-D друк, який може в кінцевому рахунку скоротити ланцюжок поставок лише дизайнера з одного кінця і виробника на іншому) усуне деякі, з багатьох зв'язків у світовому виробничому процесі

Економічний розвиток та зростання населення міст йдуть пліч-о-пліч. По всьому світу країни з більшим розміром ВВП на душу населення мають більшу кількість самого населення, яке проживає в містах і, особливо, в мегаполісах, так середня частка людей, які проживають у мегаполісах на 20% більше у країнах з високим рівнем доходу [6].

Коли міста переходять до більш глобального позиціонування, важливим для їхнього ж розвитку є рейтинг серед інших, схожих за рівнем розвитку міст. Порівняльний аналіз та обмін знаннями є важливими в умовах швидкої урбанізації, для глобальної економічної конкурентоспроможності та пов'язаного з цим попиту інфраструктурні інвестиції. Міста змагаються, наприклад, шляхом залучення кваліфікованої

та освіченої робочої сили, розвивають сучасну інфраструктуру для підтримки домогосподарств та підприємств, щоб вони були продуктивнішими, відповідають за побудову міцних систем місцевого самоврядування, розвивають ринки землі та нерухомості, також вони все активніше створюють високі екологічні стандарти та високу якість життя своїх громадян. Таким чином, дані міського рівня необхідні не лише для того, щоб рік за роком робити порівняльний аналіз щодо надання послуг та інвестицій, але вони також повинні бути глобально стандартизованими.

Рейтинги міст висвітлюють зростаючий глобальний попит на міські показники, вимірювання ефективності та міжнародно-орієнтовані порівняння, адже вони також інформують та впливають на практику міського управління в умовах урбанізації та спрямовують її до міжнародного рівня. Методи, схеми та індекси оцінки мегаполісів та вимірювання їх конкурентоспроможності дуже різноманітні і перебувають в стані швидкого розширення як за кількістю показників, так і за широтою тематики, яку висвітлюють різні дослідження.

Для аналізу конкурентоспроможності мегаполісів можна розглянути ефективні на наш погляд дослідження, які допомагають визначити актуальні способи залучення капіталу, бізнесу, талантів, як ці міста поширюють культурний, політичний та економічний вплив та які фактори впливають на цей результат.

Консалтингова компанія, що спеціалізується на наданні послуг в сфері нерухомості та управління інвестиціями Jones Lang LaSalle (JLL), спільно з The Business of Cities щорічно опубліковує звіти [7] про конкурентоспроможність міст, чим оцінює фактори, які впливають на ведення бізнесу та інвестиційну діяльність, тим самим оцінюючи економічну стійкість, у 2019 році в основі їх дослідження існує понад 500 орієнтирів. За результатами дослідження сім мегаполісів розвинутих країн світу – Лондон, Нью-Йорк, Париж, Сінгапур, Токіо, Гонконг та Сеул - підтримують найбільшу стабільність за ключовими критеріями

конкурентоспроможності у 2019 році, все більше міст кидає виклик і претендує на приєднання до цього підрозділу. Наприклад, Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Шанхай, Торонто, Чикаго та Пекін очолюють список "Глобальних претендентів". Берлін, Бостон, Мюнхен та Стокгольм - це головний приклад міст, що піднімаються в рівні конкурентоспроможності внаслідок їх здатності адаптуватися до нових економічних моделей, розширення інноваційних можливостей та інституційної сили.

Міжнародна консалтингова компанія A.T. Kearney теж щорічно розробляє Індекс глобалізації міст світу (The Global Cities Index) [8], який не лише показує критерії конкурентоспроможності, але й робить прогнози лідерства провідних мегаполісів та дають уявлення про поточну ефективність та майбутній потенціал міст. Індекс показує, які міста є найбільш конкурентоспроможними зараз у ключових сферах: від ділової активності та культури до людського капіталу, політичного залучення та обміну інформацією. Нью-Йорк, Лондон та Париж продовжують займати перші три місця.

У звіті також висвітлені прогнози та дані про зміни ефективності провідних мегаполісів. Наприклад, посилена ділова активність та потужні показники щодо залучення людського капіталу допомогли Нью-Йорку зберегти своє перше місце, результативність Токіо та Гонконгу підвищились, вони зараз займають четверте та п'яте місце. Ділова активність продовжує зростати у цих містах, як і поліпшення культурного досвіду та обмін інформацією. Загалом, ефективність у всіх провідних європейських містах затримується з 2018 року. Зниження показників людського капіталу відслідковуються у Лондоні, Брюсселі та Берліні, ця тенденція потребує постійного моніторингу. Окрім цього, як було вже зазначено, звіт формує прогноз майбутньої ефективності мегаполісів, оцінюючи чотири показники: благополуччя населення, економіка, інновації та управління. Це робиться в першу чергу для того, щоб зацентувати увагу на окремих проблемах мегаполісів, які вони вирішують

менш ефективно, ніж це роблять їх конкуренти. Як видно зі звіту Global Cities Outlook 2019 року, Сан-Франциско, минулорічний переможець Outlook, опустився на третє місце. Незважаючи на те, що місто все ще відрізняється інноваціями, інші провідні міста випереджають його у таких сферах, як особисте благополуччя, управління та корпоративне інвестування. Сінгапур стрибає на друге місце, продовжуючи стабільний підйом в рейтингу. У поєднанні з Токіо ці міста свідчать про величезний потенціал азіатських міст.

Також на нашу думку варте уваги дослідження The Mori Memorial Foundation та їх Global Power City Index [9], який оцінює та класифікує мегаполіси відповідно до їх привабливості та сили для залучення людей, капіталу та підприємств з усього світу. GPCI висвітлює сильні сторони, слабкі місця та проблеми не тільки за рейтингом, а і за аналізом окремих галузей. Його результати використовуються як для міської політики, так і для корпоративних стратегій. За загальним індексом GPCI 5 лідерів рейтингу (Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Париж, Сінгапур) тримають провідні позиції з 2010 року, інші мегаполіси активно рухаються в межах п'ятнадцятки кращих, а такі мегаполіси як Мельбурн та Мадрид доповнили рейтинг топ-15 лише в 2019 році.

Китайський район мегаполісів найбільш конкурентоспроможний, ніж будь-який інший регіон світу. Кількість міст КНР, які включені до рейтингів глобальних міст щорічно зростає. Дослідження індексів показують, що китайські мегаполіси спроможні залучати як прямі іноземні інвестиції, так і провідні компанії та таланти.

Еволюція міст Китаю відображає величезні зусилля національних, регіональних та місцевих структур для підвищення конкурентоспроможності їх мегаполісів. Ініціативи були зосереджені на діловій, урядовій та культурній діяльності, забезпечуючи покращення та підвищення якості життя мешканців, збільшуючи простоту ведення бізнесу та привернення все більшої кількості інвестицій та уваги з боку

глобальних компаній. Удосконалення китайських міст можна пояснити безліччю факторів, що охоплюють бізнес, технології, людський капітал тощо, тому можна виділити ключові детермінанти їх розвитку:

- модернізація політики та програм, що надають сприятливе бізнес-середовище для місцевих та глобальних корпорацій та підприємців;
- розвиток високоефективної інфраструктури та посилення технологічних можливостей;
- розвиток бізнес-середовища для залучення талантів, які сприяють його розвитку;
- проведення урядової політики у ключових національних секторах;
- забезпечення охорони здоров'я, підвищення якості освіти та підтримка культурних пропозицій;
- дії уряду, спрямовані на зміцнення особистого добробуту в суспільстві та людського капіталу.

Ці зусилля та багато інших пояснюють те, як китайські міста підтримують такі високі показники, також вони є влучним прикладом того, як бізнес, уряд та соціальна політика можуть спільно працювати на національному, регіональному та місцевому рівнях для прискорення зростання. Наприклад, хоча ділова активність була домінуючим рушієм зростання результатів китайських мегаполісів, ця діяльність не відбулася б без ініціатив, які також розвивали людський капітал та культурний досвід.

Конкуренція за людський капітал та інвестиції триває, тому державні та приватні партнерства відіграють важливу роль у наданні допомоги містам у всьому світі підтримувати свою конкурентоспроможність. В основі цих зусиль лежить людський капітал, цифрова трансформація та залучення світових корпорацій. Тому мегаполіси КНР сьогодні зосереджуються на залученні та збереженні високоякісних талантів, що теж є їх конкурентною перевагою. Третій рік поспіль Шанхай є

найпривабливішим містом для талантів, а Шеньчжень та Пекін займають наступні дві позиції у 2019 році.

Згідно звіту конкурентоспроможності A.T. Kearney 2019 [8] три китайські мегаполіси (Гонконг, Пекін, Шанхай) входять до топ-25 Global Cities Index та не змінили свої позиції порівняно з 2018 роком, окрім цього, китайські мегаполіси швидко підвищують свої позиції (за основу взято 60 мегаполісів, які були вперше досліджені компанією у 2008 році): загалом їх показники виросли втричі швидше, ніж у північноамериканських мегаполісів, а в перспективі китайські міста покращилися в 3,4 рази швидше, ніж європейські. Ділова активність найкращим серед показників індексу, також успіхи у розвитку здійсненні людського капіталу та обміну інформацією значно прискорили їх прогрес.

За даними звіту консалтингової компанії Jones Lang LaSalle (JLL) спільно з The Business of Cities [7], а саме рейтингу мегаполісів, що стрімко розвиваються та мають великі перспективи на майбутнє, китайські міста особливо відзначились не тільки провідними позиціями, а і своєю кількістю. Найбільше з міст КНР виділились Гуанчжоу, Шеньжень та Тайбей, які за усіма показниками зайняли високі позиції в рейтингу. Гуанчжоу відзначився сильною конкурентоспроможністю фінансової галузі, корпоративної діяльності, системою електричного транспорту та значному розширенню ринку послуг. Шеньчжень випередив усі мегаполіси світу у сфері інфраструктури, інноваційність, ведення бізнесу та транспортна інфраструктура також на досить високому рівні. Репутація міста Тайбей значно зросла завдяки стабільно високим показникам вищої освіти, технологічного підприємництва, інвестиційної привабливості, якості життя та безпеки.

У лютому 2014 р. уряд КНР оголосив про створення столичного регіону «Цзін-Цзін-Цзі» з метою інтеграції економік Пекіна, Тяньцзіня та провінції Хебей до спільного урбаністичного простору. План інтеграції економік цих міст був частиною масштабних урядових програм щодо

врегулювання складних питань містобудування та просторового планування в рамках «Національного плану урбанізації нового типу» (2014-2020 рр.), його метою було врегулювання та розв'язання ряду питань таких проблем як: управління міським господарством, впровадження світових практик землекористування, контролю чисельності населення, запровадження збалансованої міграційної політики, покращення ситуації з довкіллям. Підставами створення регіону Пекін-Тяньцзінь-Хебей були також. Основна мета розбудови кластеру столичного регіону «Цзін-Цзінь-Цзі» розв'язати різні проблеми урбанізації, звільнити місто Пекін від деяких обтяжливих муніципальних, адміністративних та економічних функцій.

Одним із ключових елементів сучасної економічної та соціальної політики Китаю є його стратегія урбанізації, яка була прийнята в 2014 році та окреслена в Національному плані урбанізації на 2014–2020 роки, який зосереджується на будівництві міського кластеру світового рівня та нового етапу урбанізації. Варто зазначити, що загалом ключові 19 міст-кластерів КНР формує близько 43% ВВП Китаю, з яких 14% припадає на кластер «Дельти річки Чжуцзян», 23% – на кластер «Дельти річки Янцзи» і 9% – на столичний регіон Пекін-Тяньцзінь-Хебей [11].

Дуже велика увага уряду приділяється кластерам портової інфраструктури та інноваційним локалітетам. Невипадково найбільш технологічно-інноваційні іноземні інвестиції також спрямовуються до таких кластерів: дослідницький центр Google з питань штучного інтелекту в Пекіні, дослідницький центр штучного інтелекту компанії Microsoft в Шанхаї. Згідно плану уряду існує значний прогрес: Гонконг покращив свої позиції як центр міжнародних фінансів, основна увага була зосереджена на торгівлі та авіап перевезеннях; Шеньчжень - вже особлива економічна зона, в якій функціонують такі гіганти, як Huawei, Tencent і ZTE - розвивається як найбільш інноваційне місто Китаю.

Також існує ініціатива щодо створення нових еко-міс, що отримала соціальну та політичну підтримку. Багато органів місцевого самоврядування в Китаї зараз визнають цю тенденцію як визначальну та надають їй велику перевагу.

Проте експерти виокремлюють є ряд загроз, з якими КНР стикається зараз або ймовірно в майбутньому. Так як соціальна тенденція повної урбанізації була запланована в Китаї вже давно, у наступні роки вона буде продовжувати зростати, швидкість урбанізації буде постійно зменшуватися, а розрив між урбанізацією постійних мешканців та домогосподарствами буде продовжувати скорочуватися. З такою тенденцією виникає чимало ризиків, наприклад виникає величезний попит на зайнятість та державні витрати, велика кількість безробітних спричинить серйозні соціальні ризики, масштабне міське будівництво та спекуляція з нерухомістю призводять до серйозних ризиків боргу та фінансових ризиків. Окрім цього, швидка урбанізація створила різні соціальні проблеми, що загрожують соціальній стабільності та стійкості урбанізації, наприклад, неспроможність уряду інтегрувати нових мігрантів у міське суспільство.

Таким чином, Китай продовжує підтримувати промисловість та покращувати середовище для ведення бізнесу, розвивати сферу послуг та сприяти модернізації. Також загрозою не лише для Китаю, але і для решти світу залишається клімат та зміни навколишнього середовища, тому зараз існує тенденція здатності підприємств контролювати викиди та орієнтуватися на перехід до чистих технологій з низьким вмістом вуглецю. Загалом в Китаї виділяють 5 основних ризиків, що можуть перешкодити зростанню: екологічний/кліматичний ризик, ризики кібербезпеки, операційний та технологічний ризики [12].

В умовах пандемії поширення вірусу COVID-19 мегаполіси КНР також відзначились дисциплінованістю та зваженими діями уряду. Ключовим драйвером, як виявилось, стали цифрові технології. Китайське

систематичне та активне управління ризиками, засноване на співпраці між урядовими чиновниками та експертами в галузі охорони здоров'я, виявилось ефективним у контролі над вірусом. Завдяки високим інформаційним технологіям, стійким та продуманим логістичним системам, урядовому керуванню та свідомості громадян вдалось побороти вірус, в той час коли мегаполіси Європи та США не показують стабільного контролю над ситуацією та швидких темпів подолання пандемії. Окрім цього, в КНР були прийняті заходи щодо уникнення другої хвилі зараження COVID-19, які стосуються забезпечення контролю над соціальною дистанцією, гігієною, створення електронних систем запису, централізованих каналів звітності та комунікацій для інформування громадян, QR-кодів, для відстеження стану населення.

Ділова активність мегаполісів все ж знизилась, ці системи зазнали значних втрат: банкрутства та втрати робочих місць, падіння ВВП та попиту. У першому кварталі 2020 року відбулось значне зменшення ВВП КНР порівняно з попереднім кварталом на 9,8%, а в попередні періоди воно стабільно збільшувалось [13]

Проаналізувавши ситуацію, яка склалась та вказала на помилки у стратегічному плануванні, уряд КНР вніс корективи у своєму управлінні. 24 лютого в Пекіні відбулася відеоконференція з приводу шостої річниці реалізації координованої стратегії розвитку Пекін-Тяньцзінь-Хебей, Спільна профілактика та контроль над епідемією було важливим завданням, що сприяло вдосконаленню цієї стратегії, тому столичний кластер створив спільний робочий механізм. Механізми координації на рівні провінцій та муніципальних органів влади спільно створили робочі групи з управління потоками персоналу, забезпечення життєдіяльності, відновлення виробництва та інші робочі групи. Муніципальний комітет партії та Координаційне бюро Пекін-Тяньцзінь-Хебей співпрацювали з відповідними департаментами трьох провінцій та міст, щоб сформулювати десять інституційних заходів, таких як обмін інформацією про ситуацію з

епідемією, керуючи впорядкованим потоком кадрів, регіональним промисловим ланцюгом, що підтримує підприємства, та ключовими проектами для відновлення виробництва.

У новому стратегічному плані (короткостроковий – до 2025 року, довгостроковий – до 2035 року), розробленим під керівництвом Центрального комітету партії та Державної ради [14] зазначено про побудову нових урбаністичних зв'язків: структура має вигляд одного центру, одного оазису, чотирьох груп, чотирьох областей, декількох коридорів та декількох вузлів. Перший центр - це міський підцентр Пекіна, який є функціональним центром регіонального розвитку та керує регіональним плануванням. Оазис - це масштабний екологічний оазис у центральній частині Північного каналу та річки Чаобай, який є головним органом регіональної екосистеми. Чотири групи є ключовими напрямками побудови міських функцій. Чотири області - це чотири великих екологічних ділянки. Кілька коридорів - це декілька екологічних коридорів. Вузли - це декілька маленьких містечок (нових міст) та екологічних вузлів, їх сутність в покращенні не тільки зони мегаполісу, а й маленьких міст та сіл, тим самим покращувати розподіл інфраструктури. Цілями плану також є реалізація спільного розподілу, координації, транспортного зв'язку, екологічного проектування, будівництва, розвитку промисловості, розподілу ресурсів та державних послуг в межах столичного мегаполісу Пекін-Тяньцзінь-Хебей.

Багато розділів плану включають розвиток екологічної інфраструктури: удосконалення регіональної системи утилізації відходів, очищення ґрунтів, посилення захисту басейнів річок та регіонального контролю над забрудненням атмосфери. Загалом буде сформована уніфікована система у галузі екологічного управління, інфраструктури, державних служб та інженерних технологій [15].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Конкуренентоспроможність мегаполісів усе більше визначає багатство країн та регіонів, є складовою досягнення економічного зростання, процвітання та соціального прогресу. Конкуренентоспроможність міст – це сукупність таких факторів, як інституції, політика, стратегії та процеси, які визначають рівень стабільної продуктивності міста. На це впливає багато факторів, які сьогодні визначають їх позиціонування на економічній карті світу, серед них можна виділити: економічний потенціал, інвестиційна привабливість, фінансова система, інститути, людський капітал, бізнес-середовище, глобальна інтеграція, соціально-культурне середовище та навколишнє середовище. Для розробки ефективних стратегій стабільного розвитку мегаполісів також є досить важливим досвід міст, що досягли значних конкурентних переваг та конкурентного лідерства. За результатами дослідження сім мегаполісів розвинутих країн світу - Лондон, Нью-Йорк, Париж, Сінгапур, Токіо, Гонконг та Сеул - підтримують найбільшу стабільність за ключовими критеріями конкурентоспроможності у 2019 році, а Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Шанхай, Торонто, Чикаго та Пекін очолюють список головних їх конкурентів.

Китайський район мегаполісів найбільш конкурентоспроможний, ніж будь-який інший регіон світу. Зусилля національних, регіональних та місцевих структур для підвищення конкурентоспроможності мегаполісів були зосереджені на діловій, урядовій та культурній діяльності, забезпечуючи покращення та підвищення якості життя мешканців, збільшуючи простоту ведення бізнесу та привернення все більшої кількості інвестицій та уваги з боку глобальних компаній. Створення столичного регіону «Цзін-Цзінь-Цзі» є прикладом для дослідження та досвіду розвитку міських агломерацій. Його метою є врегулювання та розв'язання питань урбанізації, управління міським господарством, впровадження світових практик землекористування та контролю над

зростанням чисельності населення, запровадження збалансованої міграційної політики, боротьба з міськими заторами, покращення ситуації з низькою здатністю подолання стічних вод та утилізації твердих відходів, із забрудненням повітря, води та ґрунтів, а також удосконалення системи реєстрації домогосподарств.

У світлі останніх подій з поширенням пандемії COVID-19 дослідження показало, що уряд КНР якісно застосував систематичне та активне управління ризиками, засноване на співпраці між урядовими чиновниками та експертами в галузі охорони здоров'я, виявилось ефективним у контролі над вірусом. Завдяки високим інформаційним технологіям, стійким та продуманим логістичним системам, урядовому керуванню та свідомості громадян вдалось побороти вірус, але все ж таки побічні ефекти на економіку та ділову активність мегаполісів теж існують, оскільки ці системи сповільнились та зазнали значних втрат. Тому в умовах сучасної світової кризи серед ключових факторів конкурентоспроможності варто виокремити на наш погляд системне впровадження сучасних ІКТ та їх використання в стабілізації економічного та соціального процвітання, подолання наслідків поширення вірусу та полегшення співпраці між урядом та громадськістю.

Література:

1. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, March-April 1990. URL: http://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf (Last accessed: 05.05.2020).
2. Куйбіда В., Дегтярьова І. Формування моделі конкурентоспроможності міста в межах регіону як системи. Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць. №4. 2011. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04\(11\)/11kvsmrs.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04(11)/11kvsmrs.pdf) (дата звернення: 05.05.2020).
3. Николаева Н.А. Конкурентоспособность города: взгляд зарубежных ученых. Маркетинг в России и за рубежом. 36. 2001. URL: <https://www.cfin.ru/press/marketing/2001-6/07.shtml> (дата обращения: 10.05.2020).
4. Мельдаханов А.А. Природа конкурентоспособности города: факторы, методы, критерии. Управление экономическими системами: электронный научный журнал. 2014. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Ecologia/67528.doc.htm (дата обращения: 10.05.2020).

5. The Competitiveness of Cities 2014. World Economic Forum, a report of the Global Agenda Council on Competitiveness, August 2014. URL: http://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_CompetitivenessOfCities_Report_2014.pdf (Last accessed: 05.05.2020).
6. Cities in the World A new perspective on urbanisation. OECD. 2020. URL: <http://www.oecd.org/cfe/cities/Cities-in-the-World-Policy-Highlights.pdf> (Last accessed: 09.05.2020).
7. Kelly J., Seymour M., Moonen T., Nunley J., Morrissey C. Demand and Disruption in Global Cities. JLL and The Business of Cities. 2019. URL: <https://www.us.jll.com/content/dam/jll-com/documents/pdf/research/jll-demand-and-disruption-in-global-cities-2019-v1.pdf> (Last accessed: 05.05.2020).
8. Global Cities Report. A.T. Kearney. 2019. URL: <https://www. Kearney.com/global-cities/2019> (Last accessed: 07.05.2020).
9. Global Power City Index 2019. The Mori Memorial Foundation. 2019. URL: http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2019_summary.pdf (Last accessed: 05.05.2020).
10. Wood J. This Chinese megacity is building a giant waste-to-energy plant. World Economic Forum, 01.07.2019. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/07/one-of-china-s-biggest-megacities-is-building-a-giant-waste-to-energy-plant/> (Last accessed: 10.05.2020).
11. Кошовий С.А. Міська агломерація Пекін-Тяньцзінь-Хебей, п'ять років потому. Журнал "Україна-Китай". №16(2). 2019. URL: <http://sinologist.com.ua/koshoviy-s-miska-aglomeratsiya-pek-in-tyantszin-hebej-p-yat-rokiv-potomu/> (дата звернення: 10.05.2020).
12. Agile or irrelevant. China CEO Outlook. KPMG, 2019. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2019/06/2019-china-ceo-outlook.pdf> (Last accessed: 09.05.2020).
13. Textor C. Quarterly gross domestic product (GDP) growth rate in China Q1 2018-Q1 2020. Statista, 11.03.2020. URL: <https://www.statista.com/statistics/271769/quarterly-gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/> (Last accessed: 12.05.2020).
14. Coordinated development plan of Tongzhou District of Beijing and Sanhe, Dachang and Xianghe in Hebei. Beijing Municipal, National Development and Reform Commission, 25.03.2020. URL: http://fgw.beijing.gov.cn/fgwzwwgk/ghjh/qtgh/202003/t20200331_1751802.htm (Last accessed: 15.05.2020).
15. Beijing Tongzhou District and Hebei Province Sanhe, Dachang, Xianghe three counties and cities coordinated development plan" released. Beijing Municipal, National Development and Reform Commission, 18.03.2020. URL: http://fgw.beijing.gov.cn/fzggzl/jjjxtfz/zcjd_9843/202003/t20200326_1738027.htm (Last accessed: 11.05.2020).
16. Competitive Cities and their Connections to Global Value Chains. World Economic Forum, Global Agenda Council on Competitiveness, June 2016. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_2016_WhitePaper_GAC_Competitive_Cities_.pdf (Last accessed: 08.05.2020).
17. Regions and Cities at a Glance 2018. OECD, 2018. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1 (Last accessed: 07.05.2020).
18. Global Competitiveness Report 2019: How to end a lost decade of productivity growth. World Economic Forum, 08.10.2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth> (Last accessed: 02.05.2020).

19. Drobotiuk O. Chinese megacities: economic growth and development. Journal "Chinese Studies", 2019, №2. URL: <https://chinese-studies.com.ua/sites/default/files/Archive/2019/2/4.pdf> (Last accessed: 09.05.2020).
20. Chen Q. The most competitive cities: China vs rest of the world. Inkstonene, 18.12.2019 URL: <https://www.inkstonenews.com/society/china-ranks-well-most-competitive-cities-list-us-dominates/article/3042653> (Last accessed: 03.05.2020).
21. Ross J. COVID-19 crash: How China's economy may offer a glimpse of the future. The World Economic Forum, 21.03.2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/covid19-economy-china-health-coronavirus-economics-global> (Last accessed: 09.05.2020).
22. Roxburgh H. China's radical plan to limit the populations of Beijing and Shanghai. The Guardian, 19.03.2018. URL: <https://www.theguardian.com/cities/2018/mar/19/plan-big-city-disease-populations-fall-beijing-shanghai> (Last accessed: 09.05.2020).
23. Promote joint prevention and control of the Beijing-Tianjin-Hebei epidemic situation and coordinated resumption of production and production in the upstream and downstream of the industrial chain. Beijing Municipal, Beijing Development and Reform Commission, 19.03.2020. URL: http://fgw.beijing.gov.cn/gzdt/fgzs/xwfb/202004/t20200417_1821751.htm (Last accessed: 14.05.2020).

References:

1. Porter, M.E. (1990), "The Competitive Advantage of Nations", *Harvard Business Review*, URL: http://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf (Accessed: 5 May 2020).
2. Kuybida, V. and Degtyareva, I. (2011), "Formation of a model of city competitiveness within the region as a system", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia*, no. 4, URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04\(11\)/11kvsms.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04(11)/11kvsms.pdf) (Accessed: 5 May 2020).
3. Nikolaeva, N.A. (2001), "The competitiveness of the city: the view of foreign scientists", *Marketynh v Rossyy y za rubezhom*, URL: <https://www.cfin.ru/press/marketing/2001-6/07.shtml> (Accessed: 10 May 2020).
4. Meldakhanov, A.A. (2014), "The nature of city competitiveness: factors, methods, criteria", *Upravlenye ekonomicheskymy systemami*, [Online], URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Ecologia/67528.doc.htm (Accessed: 10 May 2020).
5. World Economic Forum, a report of the Global Agenda Council on Competitiveness (2014), "The Competitiveness of Cities", URL: http://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_CompetitivenessOfCities_Report_2014.pdf (Accessed: 5 May 2020).
6. OECD (2020), "Cities in the World A new perspective on urbanisation", URL: <http://www.oecd.org/cfe/cities/Cities-in-the-World-Policy-Highlights.pdf> (Accessed: 9 May 2020).
7. Kelly, J., Seymour, M., Moonen, T. and Nunley J. (2019), "Demand and Disruption in Global Cities", *JLL and The Business of Cities*, URL: <https://www.us.jll.com/content/dam/jll-com/documents/pdf/research/jll-demand-and-disruption-in-global-cities-2019-v1.pdf> (Accessed: 5 May 2020).
8. Kearney, A. T. (2019), "Global Cities Report", URL: <https://www. Kearney.com/global-cities/2019> (Accessed: 9 May 2020).
9. The Mori Memorial Foundation (2019), "Global Power City Index 2019", URL: http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2019_summary.pdf (Accessed: 5 May 2020).

10. Wood, J. (2019), "This Chinese megacity is building a giant waste-to-energy plant", *World Economic Forum*, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/07/one-of-china-s-biggest-megacities-is-building-a-giant-waste-to-energy-plant/> (Accessed: 10 May 2020).
11. Koshoviy, S.A. (2019), "Beijing-Tianjin-Hebei metropolitan area, five years later", *Zhurnal "Ukraina-Kytai"*, no. 16(2), URL: <http://sinologist.com.ua/koshoviy-s-miska-aglomeratsiya-pekinyantszin-hebejp-yat-rokiv-potomu/> (Accessed: 10 May 2020).
12. China CEO Outlook (2019), "Agile or irrelevant", URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2019/06/2019-china-ceo-outlook.pdf> (Accessed: 9 May 2020).
13. Textor, C. (2020), "Quarterly gross domestic product (GDP) growth rate in China Q1 2018-Q1", *Statista*, URL: <https://www.statista.com/statistics/271769/quarterly-gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/> (Accessed: 12 May 2020).
14. Beijing Municipal, National Development and Reform Commission (2020), "Coordinated development plan of Tongzhou District of Beijing and Sanhe, Dachang and Xianghe in Hebei", URL: http://fgw.beijing.gov.cn/fgwzwgk/ghjh/qtgh/202003/t20200331_1751802.htm (Accessed: 15 May 2020).
15. Beijing Municipal, National Development and Reform Commission (2020), "Beijing Tongzhou District and Hebei Province Sanhe, Dachang, Xianghe three counties and cities coordinated development plan", URL: http://fgw.beijing.gov.cn/fzggzl/jjjxtfz/zcjd_9843/202003/t20200326_1738027.htm (Accessed: 11 May 2020).
16. World Economic Forum, Global Agenda Council on Competitiveness (2016), "Competitive Cities and their Connections to Global Value Chains", URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_2016_WhitePaper_GAC_Competitive_Cities_.pdf (Accessed: 8 May 2020).
17. OECD (2018), "Regions and Cities at a Glance", URL: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1 (Accessed: 7 May 2020).
18. World Economic Forum (2019), "Global Competitiveness Report 2019: How to end a lost decade of productivity growth", URL: <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth> (Accessed: 2 May 2020).
19. Drobotiuk, O. (2019), "Chinese megacities: economic growth and development", *Journal "Chinese Studies"*, no. 2, URL: <https://chinese-studies.com.ua/sites/default/files/Archive/2019/2/4.pdf> (Accessed: 9 May 2020).
20. Chen, Q. (2019), "The most competitive cities: China vs rest of the world", *Inkstone*, URL: <https://www.inkstonenews.com/society/china-ranks-well-most-competitive-cities-list-us-dominates/article/3042653> (Accessed: 3 May 2020).
21. Ross, J. (2020), "COVID-19 crash: How China's economy may offer a glimpse of the future", *The World Economic Forum*, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/covid19-economy-china-health-coronavirus-economics-global> (Accessed: 9 May 2020).
22. Roxburgh, H. (2018), "China's radical plan to limit the populations of Beijing and Shanghai", *The Guardian*, URL: <https://www.theguardian.com/cities/2018/mar/19/plan-big-city-disease-populations-fall-beijing-shanghai> (Accessed: 9 May 2020).
23. Beijing Municipal, Beijing Development and Reform Commission (2020), "Promote joint prevention and control of the Beijing-Tianjin-Hebei epidemic situation and coordinated resumption of production and production in the upstream and downstream of the industrial chain", URL: http://fgw.beijing.gov.cn/gzdt/fgzs/xwfb/202004/t20200417_1821751.htm (Accessed: 14 May 2020).

УДК: 338.22

Дюсембекова А. М.,
Dusembekova_am@mail.ru,

Магистр

Колледж экономики бизнеса и права Карагандинского экономического университета
Казпотребсоюза, г. Караганда

СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Аннотация. Статья посвящена экономической стабильности на потребительском рынке Казахстана фальсифицированной и нелегальной продукции. Целью статьи является управление качеством и непрерывное совершенствование, что позволит добиться основных конкурентных преимуществ - качества и производительности. В ходе исследования установлено, что конкурентоспособность национальной экономики определяется способностью страны осуществлять деятельность, ориентированную на качество.

Ключевые слова: экономика, качество, продукция, контроль.

Dyusembekova A.,
Dusembekova_am@mail.ru,

Master

College of Business Economics and Law of Karaganda Economic University of Kazpussuz,
Karaganda

MODERN FEATURES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN

Abstract.. The article is devoted to the economic stability of adulterated and illegal products in the consumer market of Kazakhstan. Quality management and continuous improvement will allow to achieve the main competitive advantages-quality and productivity. The competitiveness of the national economy is determined by the country's ability to carry out quality-oriented activities.

Key words: Economy, quality, products, control.

Постановка проблемы. Казахстан находится на пути преобразования, внедрения и углубления экономических реформ. Мировая практика не знает альтернативы рынку, однако, переход к нему представляет собой сложный процесс, сопровождающийся привлечением изменений во все сферы деятельности общества.

За последние несколько лет в экономике Казахстана сформировались позитивные макроэкономические тенденции, что позволяет говорить о том,

что экономика страны вышла на траекторию устойчивого экономического роста.

Анализ последних исследований и публикаций. В течение последних лет Казахстан поддерживает высокие темпы экономического роста, что позволяет говорить о выходе страны из фазы кризиса и о начале казахстанского экономического «чуда». В результате проведения экономических реформ в стране удалось не только решить ряд сложных проблем, но и придать мощный импульс развитию экономики.

Основным внешним фактором, способствовавшим росту национальной экономики, явилось улучшение конъюнктуры мирового рынка для основных экспортных товаров Казахстана. В качестве внутренних факторов, оказавших позитивное влияние на темпы экономического роста, выступили устойчивая политическая обстановка в стране, макроэкономическая стабильность, увеличение внутреннего спроса в результате повышения уровня жизни населения и благоприятный инвестиционный климат.

Активное развитие внешнеэкономических связей предопределило резкое увеличение объемов импорта товаров на рынок Казахстана. Причем, значительный поток импорта идет не по прямым связям, а через посредников неспособных выступать от имени изготовителей.

Учитывая, что экономика Казахстана как объект изучения не обладает системным качеством, выявления особенностей механизмов действий экономических законов в этих условиях должно стать предметом особого внимания будущих экономистов.

В настоящее время из-за неслаженности работы различных ведомств, ввоз импортной строительной продукции остается практически нерегулируемой, существование множества полукустарных, мало профессиональных и в ряде случаев полулегальных строительных предприятий-однодневок привели к насыщению казахстанского рынка

недоброкачественной продукцией, а главное не отвечающей нормативным требованиям и зачастую приносящей вред государству.

По защите национальных интересов Казахстана, связанных с развитием строительной промышленности, немаловажная роль отводится работе аккредитованных испытательных лабораторий, проводящих испытания сырья и продукции на соответствие требованиям нормативных документов. По своей сути аккредитованные испытательные лаборатории должны явиться тем фильтром, который не позволит проникнуть на внутренний рынок недоброкачественной импортируемой продукции и товаров, выпускаемых казахстанскими предприятиями.

Таким образом, способствуя обеспечению безопасности продукции, для жизни и здоровья людей государство обеспечит защиту интересов потребителей в вопросах качества продукции.

Основными направлениями реализации Государственной политики в области качества являются проблемы качества и безопасности:

- воздействие на качество и безопасность в процессе создания продукции, а также меры по недопущению проникновения на рынок не качественной, опасной продукции;

- обеспечение качества и безопасности непосредственно на потребительском рынке. Включая меры по сохранению качества с заданными нормативно-техническими требованиями на всех этапах движения товара к потреблению по государственному контролю и надзору на рынке и в торговле с целью исключения фальсификации и подмены товара.

Одним из механизмов, регулирующих рыночные отношения в сфере бизнеса, является деятельность по оценке соответствия продукции, работ и услуг установленным требованиям качества и безопасности, включающей в себя как испытания и контроль, так и подтверждение соответствия, регистрацию объекта оценки и т.д.

Изложение основного материала исследования. В настоящее время положение экономики в Республике обусловлено как трудностями

переходного периода, так и нерешенностью актуальных вопросов в области качества. В этой связи представляется необходимым разработать и принять долгосрочную государственную программу по управлению качеством. Успехи республики в реформировании экономики хорошо известны, и они направлены на интеграцию в мировую экономическую систему.

Одна из важных проблем, которая стоит перед государством и обществом, — это рост на потребительском рынке Казахстана фальсифицированной и нелегальной продукции. Проблема контрафакта во многом угрожает экономической безопасности страны. К сожалению, эффективность существующих административных, гражданско-правовых и уголовно-правовых мер далеко не адекватна размеру ущерба, причиняемого незаконным производством продукции.

Из-за неслаженности работы различных ведомств отечественный рынок наполнен недоброкачественной продукцией, а главное не отвечающей нормативным требованиям и зачастую приносящей вред здоровью граждан. К примеру: на отечественном рынке используется очень большой выбор строительной продукции, предназначенный для строительства жилых домов.

В частности, это кровельные и железобетонные материалы, которые являются основой для строительства, и они не выдерживают свой срок эксплуатации. Причина в том, что используется непроверенный материал, и продукция имеет низкое качество. В связи с этим было приостановлено ряд жилищно - комплексных операций, предназначенных для жителей РК.

Именно, управление качеством и непрерывное совершенствование позволят добиться основных конкурентных преимуществ - качества и производительности. Конкурентоспособность национальной экономики определяется способностью компании осуществлять деятельность, ориентированную на качество.

Выводы и перспективы дальнейших исследований по данному направлению. Эффективное сочетание запасных технологий

строительного производства и управления с казахстанским умением преодолевать трудности, знанием проблем отечественного рынка и требований потребителей, желанием создать качественный и надежный продукт позволило бы в Казахстане за короткий промежуток времени достичь значительных результатов.

В заключение хотелось бы отметить еще один важный для отечественных предприятий аспект: назрела пора государству более активно оказывать поддержку на законодательном уровне строительным предприятиям. Для обеспечения отечественного рынка товарами высокого качества, что позволит исключить из сферы производства недобросовестных производителей.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан «О государственной поддержке малого предпринимательства» от 19 июня 1997 г.
2. Закон Республики Казахстан «О недобросовестной конкуренции» от 9 июня 1998 г.
3. Ветров Г. Ю. Управление муниципальным экономическим развитием М.: Фонд «Институт экономики города», 2013.
4. Указ Президента Республики Казахстан «О Стратегии индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2003-2015 годы» № 1096 от 17 мая 2003 г.
5. Семенов А. Основы экономического роста. Экономист. 2014. № 8. С. 21.

References:

1. The law of the Republic of Kazakhstan (1997), "About the state support of small business".
2. The law of the Republic of Kazakhstan (1998), "About unfair competition".
3. Vetrov, G. Yu. (2013), *Municipal Economic Development Management*, Foundation "Institute of City Economics", Moscow.
4. The decree of the President of the Republic of Kazakhstan (2003), "About the Strategy of industrial innovative development of the Republic of Kazakhstan for 2003-2015", no. 1096.
5. Semenov, A. (2014), "Fundamentals of economic growth", *Economist*, no. 8, p. 21.

Ціпуринда В.С.,

kievtnpro1@gmail.com, ORCID ID 0000-0003-1217-7367, Researcher ID N-6332-2016,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ОСНОВ ПІДПРИЄМСТВА ТА ДИНАМІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті пропонуються сучасні тенденції та пріоритети інноваційного формування структурних основ та динаміки розвитку підприємства, як первинної ланки економіки держави в умовах швидкоплинних змін його зовнішнього середовища, що потребує розвиток ринкової економіки в країні. Відповідно до вибраної стратегії сталого економічного розвитку країни, побудова сучасних структурних основ та динамічний розвиток підприємства, дозволить покращити конкурентоздатність підприємства, як об'єкту управління та його зовнішнього середовища.

Необхідна подальша раціоналізація та інтеграція всіх процесів, які здійснюються в системі управління підприємством у нових умовах господарювання, оскільки виникає потреба узгодження багаторівневих цілей, об'єктів і суб'єктів управління, пов'язаних з діяльністю підприємства, складністю їх узгодження та недостатністю науково-методологічних та методичних напрацювань у цій сфері.

Наразі керівництву підприємства недостатньо професійних знань сучасного менеджменту, потрібно поєднати з ними фундаментальні знання про дію універсальних діалектичних законів природи на розвиток підприємства, як системи, тому розглядаються питання прояву алгоритму дії універсальних діалектичних закономірностей на розвиток підприємства, як соціально-економічної системи, у життєво важливій необхідності забезпечення реалізації моделі сталого економічного розвитку держави та природної метасистеми.

Дослідження, які проведені на підприємстві «Ласкомекс», м. Лодзь, Польща за участю автора, виявили ці особливості і проблеми у розвитку підприємств, і можна стверджувати, що чим вище рівень узгодженості комплексу складових елементів у структурних основах підприємства, тим більше у нього конкурентних переваг.

Тому конче необхідне подальше вивчення впливу універсальних діалектичних закономірностей розвитку підприємства, як системи, на причинно-наслідкові взаємозв'язки у формуванні структурних основ підприємства та динаміки його розвитку, а також на системні основи трансформаційних процесів у економічному просторі суспільства.

Ключові слова: система, структурні основи, причинно-наслідкові зв'язки, універсальні діалектичні закономірності розвитку, динаміка розвитку, етапи і стадії розвитку систем, життєвий цикл, графічне відображення етапів циклу.

Tsipurinda V.,
kievmnpol@gmail.com, ORCID ID 0000-0003-1217-7367, Researcher ID N-6332-2016,
Ph.D., Associate Professor of Management
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

TREND AND PRIORITIES OF INNOVATIVE FORMATION OF STRUCTURAL BASES OF THE ENTERPRISE AND DYNAMICS OF ITS DEVELOPMENT

Abstract. *The article proposes modern trends and priorities of innovative formation of structural bases and dynamics of enterprise development as a primary link of the state economy in the conditions of rapid changes in its external environment, which requires the development of a market economy in the country. In accordance with the chosen strategy of sustainable economic development of the country, the construction of modern structural foundations and dynamic development of the enterprise will improve the competitiveness of the enterprise as an object of management and its external environment.*

Further rationalization and integration of all processes carried out in the management system of the enterprise in the new economic conditions is necessary, as there is a need to coordinate multilevel goals, facilities and subjects of management related to the enterprise, the complexity of their coordination and lack of scientific and methodological and methodological developments in this area.

At present, the company's management does not have enough professional knowledge of modern management, it is necessary to combine with them fundamental knowledge about the effect of universal dialectical laws of nature on enterprise development as a system, so the algorithm the need to ensure the implementation of the model of sustainable economic development of the state and the natural metasystem.

Studies conducted at Lascomex, Lodz, Poland with the participation of the author, revealed these features and problems in the development of enterprises, and it can be argued that the higher the level of consistency of the complex elements in the structural foundations of the enterprise, the more competitive benefits.

Therefore, it is necessary to further study the impact of universal dialectical laws of enterprise development as a system, on the causal relationships in the formation of the structural foundations of the enterprise and the dynamics of its development, as well as on the systemic basis of transformation processes in society.

Key words: system, structural foundations, causal connections, universal dialectical dynamics of development patterns, stages and phases of systems development life-cycle, a graphical display of the phases of the cycle.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки в країні потребує від вітчизняних підприємств підвищення ефективності побудови їх структурних основ та динаміки розвитку відповідно до вибраної стратегії сталого економічного розвитку, що дозволить покращити конкурентоздатність в умовах швидкоплинних змін ринку, стану і розвитку об'єктів управління та їх зовнішнього середовища.

Нагальною проблемою є подальша раціоналізація та інтеграція всіх процесів, які здійснюються в системі управління підприємством у нових

умовах господарювання. Це пояснюється, з одного боку, множиною багаторівневих цілей, об'єктів і суб'єктів управління, а з іншого, – складністю їх узгодження та недостатністю науково-методологічних та методичних напрацювань у цій сфері.

Отже, у нових умовах господарювання підприємству потрібна стратегія інноваційних змін у самих його структурних основах відповідно алгоритму дії універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем. Саме вона може забезпечити можливості для генерування нових технологій управління, будь-якого рівня розвитку – світового, національного чи регіонального. Для цього недостатньо професійних знань сучасного менеджменту, потрібно поєднати з ними фундаментальні знання про дію універсальних діалектичних законів природи на розвиток підприємства, як системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія, методологія та практика побудови структурних основ підприємства відповідно стратегії його розвитку має достатньо широкий арсенал методів і форм. Ще родоначальники політичної економії стверджували, що управління соціально-економічним розвитком повинно базуватися на дії загальних законів природи. Сучасні моделі, система управління підприємством, державна політика підтримки розвитку підприємств викладені у працях Л.І. Федулової [1, с.34-38] та інших. Вплив сучасних теорій менеджменту на розвиток структурних основ підприємства вивчали Н.А. Пашкус, З. Савельєва [2, с.72-80]. Теоретичні аспекти філософії управління та системного моделювання організаційного механізму управління підприємством знайшли своє висвітлення у роботах В.А. Полякова [4, с.56-59; 4, с.65-68].

Багатоваріантні підходи до вирішення проблем управління узгодженим розвитком підприємств представлено у наукових працях В.А. Полякова, А.М. Орєхова, В. М Тарасевича, М Френца. та ін. [3, 4, 5, 7, 9].

Окремим питанням розвитку систем (у тому числі і підприємства) у метасистемі (планетному середовищі) приділяв увагу А.І. Суббето [6, с.47-64]. Питання управління інноваційним розвитком сучасних підприємств вивчали Л.І. Федулова [8, с.167-178], М. Френц [9, с.89-93]. Проблемам сучасних фінансово-економічних криз та шляхам і методам їх подолання присвятив свої дослідження А.А. Чухно [10, с.56-67].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Загальновідомо, що модернізація економіки - це кардинальна зміна характеру функціонування економічної системи, що забезпечує динаміку нарощування її інноваційного потенціалу. Однак, ще не досконально вивчено вплив універсальних діалектичних закономірностей на циклічний розвиток таких соціально-економічних систем, як підприємство, на узгоджений розвиток його внутрішнього та зовнішнього середовища, що обумовлюють також і розвиток суспільства та глобальної природної метасистеми.

Звідси, виникає гостра потреба поєднати знання не тільки універсальних діалектичних закономірностей природи, але й алгоритму їх дії, та знання сучасного управління господарською діяльністю підприємства на усіх рівнях його діяльності. Як відомо, незнання закону, у даному сенсі – закону метасистеми (планетарного середовища), не звільняє від відповідальності. Отже предметне поле концептуального обґрунтування розвитку підприємства відповідно дії універсальних діалектичних закономірностей є науковою проблемою, вирішення якої має важливе значення в гносеологічному і практичному аспекті.

Постановка завдання. Подальше вивчення впливу універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем на причинно-наслідкові взаємозв'язки у формуванні структурних основ підприємства та динаміки його розвитку, а також на системні основи трансформаційних процесів у економічному просторі суспільства, обумовили вибір мети даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне підприємство повинно досягти у своїй діяльності узгодженого розвитку усіх систем, від Макро- до Мікросвіту, в яких воно, так, чи інакше, приймає безпосередньо, чи опосередковано, участь, що невідворотно призводить до трансформації усіх, без виключення, систем, надаючи можливості для їх виходу на якісно новий рівень, формує різні ступені їх вдосконалення, що, і відбувається за дією універсальних діалектичних закономірностей природи.

Перелік і систематизування закономірностей розвитку систем до цього часу здебільшого базувався на емпіричних дослідженнях та історичних досягненнях економіки і менеджменту, тобто здебільшого на дослідженнях індуктивного методу, що звужує поле і глибину дослідження. Однак загальновідомо, що для повноти будь-якого дослідження необхідно поєднувати як індуктивний, так і дедуктивний методи, тобто шлях від конкретного до загального і від загального до конкретного, поєднуючи причинно-наслідкові зв'язки в природі явищ.

Пропонуємо систематизацію та взаємозв'язок між закономірностями розвитку систем структурувати на основі міждисциплінарного синтезу. Оскільки управління (упорядкування явищ) – це узгодженість розвитку усіх різнорівневих систем, то воно і повинно будуватися на основі універсальних діалектичних законів природи, враховуючи основні первинні 3 параметри розвитку: *Простір*, *Час* і *Енергію*. Для підприємства параметр часу – це його життєвий цикл.

Параметр простору – сегмент ринку, який займає підприємство. *Простір* підприємства – це форма організації його життєдіяльності, яка враховує багаторівневі внутрішні синергетичні та ієрархічні взаємозв'язки, що відповідають комунікативним зв'язкам відділів, служб (підсистем) у його структурних основах, відповідно стратегії розвитку підприємства, а також інтегративні зовнішні взаємозв'язки: з державою, з постачальниками, кооперантами, споживачами, що визначають сегмент

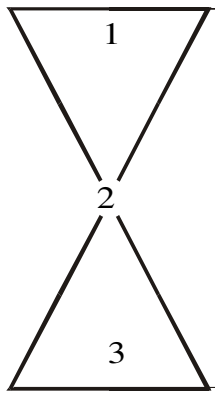
ринку, (зовнішнє середовище, в якому знаходиться підприємство) і його розширення на ринку.

Якість зв'язків як у внутрішньому середовищі, так і із зовнішнім середовищем підприємства залежить від рівня його управлінської та організаційної культури. Рівень ефективності управління підприємством, тобто якість інтеграції його в єдину систему, визначає ступінь досконалості його структурних основ та системи управління, а також якість використання ресурсів (людських, сировинних, фінансових та інформаційних) та їх співвідношення і узгодження, як можливість ефективної діяльності.

Параметр енергії – усі види ресурсів, тобто можливостей, потенціалу підприємства. І тільки за дією універсальних діалектичних законів природи можливо ефективно організувати простір прояву підприємства, як системи, вибрати оптимальний час його розвитку із найменшими витратами енергії.

Це потребує необхідність постійно вносити у програми підготовки та перепідготовки управлінських кадрів передові досягнення науки, і, перш за все, досягнення у міждисциплінарній сфері, які комплексно та системно відображають універсальні діалектичні закономірності **узгодженого** розвитку систем. Перш за все, у керівника повинно формуватися розуміння того, що діяльність організації, як системи, обумовлена потрійністю причинно-наслідкових зв'язків одночасно у 3-х релятивних параметрах: часі, просторі та ресурсах (енергії).

Ця закономірність проявляється і в аналогічній потрійності побудови кожного суб'єкта управління, об'єкт управління якого, повністю віддзеркалює його потрійну структуру (рис.1).

1. - Формування цілей (причини діяльності)
2. – Вибір засобів досягнення цілей
3. – Досягнення результату (наслідок діяльності)

Рис. 1. Причинно-наслідкові зв'язки у структурних основах управління діяльністю підприємства

При цьому, згідно закономірності «Подібності і спадкоємності» встановлюється першочергова потрібність у подальшому розвитку системи: формування цілей, вибір засобів їх досягнення і саме досягнення результату, як наслідок діяльності. Таким чином, керуюча причина розвитку (суб'єкт управління) та керований наслідок (об'єкт управління), в свою чергу, мають також потрібну структурну основу, тому, із урахуванням перехідного (узгоджувального) процесу між ними завжди формується 7 структуроутворюючих рівнів взаємовідносин підприємства та його зовнішнього середовища. Тобто, оскільки кожна система (у тому числі і підприємство) є тривимірною, і розвивається у просторі, часі (циклі) та накопичує свій потенціал за рахунок ефективного управління, то ця тривимірність завжди утворює сім структурних рівнів взаємодії системи (підприємства) в надсистемі (зовнішньому середовищі) та систему взаємодії (прямого і зворотного, або причинно-наслідкового трьохвимірного зв'язку із її підсистемами) (рис.2).

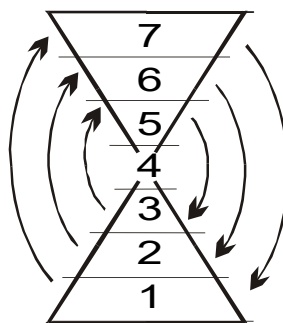

Рис. 2. Сім рівнів причинно-наслідкових взаємовідносин підприємства із зовнішнім середовищем

При цьому, ці рівні повинні бути взаємно узгодженими та рівномірно розвинутими: де: рівні 1-7 – узгодження стратегії розвитку підприємства та його структури; 2-6 – узгодження філософії і політики розвитку підприємства та якості комунікацій між його підсистемами; 3-5 – узгодження колективного індивідуального та фактору у системі управління. Рівень 4 – перехідний, який характеризує вихід підприємства на новий рівень за рахунок переходу від кількісних накопичень в якісні зміни.

Звідси, головною організаційною проблемою керівника є розбудова відповідних умов для узгодження цілей підприємства на 7-ми рівнях його функціонування в зовнішньому середовищі та адекватного розуміння цих цілей кожним працівником (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємоузгоджені рівні функціонування підприємства у його зовнішньому середовищі

№ рівня	Характеристика рівня
1	2
7	Відповідальність за соціально-економічний та екологічний стан зовнішнього середовища, на основі чого формується головна мета, місія підприємства
6	Участь у міжнародній інтеграції за принципами еволюційного розвитку систем, на основі чого формується філософія, політика підприємства
5	Інтеграція із іншими організаціями при умові свідомого впливу на розвиток суспільства, на основі чого обумовлюється відповідна активність підприємства
4	Творчі взаємовідносини підприємства із зовнішнім середовищем регіону на принципах взаємної корисності, на основі чого формується імідж підприємства

1	2
3	Управління розвитком взаємозв'язків між структурними підрозділами підприємства на принципах узгодженості ієрархії та синергії, на основі чого формується оптимальна система управління підприємства
2	Формування необхідних взаємозв'язків між структурними підрозділами підприємства на основі взаємного доповнення, взаємодопомоги, внаслідок чого формується оптимальна система комунікацій
1	Забезпеченість персоналу оптимальними умовами для творчого розкриття їх можливостей та здібностей, а також реалізації цілей в результаті діяльності, на основі чого формується оптимальна структура підприємства і його підрозділів

Джерело: таблиця розроблена автором

Враховуючи закономірності циклічного і взаємно узгодженого розвитку систем, пропонуємо схему поетапного формування структурних основ підприємства, яка відображає єдність етапів отримання знань і інформатизації (аналізу) та використання знань у практиці інноваційних перетворень (синтезу) для виходу на якісно новий рівень розвитку підприємства (рис. 3).

Рис. 3. Чотири етапи розвитку підприємства у процесі формування його життєвого циклу

Джерело: розроблено автором

На рис. 3, видно, що у відповідності до загальних закономірностей розвитку систем, що підтверджується загальновідомою формулою А. Енштейна ($E = mc^2$). 1-й і 2-й етап розвитку (стадії аналізу) кожної соціально-економічної системи відображають її зародження за формулою ($m_{cmp1} = \frac{E_{поч}}{C^2}$). Це формування первинної інфраструктури (m_{cmp1}) відповідно мети, що означає структуроутворення із внутрішніми взаємозв'язками між структурними елементами) за рахунок застосування первинної енергії (усіх видів ресурсів) для узгодженого цілеспрямування і зменшення міри хаотичних зв'язків (рівня ентропії - C^2). Тобто, 1-й етап – це зародження, що означає формування основних підсистем організації із її елементів у відповідності до місії організації, глобальної стратегічної мети її еволюційного розвитку.

2-й етап – стабілізація, означає вдосконалення структури підприємства із відповідними вертикальними та горизонтальними взаємозв'язками між його підсистемами і елементами їх структур. Аналогічно, для держави – це налагодження внутрішніх взаємозв'язків між її регіонами, які знають своє місце і роль у загальній системі, із відповідним вирівнюванням прямого і зворотного зв'язку в управлінні, вирівнюванням використання державних ресурсів і перерахуванням їй відповідної частини прибутку, а також виховання лідерів, з відповідним досвідом управління, здатних управляти соціально-економічними системами на різних рівнях.

Для цього повинна бути відрегульована законодавча база держави, відповідні нормативні акти для забезпечення ефективних взаємовигідних взаємозв'язків організацій (виробничих, наукових, фінансових тощо), як між собою, так і між ними та державою. Завершення 1-го і 2-го етапів означає повне взаємоузгодження цілей і інтересів усіх підсистем, як у підприємства на мікрорівні, так і у держави на макрорівні. У

протилежному випадку кожна система невідворотно приречена на занепад і руйнацію.

3-й і 4-й етапи розвитку (стадії синтезу) соціально-економічної системи відображають розширення інтеграційних процесів як у її внутрішньому середовищі, так і у зовнішньому (формула - $E_{36} = m_{cmp2} * C^2$).

3-я етап – підйому, що означає управління індивідуальною активністю, продуктивністю та функціональністю підсистем на основі колективної стратегії управління діяльністю підприємства як системи. Для держави – це посилення соціально-економічних інтеграційних, синергетичних зв'язків (E_{36}) різних організацій не тільки усередині простору держави, але й у просторі світового ринку. При цьому сама структура ще більш упорядковується (m_{cmp2}), а хаотичні зв'язки зменшуються (C^2). Але, для таких якісних перетворень потрібна бути відпрацьована відповідна законодавча база, а також високий рівень інноваційної свідомості керівного складу підприємства та його персоналу.

4-й етап – означає вихід системи на новий якісний рівень, за рахунок об'єднання підсистем підприємства, організації в єдиний ритм діяльності для привнесення в суспільство (зовнішнє середовище підприємства) товарів та послуг, які стимулюють його до розвитку. Це також входження підприємства у загальний узгоджений ритм розвитку зовнішнього середовища за рахунок впровадження інновацій, що надає підприємству можливість покращення його адаптивності (конкурентоспроможності) і корисності суспільству. Для держави – це повне узгодження інтересів усіх галузей та організацій для її розвитку, введення їх в єдиний злагоджений ритм, що надає можливість вийти на якісно новий рівень сталого розвитку за рахунок додаткових можливостей.

На цьому етапі повністю повинно бути розкрито самоврядування усіх рівнів: територіальне, соціальне, виробниче, взаємоузгодження у просторі держави, часі (циклі) і енергії (фінансово-економічних

можливостях). Така формула надає можливість ефективного нарощування інтелектуального капіталу, що формується у процесі накопичення досвіду участі керівників і персоналу в управлінні інноваційним процесом. На мікрорівні (фізичних процесах), відповідно універсальним діалектичним закономірностям розвитку систем, такий процес означає перехід руху електрона навколо атомного ядра від *S-орбіти* на *P-орбіту*, тобто на якісно новий рівень розвитку.

Таким чином, у динаміці функціонування підприємства, внаслідок прояву причинно-наслідкових зв'язків між рівнями системи 1-7; 2-6; 3-5; та 4-4¹ завжди проявляються 4 етапи (2 стадії) її розвитку: *структурування* та адаптація до зовнішнього середовища – 1-й етап; *розвиток комунікацій* між підрозділами до оптимального рівня – 2-й етап (1-а стадія); *управління процесами* внутрішнього розвитку та інтеграційним розвитком зовні – 3-й етап; *самоуправління* в організації та перехідний процес її в нову якість (у більш якісну структуру або руйнація організації як системи, яка не змогла досягти необхідного ступеню зовнішньої та внутрішньої інтеграції – 4-й етап) (2-а стадія) (рис.4).

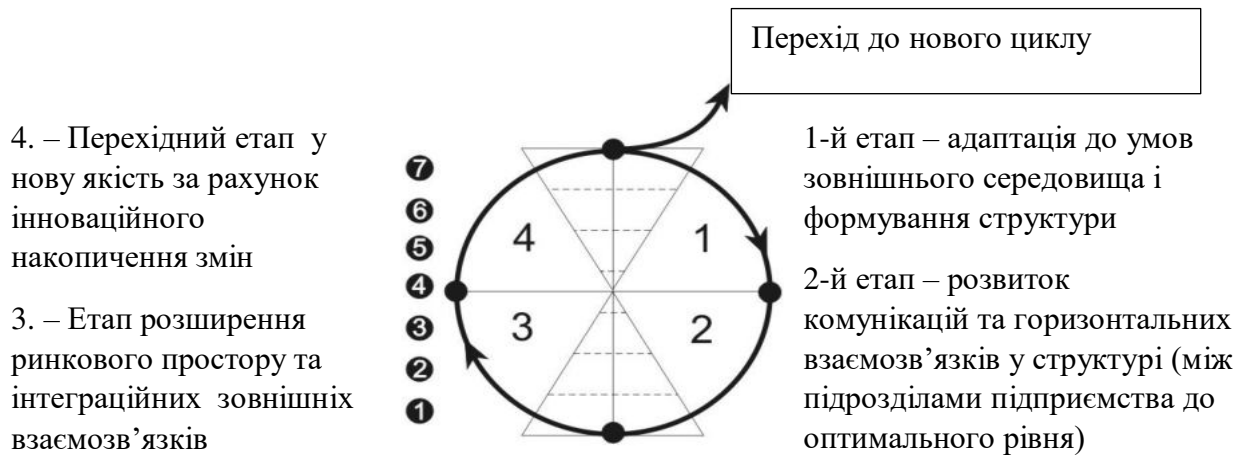

Рис. 4. Чотири етапи розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

Звідси, інноваційний підхід до управління розвитком підприємства являє собою процес поєднання 4-х етапів реалізації сукупності управлінських функцій – цілевстановлення і планування (1-й етап),

організації узгоджених взаємозв'язків між підрозділами (2-й етап), мотивації до узгодженої колективної діяльності (3-й етап) та контролю за діяльністю елементів структури у єдиному ритмі підприємства (4-й етап), що і надає можливість формування конкурентних переваг. При цьому:

- **функція “цілевстановлення” і “планування”** обумовлює орієнтацію управління конкурентоспроможністю підприємства на досягнення певних цілей, під якими розуміється майбутній рівень конкурентоспроможності об'єкта управління, якого передбачається досягти, що передбачає формування стратегії і тактики реалізації цілей і завдань, розробку програм, складання планів реалізації як в цілому по підприємству, так і його окремих структурних підрозділах;

- **функція “організація”** забезпечує практичну реалізацію прийнятих планів і програм; з нею пов'язані питання розподілу матеріальних, фінансових та трудових ресурсів між окремими напрямками операційної діяльності; коли у процесі організаційної діяльності забезпечується необхідна узгодженість дій операційних підрозділів та окремих фахівців в реалізації прийнятих планів;

- **функція “мотивація”** забезпечує використання мотиваційних (як економічних, так і соціально-психологічних) регуляторів активності суб'єктів управління конкурентоспроможністю підприємства;

- **функція “контроль і регулювання”** забезпечує нагляд і перевірку відповідності досягнутого рівня конкурентоспроможності підприємства поставленим вимогам; передбачає розробку стандартів для контролю у вигляді системи якісних і кількісних показників, що дають змогу перевірити результативність процесу реалізації вироблених планів та програм, своєчасно вносити зміни, які сприяють досягненню поставленої мети підприємства.

Проблема приведення системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання потребує вивчення алгоритму дії універсальних діалектичних законів на

економічні процеси узгодженого розвитку багаторівневих систем (людини, підприємства, суспільства, міжнародного співтовариства).

Наприклад, широко відома в математиці крива розподілення поля помилок в розрахунках (гаусіана) відображає одну із універсальних закономірностей узгодженому розвитку систем (закон циклічності), тому вивчається у багатьох наукових дисциплінах, але, на жаль, у підготовці фахівців з управління щодо цього немає відповідного міждисциплінарного синтезу, який би давав більш глибоке розуміння алгоритму дії цієї закономірності, що надавало б можливість уникати виникнення тіньової економіки та криз (рис.5).

Ця закономірність відома у фізиці, як крива зростання напруженості магнітного поля [4, с.45-46]; у фізіології – як крива сприйняття кольорової гами зором людини [5, с.56-58]; у біології – як крива ритму енергообміну клітини в організмі людини [4, с.58-59]; у медицині – як крива насичення киснем організму при диханні [5, с.59-60]; у економічній теорії – як крива Лаффера (залежності абсолютної величини податку, що надходять в бюджет, від розміру відсоткової ставки [5, с.73-75].

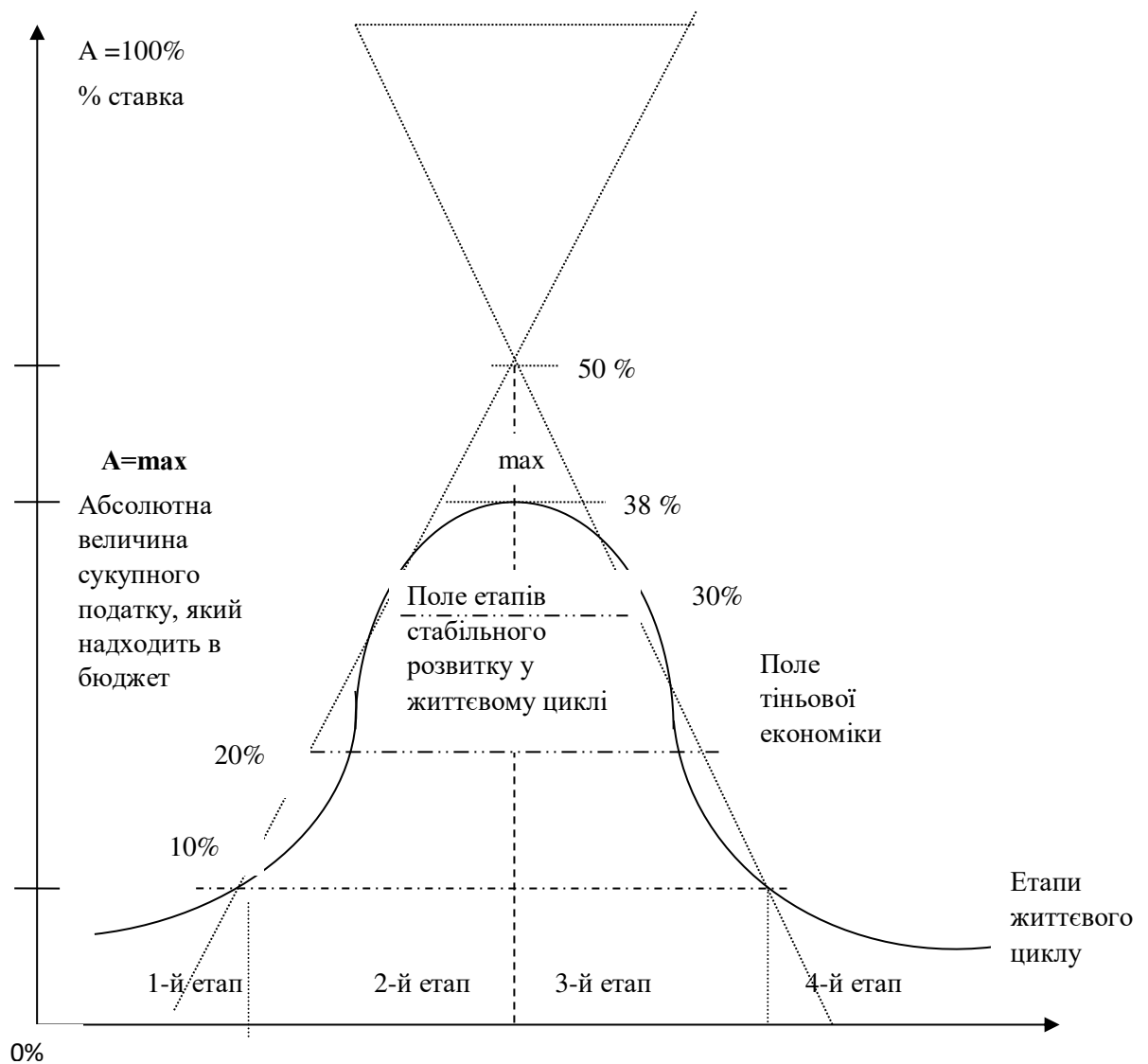

Рис. 5. Графік вдосконалення системи оподаткування із урахуванням 4-х етапів розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

Звідси очевидно, що держава повинна забезпечити гнучку законодавчу базу для ефективного розвитку підприємств, у т.ч. і щодо системи гнучкого оподаткування, коли на 1-му етапі структуроутворення, перспективного розвитку і адаптації підприємства до зовнішнього середовища держава повинна забезпечити тільки 10% (перетин кривої на графіку) сукупного податку від прибутку підприємства. На 2-му і 3-му етапах, коли підприємство увійшло у потрібний ритм діяльності сукупний податок повинен становити не більше 38%.

І на 4-му етапі, він також повинен становити не більше 10%, оскільки підприємство повинно впроваджувати кардинальні інноваційні зміни за рахунок накопичених власних ресурсів. Безпідставне збільшення сукупного податку підприємств невідворотно призводить до збільшення поля тіньової економіки.

Відповідно до схеми повного циклу інноваційного процесу підприємства, який формується на основі прояву тривимірності структурних основ підприємства у часі, просторі та ресурсних можливостях (енергії) у 4-х етапах динаміки розвитку, що утворює 12 детермінант-етапів управлінського циклу, можна визначити і його ключові фактори успіху (табл.2):

Таблиця 2

Ключові фактори успіху підприємства згідно схеми повного циклу інноваційного розвитку

№ етапу	Характеристика факторів успіху інноваційного розвитку підприємства
1	1 – узгодження цілей інноваційного розвитку підприємства і цілей розвитку зовнішнього середовища;
2	2 – узгодження ресурсних потреб та інноваційних можливостей підприємства.
3	3 – узгодження стратегії і тактики розподілу ресурсів у продовж конкретної фази життєвого циклу підприємства.
4	4 – узгодження всіх видів господарсько-технологічних процесів підприємства в єдиному алгоритмі.
5	5 – узгодження функціональної діяльності усіх підрозділів підприємства.
6	6 – узгодження всіх комунікацій між підрозділами підприємства.
7	7 – узгодження дій оперативного регулювання і координації діяльності підрозділів.
8	8 – узгодження кадрової політики підрозділів, системи навчання та перепідготовки персоналу.
9	9 – узгодження цілей і завдань підприємства та інтересів персоналу у системі мотивації.
10	10 – узгодження факторів системи якості підприємства і рівня задоволення потреб споживачів.
11	11 – узгодження маркетингової політики підприємства і його аналітико-дослідницького потенціалу.
12	12 – узгодження фінансових перспектив та ресурсних можливостей підприємства.

Джерело: розроблено автором

Входження підприємства у єдиний ритм розвитку із зовнішнім середовищем – це врівноваження ним 3-х факторів: **індивідуального**

(дотримання особистих інтересів і цілей для свого розвитку), **колективного** (узгодження своїх інтересів і цілей, а також інтересів і цілей партнерів, споживачів, постачальників), і **соціального** (дотримання інтересів і цілей розвитку суспільства).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Дослідження, які проведені на підприємствах різних форм власності в Україні та Польщі з участю автора, виявили ці особливості і проблеми у розвитку підприємств. Підсумовуючи результати аналізу ефективності діяльності підприємств, зауважимо, що чим вище рівень узгодженості комплексу складових елементів у структурних основах підприємства, тим більше у нього конкурентних переваг.

Отже, кожне підприємство є відкритою системою, яка невпинно саморозвивається, і, для досягнення ефективного розвитку воно повинно покладатись на: структурно-динамічну систему узгодженого розвитку усіх складових елементів, систему управління, яка базується на дії універсальних закономірностей розвитку систем і забезпечує його оптимальну діяльність на всіх етапах розвитку (структурування, розвиток горизонтальних зв'язків між підсистемами, та трансформаційним виходом на більш високий якісний рівень розвитку); систему управління і самоуправління, які розкривають ініціативу та відповідальність керівництва і персоналу за розвиток підприємства.

Література:

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / за ред. Л.І. Федулової. К.: Основа, 2005. 552 с.
2. Пашкус Н. А., Пашкус В.Ю., Савельєва З. А. Современные теории управления: теории менеджмента на пороге XXI века. СПб.: Изд. дом "Сентябрь", 2002. 268 с.
3. Орехов А. М. Методы экономических исследований. М.: Наука, 2009. 234 с.
4. Поляков В. А. Универсальная экономическая теория. Организационный механизм управления. М.: Новый центр, 2014. 192 с.
5. Поляков В.А. Философия управления. М.: Новый центр, 2012. 88 с.
6. Субетто А. И. Ноосферизм. Т. 1. Введение в ноосферизм. СПб.: Астерион, 2003. 538 с.
7. Тарасевич В. М. Экуника: гипотезы и опыты. М.: ТЕИС. 2008. 565 с.

8. Федулова Л.І. Управління інноваційним розвитком підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2014. №2. С. 122 - 135.
9. Френц М., Ламберт Л. Открытые и закрытые инновации: сравнительный анализ национальных практик. Форсайт. 2008. №3 (7). С. 16 - 31.
10. Чухно А. А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання. Економіка України. 2010. № 1. С. 4–16.

References:

1. Innovatsiyni rozvytok ekonomiky: model, systema upravlinnia, derzhavna polityka (2005) / [za red. L. I. Fedulovoi] Osnova, Kyiv, Ukraine.
2. Pashkus N.A., Pashkus V. Yu., Savelyeva Z.A. (2002). *Sovremennye teorii upravleniya: teorii menedjmenta na poroge XXI veka*. [Modern management theories: management theories on the threshold of the XXI century], House September, St. Petersburg, Russia.
3. Orekhov A.M. (2009), *Methody ekonomicheskikh issledovaniy* [Methods of economic research], Science, Moscow, Russia.
4. Polyakov V.A. (2014), *Universalnaya ekonomicheskaya teoriya. Organizatsionnyy mekhanizm upravleniya*. [Universal economic theory. Organizational control mechanism] New center, Moscow, Russia.
5. Polyakov V.A. (2012), *Philosophy upravleniya*. [Management philosophy]. New center, Moscow, Russia.
6. Subetto A.I. (2003), *Noospherism. T. 1. Vvedenie v noospherism*. [Noospherism. T. 1. Introduction to noospherism]. Asterion, St. Petersburg, Russia.
7. Tarasevich V.M. (2008), *Ekunika: gipotezy i opyty*. [Ekunika: hypotheses and experiments]. TEIS, Moscow, Russia.
8. Fedulova L.I. (2014), “Management of innovative development of the enterprise”, *Marketing and innovation management*, vol. 2, pp. 122 - 135.
9. Franz M. (2008), “Open and closed innovations: a comparative analysis of national practices”, *Forsyth*. vol. 3 (7). pp. 16 - 31.
10. Chukhno A.A. (2010), “Modern financial and economic crisis: nature, ways and methods of overcoming it”, *Ukraine economy*. vol. 1. pp. 4–16.

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК: 005.21

Боровиков О.В.,

borovikov@ukr.net, ORCID ID 0000-0002-8001-2508

к.е.н., доцент кафедри маркетингу та менеджменту,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано основні методологічні засоби стратегічного розвитку на підприємствах України. Метою статті є надання рекомендації, щодо подальшого удосконалення використання засобів розробки стратегічного розвитку на підприємствах України. Об'єктом вивчення є організація та досвід використання засобів розробки стратегічного розвитку на підприємствах України. Дано визначення засобів розробки стратегічного розвитку на підприємствах України. Проаналізовані проблеми використання засобів розробки стратегічного розвитку на підприємствах України. Визначені вітчизняні особливості використання засобів розробки стратегічного розвитку на підприємствах України. Результати дослідження продемонстрували необхідність удосконалення використання пріоритетних напрямів стратегічного розвитку, що забезпечують реалізацію головної стратегії підприємства: прискорене зростання потенціалу формування ресурсів, забезпечення ефективного використання ресурсів та формування достатнього рівня безпеки підприємства. Вивчено можливість використання різноманіття прогнозів стратегічного розвитку на підприємствах України.

Ключові слова: стратегія, стратегічне управління, стратегічне планування, стратегічний план, стратегічний розвиток, підприємство.

Borovykov O.,

borovikov@ukr.net, ORCID ID 0000-0002-8001-2508

PhD, Associate Professor, Department of Marketing and Management,

Khmelnysky Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi

METHODICAL MEANS OF CONSTRUCTION OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Abstract. The article considers and analyzes the main methodological tools of strategic development at the enterprises of Ukraine. The purpose of the article is to provide recommendations for further improvement of the use of strategic development tools in enterprises of Ukraine. The object of study is the organization and experience of using the tools of strategic development in enterprises of Ukraine. The definition of means of development of strategic development at the enterprises of Ukraine is given. The problems of using the means of building strategic development at the enterprises of Ukraine are analyzed. Domestic features of using the means of building strategic development at the enterprises of

Ukraine are determined. The results of the study demonstrated the need to improve the use of priority areas of strategic development, ensuring the implementation of the main strategy of the enterprise: accelerated growth of resource generation potential, ensuring efficient use of resources and forming a sufficient level of enterprise security. The possibility of using a variety of strategic development forecasts at Ukrainian enterprises has been studied.

Key words: strategy, strategic management, strategic planning, strategic plan, strategic development, enterprise.

Постановка проблеми. Загострення ринкової конкуренції висуває нові вимоги до стратегічного управління господарської діяльністю підприємств. Прагнучи якнайшвидше адаптуватися до нестабільних умов зовнішнього середовища, підприємства починають розробляти більш гнучкі та дієві стратегії свого розвитку, які у період глобальних перетворень відіграють важливу роль у сфері організації бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності. Розробка і впровадження загальної стратегії розвитку на рівні підприємства дозволяє розробляти ефективні форми та способи його виживання й розвитку в мінливих умовах зовнішнього середовища. Проте, значна кількість вітчизняних підприємств на практиці ще не змогли оцінити переваги стратегічного управління й не володіють в достатній мірі методичними засобами його розробки і впровадження. Саме тому зазначені питання вимагають найдетальнішого вивчення та дослідження для того, щоб подібні механізми управління бізнесом почали широко використовуватись вітчизняними підприємствами. Цим обумовлена актуальність дослідження і його практична значущість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам визначення сутності стратегічного управління загалом та розробки стратегії розвитку підприємства зокрема, а також її розробки й реалізації розглядають в своїх дослідженнях такі вчені, як І. О. Бланк, Н. В. Гуріна, В. В. Пастухова, А. М. Поддєрьогін, А. Г. Семенов, Г. В. Ситник, А. Дж. Стрікланд, А. А. Томпсон та ін. Разом з цим, в практиці діяльності вітчизняних підприємств приділяється недостатньо уваги розробці та впровадженню

стратегії розвитку підприємства, що значно звужує можливості ефективного управління господарсько-фінансовою діяльністю.

Постановка завдання. Аналіз сучасних наукових публікацій з проблем розробки стратегічного розвитку засвідчив відсутність єдиного підходу щодо визначення його сутності та процедури розробки. Це обумовлено причинами об'єктивного й суб'єктивного характеру. До об'єктивних причин належать: інтенсивна зміна факторів зовнішнього середовища; зміна стадій життєвого циклу підприємства, яким властиві відповідні рівні інвестиційної активності, напрями і форми господарсько-фінансової діяльності, особливості розподілу ресурсів; зміна цілей операційної діяльності тощо. Найважливішими суб'єктивними причинами є недостатній рівень стратегічного мислення керівників, нерозвиненість концепції стратегічного розвитку та недосконалість прийомів його здійснення. Разом з цим у сучасній теорії та практиці стратегічного управління обґрунтовано низку засобів, які можуть використовуватися при розробленні стратегічного розвитку підприємства. В першу чергу це стосується формування цілей діяльності. Тому питання впровадження сучасних методичних засобів стратегічного розвитку в практику діяльності вітчизняних підприємств є актуальними і мають практичну значущість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес розробки стратегії для кожного підприємства є унікальним явищем тому, що передбачає врахування багатьох чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ. Основні етапи формування стратегії розвитку підприємства є доволі уніфікованими й включають: аналіз зовнішнього середовища і внутрішніх можливостей підприємства; визначення цілей і ключових проблем діяльності, розробка альтернативних варіантів розвитку; оцінка і вибір стратегії; розробка програми дій і контроль за їх виконанням. Узагальнення результатів стратегічного аналізу проводиться шляхом побудови SWOT-матриці. На основі її аналізу визначаються цілі й ключові проблеми діяльності.

Огляд літератури зі стратегічного управління, свідчить, що існують певні неузгодження щодо формування системи цілей загальної стратегії розвитку. Передусім це стосується місця стадії “формулювання цілей” в процесі розроблення стратегії. Багато вчених вважають, що аналіз факторів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства має передувати стадії “формулювання цілей” [1; 2], а інші наполягають на проведенні такого аналізу після визначення системи стратегічних цілей.

В той же час при визначенні стратегічних цілей виникає проблема їх пріоритетності.. Пріоритет тієї чи іншої цілі різні підприємства можуть трактувати по-різному. При цьому менеджери надають перевагу таким цілям: максимізація розмірів підприємства та забезпечення його економічного зростання. Часто надається перевага серед інших цілей “максимізації ціни підприємства ”. Однак, які цілі не були б поставлені, становище, що складається на ринках товарів та послуг, наводить менеджерів на думку, що кінцевою метою на довгі роки є підвищення добробуту акціонерів. Такої самої думки дотримуються й дослідники: І. О. Бланк (“підвищення рівня добробуту власників підприємства і максимізація його ринкової вартості” [3, с. 41], Джеймс К. Ван Хорн і Джон М. Вахович (“ціль фірми полягає в максимізації добробуту (wealth) її нинішніх власників” [4, с. 40], Отже, більшість економістів головною вважають ціль не максимізації поточного прибутку, а зростання добробуту власників капіталу в поточному (отримання дивідендів) і перспективному (зростання курсу акцій) періодах.

На нашу думку, враховуючи вищевикладене, в основу процесів цілеутворення має бути покладена методика формування системи цілей, побудована на принципах системного аналізу, що передбачає виявлення та аналіз проблем діяльності підприємства; формування каталогу цілей; формулювання головної стратегічної цілі діяльності підприємства; формування системи основних стратегічних цілей, що визначають домінантні сфери стратегічного розвитку діяльності підприємства;

структуризація основних стратегічних цілей і формування класів цілей; розроблення цільових стратегічних нормативів (критеріїв оцінки ступеня досягнення цілей); знаходження та оцінка альтернатив, вибір обґрунтованих рішень. З цього приводу на увагу заслуговує підхід А. Г. Семенова щодо вибору головної фінансової стратегії підприємства [5].

Головна стратегія визначає спрямованість всіх подальших дій щодо ухвалення стратегічних рішень. Головна стратегія підприємства є обраним напрямом його розвитку, що стосується всіх найважливіших аспектів його діяльності і забезпечує реалізацію його основних стратегічних цілей. Розмежовують три види головної стратегії (табл. 1).

Стратегія прискореного зростання підприємства направлена на забезпечення високих темпів розвитку його операційної діяльності. В першу чергу це стосується обсягів виробництва й реалізації продукції. За цих умов виникає потреба у нарощуванні джерел оборотних і необоротних активів підприємства. Відповідно пріоритетним напрямом стратегічного розвитку є зростання потенціалу формування різних ресурсів.

Таблиця 1

Види головної стратегії підприємства

Види головної стратегії	Пріоритетні напрями стратегічного розвитку, що забезпечують реалізацію головної стратегії
Стратегія підтримки прискореного зростання	Прискорене зростання потенціалу формування ресурсів
Стратегія забезпечення стійкого зростання	Забезпечення ефективного використання ресурсів
Антикризова стратегія	Формування достатнього рівня безпеки

Джерело: адаптовано автором з видання [5]

Стратегія забезпечення стійкого зростання підприємства спрямована на те, щоб забезпечити необхідний рівень безпеки й збалансувати параметри розвитку операційної діяльності. Підтримання зазначених параметрів в процесі стратегічного розвитку висуває в якості пріоритетного напрямку реалізації головної стратегії забезпечення ефективного розподілу й використання всіх ресурсів.

Антикризова стратегія підприємства спрямована на забезпечення стабільності в процесі виходу з кризи. В цих умовах головну увагу приділяють скороченню обсягів виробництва, виходу з окремих видів ринків, скороченню виробничих потужностей, чисельності працюючих тощо. Пріоритетний напрям діяльності за даних умов – формування достатнього рівня безпеки підприємства.

В процесі вибору головної стратегії враховують такі чинники як: початкова стратегічна позиція підприємства, стадія його життєвого циклу, менталітет власників тощо. При цьому необхідно враховувати, що прийняття стратегічних рішень пов'язане з невизначеністю і ризиками. Щоб запобігти їм, пропонується розробляти портфель стратегічних альтернатив. Формування портфеля можливих стратегічних альтернатив здійснюється виходячи з конкретних параметрів стратегічної позиції підприємства і з урахуванням сформульованої політики за окремими напрямами діяльності. Зміст цього етапу полягає в розробці прогнозів досягнення стратегічної мети.

Стратегічні цілі діяльності підприємства необхідно формулювати з використанням кількісних показників – цільових стратегічних нормативів. Визначити кількісні значення загальної цілі стратегії, яких прагнуть досягти протягом визначеного періоду, надзвичайно складно. Вони істотно залежить від стану оточення та внутрішніх можливостей підприємства. При цьому важливо враховувати зміни цільових орієнтирів стратегій вищих рівнів.

При розробці стратегічного плану необхідно враховувати відповідність між наявними ресурсами та бажаними пріоритетами при визначенні цілей. Це обмеження є основою концепції “критичної маси” в економіці, яка передбачає, що підприємству для отримання прибутку необхідно забезпечити мінімальний обсяг інвестицій.

Вибрана загальна ціль визначає період її досягнення. Період вважається похідною величиною від цілі, сформульованої в результаті

внутрішньої та зовнішньої синхронізації нормативів господарсько-фінансової діяльності в часі [6]. Зовнішня синхронізація передбачає узгодження в часі цілей загальної стратегії підприємства зі змінами кон'юнктури ринку.

В межах альтернативного підходу розробляються прогнози, що включають поєднання різноманітних варіантів досягнення визначених стратегічних цілей. Завдяки прогнозуванню підвищується якісний рівень стратегії. Адже вибір остаточної стратегії здійснюється на основі порівняння й оцінки певної кількості прогнозів. Аналіз кожного з прогнозів, його прийняття чи відхилення дозволяє врахувати якомога більше нюансів майбутнього розвитку підприємства й заздалегідь передбачити можливі ризики, що супроводжуватимуть цей розвиток та способи їх мінімізації.

При проведенні прогнозів можуть бути використані: моделі внутрішнього середовища, які називають корпоративними моделями й макроекономічні моделі, до яких відносять економетричні моделі, моделі «затрати – випуск». Корпоративні моделі являють собою набір рівнянь, які описують відношення низки змінних величин до певного показника, найчастіше до обсягів продаж. Наприклад, до корпоративних моделей прогнозування показників діяльності належить модель стійкого економічного зростання.

Оскільки стратегія торкається різноманітних сторін діяльності підприємства, її неможливо оцінити одним загальним показником. Для цього використовується система основних та додаткових показників. Виходячи з того, що стратегія – це модель дії, інструмент для досягнення цілей, закономірно в якості критерію оцінки використовувати показник ступеня досяжності цілей. Окрім зазначеного показника доцільно також використовувати економічні результати діяльності підприємства. Стратегія повинна втілити в життя мету діяльності підприємства з найменшим ризиком та максимально підвищити ефективність його діяльності. До

системи показників якості стратегії включають показники фінансового стану, ефективності використання ресурсів та маркетингової діяльності.

Оцінку діючої стратегії підприємства здійснюють на підставі поточного й підсумкового контролю. Поточний контроль передбачає визначення поетапних досягнень в процесі реалізації стратегії, тобто здійснюється оцінка проведених тактичних дій щодо досягнення цілей діяльності підприємства. Якщо дії не сприяють досягненню цілі, необхідно проаналізувати причини, що заважають отриманню бажаних результатів. З урахуванням потенціалу підприємства та впливу факторів зовнішнього середовища приймається рішення щодо зміни стратегії та її змісту.

В процесі поточного контролю за реалізацією стратегії доцільно використовувати такі основні показники: ступінь досягнення цілей підприємства, рентабельність діяльності, темп зростання обсягів продаж, ринкова частка підприємства, фінансова стійкість та платоспроможність, фактичні фінансові втрати, що обумовлені чинною стратегією, забезпечення конкурентних переваг.

Підсумковий контроль за реалізацією стратегії передбачає загальну її оцінку після завершення терміну реалізації. Він полягає у визначенні та оцінці внутрішньої та зовнішньої ефективності стратегії підприємства. Зовнішня ефективність діючої стратегії суб'єкта підприємництва характеризується ступенем досягнення встановлених цілей, якісна оцінка якого може бути виражена кількісно за допомогою бальної шкали оцінок. Виділяють чотири ступеня досягнення цілей: повне, неповне, часткове і ціль не досягнута.

Визначення та аналіз зовнішньої та внутрішньої оцінки стратегії дає змогу зробити висновок про загальну ефективність діючої стратегії. Запропонований методичний підхід дозволить здійснювати об'єктивну оцінку результатів реалізації стратегії та приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо перспектив розвитку підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі Розробка й реалізація стратегії діяльності підприємства – це складний і трудомісткий процес вибору цілей діяльності й забезпечення заходів для їх фактичного досягнення. Він виступає дієвим орієнтиром при прийнятті всіх управлінських рішень й одночасно може бути критерієм при оцінці результатів господарсько-фінансовій діяльності. Формування стратегії здійснюється з використанням альтернативних підходів, що обумовлено постійними змінами зовнішнього й внутрішнього середовища ведення бізнесу в умовах ринку. Тому при його здійсненні значна роль відводиться прогнозуванню. Причому прогнозування не тільки передуює процесу розробки стратегії, але й застосовується на стадії її реалізації. На підставі оцінки можливих результатів відхилень від запланованих показників керівництво підприємства може проводити коригування цілей і завдань стратегії з урахуванням мінливих факторів зовнішнього й внутрішнього середовища.

Література:

1. Аранчий В. І., Зоря О. П. Фінансова стратегія у системі управління підприємством. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2010. № 2. С.156-159.
2. Гаркуша Н. М., Сідорова Т. О., Руденко І. В. Аналіз фінансової стійкості підприємства як засіб попередження його банкрутства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : збірник наукових праць. 2013. № 1(1). С. 19 – 23.
3. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия. Киев: Эльга: Ника-Центр: Эльга, 2004. 720 с.
4. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента: пер. с англ. М.: Из- во дом «Вильямс», 2001. 992с.
5. Семенов А. Г. Матриця фінансових стратегій. Вісник економічної науки України. 2008. № 2. С.139-146.
6. Артур А. Томпсон., Стрикленд Дж. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / пер. с англ. М. : ИД «Вильямс», 2007. 928 с.

References:

1. Aranchiy, V.I. and Zorya, O. P. (2010), “Financial strategy in the enterprise management system”, *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no. 2. pp.156-159.
2. Garkusha, N.M., Sidorova, T. O. and Rudenko, I.V. (2013), “Analysis of financial stability of the enterprise as a means of preventing its bankruptcy”, *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, no. 1 (1), pp. 19 - 23.

3. Blank, I.A. (2004), *Finansovaya strategiya predpriyatiya* [Financial strategy of the enterprise], Elga & Nika-Center, Kiev, Ukraine.
4. Van Horn, J.K. (2001), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management], Publishing House «Williams», Moscow, Russia.
5. Semenov, A.G. (2008), "Matrix of financial strategies", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 2. pp.139-146.
6. Arthur A. Thompson and Strickland, J. A. (2007), *Strategicheskii menedzhment: kontseptsii i situatsii dlya analiza* [Strategic Management: concepts and situations for analysis], Publishing House «Williams», Moscow, Russia.

УДК 333.1:339.92

Беляєва Н. С.,
n.bieliaieva@knute.edu.ua, ORCID ID 0000-0001-8833-1493, ResearcherID M-8244-2016
 к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
 Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

Дика Я. В.,
yanka29082@gmail.com
 студентка факультету міжнародної торгівлі та права, 2 курсу, 1 групи,
 Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ДІЛОВОЇ КАР'ЄРИ МЕНЕДЖЕРА В МІЖНАРОДНІЙ КОРПОРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто фактори розвитку та гальмівні процеси кар'єри менеджера у міжнародній корпорації. Розглядається проблематика побудови кар'єри в сучасному економічно-сформованому суспільстві, враховуючи аспекти диджиталізації. Зазначаються особливості побудови професійного розвитку. Метою статті є аналіз необхідних факторів для розвитку ділової перспективи менеджера. Важливу роль в цьому процесі відіграють різні теорії щодо професійного розвитку керівника. Завдяки удосконаленню практичних та теоретичних знань менеджер створює власний успішний підхід до управління. Особливу увагу приділено етапам розвитку кар'єри та специфічним властивостям цих етапів, від самого початку (чинників, які впливають на вибір саме роду діяльності) до успішного завершення професійного шляху. Ефективне управління досягається більшою мірою завдяки особистісним якостям менеджера. Очевидною є необхідність наукового осмислення кар'єри як складного феномену в життєдіяльності людини й організації, який, на жаль, сприймається в повсякденні все ще негативно. Аналізується розвиток кар'єри менеджера не тільки для власного задоволення, а й для наглядної мотивації своїх підлеглих. Досліджується важливість раціонального усвідомлення плану розвитку менеджера; цілі стосовно подальшого просування, можливості, здібності та порівняння з тими, які потребує організація з метою розвитку та підвищення своїх найбільш перспективних працівників. Кожна міжнародна корпорація створює для своїх підлеглих професійні та посадові плани професійного зростання. Саме завдяки цьому відбувається раціональне просування таких працівників. Досліджено, що кар'єра може не тільки розвиватися, а й бути в нейтральному стані, тобто гальмуватися. Керівнику потрібно розуміти рівень підготовки своїх підлеглих, їхньої кваліфікації. Завдяки таким знанням керівник може швидко та чітко досягти своєї мети та зазначеної перспективи розвитку. Досліджується зміст управлінської діяльності

стосовно кар'єри персоналу. Проводиться аналіз структури професійної діяльності менеджера, стратегії своїх підлеглих внаслідок одноосібного керування.

Ключові слова: кар'єра, просування, професійний розвиток, кар'єрне зростання, співробітники.

Bieliaieva N.,

n.bieliaieva@knute.edu.ua, ORCID ID 0000-0001-8833-1493, ResearcherID M-8244-2016

PhD (in Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management,

Kyiv National University of Trade and Economic, Kyiv, Ukraine

Dyka Y.,

yanka29082@gmail.com

Student of the International Trade and Law Faculty,

Kyiv National University of Trade and Economic, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF A MANAGERS BUSINESS CAREER FORMATION AT THE INTERNATIONAL CORPORATION

Abstract. *The article considers the factors of development and inhibitory processes of a manager's career in an international corporation. The issue of building a career in a modern economically formed society, taking into account aspects of digitalization. Features of construction of professional development are noted. The purpose of the article is to analyze the necessary factors for the development of the business perspective of the manager. Various theories about the professional development of a leader play an important role in this process. By improving practical and theoretical knowledge, the manager creates his own successful approach to management. Particular attention is paid to the stages of career development and the specific properties of these stages, from the beginning (factors that influence the choice of the type of activity) to the successful completion of the career path. Effective management is achieved largely due to the personal qualities of the manager. There is an obvious need for a scientific understanding of career as a complex phenomenon in the lives of people and organizations, which, unfortunately, is still perceived negatively in everyday life. The career development of a manager is analyzed not only for his own satisfaction, but also for the visual motivation of his subordinates. The importance of rational awareness of the manager's development plan is investigated; goals for further advancement, opportunities, abilities and comparisons with those needed by the organization in order to develop and enhance its most promising employees. Each international corporation creates professional and job growth plans for its subordinates. It is due to this that such employees are rationally promoted. It has been studied that a career can not only develop, but also be in a neutral state, ie slow down. The leader needs to understand the level of training of his subordinates, their qualifications. Thanks to such knowledge, the leader can quickly and clearly achieve their goal and the specified prospects for development. The content of management activities related to staff careers is studied. The analysis of the structure of professional activity of the manager, strategy of the subordinates owing to individual management is carried out.*

Key words: career, advancement, professional development, career growth, employees

Постановка проблеми. Розвиток кар'єри відбувається за рахунок успішного шляху та професійних звершень. Вирішальну роль грає не тільки сам менеджер, а й система планування кар'єрного зростання на підприємстві. Існує безліч факторів, які впливають на побудову ділової кар'єри менеджера, що і визначає складність досліджуваного явища, але і визначає необхідність його дослідження .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання розглядалось багатьма науковцями, які внесли великий вклад для сучасного менеджменту. Серед них: Гончаров Ю. В.[2], Хміль Ф. І.[3], Асул А. М., Мішина С. В.[6], Кудінова М. М., Кулик Ю. Є.[9] та інші. Кудінова М. М. у своїй роботі стверджувала, що більшість практикуючих менеджерів вважають, що працівники повинні самі піклуватися про свою кар'єру і власний професійний ріст, уміти дорого «продавати» себе [7, с.2]. Асул А. М. показала у своїх дослідженнях удосконалення стратегії управління персоналом, зокрема, стосовно забезпечення ефективного розвитку професіоналізму менеджерів [4, с.6].

Постановка завдання. У статті досліджуються особливості побудови ділової кар'єри менеджера в міжнародній корпорації, враховуючи вплив зовнішнього середовища та взаємодії всередині підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професія менеджера є доволі значущою в наш час. Кожен керівник має правильно організувати власну кар'єру та допомагати з розвитком кар'єри своїх підлеглим.

Взагалі, кар'єра - це наслідок трудової діяльності людини, який пов'язаний з її подальшим робочим розвитком, зі шляхами професійного зростання та самореалізації та успішного просування в будь-якій сфері [1, с. 4]. Поняття кар'єри несе в собі сутність підвищення в організаційній ієрархії. В свою чергу, підприємство має давати можливість просування своїм працівникам для віддачі та заохочення у роботі. Менеджер має координувати своїх підлеглих для досягнення важливих

цілей для просування своєї кар'єри та його підлеглих. Відомо, що працівники напряму залежать від керівника і якщо керівник в деяких працівниках не бачить професійного зростання та говорить, що вони погані працівники, то це не правильно. Адже працівник може бути просто не на своєму місці, а якщо йому змінити рід занять, то він може стати незамінним для підприємства, професіоналом своєї справи.

Актуальним залишається питання про те, яким має бути успішний менеджер, існує безліч варіантів. В основному, успішний керівник має бути: грамотний, відповідальний, ерудований, в міру співчутливий, ризиковий; цінувати і любити те, чим він займається. Взагалі, кар'єра складається з етапів (періодів трудового шляху), які зароджуються в різному віці. Для того щоб розібратись розглянемо детально табл. 1.

Таблиця 1

Етапи побудови кар'єри

№	Етап кар'єри	Вік	Специфіка даного етапу
1	2	3	4
1	Етап розвитку мрій та відкриттів	0-25 років	Виявляються інтереси особистості. Перехід від мрій до реалізації.
2	Етап вступу в трудове життя	16-25 років	Особа випробовує себе в ролі кандидата на певну роботу. В цей період отримують перше місце роботи.
3	Етап набуття досвіду	16-25 років	Необхідно опанувати реалії трудового ринку та отримувати максимально багато корисних навик, які стануть в нагоді пізніше.
4	Попередній етап	до 25 років	Виникає проблема у навчанні, всебічному випробуванню себе та своїх вмінь, відбувається процес самоствердження
5	Етап становлення	25-30 років	Виникає необхідність в роботі, починають формуватися навички керівника та професіонала, необхідне досягнення самоствердження та відчуття незалежності
6	Етап просування	30-45 років	Підвищення по ієрархічній структурі компанії, набуваються досконалі навички та вміння, підвищується кваліфікація.
7	Збереження	40-60 років	Досягнення значимого в кар'єрі менеджера, керівник заслуговує на повагу своїх підлеглих, стабільне відчуття незалежності.

1	2	3	4
8	Етап завершення	60-65 років	Перехід до нового виду діяльності, а саме – вихід на пенсію; присутнє самовираження, виникає бажання та інтерес до інших джерел прибутку.
9	Пенсійний етап	після 65 років	Початок реалізації себе у новій діяльності, важливу роль відіграє розмір пенсії, стан здоров'я та особливе підвищення до інших джерел прибутку.

Джерело: побудовано на основі опрацювання джерел [1, с.12-14]

На кар'єру сильно впливають різні фактори. Розрізняють загалом такі: зовнішні фактори впливу та внутрішні фактори. До зовнішніх відносять: урядові закони та вимоги, економічні умови, склад трудових ресурсів, місце розташування підприємства та конкуренція на цьому ж підприємстві. Щодо внутрішніх факторів впливу, то тут присутні: трудовий колектив, робоча група підлеглих, технологічні умови, організаційний вплив, професіоналізм та керівні здібності, досвід та саме стиль керівництва [1, с.9].

Слід пам'ятати, що кар'єра може не тільки розвиватися, а й бути в нейтральному стані, тобто гальмуватися. Існує безліч факторів, які впливають на гальмування розвитку. Вони сповільнюють професійну активність та внаслідок цього може статися професійна криза. В результаті постраждає і сам менеджер, і організація, в якій він працює. Тож, варто наголосити, що виділяють фактори стримування та гальмування. Стосовно факторів стримування, то тут все формується на індивідуальних засадах. Сюди можуть відноситись: нестача знань для розвитку, слабке здоров'я або хвороба, низький рівень потреб. Фактори гальмування розрізняють за природою положення. Існують: психологічні, фізичні, соціальні та ідеальні [1, с.11]. Психологічні фактори проявляються у своїй власній нерішучості, страху відносно себе та свого оточення. Фізичні фактори проявляються в певних ускладненнях та дефектах мови, чуття, зовнішності тощо. Соціальні фактори обумовлені різним чинниками соціального устрою: політичними (переваги політичної орієнтації); державними (через

середню авторитетність професії); організаційно-адміністративними (через відсутність чітко зазначених вимог для конкретної посади); правовими (правова незахищеність); економічними (відсутність матеріальних стимулів). Ще фактори гальмування розрізняють за часом дії. Відомі такі як: короткострокові, стійкі та постійно діючі. Під короткостроковими розуміється погане самопочуття та всі недуги пов'язані з ним. Стосовно стійких факторів, то вони пов'язані з порушенням взаємозв'язків з персоналом. Фактори постійної дії означають вікові зміни. Також не менш важливу роль у гальмуванні відіграють фактори змішаного типу. Вони обумовлюють зменшення трудової активності. Взагалі, гальмівні фактори стають основою для кар'єрної кризи та застою у кар'єрі [5, с.34].

Менеджер, у якого не відбувається розвиток, має малу мотивацію, низьку продуктивність та складні взаємовідносини у робочому колективі. Тому, для того щоб уникнути таких показників менеджеру необхідно розробити особистий план розвитку своєї ділової кар'єри. Професійний план визначає перелік посад, які менеджер зможе отримати в подальшому при успішному розвитку, там наводиться перелік необхідних навиків та досвіду. Завдяки цьому плану можна не тільки ефективно працювати на даній посаді, а й підвищувати кар'єрне становище. Важливими у розвитку являються не тільки основні поняття, такі як: кваліфікація, освіта, внутрішня мотивація; а ще не менш важливі умови:

1. Шлях кар'єри триває від початкової посади до реально-можливого зайняття більш високих посад;
2. Співвідношення кількості посад на вищому ієрархічному рівні до кількості посад, на яких працюють претенденти у даний момент своєї кар'єри.;
3. Обов'язково мають бути перспективи або гальмівні аспекти кар'єри [1, с.18].

Слід пам'ятати, що планування кар'єри відбувається за врахуванням бажань менеджера та його реальних дій для задоволення своєї мети. Сам

процес планування професійного росту менеджера втілюється за рахунок організаційної підготовки. Необхідно мати навички у просуванні своїх підлеглих, а для цього створюються посадові інструкції, де зазначається все про посаду та її подальший шлях.

Всім відомий порядок розробки етапів кар'єри: спершу досліджується обсяг роботи, який потрібно виконати для подальшого просування; потім більш детально розглядаються всі задачі, які постануть перед працівником в подальшому в залежності від його кваліфікації, віку та рівня освіти; необхідно провести аналіз ділового досвіду враховуючи подальше підвищення. Задля чіткого плану розробляються особисті картки посадового просування для всіх працівників міжнародної корпорації. В міжнародних корпораціях зазвичай визначають як працівник має просунутися кар'єрними сходами. Завдяки цьому є здатність об'єктивно оцінювати можливості робітника та допомагати у розвитку та просуванні людей, які безперечно підходять для окремо визначеної посади [1, с. 21].

Кожна компанія потребує мати резерв посад для майбутніх менеджерів, для досягнення яких звичайні працівники мають показувати свої вміння, рівень відповідальності та певні особистісні характеристики. Адже підвищення не відбувається просто з бажання, для цього необхідно докласти чимало зусиль. Тому, підготовка має бути розрахована на окремі періоди: ті навички, які є в арсеналі на даний момент та ті, які необхідно отримати в майбутньому. Успішність самого менеджера пов'язана не тільки з його власними особливостями, а й з діяльності його підлеглих, бо успішний керівник має мати високий рівень комунікабельності та особливі методи ділового впливу. Панують певні дискусії до цього дня стосовно самого керівництва. Не має чіткої відповіді яким саме воно повинно бути. Адже існують такі види: авторитарне, демократичне, колегіальне та кооперативне. Якщо у керівника успішно розвиваються його підлеглі, то це говорить про те, що 40% у цьому заслуга його наставника. Менеджер повинен допомагати працівнику таким чином:

навчати знанням, які має сам; рекомендувати кращі шляхи для вирішення завдання; стимулювати виконання роботи винагородою за успішні результати.

Варто зазначити, що кожен менеджер буде пишатися професійним ростом свого працівника, адже він особисто доклав чимало зусиль для цього. Менеджеру треба пам'ятати, що структура працівника, який здатний до організаторської діяльності складається з:

1. Загальних здібностей;
2. Специфічних властивостей (за відсутності них нема організатора);
3. Особистісних відзнак, що показують специфіку типів організаторів.

Об'єднавши ці три елементи можна отримати узагальнену модель організатора, який має всі шанси на успішну кар'єру [7, с.5].

В міжнародних корпораціях зазвичай визначають як працівник має просунутися кар'єрними сходами. Завдяки цьому є здатність об'єктивно оцінювати можливості робітника та допомагати у розвитку та просуванні людей, які безперечно підходять для окремо визначеної посади.

Сама наука менеджмент є доволі прогресивною і не стоїть на місці. Тому ідеали успішного менеджера змінюються ледь не кожного дня. Але є сталі та непорушні ідеали, своєрідні правила. Серед них виокремлюють такі:

1. Робота менеджера не має приносити негатив. Якщо є відчуття обтяження, то скоріш за все людина просто вибрала не ту сферу діяльності. Тому, працювати необхідно собі в задоволення.

2. Менеджер повинен мати незвичний, особливий підхід до вирішення організаційних проблем, професійну точку зору стосовно своїх підлеглих. Сильний менеджер має показати тип свого мислення в неочікуваних ситуаціях, показувати своє нестандартне мислення. А також

виділити свої сильні та слабкі сторони для власного аналізу та спробувати нейтралізувати всі слабкості.

3. Необхідно мати якісну освіту для встановлення себе як професіонала. Керівнику потрібно регулярно освоювати нові матеріали та методики керування.

Кар'єра менеджера має важливий вплив на розвиток персоналу та підвищення кваліфікації інших. Завжди розробляється своєрідна кар'єрограма для службового зростання [1, с.17].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Кар'єра (італ. *carriera* - дія, життєвий шлях, поприще. від лат. *carrus* - віз, візок) - швидке й успішне просування по службовій, суспільній, науковій та іншій діяльності, досягнення популярності, вигоди; рід діяльності [1, с.37]. Успішний розвиток кар'єри потребує правильного та раціонального її вибору. На вибір будуть впливати здібності, які можна розгледіти шляхом особистих висновків, професійно-психологічного тестування, певних бесід та обговорень зі спеціалістами. З першого дня на роботі працівник має ставити перед собою зазначені цілі, які призводять до розвитку. Працівник має доречно оцінювати себе та майбутню посаду, яку він може отримати.

Фактори для визначення розвитку кар'єри:

1. Високі комунікабельні здібності;
2. Базові знання, які необхідно постійно вдосконалювати та цим самим змінювати стиль керування;
3. Бути унікальним та незамінним, створювати геніальні ідеї для розвитку в порівнянні з ідеями колег;
4. Мати високий рівень професійної підготовки;
5. Необхідна підтримка близьких, треба знати, що в тебе вірять і це буде рушієм в подальшому;
6. Чіткий рівень морального розвитку для співпраці з підлеглими.

На побудову ділової кар'єри менеджера у міжнародній корпорації впливає те, як сам менеджер ставиться до цього процесу та те, як до цього ставиться вище керівництво.

Перспективи подальших наукових досліджень у даній сфері полягають в аналізі професійної підготовки людей з резервів керівних кадрів, розробці ефективних систем управління наступництвом і спадкоємністю топ-менеджменту організацій тощо.

Література:

1. Дорошенко І. Л. Аналіз та оцінка розвитку ділової кар'єри менеджера. Чернігів. 2007. С.42
2. Гончаров Ю. В. Система управління кар'єрою як інструмент економічного розвитку. ВІСНИК КНУТД. 2017. №117. С. 153–160.
3. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. Київ. 2003. С. 608
4. Асул А. М. Основні напрями підвищення якості та ефективності розробки і прийняття управлінських рішень у підприємницьких структурах. 2012. № 11. С. 29-37
5. Любченко Н. В. Самоменеджмент як чинник професійно-особистісного розвитку менеджера в освіті: спецкурс. Київ. 2017. С. 56
6. Мішина С. В. Формування системи управління діловою кар'єрою персоналу. 2019. №2. С. 11
7. Кудінова М. М. Менеджмент кар'єри . 2018. №15. С. 364–370.
8. Ludmila Boyko, Nataliia Bieliaieva, Sergiy Bay. (2020). Problems And Prospects Of Digital Economy Development In Ukraine. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(8s), 2322 - 2328. DOI:10.35940/ijrte.C1038.1183C19
9. Кулик Ю.Є. Деякі аспекти залучення, навчання та розвитку менеджерів. Луцьк. 2006. С. 64–68.
10. Lositska T., Bieliaieva N. (2020). Hr Crisis Management at Trade Enterprises. EUREKA: Social and Humanities. 1. 2020. P. 10-15. DOI: 10.21303/2504-5571.2020.001142

References:

1. Doroshenko, I. L. (2007), "Analysis and evaluation of business career development of a manager". Chernihiv. p.42
2. Goncharov, Yu. V. (2017), "Career management system as a tool of economic development". BULLETIN OF KNUTD. vol. 117, pp. 153–160
3. Hops, F. I. (2003) "Fundamentals of management: Textbook". Kiev, p. 608
4. Asul, A. M. (2012) "The main directions of improving the quality and efficiency of development and management decisions in business structures". vol. 11, pp. 29–37
5. Lyubchenko, N. V. (2017) "Self-management as a factor of professional and personal development of a manager in education: a special course". Kiev. p.56
6. Mishina, S. V. (2019) " Formation of a business career management system for staff". vol.2, p. 11
7. Kudinova, M. M. (2018) "Career management". vol.15, pp. 364–370.

8. Boyko, L., Bieliaieva, N. and Bay, S. (2020). Problems And Prospects Of Digital Economy Development In Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8s), 2322 - 2328. DOI:10.35940/ijrte.C1038.1183C19
9. Kulik, Y. E. (2006) "Some aspects of involvement, training and development of managers". Luts'k. pp. 64–68
10. Lositska, T. And Bieliaieva, N. (2020). Hr Crisis Management at Trade Enterprises. *EUREKA: Social and Humanities*. 1. 2020. P. 10-15. DOI: 10.21303/2504-5571.2020.001142

УДК: 338

Кушнір В.С.,

kvs-65@ukr.net

к.пед.н., снс, викладач кафедри маркетингу та менеджменту,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Створення та становлення корпоративного сектору вітчизняної економіки не принесло для суспільства бажаного результату. Радикальні економічні реформи, які реалізовувались в Україні, не дали змоги запровадити збалансовану модель соціально-економічного розвитку. Аналіз макроекономічних статистичних даних свідчить про постійне скорочення кількості великих підприємств. Враховуючи те, що саме великі компанії визначають вектори розвитку економіки України, сприяють формуванню її структури, визначають певні стандарти продуктивності – створення умов для успішного розвитку корпоративного сектору економіки являється актуальним завданням у період економічної глобалізації.

У статті проведено аналіз теоретичних підходів щодо з'ясування сутності поняття корпоративного управління та виділено загальні елементи, які йому притаманні. Запропоновано показники, за якими доцільно оцінювати ефективність корпоративного управління та визначено фактори, які сприяють її підвищенню. Здійснено аналіз особливостей, які характерні для вітчизняної моделі корпоративного управління.

Враховуючи той факт, що більшість проблем щодо розвитку корпоративного сектору економіки України пов'язані з чинною системою державного регулювання, зроблено висновок щодо необхідності залучення до процесу становлення та розвитку системи української моделі корпоративного управління органів виконавчої та законодавчої влади, судово-правової та податкової систем. Не відкидається роль і самих підприємств, які в першу чергу зацікавлені у розвитку вітчизняної моделі корпоративного управління.

Ключові слова: корпоративне управління, розвиток, ефективність, модель, система, компанія.

Kushnir V.,
kvs-65@ukr.net

Ph.D., Senior researcher, Lecturer of the Department of Marketing and Management,
Khmelnitskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi

FEATURES OF DEVELOPMENT OF DOMESTIC MODEL CORPORATE GOVERNANCE

Abstract. *The creation and formation of the corporate sector of the domestic economy did not bring the desired result for society. Radical economic reforms implemented in Ukraine did not allow the introduction of a balanced model of socio-economic development. Analysis of macroeconomic statistics shows a steady decline in the number of large enterprises. Considering the fact that it is large companies that determine the vectors of Ukraine's economy, contribute to the formation of its structure, determine certain productivity standards - creating conditions for successful development of the economy corporate sector is an urgent task in times of economic globalization.*

The article analyzes the theoretical approaches to clarify the essence of the corporate governance concept and identifies the general elements characteristic to it. Performance indicators for corporate governance are proposed and the factors that contribute to its improvement are identified. An analysis of the features that are characteristic of the corporate governance domestic model.

Considering the fact that most of the problems in the Ukraine corporate sector development are related to the current system of state regulation, it was concluded that the Ukrainian model of corporate governance of the executive and legislative branches, judicial and tax systems should be involved in the process of formation and development. The role of enterprises, which are primarily interested in the development of the corporate governance domestic model, is not ruled out.

Key words: corporate governance, development, efficiency, model, system, company.

Постановка проблеми. Характерною рисою процесів глобалізації світової економіки являється загострення конкуренції підприємств, причому, як на вітчизняному ринку, так і на міжнародному. Обравши інтеграційний європейський курс, українська економіка повинна розвиватись відповідно до загальноприйнятих європейських стандартів. Проте, не зважаючи на наявність необхідної нормативної бази, рівень розвитку корпоративного управління залишається на низькому рівні. Як наслідок – корпоративний сектор економіки України відчуває гостру потребу в інвестиціях. Саме тому дослідження системи становлення та розвитку корпоративного управління необхідно розглядати як один із основних інструментів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів системи корпоративного управління присвячено чимало праць як зарубіжних так і вітчизняних науковців: Дж. Веймера та Дж. Папе, А. Шлейфера, Д. Деніса, В. Євтушевського, А. Педька, С. Румянцева, К. Ковальської, С. Масютіна та ін. Міжнародні організації, такі як: Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейська асоціація торговців цінними паперами, Міжнародна мережа з корпоративного управління та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України розробили необхідну нормативну базу. Водночас варто відзначити, що система корпоративного управління, як об'єкт наукового дослідження, для вітчизняних науковців являється відносно новою. Відповідно, питання щодо з'ясування сутності та змісту корпоративного управління потребують подальших досліджень. Не мають належного теоретико-методологічного обґрунтування ряд питань, пов'язаних із захистом інвестицій, ефективністю управління та контролем.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності поняття «корпоративне управління», проведення аналізу основних моделей корпоративного управління в розвинених країнах та визначення основних напрямів розвитку національної моделі корпоративного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний ринок – це ринок інвестицій. Без інвестиційних ресурсів не здатне розвиватися жодне підприємство. Зовсім недавно потенційного інвестора цікавило лише поточне фінансове становище справ в компанії, в яку він планує вкласти кошти. Сьогодні ситуація змінилась. Важлива роль відводиться оцінці корпоративного управління, від ефективності якого безпосередньо залежить добробут компанії в довгостроковій перспективі. Для багатьох інвесторів, під час прийняття рішення щодо вкладання капіталу, налагоджена система корпоративного управління має більше значення, ніж поточні фінансові показники.

Термін "корпоративне управління" сьогодні можна зустріти в різних галузях економічної науки. В силу широти застосування поняття у нього відсутнє єдине визначення. Так, наприклад, міжнародна фінансова корпорація (IFC) корпоративним управлінням називає "структури і процеси керівництва компаніями і контролю за ними". Голова Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України при цьому зауважує, що «Належне корпоративне управління допомагає збільшувати вартість компанії шляхом підвищення її конкурентоспроможності, ефективності та зростання, воно зміцнює довіру до компанії та сприяє створенню цінності в інтересах акціонерів, працівників та інших стейкхолдерів» [1].

Найбільш повним можна назвати визначення, сформульоване Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР): корпоративне управління – це система управління і контролю над компанією, що має обов'язкову структуру [2]. В системі повинен існувати розподіл прав і обов'язків між учасниками корпоративних відносин (керівництво, акціонери та інші особи) і чіткі правила для прийняття рішень. В рамках корпоративного управління визначаються завдання компанії, кошти на реалізацію цих завдань і контроль [3].

Але, незалежно від підходу, корпоративне управління підприємством містить загальні елементи:

- Сформована система управління компанією і контролю за її діяльністю. Збори акціонерів розробляють ключові рішення, які згодом реалізують менеджери вищої ланки.
- Структура, яка визначає розподіл прав і обов'язків між учасниками корпоративного управління.
- Правила прийняття рішень, рамки для досягнення цілей і контролю над результатами роботи компанії.

Таким чином, корпоративне управління формує єдині "правила гри", стабілізує процес управління, сприяє зростанню довіри до компанії з боку потенційних інвесторів, державних органів та інших зацікавлених осіб.

При цьому важливо розуміти, що корпоративне управління має будуватися на розумінні того, що довгостроковий успіх компанії – це результат колективної роботи, в якій беруть участь не тільки власники і топ-менеджери, але також рядові співробітники, інвестори, постачальники, кредитори та інші партнери. Взаємовигідна співпраця з кожною зацікавленою особою є вагомим внеском в ефективний розвиток і високу конкурентоспроможність підприємства.

Корпоративне управління часто ототожнюють з управлінням підприємством. Ці терміни не є синонімами. Управління компанією означає діяльність керівників і менеджерів, які займаються поточною роботою і реалізацією поставлених завдань. Корпоративне управління – поняття більш широке. Це в першу чергу взаємодія зацікавлених осіб у всіх аспектах діяльності компанії, його мета – налагодити механізми, які забезпечать баланс інтересів всіх учасників корпоративних відносин. Це більш високий, можна сказати, політичний рівень, ніж щоденне планове керівництво. Перетинаються два поняття, в основному, в області стратегії розвитку підприємства, оскільки це питання безпосередньо пов'язане з діяльністю вищого менеджменту.

Для багатьох компаній актуальним залишається завдання щодо підвищення ефективності корпоративного управління [4]. Можна виділити наступні характерні риси ефективного корпоративного управління:

- прозорість;
- розкриття фінансової та іншої інформації про діяльність фірми;
- наявність внутрішніх механізмів контролю над роботою менеджерів;
- захист прав та інтересів всіх акціонерів;
- вироблення стратегії компанії.

Важливість корпоративного управління можна оцінювати з різних точок зору. Добре керовані компанії досягають високих результатів в довгостроковій перспективі, їм простіше отримати доступ до капіталу. Високі стандарти управління знижують ризики при інвестуванні. Це пов'язано з наявністю в таких компаніях високооплачуваних управлінців вищої кваліфікації. Для інвестора це привід надати капітал за меншою вартістю. Компанії зі сформованим корпоративним управлінням забезпечують приріст ресурсів для акціонерів, працівників та країни в цілому, вносять вклад в економіку і в кінцевому підсумку допомагають суспільству жити і розвиватися.

Аналіз діяльності успішних компаній дозволяє визначити наступні фактори, які сприяють підвищенню ефективності корпоративної системи управління:

- Наявність чітко сформульованих стратегічних орієнтирів. Нововведення у виробництві, маркетингу, управлінні ресурсами і т.д. повинні бути обґрунтовані прагненням випередити конкурентів і запобігти втраті ринкових позицій. При цьому важливо постійно стежити за тим, щоб економічний ефект від нововведень був вище витрат на їх впровадження.

- Мінімізація управлінських витрат. У ситуації, коли витрати на управління вищі, ніж позитивний результат, повинне постати питання про реорганізацію всієї системи менеджменту або окремих її ланок.

- Удосконалення внутрішньої структури. Відчутний ефект на практиці дає, наприклад, перехід від функціонально-структурної моделі компанії до процесно-рольової або матричної. Не завжди це можливо, але в цьому випадку скорочується кількість ієрархічних рівнів, розвивається горизонтальний (мережевий) тип управління, скорочується розрив між керівником і виконавцем. В результаті підвищується мобільність всієї системи і швидкість її роботи.

- Інституційні аспекти, розвиток нормативно-правової бази. Це фактор, що відноситься перш за все до компетенції держави. Для розвитку економічних систем, які відповідали б світовим стандартам, необхідним є створення технологічних і економічних інститутів, які враховували б і світовий бізнес-досвід, і вітчизняні традиції, які формують характер підприємництва в Україні. Необхідною також є політика інновацій.

Очевидно, що чим вищий рівень корпоративного управління, тим ефективніше робота керівництва і тим більша ймовірність досягнення компанією стратегічних цілей. Для того щоб оцінити цей взаємозв'язок більш вірогідно, застосовуються різні підходи. Один з найбільш відомих підходів носить назву Balanced Scorecard – модель, розроблена Р. Капланом і Д. Нортоном [5]. Основна ідея методу – об'єднати в стислому вигляді всі фінансові та нефінансові показники роботи компанії.

Прийнято виділяти чотири блоки інформації, необхідної керівникові для прийняття рішень: "Фінанси (економіка)", "Ринок (клієнти)", "Бізнес-процеси" і "Інфраструктура (співробітники)". Всі блоки зв'язуються між собою причинно-наслідковим ланцюжком. В рамках кожного розробляються конкретні показники ефективності (індикатори), далі відбувається порівняння планових і фактичних даних. У підсумку керівник отримує інформацію, достатню для формулювання правильних висновків, що стосуються ефективності реалізації стратегії в кожній з областей. Таким чином, Balanced Scorecard – це засіб не тільки моніторингу корпоративного управління, а й ефективний інструмент для стратегічного планування.

У світовій економічній практиці існує поняття рейтингу корпоративного управління, складанням якого займаються міжнародні рейтингові компанії [6]. Для інтеграції в світове бізнес-співтовариство і виходу на міжнародний ринок вітчизняним підприємствам необхідно досягати високих позицій в рейтингу. Це стає прямим підтвердженням якості корпоративного управління та ефективності бізнесу.

Аналіз ефективності корпоративного управління можна проводити використовуючи показники, в досягненні яких воно традиційно відіграє важливу роль:

1. Підвищення ефективності діяльності компанії. Корпоративне управління раціоналізує бізнес-процеси, забезпечує сувору підзвітність менеджерів різних рівнів, скорочує ризики, знижує капітальні витрати. Побудова чіткої системи корпоративного управління дозволяє уникнути витратних слухань в судових інстанціях, які виникають між учасниками корпоративних відносин через розбіжність інтересів, корупцію, сумнівні угоди і т.д. Система передбачає однакове дотримання добровільно прийнятих стандартів і законодавства.

2. Полегшення доступу до ринків капіталу. Компанії з успішно працюючою системою управління користуються підвищеною довірою з боку інвесторів. Тут також важлива прозорість: маючи інформацію про діяльність фірми, інвестори мають можливість оцінити перспективи і ризики. Це збільшує лояльність, навіть якщо відкриті дані носять негативний характер, оскільки різко знижується невизначеність. Розмір залучених інвестицій і обсяг капіталізації - це конкретні показники економічної діяльності компанії.

3. Зниження витрат на залучення капіталу, зростання вартості активів компанії. Ефективна практика корпоративного управління не тільки сприяє зростанню інвестицій, а й дозволяє отримувати позикові кошти на більш вигідних умовах (знижені процентні ставки, збільшені терміни повернення і т.д.). Вона знаходить відображення і в фірмових котируваннях.

І, нарешті, корпоративне управління являється підґрунтям для принципів відкритості, прозорості та чесності компанії, а це – прямі складові позитивної репутації.

Форми корпоративної організації управління в різних країнах мають відмінності. Різниця – в розподілі функцій між радою директорів і виконавчими органами, ступені залучення інших зацікавлених осіб і т.д.

Багато в чому образ системи формує економічна ситуація в конкретній країні, національна культура, розвиток фондового ринку [7]. У сукупності всі ці фактори дозволяють виділити три ключові моделі корпоративного управління:

1. Англо-американська. Передбачає безумовний пріоритет прав акціонерів, контроль відбувається через ринок капіталу. Орієнтована, в першу чергу, на задоволення фінансових інтересів акціонерів. Досить динамічна модель.

2. Німецька. У центрі – банківський контроль, банки мають найбільшу вагу в структурі власності компанії, а їх представники беруть на себе головну роль у раді директорів. Основна увага приділяється взаємній відповідальності усіх сторін, зацікавлених в корпоративному успіху. Німецька модель – зразок стійкості.

3. Японська. Орієнтована на соціальну і ділову згуртованість. Рівноправності немає, чітко вибудована ієрархія: інтереси "молодших" управлінців часто приносяться в жертву "старшим", проте молоді співробітники отримують непогані матеріальні заохочення. Акціонерний капітал сконцентрований в руках великих і середніх акціонерів. Низька вартість залучення капіталу, орієнтація інвесторів на тривалу співпрацю.

Класифікація є загальноприйнятою, хоча вона досить умовна. В умовах глобалізації характерні риси кожної моделі змішуються і видозмінюються. Однак, так чи інакше, увагу сконцентровано на "трьох китах":

- визначення ролі та рівня незалежності ради директорів;
- якість внутрішнього аудиту та контролю;
- ступінь розкриття інформації.

До вдосконалення цих напрямків кожна країна підходить по-своєму. У США спостерігається більш жорстке законодавство. Після численних скандалів, що розгорілися навколо недобросовісних менеджерів великих корпорацій, на світ з'явився так званий закон Сарбейнса-Окслі (Sarbanes-

Oxley Act, SOX), підписаний в 2002 році Джорджем Бушем [8]. Документ змінив порядок надання звітності компаніями-емітентами цінних паперів. Фінансова звітність відтепер стала більш відкритою, окремі розділи торкнулися корпоративного управління, внутрішнього контролю, аудиторських перевірок. Багатьом компаніям довелося повністю змінити систему ведення звітності, понести чималі витрати на зовнішній аудит, який різко збільшився в ціні. Проте закон Сарбейнса-Окслі дозволив сформувати на підприємствах ефективну систему внутрішнього контролю, істотно підвищити прозорість господарських операцій. Це спричинило в свою чергу зростання інвестиційної привабливості компаній та стійкості фондового ринку в цілому.

Європейські держави вибрали шлях більш м'якого регулювання через національні кодекси, багато з яких сформовані за участю не тільки урядових органів, а й недержавних організацій. До числа таких стандартів відноситься Кодекс Кедбері, підготовлений в 1991 р в Великобританії [9]. У ньому сформульовані уявлення про те, що таке "ідеальна" рада директорів і як повинна виглядати ефективна система корпоративного управління. Подібні кодекси сьогодні існують в багатьох країнах. Їх розробляли поступово, у міру накопичення практики і формулювання нових принципів: в 40 країнах підготовлено понад 100 кодексів. Велика частина з них національні, проте є і ряд міжнародних, це:

- "Рекомендації Європейської асоціації фондових дилерів (EASD)";
- "Керівні принципи корпоративного управління Конфедерації асоціацій європейських акціонерів";
- "Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)" та ін.

Правовий статус кодексів також відрізняється. Наприклад, в Бразилії, Індії, Таїланді вони є добровільними. У Канаді і США компанії, що знаходяться в лістингу фондових бірж, зобов'язані інформувати

громадськість про виконання або невиконання умов кодексів. У ПАР, Гонконгу, Малайзії всі прописані вимоги є обов'язковими до виконання.

Що стосується України, то тут переважає "інсайдерська" модель корпоративного управління (з низьким ступенем розкриття інформації), яку відрізняють високі витрати на утримання власності. Не визнається принцип поділу прав власності та контролю. Однак варто зазначити, що в Україні розроблений та прийнятий Кодекс корпоративного управління, в якому чітко визначені ключові вимоги і запропоновані рекомендації. Він заснований на офіційних засадах ОЕСР, адресований учасникам ринку цінних паперів, спрямований на захист прав інвесторів, містить рекомендації щодо розкриття інформації та поліпшення корпоративного управління в цілому. Дотримання положень Кодексу, дійсно, допомагає скоротити або повністю виключити порушення прав акціонерів. Однак вітчизняна практика все ще сильно відстає від міжнародної [10].

Експерти відзначають наступні риси, властиві українським системам корпоративного управління:

- поєднання володіння і управління однією особою;
- слабкі механізми контролю над діяльністю фірми (найманий керівник підпорядковується, як правило, тільки ведучому акціонеру, а не всім акціонерам);
- низька прозорість операцій, складність в отриманні інформації про реальний фінансовий стан компанії, власників, угоди;
- використання незаконних або неетичних методів роботи: арешт акцій, недопущення акціонерів на збори, виведення активів і т.д.

Багатьом компаніям не вигідно підвищувати прозорість, оскільки це робить їх уразливими перед контролюючими органами та силовими структурами, не дивлячись на те, що багато було зроблено на шляху подолання такої ситуації. Все ще високий рівень корупції зберігає ризик для акціонерів позбутися власності через втручання чиновників. Спостерігається великий розрив між рівнем життя заможних і

малозабезпечених людей, звідси – різниця в цінностях і ставленні до цілей компанії.

Інша гостра проблема – дефіцит досвідчених менеджерів. На практиці керівництво фірмою часто здійснюють мажоритарні акціонери, які можуть діяти практично безконтрольно, проводити операції в особистих інтересах, нехтувати фінансовою політикою компанії в цілому, спускати великі обсяги роботи на підлеглих.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. З усього вищесказаного можна зробити висновок, що ідеальної моделі корпоративного управління ще не існує. Проте тенденція зміцнення самого цього поняття і усвідомлення його важливості в суспільстві і серед головних акціонерів є. Очевидним є і розвиток корпоративного управління з опорою на зарубіжний досвід. Для його остаточного зміцнення необхідна участь органів виконавчої і законодавчої влади, судово-правової та податкової систем, а також самих компаній, зацікавлених в існуванні вітчизняної моделі корпоративного управління.

Література:

1. Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KL200065> (дата звернення: 12.05.2020).
2. Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління (збірник кодексів та принципів). URL: http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/korp_otnosheniya/stand_korp_upravlenija.pdf (дата звернення: 12.05.2020).
3. Мальська М.П., Мандюк Н.Л., Занько Ю.С. Корпоративне управління: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 360 с.
4. Мороз О. В., Карачина Н. П., Халімон Т. М. Корпоративне управління на підприємствах України: постприватизаційний етап еволюції: Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ Вінниця, 2007. 180 с. URL: <http://karachyna.vk.vntu.edu.ua/file/1fc38ec5700cc7991e7e92da2a436080.pdf> (дата звернення: 26.05.2020).
5. Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / пер. с англ., 2-е изд., испр. и доп. М.: Олимп-Бизнес, 2004. 320 с.
6. Рейтинги корпоративного управління: Критерії і методологія: Standard & Poor's: Служба рейтингів корпоративного управління URL: https://www.standardandpoors.com//ru_RU/web/guest/home (дата звернення: 26.05.2020).
7. Ігнат'єва І. А., Гарафонов О. І. Корпоративне управління. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 600 с.

8. Зубілевич С. Я. Закон Сарбейнса-Окслі та його вплив на аудит системи внутрішнього контролю в Україні. Школа професійного бухгалтера. 2011. Січ. (№ 1). С. 9–12.
9. Довгань Л.Є., Пастухова В.В., Савчук Л. М. Корпоративне управління. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 174 с.
10. Баюра Д.О. Система корпоративного управління в Україні: стан та перспективи розвитку. Монографія К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009. 288 с.

References:

1. National commission on securities and stock market (2020), Code of corporate governance: key requirements and recommendations, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KL200065>
2. International Finance Corporation (2002), International and national standards of corporate governance (collection of codes and principles), URL: http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/korp_otnosheniya/stand_korp_upravlenija.pdf
3. Malska M.P., Mandyuk N.L., Zanko U.S. (2012), Korporatyvne upravlinnia: teoriia ta praktyka. Pidruchnyk. [Corporate governance: theory and practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Moroz O.V., Karachina N.P., Halimon T.M. (2007), Korporatyvne upravlinnia na pidpriemstvakh Ukrainy: postpryvatyzatsiinyi etap evoliutsii: Monohrafiia. [Corporate governance in Ukrainian enterprises: the post-privatization stage of evolution], URL: <http://karachyna.vk.vntu.edu.ua/file/1fc38ec5700cc7991e7e92da2a436080.pdf>
5. Kaplan R. Sbalansyrovannaia systema pokazatele. Ot stratehy k deistviyu (2004), [Balanced scorecard. From strategy to action, R. Kaplan, D. Norton; per. S. anh.], 2nd ed, Moskva, Rossyia.
6. S&P Global Ratings (2020), Corporate governance ratings: Criteria and methodology, URL: https://www.standardandpoors.com//ru_RU/web/guest/home
7. Ihnatieva I. A., Harafonova O. I. (2013), Korporatyvne upravlinnia. Pidruchnyk [Corporate management], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
8. Zubilevych S. Ya. (2011), “ Sarbanes-Oxley law and its impact on the audit of the internal control system in Ukraine”, Shkola profesiinoho bukhhaltera. –Sich. (№ 1). – pp. 9–12.
9. Dovhan L.Ie., Pastukhova V.V., Savchuk L. M. Korporatyvne upravlinnia. Navchalnyi posibnyk, [Corporate management], Kyiv, Ukraine.
10. Baiura D.O. Systema korporatyvnogo upravlinnia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku. Monohrafiia, [Corporate governance system in Ukraine: state and prospects of development], Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskyi universytet", Kyiv, Ukraine.

*Миколайчук І.П.,
i.mykolaichuk@knute.edu.ua, ORCID ID 0000-0001-7380-5000,
Researcher ID N-2607-2016,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет, м.Київ*

*Аксьонова А.О.,
магістрантка спеціальності «Менеджмент»
Київський національний торговельно-економічний університет, м.Київ*

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ

Анотація. У статті досліджуються актуальні проблеми формування механізму мотивації працівників, в т.ч. до їх кар'єрного зростання та стимулювання до ефективної праці на вітчизняних підприємствах.

Метою статті є теоретичне, методичне та практичне обґрунтування сутності поняття «мотиваційний механізм», наукових підходів до формування мотиваційного механізму кар'єрного зростання персоналу та обґрунтування необхідності його впровадження на вітчизняних підприємствах.

У ході дослідження проаналізовано теоретичні засади мотивації та мотиваційного механізму, його передумови та етапи впровадження на підприємстві. Встановлено, що мотиваційний механізм є безперервним процесом визначення взаємозв'язків соціально-психологічного стану персоналу та економічних показників його трудової діяльності на предмет відповідності поставленим завданням виконаного обсягу послуг. Також доведено, що саме нематеріальна винагорода є більш ефективною у довгостроковій перспективі розвитку підприємства, що містить також можливості працівників до кар'єрного зростання.

Обґрунтована необхідність розробки ефективного механізму мотивації, який би забезпечував необхідний рівень задоволеності працівників роботою і сприяв би покращенню показників підприємницької діяльності. Наведено стислу характеристику 3-х складових мотивації працівників до реалізації кар'єри: ідентифікація з кар'єрою, кар'єрна інтуїція та кар'єрна стійкість. Зазначено, що найбільш популярним видом нематеріального стимулювання праці персоналу є «соціальний пакет», що створює додатковий чинник до мотивації кар'єрного зростання.

Подальші дослідження будуть спрямовані на виявлення факторів, що найбільш впливають на зміни у мотивації персоналу до реалізації успішної кар'єри на вітчизняних підприємствах

Ключові слова: мотивація, система мотивації, мотиваційний механізм, кар'єра, кар'єрне зростання, мотивація до кар'єрного зростання.

*Mykolaichuk I.,
i.mykolaichuk@knute.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-7380-5000,
Researcher ID: N-2607-2016,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv*

*Aksonova A.,
Master's degree, specialty «Management»
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv*

FORMATION OF THE MOTIVATIONAL MECHANISM OF STAFF CAREER GROWTH

Abstract. *The article examines the current problems of forming a mechanism for motivating employees, including to their career growth and incentives to work effectively in domestic enterprises.*

The purpose of the article is theoretical, methodological and practical substantiation of the essence of the concept of “motivational mechanism”, scientific approaches to the formation of the motivational mechanism of career growth of personnel and justification of the need for its implementation in domestic enterprises.

The study analyzes the theoretical foundations of motivation and motivational mechanism, its prerequisites and stages of implementation in the enterprise. It is established that the motivational mechanism is a continuous process of determining the relationship between the socio-psychological state of staff and economic indicators of their work in terms of compliance with the objectives of the volume of services. It has also been proven that intangible remuneration is more effective in the long-term development of the enterprise, which also includes opportunities for career advancement.

The need to develop an effective motivation mechanism that would provide the necessary level of employee satisfaction with work and would improve the performance of entrepreneurial activity. A brief description of the 3 components of employee motivation to pursue a career is given: career identity, career insight and career resilience. It is noted that the most popular type of intangible incentives for staff is the “social package”, which creates an additional factor to motivate career growth.

Further research will focus on identifying the factors that most influence changes in staff motivation to pursue successful careers in domestic enterprises.

Key words: motivation, motivation system, motivational mechanism, career, career growth, motivation for career growth.

Постановка проблеми. Враховуючи мінливість зовнішнього середовища, керівникам необхідно максимально ефективно використовувати наявні ресурси. Одним з таких факторів є персонал підприємства, який володіє нескінченним потенціалом для зростання, отже, і для покращення загальної ситуації на ринку. В умовах дійсності в нашій державі тільки починають з’являтися ефективні механізми мотивації працівників, в т.ч. до їх кар’єрного зростання та стимулювання до ефективної праці, саме тому є необхідність у вивченні закордонного досвіду. Враховуючи ситуацію щодо управління кар’єрою персоналу на українських підприємствах, доцільно зазначити, що залишаються мало вивченими питання щодо формування мотиваційного механізму кар’єрного зростання. Дослідженням у цьому напрямі допоки займається недостатньо велика кількість науковців та вчених. У їх працях лише

згадується дана проблема, при цьому відсутнє ґрунтовне теоретичне та методичне дослідження мотивації до кар'єрного успіху, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування ефективного механізму мотивації давно є предметом різноманітних досліджень. Аналіз різноманітних літературних джерел щодо викладення теоретичних та методологічних засад мотивації персоналу показав, що існує велика кількість різноманітних підходів, думок та поглядів науковців на теоретичні основи мотивації та мотиваційного механізму, що засвідчує безумовний інтерес вчених до цього питання та його зростаючу актуальність. Серед таких дослідників доречно зазначити таких як: Д.Аткінсон, В.Врум, Ф.Герцберг, Д.Коллінз, Е.Лоулер, А.Маслоу, Л.Портер, М.Туган-Барановський, С.Шиндлер, А.Шопенгауер та багато інших. В осередку вітчизняних вчених найбільш вирізняються такі як: Д.Богиця, Л.Бунтовська, Г.Дмитренко, В.Данюк, М.Долішній, А.Колот, М.Лукашевич, Н.Лук'янченко, І.Петрова, Л.Чернівська тощо. Теоретичні аспекти щодо формування мотиваційного механізму, в т.ч. до кар'єрного зростання персоналу викладені у наукових працях: Д.Власенко, В.Гриньової, М.Дороніної, В.Жуковської, А.Климчук, С.Нісфояна, В.Нижник, М.Новікової, Н.Сисоліної, Л.Телишевської, Т.Черкашиної та інших численних авторів. Зазначеними науковцями переважно розкривається понятійний апарат, описуються теорії мотивації, як базові (класичні), так і сучасні концепції, їх вплив на процес управління підприємством, згадуються традиційні і менш відомі та незвичні інструменти, засоби, які допомагають налагодити та активізувати, підсилити ефект трудової діяльності, висвітлюється актуальний досвід вітчизняної та зарубіжної практики. Не зважаючи на численні дослідження, залишаються актуальними у наукових колах питання щодо формування мотиваційного механізму управління персоналом як чинника

підвищення соціально-економічної ефективності підприємства, в т.ч. методів мотивації персоналу до кар'єрного зростання.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне, методичне та практичне обґрунтування сутності поняття «мотиваційний механізм», наукових підходів до формування мотиваційного механізму кар'єрного зростання персоналу та обґрунтування необхідності його впровадження на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше «мотивація» як термін використав Артур Шопенгауер на перетині 19 і 20 сторіччя. У подальшому розвитку це визначення трактувалось як пояснення причини поведінки людини, адже він є найвпливовішим у розрізі її діяльності. Станом на сьогодні не існує єдиного наукового підходу до визначення терміну «мотивація». Огляд літератури дозволив виявити різні наукові підходи до визначення сутності мотивації як соціально-економічного явища, що мають свої переваги та недоліки у застосуванні. Наприклад, М.С.Дороніна вважає, що «система мотивації праці персоналу підприємства є найбільш завершеною формою організації мотивації, цілісністю функціонування певної сукупності мотиваційних складових (методів), органічно пов'язаних й узгоджених за матеріальними, моральними та соціальними потребами різноманітних груп носіїв інтересів для досягнення поставлених цілей» [1, с. 18].

М.В.Семикіна під мотивацією пропонує розуміти динамічний процес формування взаємопов'язаних і взаємообумовлених соціальних та економічних мотивів певної трудової поведінки людини, що стають поштовхом до ефективної трудової діяльності, спрямованої на досягнення індивідуальних і колективних цілей [2, с.3-4]. Резюмуючи різні наукові джерела, можна узагальнити, що мотивація є процесом спонукання та стимулювання кожного працівника і колективу в цілому до результативної діяльності для досягнення особистих цілей та головної мети підприємства [3].

Розглядаючи сутність та особливості системи мотивації персоналу, варто відзначити, що вона ґрунтується на певному механізмі, що приводить її у дію. Мотиваційний механізм як різновид механізму управління потрібно розуміти як безперервний процес визначення взаємозв'язків соціально-психологічного стану персоналу та економічних показників його трудової діяльності на предмет відповідності виконаного обсягу робіт поставленим цілям [4, с.312].

Структуру механізму мотивування персоналу можна представити за схемою, наведеною на рис. 1.

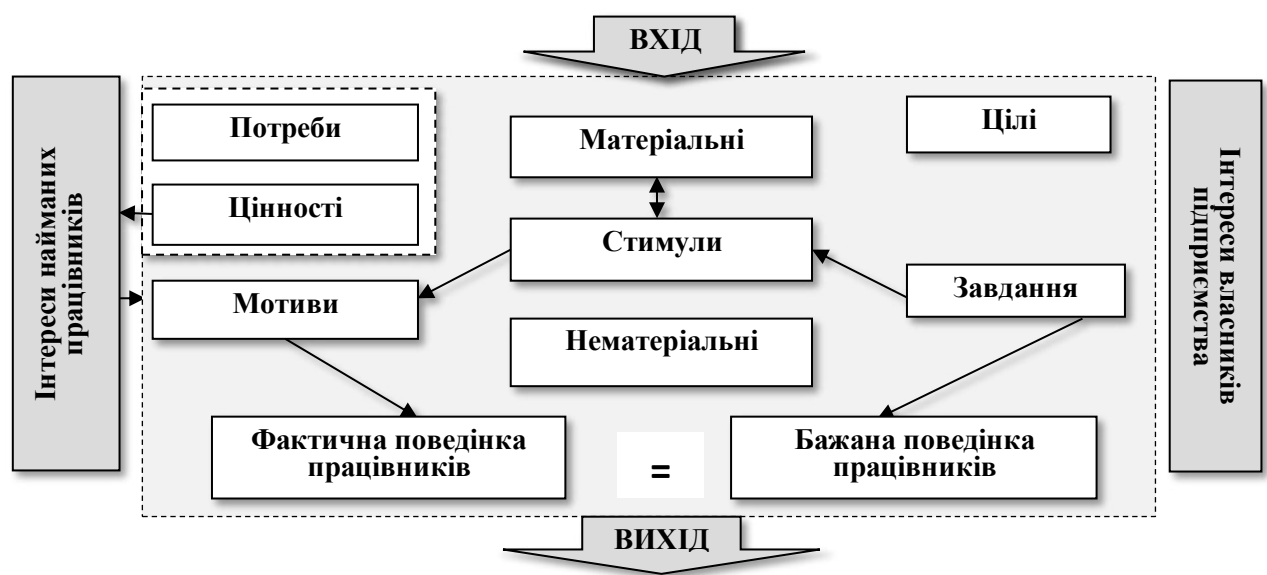

Рис.1. Структурно-логічна схема мотиваційного механізму управління персоналом

Джерело: розроблено авторами

Роль будь-якого мотиваційного механізму пов'язана із забезпеченням трансформації сукупності факторів, ціннісних орієнтацій, принципів, мотивів, сподівань, реакцій поведінки тощо з стану, який має характер дискретного – до процесу, що буде постійно повторюватися. За таким підходом структура мотиваційного механізму буде поєднувати фінансово-економічні важелі із сукупністю працівників, які будуть нести відповідальність за їх реалізацію, що поєднується із нормами стимулюючого впливу та періодичним контролем за оцінюванням доцільності їх застосування.

За результатами проведеного аналізу, на мотивацію персоналу підприємств впливають численні фактори макро- та мікросередовища [5, с.119]. Серед макрорівневих факторів автор виокремлює: тип економічної системи, форму власності, ринкові, інвестиційно-інноваційні, цінові, демографічні, правові чинники, податкову систему, чинник соціального забезпечення та національний трудовий менталітет. Науковцями проводяться ґрунтовні дослідження впливу цих факторів на результати діяльності персоналу. Доведено, що наслідки економіко-політичних кризових явищ (зростання безробіття, трудової міграції тощо) в Україні та недостатній професіоналізм урядовців стає обмежувальним чинником реалізації вітчизняних підприємств своїх потенційних можливостей та зниження трудової активності персоналу до продуктивної праці [6, с.296].

На мікрорівні функціонування підприємства чинниками, що формують мотиваційний механізм персоналу, є наступні (рис. 2).

Рис. 2. Чинники мотивації персоналу підприємства

Джерело: сформовано авторами на основі [5, с.119]

Найбільш значимими у наведеному переліку є організаційні чинники, до яких належать: характер, зміст та умови праці, нормування праці, оплата праці та стимулювання персоналу, якості керівника та наявність соціального пакету. При цьому зарплату та певні фінансові винагороди (в т.ч. преміальні виплати) відносять до матеріальних засобів мотиваційного впливу на поведінку працівників. Задоволеність працівників матеріальною винагородою сприяє також формуванню лояльності працівників до підприємства. Однак часто виявляється, що

більш ефективною у довгостроковій перспективі виявляється саме нематеріальна винагорода, що серед багатьох способів мотивації (гнучкий графік роботи; статус підприємства на ринку та його репутація; можливості для підвищення кваліфікації та саморозвитку; можливість планування відпустки; подяка за ефективну працю; проведення корпоративних свят; подарунки на свята тощо) містить можливості працівників до кар'єрного зростання [7].

Узагальненим науковим підходом до визначення поняття кар'єра є її розуміння як циклічного процесу реалізації людиною своїх можливостей в умовах професійної діяльності, її мотивацію до досягнення успіху; знання самої себе; успіх і самовіддачу; самоконтроль і працездатність; процес успішної самореалізації, що супроводжується соціальним визнанням і є результатом просування службовою ієрархією сходами тощо [8]. Розглядаючи зміст даного поняття, дослідники звертають увагу на його компонентний склад, що містить рушійні мотиви з активізації працівника докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей (автономія, функціональна та управлінська компетентність, безпека та стабільність, креативність, потреба у першості, стиль життя та матеріальний добробут). Отже, мотивація до кар'єрного зростання персоналу буде базуватися на таких складових [9]: стимулювання до трудової діяльності; процес сприяння роботі, за допомогою якого відбувається вплив на особистісну поведінку працівника; сукупність зовнішніх та внутрішніх спонукальних сил, які змушують працівників діяти у напрямі реалізації різнопланових цілей, насамперед, задля досягнення кар'єрного зростання.

Досліджуючи процеси мотивації працівників до кар'єрного зростання, М.Лондон, Д.Брей, Р.Ное, Е.Ное, Дж.Бахубер визначили такі три її основні складові [10]: ідентифікація особистості з кар'єрою (career identity); кар'єрна інтуїцію (career insight) та кар'єрна стійкість (career resilience). Центральним (спрямовуючим) аспектом мотивації до кар'єрного зростання є ідентифікація з кар'єрою (кар'єрна причетність,

лояльність), завдяки якій визначається ступінь готовності працівника жертвувати своїм позаробочим часом заради досягнення цілей організації. Спонукальним компонентом мотивації до кар'єри є кар'єрна інтуїція – система психологічних установок до кар'єрного зростання. Вагомим компонентом мотивації до кар'єри є також кар'єрна стійкість, що містить здатність працівника швидко адаптовуватися до мінливих обставин і долати негативні робочі ситуації [10, с.62–63].

Досить ефективним сучасним видом нематеріального стимулювання праці персоналу є «соціальний пакет» – набір пільг, що надаваних компанією своїм працівникам (рис.3).

Рис. 3. Складові соціального пакету підприємства

Джерело: складено авторами

До того ж суттєве значення в мотивації до кар'єрного зростання має визнання працівників як незамінних, цінних та кваліфікованих співробітників. Після похвали треба надати можливість їм ще більше реалізовувати власні здібності, ставлячи перед ним нові та складніші завдання [11].

Отже, методи мотивації до кар'єрного просування є досить важливими в успішному функціонуванні підприємства. Для отримання максимальної віддачі від застосування методів мотивації необхідно їх використовувати у синергії один з одним. Це буде сприяти тісному взаємозв'язку між ними, адже використання лише одного з методів не

дасть змогу стимулювати персонал на активну роботу для досягнення як індивідуальних цілей, так і організаційних.

Сучасні керівники повинні володіти здатністю диференціювати потреби працівників, що постійно піддаються змінам, оскільки не завжди мотиваційний механізм, який позитивно вплинув один раз на кар'єрне зростання працівника, буде ефективно впливати на нього повторно. Окрім того, кожен працівник може мати свій власний мотиваційний механізм до кар'єрного зростання. Головним завданням персоналу підприємства є така діяльність, що буде найбільш ефективно використовувати мотиваційні засоби та стрімко розвивати індивідуальну кар'єру.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Базуючись на численних дослідженнях, можна стверджувати, що мотиваційна система та її механізм повинні бути спрямовані на розвиток лояльності працівників до певного підприємства. Саме така поведінка кожного працівника у ставленні до виконуваної роботи визначається умовами праці, сукупністю його індивідуальних цінностей, а також стимулами, що застосовуються у роботі. Подальші дослідження будуть спрямовані на виявлення факторів, що найбільш впливають на зміни у мотивації персоналу до реалізації успішної кар'єри на вітчизняних підприємствах.

Література:

1. Дороніна М.С., Черкашина Т.С. Протиріччя в мотивації управлінського персоналу промислових підприємств. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2013. №1. С.4–15.
2. Семикіна М.В. Соціально-економічна мотивація праці: методологія оцінки ефективності та принципи регулювання; ред. В.В Онікієнко; Кіровоград. нац. техн. ун-т. Кіровоград, МАВІК, 2004. 124 с.
3. Телишевська Л.І., Власенко Д.О. Мотивація працівників в системі управління персоналом на підприємстві. *Молодий вчений*. 2018. № 7(2). С.498-502. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_7%282%29__45 (дата звернення: 5.05.2020).
4. Борецька Н.П., Крапівіна Г.О., Багдасарова Д.Г. Механізми мотивації та оцінки праці персоналу сервісних підприємств. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. №2. С.311-318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_2_47. (дата звернення: 15.05.2020).

5. Громко Л.С. Чинники, що визначають мотивацію персоналу промислових підприємств в умовах глобалізації економіки. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип.26. С.117-121. <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Gromko-L.-S.pdf> (дата звернення: 25.05.2020).
6. Жуковська В.М., Мрихіна О.Б., Аксьонова А.О. Мотиваційний інструментарій результативності персоналу підприємства. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2019. Вип.25. С. 152-160.
7. Сисоліна Н.П., Нісфоян С.С. Мотиваційні механізми на сучасному підприємстві. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. Кропивницький, ЦНТУ, 2017. Вип. 31. С. 273-279.
8. Перегончук Н.В., Фальчук М.П. Кар'єра та кар'єрні орієнтації: вивчення змісту понять. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/16.pdf> (дата звернення: 15.05.2020).
9. Климчук А.О., Михайлов А.М. Мотивація та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. №1. С.218-234.
10. London M., R.Noel London's Career Motivation Theory: An update on measurement and research. *Journal of Career Assessment*. 1997. Vol. 5. P. 61–68.
11. Мотивація і заохочення державних службовців. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1872> (дата звернення: 13.05.2020).

References:

1. Doronina M.S. and Cherkashyna T.S. (2013) "Contradiction in motivation of managers of industrial enterprises". *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi*, pp. 4–15.
2. Semykina M.V. (2009) *Sotsial'no-ekonomichna motyvatsiya pratsi: metodolohiya otsinky efektyvnosti ta pryntsypy rehulyuvannya* [Socio-economic motivation of work: methodology for assessing efficiency and principles of regulation]. red. V.V.Onikiyenko. Kirovohrad [Ukraine].
3. Telyshevs'ka L.I. and Vlasenko D.O. (2018) "Motivation of employees in the personnel management system at the enterprise" [Online]. *Molodyy vcheny*. vol. 7(2). pp. 498-502. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_7%282%29__45 (Accessed 5 May 2020).
4. Borets'ka N.P., Krapivina H.O. and Bahdasarova D.H. (2014) "Mechanisms of motivation and evaluation of service personnel" [Online]. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*. 2014. vol.2. pp.311-318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_2_47. (Accessed 15 May 2020).
5. Hromko L.S. (2018) "Factors determining the motivation of industrial personnel in the context of economic globalization". [Online]. *Infrastruktura rynku*. 2018. Vyp.26. pp.117-121. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Gromko-L.-S.pdf> (Accessed 25 May 2020).
6. Zhukovs'ka V.M., Mrykhina O.B. and Aks'onova A.O. (2019) "Motivational tools for the effectiveness of the company's staff". *Visnyk Volyns'koho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*. Vyp.25. pp.152-160.
7. Sysolina N.P. and Nisfoyan S.S. (2017) "Motivational mechanisms in a modern enterprise". *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. Kropyvnyts'kyi, TSNTU, vol.31. pp.273-279.
8. Perehonchuk N.V. and Fal'chuk M.P. "Career and career guidance: learning the content of concepts". URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/16.pdf> (Accessed 15 May 2020).

9. Klymchuk A.O. and Mykhaŭlov A.M. (2018) "Motivation and stimulation of staff in the effective management of the enterprise and increase innovation". *Marketynh i menedzhment innovatsiy*. vol.1. pp.218-234.
10. London M. and R. Noe London's (1997) Career Motivation Theory: An update on measurement and research. *Journal of Career Assessment*. Vol.5. pp.61–68.
11. Motyvatsiya i zaokhochennya derzhavnykh sluzhbovtziv. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1872> (Accessed 13 May 2020).

УДК: 331.446.4

Беляєва Н.,

nswork@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-88-33-1493

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Романюк А.,

nst.romaniuk@gmail.com

студентка 2 курсу факультету фінансів та обліку

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ МЕНЕДЖЕРА ДО ЗДОБУТТЯ ДОВІРИ ТА АВТОРИТЕТУ ПІДЛЕГЛИХ

Анотація. Менеджер – це та людина, яка має бути з одного боку строгим керівником, а з іншого так би мовити «другом». Лідер повністю контролювати роботу своєї фірми. Він не може допускати безладдя на підприємстві. Проте, керівник не повинен бути злим диктатором, якого будуть боятись робітники. Авторитет та довіра – основні якості, які допомагають завоювати прихильність звичайних людей, а особливо підлеглих. Завдяки тому, що робітники будуть розташовані до вас, робота та її результати стануть набагато приємнішими. Тому для як для вашого блага, так і для кращого співробітництва, варто спробувати завоювати довіру та авторитет колег і підлеглих. Бо всі ми знаємо, що успіх компанії та її начальника напряму залежать від дій керівництва та від атмосфери, сформованої в колективі. Ця стаття спрямована на те, щоб висвітлити різні методи, психологічні та інші поради, які допоможуть у роботі з колективом і завоюють його довіру. В цій роботі будуть описані проаналізовані статті та відомі факти, на основі яких, кожен зможе знайти для себе корисну інформацію. Наведені приклади керівників допоможуть зрозуміти ваші помилки, або знайти спільні риси характеру з успішними людьми, щоб і самому досягти визнання.

Ключові слова: менеджер, лідер, керівник, колектив, авторитет, довіра, мотивація.

Belyaeva N.,
nswork@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-88-33-1493
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Management
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Romaniuk A.,
nst.romaniuk@gmail.com
2nd year student of the Faculty of Finance and Accounting
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

PRACTICAL APPROACHES OF THE MANAGER TO GAINING THE TRUST AND AUTHORITY OF SUBORDINATES

Abstract. *A manager is a person who must be a strict leader on the one hand, and a so-called "friend" on the other. The leader has complete control over the work of his firm. He cannot allow anarchy in the enterprise. However, the leader should not be an evil dictator that the workers will be afraid of. Authority and trust are the main qualities that help to win the affection of ordinary people, especially subordinates. Due to the fact that the workers will be located to you, the work and its results will be much more enjoyable. Therefore, both for your benefit and for better cooperation, you should try to gain the trust and authority of colleagues and subordinates. Because we all know that the success of the company and its boss directly depends on the actions of management and the atmosphere formed in the team. This article aims to highlight various methods, psychological and other tips that will help work with the team and gain its trust. This paper will describe the analyzed articles and known facts, on the basis of which, everyone will be able to find useful information. The following examples of leaders will help you understand your mistakes, or find common ground with successful people, in order to achieve recognition yourself.*

Key words: manager, leader, team, authority, trust, motivation.

Постановка проблеми. В сучасному світі керівник має бути освіченим, висококваліфікованим і просто бути професіоналом своєї справи. Однак, одним із важливих питань є довіра до менеджера. Бо щоб стати гарним керівником і щоб підлеглі виконували свої накази та обов'язки якнайкраще, вони мають дослухатися до лідера та довіряти йому.

В історії є багато прикладів успішних корпорацій, компаній та фірм, які були на межі банкрутства або ж і взагалі припинили свою діяльність, через своїх керівників. Чому це сталося та чому відомі та прибуткові підприємства зазнають краху? Це стається, бо деякі керівники втрачають довіру та авторитет підлеглих, деякі провалюють спроби стати хорошим лідером, а деякі навіть і не старались завоювати репутацію успішного менеджера.

Тож , щоб стати успішним керівником і порозумітися з колегами і підлеглими потрібно вивчити деякі правила і поради щодо розвитку своїх лідерських якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження поставленої проблеми було проведено аналіз літературних досліджень, наукових робіт, підручників та статей.

Вагомі розкриття питань лідерства є в роботах Мурашка М. І. «Менеджмент персоналу» та Скібіцької Л. І. «Лідерство та стиль управління». В цих підручниках яскраво описані поняття керівництва та лідерства, які варто застосовувати на практиці.

Робота Зінаїди Антонової «Психологічні особливості лідерства та керівництва» - надає опис психологічних якостей для лідера, та має перспективу подальших досліджень.

Також цікавою для цього дослідження є стаття взята з сайту mind.ua під назвою «Управління негативними емоціями: чому це важливо для команди».

Постановка завдання. Основна мета цієї роботи полягає в тому, щоб висвітлити якості, якими повинен керуватися менеджер. Які позитивні та негативні наслідки можуть бути спричинені тими чи іншими діями. Стаття має показати як впливає довіра до керівника на роботу персоналу і чому вона важлива.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для почату варто дати визначення хто ж такий менеджер. Це людина, основним завданням якої є управління іншими співробітниками, а також ключовими ресурсами організації. Простими словами – це керівник. Однак постає суперечність між керівництвом і лідерством та якостями які потрібно мати таким людям.

Керівником і лідером може бути одна людина. Проте є випадки, коли керівник не завжди займає лідерську позицію.

Зазначимо, що лідер – це ватажок, керівник – це офіційно призначена особа. Менеджеру притаманні повноваження управління підлеглими, але він може не мати справжнього авторитету. І у іншому випадку, особа, що не має офіційних повноважень і влади вміє вдало об'єднувати людей і мати на них вплив. Таких людей називають неформальними лідерами.

Поняття лідерства і керівництва можуть ототожнюватись і мають безліч спільного, тому що і лідер і керівник повинні стимулювати групу, націлювати її на вирішення багатьох завдань.

Проте лідерство – це певна характеристика поведінки деяких із членів групи. Керівництво у багатьох випадках предствляє собою характеристику взаємовідносин в групі, позачергово орієнтуючись на розподіл повноважень управління.

У психологічній літературі зазначається, що керівник – це особа, на яку офіційно покладені функції керування колективом і організація його діяльності.

Чому так? Це відбувається тому що не кожен начальник має ті якості, які б вели за собою робітників.

Враховуючи те, що соціологам і психологам досі не вдалося остаточно з'ясувати природу лідерства й зрозуміти, які особистісні характеристики за ним стоять, можна припустити, що річ тут не лише в рисах характеру.

Світ має потребу в лідерах. Так склалося, що лише 10% людей дійсно прагнуть зайняти цю позицію. Інші ж 90% відчують себе впевненіше в ролі виконавця.

Тож, якщо ви маєте бажання стати лідером, потрібно розвивати в собі притаманні йому якості.

Стати навмисно лідером неможливо, до цього потрібно мати хист.

Керівників можна умовно поділити на дві групи : ті, які згуртовують навколо себе людей для досягнення спільних цілей і ті, які роблять те саме, але вони панічно бояться втратити свою позицію. Лідерів другого типу ще

називають хибними лідерами. Вони втрачають більшість свого часу на те, щоб втримати свою позицію і це заважає зосередитись на інших загальних цілях.

Лідера характеризують, як харизматичну і справедливую особу з міцним характером і належним досягненням цілей. Безпосередньо харизма – це поняття влади, що будується не на логіці, а на власних силах, певних притаманних якостях особи.

Таблиця 1

Харизматичні характеристики лідера

№	Характеристика	Розшифровка характеристики
1	Енергічність особи	У людей складається враження, що керівник наділяє енергією
2	Належна зовнішність	Впливова зовнішність характеризує лідерство
3	Притаманний ораторський талант	Уміють переконливо говорити і наполягати
4	Адекватно сприймає похвалу	Харизматичні люди рідше стають егоїстами
5	Манерно витримує будь-які ситуації	Такі навички дозволяють не втрачати себе, у найрізноманітніших ситуаціях
6	Впевнені і належні манери	Ознака позитивної людини

Джерело: складено автором на основі власних спостережень

Харизматичні люди впевнено розташовують біля себе людей і можуть належним чином завойовувати їх симпатію.

Знайдемо відповідь на запитання, «Як стати хорошим лідером і мати авторитет?». Відповідь полягає у тому, що лідерські якості будуть дуже корисними і для інших людей. Іноді стається так, що особа може не уявляти, що вона займає лідируючі позиції.

Розглянемо поради, що допоможуть завойовувати авторитет серед своїх колег, та підлеглих:

1. Необхідно зміцнювати силу власного характеру;
2. Необхідно вміти слухати людей;
3. Важливо дарувати натхнення людям;
4. Не покидайте навчання і самовдосконалення;
5. Необхідно довіряти своїм колегам;
6. Необхідно вміти правильно вирішувати конфліктні ситуації;

7. Варто бути уважними до людей.

Вищерозглянуті поради зможуть допомогти в кар'єрному рості і у побудові належних взаємовідносин з людьми.

Зазначимо, що влада яка заснована на матеріальній винагороді, є старою і не дуже прогресивно.

Наявним недоліком використання влади, заснованої на матеріальній винагороді, є певна обмеженість у спроможності керівника, щодо винагород і заохочування для підлеглих.

Розглянемо приклад, традиція щодо виплат винагород, які залежать від стажу праці, всередньому перешкоджає наявному впровадженню систем стимулу для підлеглих, які є основою власних напрацювань людей.

Менеджер повинен орієнтуватись на типових помилках, що властиві особам його статусу і повинен належно будувати взаємовідносини з підлеглими.

Розглянемо приклади таких помилок, у наступних випадках:

- керівник не доручає конкретні завдання, проте завжди докучає підлеглим різноманітними запитаннями;
- акцентує увагу лише на баченні однієї проблеми;
- щоденно створює ідеї, для подальшого виконання завдання;
- завжди озвучує свої задуми;
- проявляє недовіру, до своїх співробітників, тобто зловживає посадовим становищем.
- у керівника відсутні готові рішення, щодо певних задач для персоналу.

Безпосередньо керівник повинен вбачати у кожному працівникові, не його посаду, а його особистість, виявляючи терпіння і дружелюбність, поважаючи його особисте життя, проте уникати певних порад у данній сфері.

Менеджер повинен завжди пам'ятати, що сильна особа не буде принижувати слабшого, тобто не можна підвищувати голос на свого співробітника і створювати певне клеймо, наприклад: ледащо, лінивець.

Працівники відносяться із повагою, до тих керівників, що хвалять і вносять зауваження персоналу тет-а-тет, а не привселюдно, ніколи не скаржаться на власних співробітників і за необхідності, винують себе, визнаючи певні помилки.

Керівник повинен незважати на особисту приязнь і неприязнь до працівника, він повинен створювати умови однакові для всіх і до всіх ставитись однаково, при сторонніх особах повинен звертатись до своїх співробітників на ім'я і по-батькові, тобто незалежно від їхнього віку.

Однією з типових помилок юних керівників вважають – прагнення стати «своїм» серед працівників. Найкраще рішення у даній ситуації, зберігати дистанцію, розділяючи особисте життя і корпоративне, не можна допускати особистісну дружбу. Якщо , це буде допущено, то форма розпорядження – наказів стане не ефективною, а продуктивність праці буде знижуватися.

Керівник не повинен приховувати від своїх працівників важливу інформацію і зобов'язаний покінчувати із доносами і плітками. Власне успіх будь – якої організації знаходиться у прямій залежності від якості управління. Власне дослідження емоційних регуляцій виявляють здатність керівника володіти своїми емоціями, що у результаті визначатиме його моральний дух і мотивацію його робочої команди. Серед усіх головних складових емоційного інтелекту, певна регуляція емоцій зможе стати головним навиком [1].

Аспекти управління емоціями, грають ключову роль при визначенні результативності діяльності, тобто він буде позитивним або негативним. Певні дослідження виявляють, що люди регулюють свій емоціональний стан одним із двох методів: терпіння або переоцінка.

Терпіння – становище коли особистість приховує своє почуття і робить вигляд, що нічого не сталося, такий спосіб є дуже популярним серед людей. Проте, він може призвести до багатьох негативних наслідків для особистості: менше близьких відносин, більше негативних емоцій і менше соціальної підтримки, у супроводі із меншим задоволенням життям.

Розглядаючи дані негативні наслідки терпіння, можна зазначити, що повне вираження людських емоцій може стати ефективною стратегією, проте варто зазначити, що такій стратегії притаманні руйнівні наслідки.

Переоцінка емоційної ситуації взагалі може бути однією із ефективних стратегій, адже допомагає заспокоїтись особі.

Керівні особи, що мають тенденції щодо переоцінки ситуацій, найчастіше відчують менше поганих емоцій, ніж ті, що терплять емоції. Окрім того, це дуже сильно сприяє позитивному клімату в колективі, адже наявна довіра, мотивація і міжособистісне спілкування – це запорука успіху.

Лідери зазначають, що врегулювання емоцій є однією з головних компетенцій багатьох успішних людей.

Лідери повинні забезпечувати довіру для своїх наслідувачів, щоб допомагати їм підтримувати мотивацію і вирішувати складності. Для того щоб ефективно виконувати певні завдання, вони повинні належним чином ефективно регулювати власні емоції.

Головні переваги переоцінки підтверджуються певними дослідженнями взаємодії лідерів і послідовників. Слід зазначити, що лідери, що застосовували переоцінку, а не терпіння, при подачі поганих новин, допомагали своїм послідовникам впорюватись з гнівом.

Послідовники лідерів, що застосовували терпіння, виражали більше гніву і повідомляли про негативне відношення до своїх лідерів.

Оцінка проблематики, може принести користь людям, а саме сконцентрувати увагу на завданні і обдумати належні кроки, що мають виконатись, задля успіху.

Як сказав Брайан Трейсі, один з найвідоміших авторів та лекторів сучасності у темі бізнесу, «Якщо ви хочете мати найкращих працівників, то вам необхідно стати найкращим керівником» [2].

Щоб підлеглі працювали якнайкраще, варто бути для них прикладом і наставником. Потрібно приділяти увагу не лише загальній роботі на підприємстві та роздачі завдань робітникам, а й людям, які працюють з вами.

Для здобуття довіри та авторитету підлеглих слід звертати більше уваги на них. Намагатися віднайти спосіб, який допоможе більше згуртувати колектив.

В наші дні все, що потрібно людині – це успіх та відчуття того, що вона може впливати на кінцевий результат успішності підприємства. Якщо повністю задоволені психологічні проблеми такі, як самостійність, приналежність та компетенція, то підлеглі відчують себе впевнено та отримують насолоду від своєї роботи.

Отже, для того, щоб здобути довіру та авторитет підлеглих, потрібно підтримувати їх прагнення до автономності. Із настанням крайнього терміну пред'явлення результату адекватно оцінювати обсяг виконаної ними роботи.

Поглиблювати відчуття приналежності працівників та допомагати їм самим зрозуміти їхню роль в організації.

Покращувати компетентність підлеглих. Вони повинні розуміти, для чого працюють та яку цінність приносить їхня робота, а не просто сліпо виконувати завдання задля збільшення прибутку.

Стимулювати прагнення колективу до саморозвитку. Старатися запитувати у працівників чого вони навчилися упродовж дня, а не про те,

що вони зробили сьогодні. Це запитання допоможе підлеглим задумуватися над тим, що вони роблять та пробудить їх найкращі наміри.

Потрібно допомагати збалансовувати життєві цінності працівників за рахунок приналежності до спільної мети.

Докладати багато зусиль до заохочення підлеглих проявляти свою ініціативу, розробляти нові стратегії і щоб їхні робочі місця для кожного з них були максимально комфортними та індивідуальними.

Авторитетний керівник володіє навіюючим впливом. Ця сторона авторитету має велике значення у виховному процесі, коли необхідно вплинути на глибинні психічні думки людини. Формування авторитету починається з приходом керівника в колектив. Перші його зустрічі з людьми і розпорядження часто мають вирішальне значення для формування авторитету, адже колектив завжди має обмежену інформацію про керівника, якого призначають, і чекає зустрічі. Буває так, що люди ще до зустрічі розчаровуються або, навпаки, радіють. Це залежить від авторитету попередника. Якщо його любили, то нового нерідко зустрічають холодно, і, навпаки, деякі люди задоволені, що позбулись попередника і з радістю чекають нового. Оскільки зустріч залежить і від характеру інформації про нового керівника, то слід добре підготувати колектив до прийому та першого його сприйняття. Отже, ось яку підбірку порад щодо завоювання авторитету серед підлеглих можна застосовувати:

Таблиця 2

Головні аспекти порад

Порада	Значення поради
1	2
Підтримуйте свій імідж	Зовнішній вигляд і одяг повинні відповідати посади. Якщо ви спортивний тренер, то діловий костюм буде не доречним. Те ж саме стосується бухгалтера в спортивному костюмі. Акуратність і хоча б елементарний смак повинні бути на першому місці.

1	2
Будьте акуратним	Робоче місце, має виглядати акуратно. Допускаються папери і речі, безпосередньо пов'язані з поточною роботою. Оточуючим повинно бути видно, що ви працюєте, а не імітуєте бурхливу діяльність. При цьому безлад і бруд недопустимі. А в кінці робочого дня на столі повинен залишатися ідеальний порядок.
Свої особисті проблеми і непідходящі для роботи риси характеру краще залишити вдома	Себе і свій характер не переробити, але негативні риси в робочий час важливо приборкати і контролювати. Жадібність, запальність, замкненість на роботі необхідно «тримати при собі».
Ваша точка зору має залишатись при вас	Її не слід нав'язувати, але і підлаштовуватись під когось не рекомендується.
Дружба та особисті стосунки на робочому місці не є доречними	Щоб завоювати авторитет на роботі, необхідно налагодити рівні поважні стосунки зі всіма членами колективу, починаючи від прибиральниці і закінчуючи генеральним директором. Не варто запобігати та виявляти власну перевагу, навіть якщо ви керівник.
Не ставайте заручником пліток у колективі	Потрібно з обережністю ставитись до колективних пліток і не варто підтримувати їх. Навпаки, щоб колектив був дружнім треба викоринити будь-яку брехню та чутки.

Джерело: складено автором на основі аналізу[8,9]

Отже, щоб завоювати авторите потрібно бути чесним як з самим собою, так і з підлеглими. Відповідальність, пунктуальність та працьовитість допоможуть досягти бажаної мети та налагодити стосунки у колективі.

Довіра підлеглих теж немало важливий фактор у формуванні успішного лідера.

Так, всього кілька порад зроблять вас відмінним начальником, якого поважають, а не бояться, з яких буде приємно працювати і підтримувати дружні відносини одночасно. А особливо допоможуть завоювати довіру колективу.

Тож поради наступні:

Рекомендовані поради

Порада	Значення поради
Додержуйте свого слова та ставтесь до всіх однаково	Тільки людині, який завжди дотримується своїх обіцянок і рішень, можна по-справжньому довіряти. Якщо ви не схвалюєте запізнень на роботу, то покарання за це повинен отримувати кожен провинився, не залежно від обставин. Точно такий же принцип повинен бути щодо заохочень. Ваші підлеглі будуть знати, що ви людина слова і завжди оцініть старання. Дуже важливо, щоб співробітники не здавалися на роботі, а були мотивовані на нові звершення і результати.
Тримайте дистанцію	Дуже важко ставиться однаково до всіх членів колективу, особливо якщо серед співробітників є справжні друзі. Однак заводити улюбленців серед підлеглих – це шлях до того, що вас перестануть поважати інші. У ваших друзів також можуть виникнути проблеми в спілкуванні з колегами. Тому пам'ятайте, що дружба починається після закінчення робочого дня.
Будьте чесними	Зрозуміло, що прямий шлях до довіри – це чесність і відкритість. Але чи може начальник ділитися зі своїми підлеглими абсолютно всім? Звичайно ж, є дані, які розголошувати суворо заборонено. В такому випадку також можна залишитися повністю чесним, не порушуючи статуту організації. Скажіть своїм колегам прямо, що не має права відкривати їм деяку інформацію.
Думайте про свою команду	Керівна посада – це привід для гордості. Але не варто ставати занадто егоїстичним і забувати про інших членів команди. Остаточне рішення завжди за вами, але радитися з колегами дуже важливо в будь-якій ситуації. Навіть якщо ви в змозі вирішити проблему самостійно, дайте працівникам відчуття себе потрібними, а може навіть і незамінними.
Будьте відповідальним	Керівник самостійно відповідає за результат виконаної роботи. Тому, якщо навіть ваш підлеглий зробив щось не так, у звіті вищестоящому керівництву не варто перекладати відповідальність на нього. Такий прояв робочої етики з вашої сторони буде стимулювати персонал працювати краще, а ви отримаєте ще більше поваги з боку підлеглих.
Ініціативність завжди в пошані	Начальник повинен вимагати ефективної роботи і хороших результатів від інших. Але і самому не варто забувати висловлювати з'явилися ідеї та пропозиції. Будьте частиною команди, покажіть, що ви працюєте не менше за інших.
Жартуйте і будь веселим і привітним	Розважливості та позитив на роботі лише з хорошого боку покажуть вас колегам. Нехай ваші співробітники знають, що ви цікава і товариська людина, з якою приємно провести вільний від роботи час.

Джерело: складено автором на основі аналізу[9,10]

Такі поради та методи допоможуть як початківцю, так і менеджеру зі стажем, стати більш успішним керівником.

Робота та офіційно-ділові відносини – це надто важливо, але коли в колективі пануватиме дружня і довірлива атмосфера, то праця буде набагато краще. Своїм авторитетом, завойованим на добрих та не деспотичних засадах, можна створити сильну та вірну команду. Згуртований колектив – найголовніша складова успіху менеджера та компанії загалом.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, розглянувши вищезазначені матеріали статті можна зробити висновки. Можна однозначно сказати, що керівник і лідер – є різними поняттями. Однак офіційно назначений менеджер може стати хорошим лідером і «вожаком» робочої групи. А для того, щоб лідеру можна було мати приязнь серед підлеглих потрібно завоювати їх довіру та авторитет серед них. Звісно, це досить непросто. Проте, для всього потрібно докласти багато зусиль і старань. Перш за все потрібно пам'ятати про такі якості як чесність, щирість та відповідальність. Притримуючись вищенаведених порад керівник може завоювати довіру колективу. Це допоможе не лише в підтримці дружньої атмосфери та благо сприятливого клімату, а й допоможе у досягненні суспільних цілей. Бо, зазвичай, мета компанії напряду залежить від її керівника та звичайних виконавців. Керівник має забезпечувати діяльність всього підприємства та контролювати колектив. Робітники ж повинні дослухатись до свого наставника і забезпечувати послідовні виконання його завдань. І якщо керівник зуміє зробити все правильно, тоді він зможе отримати максимальний прибуток і визнання колективом і колегами своєї значущості.

Література:

1. Управління негативними емоціями: чому це важливо для команди? URL: <https://mind.ua/ru/publications/20198428-upravlenie-negativnymi-emociyami-rochemu-eto-vazhno-dlya-komandy> (дата звернення: 01.05.2020).
2. Мотивація підлеглих. URL: <https://wubc.club/articles/motivatsiya-pidleghih> (дата звернення: 01.05.2020).

3. Хто такий менеджер і чим він займається. Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету. URL: <https://kerivnyk.info/2011/12/hto-takyj-menedzher.html> (дата звернення: 01.05.2020).
4. Антонова З. Психологічні особливості лідерства та керівництва URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pippo_2016_4_14.pdf (дата звернення: 01.05.2020).
5. Як завоювати довіру колег і начальства на роботі? URL: <https://novarobota.ua/ua/articles-jobseeker/kak-zavoevat-doverie-kolleg-i-nachalstva-na-rabote-262> (дата звернення: 01.05.2020).
6. Як бути хорошим лідером: важливі якості та як ним стати. Event Ukraine. URL: <https://eventukraine.com/success/yak-buti-horoshim-liderom-vazhlyvi-yakosti-ta-yak-nim-stati/> (дата звернення: 01.05.2020).
7. Мурашко М. І. Менеджмент персоналу : навч.-практичний посібник / 2-е вид., стереотип. Київ: Знання, 2006 . 311 с. ISBN 966-620-245-X.
8. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи менеджера : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 192 с.
9. Следь О. М., Нечаєв А. В. Аналіз особливостей застосування сучасних методів підбору персоналу. Електронний журнал «Ефективна економіка». №1, 2013.
10. Паливода О. Кластери підприємств у середовищі з низьким рівнем економічної довіри. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 6. С. 202–210.

References:

1. Managing negative emotions: why is it important for the team. URL: <https://mind.ua/ru/publications/20198428-upravlenie-negativnymi-emociyami-pochemu-eto-vazhno-dlya-komandy> (Accessed 1 May 2020).
2. Motivation of subordinates. URL: <https://wubc.club/articles/motivatsiya-pidleglih> (Accessed 1 May 2020).
3. Department of Management, Lviv University of Trade and Economics. Who is a manager and what does he do? URL: <https://kerivnyk.info/2011/12/hto-takyj-menedzher.html> (Accessed 1 May 2020).
4. Antonova, Z. Psychological features of leadership and leadership. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pippo_2016_4_14.pdf (Accessed 1 May 2020).
5. How to win the trust of colleagues and superiors at work? URL: <https://novarobota.ua/ua/articles-jobseeker/kak-zavoevat-doverie-kolleg-i-nachalstva-na-rabote-262> (Accessed 1 May 2020).
6. Event Ukraine. How to be a good leader: important qualities and how to become one. URL: <https://eventukraine.com/success/yak-buti-horoshim-liderom-vazhlyvi-yakosti-ta-yak-nim-stati/> (Accessed 1 May 2020).
7. Murashko, M.I. (2006), *Menedzhment personalu* [Personnel Management], Knowledge, Kyiv, Ukraine.
8. Skibitska, L.I. (2009), *Liderstvo ta styl roboty menedzhera* [Leadership and style of work of the manager], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
9. Sled, O. M. and Nechayev, A.V. (2013), “Analysis of features of application of modern personnel selection methods”, *Efektivna ekonomika*, [Online], no.1.
10. Palyvoda, O. (2015), “Clusters of enterprises in an environment with a low level of economic trust”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 6. pp. 202–210.

УДК: 657

Лопатовська О.О.

oksana_v_l@ukr.net

викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

Коцупей Д.О.

dariakotsupei@ukr.net

студентка спеціальності 071 Облік і оподаткування, групи ОП(б)-41

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВИХ АСПЕКТІВ ВІДОБРАЖЕННЯ ОРЕНДНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність та необхідність дослідження орендних операцій підприємств, з точки зору відповідності нормативному законодавству України. Керівництво підприємства повинно приділяти належну увагу даному питанню, зокрема, проводити детальний аналіз орендних операцій, фізичного стану об'єктів оренди та заборгованості орендарів, використовуючи ефективні та сучасні методи рішення можливих проблем.

Метою статті є дослідження сучасного стану облікових аспектів відображення орендних операцій підприємств, на прикладі ТОВ «Хмельницька облспоживспілка», а також шляхи удосконалення таких операцій, враховуючи норми чинного законодавства.

У ході дослідження встановлено, що відображення орендних операцій потребує додаткової аналітики для надання повної та достовірної інформації про майно підприємства (власне та орендоване) користувачам з метою прийняття дієвих управлінських рішень.

Джерелами інформації при вивченні орендних операцій є: первинна документація підприємства, фінансова звітність підприємства: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Сукупний дохід) та Примітки до річної фінансової звітності.

Достовірна інформація про власні та орендовані активи дасть змогу приймати ефективні управлінські рішення та прогнозувати можливі витрати та доходи підприємства від їх використання в майбутньому.

Ключові слова: операційна оренда, фінансова оренда, орендар, орендодавець, строк оренди, лізинг, удосконалення обліку оренди.

Lopatovskaya O.,

oksana_v_l@ukr.net

Lecturer in Finance, Accounting and Auditing,

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi

Kotsupei D.,

dariakotsupei@ukr.net

undergraduate student of the group OP (b) -41

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi

PECULIARITIES OF THE CURRENT SITUATION AND WAYS OF IMPROVEMENT OF ACCOUNTING ASPECTS OF REFLECTION OF RENTAL OPERATIONS OF THE ENTERPRISE

Abstract. *The article substantiates the relevance and necessity of the study of leasing operations of enterprises, in terms of compliance with regulatory legislation of Ukraine. The management of the enterprise should pay due attention to this issue, in particular, to conduct a detailed analysis of lease transactions, the physical condition of leased objects and debts of tenants, using effective and modern methods of solving possible problems.*

The purpose of the article is to study the current state of accounting aspects of the reflection of lease transactions of enterprises, on the example of LLC «Khmelnitsky Regional Consumers' Union», as well as ways to improve such operations, taking into account current legislation.

The study found that the reflection of lease transactions requires additional analytics to provide complete and accurate information about the property of the enterprise (own and leased) to users in order to make effective management decisions.

Sources of information in the study of lease transactions are: primary documentation of the enterprise, financial statements of the enterprise: Balance Sheet (Statement of financial position), Statement of financial performance (Total income) and Notes to the annual financial statements.

Reliable information about own and leased assets will allow to make effective management decisions and to forecast possible expenses and incomes of the enterprise from their use in the future.

Key words: operating lease, finance lease, lessee, lessor, lease term, leasing, improvement of lease accounting.

Постановка проблеми. Розвиток матеріально-технічної бази виробництва потребує значних інвестиційних ресурсів. У разі тимчасового браку власних коштів і сучасних засобів праці підприємства можуть скористатися для оновлення необоротних активів поширеним у світі методом фінансування – орендою.

Актуальність розвитку орендних відносин сьогодні в Україні обумовлена передусім значною питомою вагою морально застарілого устаткування, низькою ефективністю його використання та відсутністю забезпеченості запасними частинами. Оренда є альтернативою банківському кредитуванню та дієвим інструментом процесу ефективного оновлення основних засобів і технологій підприємств усіх напрямів економічної діяльності. У зв'язку з цим дослідження організації та обліку орендних операцій на підприємстві набуває особливо важливого значення.

Суб'єкт підприємницької діяльності не завжди має можливість набути у власність майно, необхідне для ведення господарської діяльності, інколи це

може бути навіть економічно недоцільно. Відтак, більш вигідним, з економічної точки зору є винаймання окремих господарських засобів на певний строк, тобто оренда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку теорії та практики питань обліку орендних операцій суттєвий внесок зробили такі вітчизняні вчені як Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Гуцаленко, М.Я. Дем'яненко, В.М.Жук, Г.Г. Кірейцев, М.М. Коцупатрий, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, В.Б.Моссаковський, М.Ф. Огійчук, О.Д. Радченко, П.Т. Саблук, Л.К. Сук, Л.С. Шатковська та зарубіжні дослідники: П.С. Безруких, Ван Бреда, М.Р. Метьюс, Я.В. Соколов, Е.С.Хендріксен.

Проте, проблема відображення орендних операцій підприємства на сьогоднішній день досі не достатньо вивчена у наукових виданнях, тому потрібно продовжувати пошук нових методів та способів її представлення.

Постановка завдання. Завданням статті є огляд та аналіз нормативно-правової бази, щодо відображення орендних операцій у орендодавця, а також дослідження облікового процесу оренди та шляхів його удосконалення за даними підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове регулювання орендних операцій здійснюється законодавством України. Але в деяких законодавчих документах поняття оренди збігається з поняттям лізинг.

У світовій практиці термін «лізинг» використовується для відображення різного роду угод, які ґрунтуються на оренді майна довготривалого користування.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про оренду та її розкриття у фінансовій звітності визначаються П(С)БО 14 «Оренда» [9]. У П(С)БО 7 «Основні засоби» розкривається відображення орендованих основних засобів у фінансовій звітності у орендодавця та орендаря згідно чинного законодавства України [8]. Для обліку операційної оренди за міжнародними стандартами слід використовувати МСФЗ 16 «Оренда» від 01.01.2019 року [6].

Згідно з П(С)БО 14 «Оренда» та МСФЗ 16 «Оренда» оренда – це угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку [6,9].

МСФЗ 16 «Оренда» та П(С)БО 14 «Оренда» мають свої відмінні та спільні риси. МСФЗ 16 «Оренда» більш повно пояснює правила обліку орендних операцій та їх регулювання. П(С)БО 14 «Оренда» має повний набір методичних рекомендацій, за допомогою яких здійснюється облік орендних операцій, оскільки чітко визначають порядок ведення обліку орендних операцій на підприємствах України.

У П(С)БО 14 описується два види оренди – операційна і фінансова [9].

Фінансова оренда – оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Операційна оренда – оренда інша, ніж фінансова [9].

Основна відмінність між двома різновидами оренди полягає в економічному сенсі укладення орендного договору: операційна оренда передбачає тимчасове використання орендарем об'єктів, що продовжують залишатися у власності орендодавця; а фінансова оренда (лізинг) є довгостроковою орендою, за якої амортизується більша частина вартості орендованого майна і передбачає перехід права власності на орендований об'єкт до орендаря.

Розглянемо суб'єктів орендних відносин. Орендар (наймач) – це фізична або юридична особа (суб'єкт господарювання, організація), яка бере у тимчасове користування нерухоме або рухоме майно. У договорі оренди це – сторона якій передано майно в оренду за окрему плату у тимчасове користування, де друга сторона це – орендодавець (власник, суб'єкт господарювання, організація), яка передає в оренду майно для орендаря [9].

Орендодавець – власник, суб'єкт господарювання, організація, яка передає в оренду майно для орендаря [9].

Класифікація оренди відбувається на початку строку оренди. Для того, щоб класифікація оренди була коректною, необхідне чітке розуміння основних понять, пов'язаних з орендою:

- строк оренди – період дії невідмовної орендної угоди, а також період продовження цієї угоди, обумовлений на початку строку оренди;

- початок строку оренди – дата, яка настає раніше: дата підписання орендної угоди або дата прийняття сторонами зобов'язань щодо основних положень угоди про оренду;

- мінімальні орендні платежі – платежі, що підлягають сплаті орендарем протягом строку оренди (за вирахуванням вартості послуг та податків, що підлягають сплаті орендодавцю, і непередбаченої орендної плати) [9].

Згідно з даною класифікацією оренда поділяється на фінансову та операційну.

Оренда, прокат і лізинг основних засобів, матеріальних і нематеріальних активів, у т.ч. автомобілів, комп'ютерів, споживчих товарів, промислового устаткування поділяється на:

- надання в оренду автотранспортних засобів;
- прокат товарів для спорту і відпочинку, побутових виробів і предметів особистого вжитку;

- надання в оренду інших машин і устаткування, що їх зазвичай використовують для виробничої діяльності, у т.ч. транспортне устаткування (крім автотранспортних засобів);

- надання в оренду побутової техніки;

- лізинг інтелектуальної власності та подібних продуктів;

- надання в оренду приміщень, будівель.

Документальним підтвердженням здійснених операцій є договори оренди, акти приймання-передачі основних засобів в оренду, акти приймання-передачі основних засобів з операційної оренди. Факт наданих орендних послуг підтверджується Актами наданих послуг на підставі яких формуються рахунки на оплату для орендарів. Звітна інформація про вартість основних засобів

орендодавця на певну дату наводиться в Балансі, а також певна аналітична інформація наводиться в Примітках до річної фінансової звітності.

Розглянемо обліковий процес орендних відносин за даними товариства з обмеженою відповідальністю «Хмельницька облспоживспілка» (далі – ТОВ «Хмельницька облспоживспілка»), яке є самостійним господарюючим суб'єктом та здійснює свою діяльність відповідно до Статуту і чинного законодавства України.

Основним видом діяльності товариства є передача нерухомого майна в операційну оренду. Передача майна орендареві на визначених умовах регулюється договором оренди, який у ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» укладається в письмовій формі та містить усю необхідну інформацію про: об'єкт оренди та її термін; орендну плату; порядок використання амортизаційних відрахувань; ремонт орендованого майна та умови його повернення орендарем. Об'єкт оренди передається орендарю за актом приймання-передачі об'єкта оренди, який є невід'ємною частиною даного договору. З дати оформлення та підписання цього акта починається обчислення строку договору оренди, якщо інше не встановлено договором. Термін дії договору оренди визначається за погодженням сторін.

Варто відзначити, що договір оренди може бути розірвано достроково за згодою обох сторін. А в односторонньому порядку, до закінчення строку дії, договір оренди може бути розірвано тільки у випадках, визначених Цивільним кодексом України.

За користування майном товариством встановлюється орендна плата у грошовій формі – це платіж, який орендар сплачує ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» незалежно від наслідків своєї господарської діяльності. Її розмір та строки внесення також визначаються в договорі оренди. Орендна плата від орендаря зараховується на поточний рахунок ТОВ «Хмельницька облспоживспілка», що відображається у банківській виписці товариства.

Надання права на користування активами за договорами операційної оренди належить згідно норм Податкового кодексу України до операцій з

продажу послуг, тому для підтвердження факту наданих послуг ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» формує Акт наданих послуг за договором оренди. Цей акт товариство формує щомісяця і він є підставою для отримання і зарахування орендної плати від орендаря.

Крім орендної плати, орендар, згідно договору оренди на підставі рахунків орендодавця або актів наданих послуг відшкодовує вартість усіх комунальних послуг, які ним споживаються. Таким чином, ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» щомісяця формує для орендарів рахунки на оплату за надані послуги оренди.

При поверненні майна з операційної оренди сторони договору оформлюють та підписують акт приймання-передачі основних засобів з операційної оренди.

Особливістю відображення в обліку операційної оренди активів є те, що об'єкт операційної оренди не знімається з балансового обліку орендодавця, і він (орендодавець) продовжує нараховувати амортизацію на цей об'єкт. Якщо підприємство прийняло рішення здавати об'єкти основних засобів в оренду воно має перевести їх зі складу основних засобів до інвестиційної нерухомості – це нерухомість, що утримується для здавання в операційну оренду та/або для збільшення власного капіталу (згідно П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість»). Об'єкти інвестиційної нерухомості відображаються в обліку на субрахунку 100 «Інвестиційна нерухомість».

Згідно П(С)БО 15 «Дохід» у бухгалтерському обліку орендодавця дохід від операційної оренди відображається на субрахунку 713 «Доходи від операційної оренди активу». Якщо для підприємства оренда є основним видом діяльності, тоді доходи будуть відображатись на субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт та послуг» [10].

Витрати на укладення договору оренди (оплата послуг юристів, нотаріусів, комісійні витрати) в обліку орендодавця визнаються іншими операційними витратами того звітного періоду, в якому вони мали місце.

Орендар відображає отриманий актив за договором оренди та актом приймання-передачі на позабалансовому рахунку Дт 01 «Орендовані необоротні активи» за балансовою вартістю. Інформація про доходи і витрати, пов'язані з об'єктами операційної оренди, відображається в примітках до фінансової звітності. Орендні платежі відповідно до договору відображаються у складі витрат звітного періоду.

Згідно П(С)БО 16 «Витрати» орендна плата відноситься на:

- рахунок 23 «Виробництво», якщо орендовані об'єкти використовують у виробничому процесі;
- рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» в сумі, що відповідає розміру орендної плати за об'єкти нерухомості загальновиробничого призначення;
- рахунок 92 «Адміністративні витрати» в сумі, що відповідає розміру орендної плати за об'єкти нерухомості адміністративного призначення;
- рахунок 93 «Витрати на збут» в сумі, що відповідає розміру орендної плати за об'єкти нерухомості, що пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг [11].

Витрати на оренду в бухгалтерському обліку орендареві слід відображати за фактом нарахування. Якщо ж надання в оренду об'єктів необоротних активів є основною діяльністю орендодавця, то витрати слід накопичувати на рахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг», як це передбачено Інструкцією до застосування Плану рахунків.

Розглянемо особливості відображення операцій з операційної оренди майна ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» на рахунках бухгалтерського обліку. Перш за все, варто відзначити, що в більшості випадків об'єктами оренди виступають саме основні засоби підприємства, які в обліку відображаються на рахунку 10 «Основні засоби».

Оскільки ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» передає майно в операційну оренду, то воно виступає орендодавцем цього майна і залишається його власником. Передані в операційну оренду об'єкти продовжують залишатися на балансі товариства.

Оскільки операційна оренда належить до основної діяльності ТОВ «Хмельницька облспоживспілка», то дохід від операційної оренди відображається за кредитом субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг». На належну до одержання суму орендної плати дебетують субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» і кредитують рахунок 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг».

Витрати на укладення договору оренди в обліку ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» визнаються іншими операційними витратами того звітного періоду, в якому вони мали місце і відображаються на субрахунок – 949 «Інші витрати операційної діяльності».

Нарахування амортизації протягом строку корисного використання переданого в операційну оренду об'єкта здійснює орендодавець – ТОВ «Хмельницька облспоживспілка». Сума нарахованої амортизації включається до витрат і відображається за кредитом субрахунку 131 «Знос основних засобів» в кореспонденції з Дт 23 «Виробництво» (з наступним списанням таких витрат на субрахунок 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг», оскільки надання орендних послуг є основною діяльністю товариства.

Таким чином, облік операцій з операційної оренди майна у орендодавця – ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» відображається наступними бухгалтерськими проведеннями, що представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Бухгалтерський облік операційної
оренди майна ТОВ «Хмельницька облспоживспілка»**

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Передано об'єкт основних засобів в оренду	103 (в оренді)	103
2.	Нараховано амортизацію об'єктів переданих в операційну оренду	23	131
3.	Відображено собівартість наданих послуг оренди	903	23
4.	Відображено витрати на укладення договору оренди (оплата послуг нотаріуса, інші витрати)	949	685
5.	Відображено дохід від операційної оренди майна (товариство не є платником ПДВ)	377	703

1	2	3	4
6.	Отримано на поточний рахунок орендну плату від орендаря	311	377
7.	Списано на фінансові результати доходи від операційної оренди активів	703	791
8.	Списано на фінансові результати суму витрат операційної діяльності	791	949,903
9	Повернуто товариству об'єкт основних засобів від орендаря	103	103 (в оренді)

Джерело: складено автором

Оскільки ведення обліку у товаристві автоматизоване, аналітичну інформацію стосовно здійснених операцій ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» можна переглянути, сформувавши в програмі «1С: Бухгалтерія» аналізи рахунків, картки рахунків, оборотно-сальдові відомості за необхідним рахунком за довільний період часу, визначаючи необхідну аналітику (субконто).

Звітна інформація про вартість основних засобів орендодавця на певну дату наводиться в Балансі (Звіт про фінансовий стан підприємства, форма №1) ТОВ «Хмельницька облспоживспілка» у рядку 1010 на початок і кінець звітного періоду. У цьому рядку відображається загальна вартість усіх основних засобів товариства, які воно використовує або здає в операційну оренду, оскільки всі вони перебувають у його власності.

З метою удосконалення обліку орендних операцій ТОВ «Хмельницька облспоживспілка», основною метою якого є надання необоротних активів в оренду, пропонуємо здійснити деталізацію робочого Плану рахунків бухгалтерського обліку товариства, що дозволить систематизувати порядок відображення в обліку орендних операцій, зокрема:

—облік переданого в операційну оренду майна вести на субрахунку «100/Майно, передане в операційну оренду»;

—облік амортизації майна в оренді вести на субрахунку 136 «Амортизація необоротних матеріальних активів, переданих в операційну оренду», передбачивши до нього систему аналітичних субрахунків;

–дохід від отриманого орендного платежу доцільно відображати на субрахунку 703.1 «Дохід від реалізації робіт і послуг оренди»;

–собівартість наданих послуг оренди накопичувати на субрахунку 903.1 «Собівартість реалізованих робіт і послуг оренди».

Необхідність обліку необоротних активів в оренді та нарахованої амортизації на такі активи на окремих субрахунках підтверджується вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У господарюючих суб'єктів виникає ситуація, при якій окремі наявні необоротні активи, що є у їх власності, недоцільно використовувати у власній господарській діяльності, а ефективніше здавати у оренду, отримуючи від цього комісійну винагороду. У ході дослідження встановлено, що відображення орендних операцій у орендодавця потребує додаткової аналітики в субрахунках для надання повної та достовірної інформації користувачам про власне та орендоване майно підприємства з метою прийняття дієвих управлінських рішень.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на ґрунтовне дослідження обліку оренди з врахуванням міжнародного досвіду та застосування його на підприємствах України.

Література:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. 8-ме вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2009. 912 с.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5H901V.html. (дата звернення: 15.05. 2020).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 зі змінами і доповненнями. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.05. 2020).
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV зі змінами та доповненнями. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.05. 2020).
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена МФУ від 30.11.1999 № 291.
6. Основні засоби: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 від 1.01.2009. URL: http://www.minfin.gov.ua/document/92427/МСБО_16. (дата звернення: 17.05. 2020)
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджено наказом

- Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291. URL:<http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення: 19.05. 2020)
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 27.04.2000, № 92 URL:<http://www.minfin.gov.ua>. (дата звернення: 21.05. 2020)
 9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 31.03.1999 року № 487. URL:<http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 21.05. 2020).
 10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доходи» : затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 29.11.99, № 290 URL:<http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 21.05. 2020)
 11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 31.12.99, №318 URL:<http://www.minfin.gov.ua>. (дата звернення: 21.05. 2020)
 12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 31.03.1999 року № 487. URL:<http://www.minfin.gov.ua>. (дата звернення: 15.05. 2020)
 13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 «Оренда» від 01.01.2012. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_018. (дата звернення: 21.05. 2020)
 14. Головченко Н.В. Удосконалення методики бухгалтерського обліку орендних операцій. *Економіка і регіон* № 4 (31), 2011. С.217-220.

References:

1. Butynets FF Financial accounting. 8th ed., Ext. and processing. Zhytomyr: PP «Ruta», 2009. 912 p.
2. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.12.2010 № 2755-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5H901V.html. (appeal date: 15.05. 2020).
3. Economic Code of Ukraine of January 16, 2003 № 436 with changes and additions. URL: <http://www.rada.gov.ua> (access date: 17.05. 2020).
4. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine Law of Ukraine of 16.07.1999 № 996-XIV as amended. URL: <http://www.rada.gov.ua> (access date: 15.05. 2020).
5. Instruction on application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations, approved by the IFI on 30.11.1999 № 291.
6. Fixed assets: International Accounting Standard 16 from 01.01.2009. URL: http://www.minfin.gov.ua/document/92427/MSBO_16. (appeal date: May 17, 2020)
7. Instructions on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 30.11.1999. № 291. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (appeal date: May 19, 2020)
8. Regulation (standard) of accounting 7 «Fixed assets», approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 27.04.2000, № 92 URL: <http://www.minfin.gov.ua>. (appeal date: 21.05. 2020)
9. Regulation (standard) of accounting 14 «Rent»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.03.1999 № 487. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (access date: 21.05. 2020).
10. Regulation (standard) of accounting 15 «Revenues»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine from 29.11.99, № 290 URL: <http://www.minfin.gov.ua> (appeal date: 21.05. 2020)

11. Regulation (standard) of accounting 16 «Expenses»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine from 31.12.99, №318 URL: <http://www.minfin.gov.ua>. (appeal date: 21.05. 2020)
12. Regulation (standard) of accounting 14 «Rent»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.03.1999 № 487. URL: <http://www.minfin.gov.ua>. (appeal date: 15.05. 2020)
13. International Accounting Standard 17 «Rent» from 01.01.2012. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_018. (appeal date: 21.05. 2020)
14. Golovchenko NV Improving the methodology of accounting for lease transactions. Economy and region № 4 (31), 2011. P.217-220.

УДК 336.14

*Нікольчук Ю. М.,
julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-7466-2558
к.е.н., доц., завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький*

*Бочуля О. О.,
olegbochulia@gmail.com,
магістрант спеціальності 072 Фінанси, банківська справа і страхування
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто основні теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової стійкості страхової компанії, зокрема досліджено науково-методичні підходи до розуміння сутності поняття «фінансова стійкість страхової компанії», охарактеризовано ключові елементи системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії, розкриті основні положення пруденційного нагляду у страхуванні.*

На основі узагальнення науково-методичних підходів до визначення сутності поняття, під «фінансовою стійкістю страхової компанії» розуміємо такий стан та якість фінансових ресурсів страхової компанії, за якого вона залишається платоспроможною і здатною в повному обсязі та своєчасно виконувати усі взяті на себе зобов'язання в умовах функціонування у динамічному бізнес-середовищі та забезпечувати відновлення своїх фінансових показників до потрібного рівня у разі дії негативних чинників. Визначено, що ключовими елементами системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії є: керована підсистема (об'єкт управління), керуюча підсистема (суб'єкт управління) та інформаційно-аналітичне забезпечення (інформаційна база).

Досліджено, що пруденційний нагляд у страхуванні сьогодні вимагає застосування нових методологічних стандартів щодо оцінювання ризиків страхової діяльності, оцінювання платоспроможності та фінансової стійкості. В цьому напрямі Україна орієнтується на світовий досвід, оскільки світ прямує шляхом глобалізації, а бажання України приєднатись до європейської та світової спільноти є природним. Основними цілями Solvency II є перегляд європейської системи контролю та нагляду за страховиками, вдосконалення захисту страхувальників, більш глибока інтеграція європейського страхового ринку, як наслідок, посилення конкурентоспроможності європейських страховиків на світовій арені. Результатом цих заходів є зниження ймовірності банкрутства та відкликання ліцензії у страхових організацій до мінімально можливого рівня.

Ключові слова: фінансова стійкість, надійність, платоспроможність і ліквідність страхових компаній, фактори впливу на рівень фінансової стійкості страхової компанії, Solvency II.

Nikolchuk Yu.,
julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-7466-2558,
Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Finance, Accounting and Auditing,
Khmelnitsky Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytsky, Ukraine

Bochulia O.,
olegbochulia@gmail.com,,
Master in Finance, Banking and Insurance,
Khmelnitsky Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytsky, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF THE INSURANCE COMPANY

Abstract. *The article considers the main theoretical and methodological principles of ensuring the financial stability of the insurance company, in particular, scientific and methodological approaches to understanding the concept of "financial stability of the insurance company", describes the key elements of financial management of the insurance company, reveals the basic provisions of prudential supervision.*

Based on the generalization of scientific and methodological approaches to defining the essence of the concept under the "financial stability of the insurance company" we understand the state and quality of financial resources of the insurance company, in which it remains solvent and able to fully and timely fulfill all obligations under operating in a dynamic business environment and ensure the restoration of its financial performance to the required level in the event of negative factors. It is determined that the key elements of the financial stability management system of an insurance company are: the managed subsystem (management object), the management subsystem (management entity) and information-analytical support (information base).

It is investigated that prudential supervision in insurance today requires the application of new methodological standards for assessing the risks of insurance activities, assessing solvency and financial stability. In this direction, Ukraine focuses on world experience, as the world is moving towards globalization, and Ukraine's desire to join the European and world community is natural. The main objectives of Solvency II are to review the European system of control and supervision of insurers, improve the protection of policyholders, deeper integration of the European insurance market, as a result, strengthening the competitiveness of European insurers on the world stage. The result of these measures is to reduce the likelihood of bankruptcy and revocation of licenses from insurance companies to the minimum possible level.

Key words: financial stability, reliability, solvency and liquidity of insurance companies, factors influencing the level of financial stability of the insurance company, Solvency II.

Постановка проблеми. Нестабільність політичного та економічного середовищ України спричиняє необхідність ґрунтовного та точного дослідження механізму забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання. Роль фінансової стійкості для страховиків є особливою, адже при реалізації страхової послуги страхувальник сплачує страховику страхову премію та розраховує, що в майбутньому при настанні страхового випадку страхова компанія повністю або частково покриє понесені збитки. Така

особливість страхової діяльності обумовлює важливість забезпечення високого рівня фінансової стійкості страховика. Високий рівень фінансової стійкості суб'єктів господарювання є одним з найголовніших завдань для менеджменту страхової компанії, адже від рівня фінансової стійкості буде залежати можливість виконання страховою компанією взятих на себе зобов'язань. З огляду на це набуває актуальності питання забезпечення фінансової стійкості страхових компаній як одного з визначальних факторів безперервного виконання їх зобов'язань, що безпосередньо впливає на майнові та фінансові інтереси застрахованих осіб за настання страхових подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова стійкість страховика, зокрема її складники, знайшла відображення в численних наукових працях. Основи фінансової діяльності та аналізу страхових компаній розглядали чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід відзначити таких українських науковців, як В.Д. Бігдаш, А.О. Бойко, А.М. Єрмошенко, І.С. Іванюк, Н.В. Ткаченко, В.Д. Базилевич, С.В. Науменкова, С.С. Осадець.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження теоретико-методологічних засад забезпечення фінансової стійкості вітчизняних страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «фінансова стійкість» походить від англійського «financial stability» (фінансова стійкість або стабільність). У широкому значенні стійкість свідчить про спроможність об'єкта, системи виконувати свої функції незважаючи на вплив ендогенних і екзогенних факторів. Таким чином, поняття «стійкість» є близьким за значенням до понять стабільності, постійності, сталості, надійності, що досить часто призводить до їх ототожнення та ускладнює розмежування таких економічних термінів, як «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «фінансова надійність».

На основі узагальнення науково-методичних підходів до визначення сутності поняття (табл. 1) під «фінансовою стійкістю страхової компанії»

будемо розуміти такий стан та якість фінансових ресурсів страхової компанії, за якого вона залишається платоспроможною і здатною в повному обсязі та своєчасно виконувати усі взяті на себе зобов'язання в умовах функціонування у динамічному бізнес-середовищі та забезпечувати відновлення своїх фінансових показників до потрібного рівня у разі дії негативних чинників.

Таблиця 1

Науково-методичні підходи до розуміння сутності поняття «фінансова стійкість страхової компанії»

№ з/п	Автори	Науково-методичний підхід
1	Александрова М. М., Гвозденко О. А., Горбач Л. М., Заруба О. Д.	Фінансова стійкість страхової компанії представлена як перевищення доходів страхової компанії над її витратами.
2	Александрова М. М., Базилевич В. Д., Іванюк І. С., Шихов А. К.	Фінансова стійкість ототожнюється з платоспроможністю страхової компанії або платоспроможність виділяється авторами як одна з її найважливіших складових.
3	Базилевич В. Д., Іванюк І. С., Палкін А. В., Сухов В. А., Ткаченко Н. В.	Фінансова стійкість визначається як здатність страхової компанії виконувати взяті на себе зобов'язання перед страхувальниками (найпоширеніший підхід серед вітчизняних науковців).
4	Орланюк-Малицька Л. А., Сплетухов Ю. А.	Складовою фінансової стійкості страхової компанії є її здатність до подальшого розвитку.
5	Ткаченко Н. В., Шевчук О. О., Шірінян Л. В.	Фінансова стійкість ототожнюється зі здатністю страхової компанії адаптуватися до постійно змінюваного економічного середовища.

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 3, 5, 7, 8]

У результаті проведеного аналізу можна виділити три основні науково-методичні підходи до систематизації таких понять, як «фінансова стійкість», «фінансова надійність» та «фінансова безпека». Згідно з першим підходом поняття фінансової стійкості та фінансової надійності ототожнюються та можуть рівноправно використовуватися [1]. Відповідно до другого підходу фінансова надійність визначається вужче, ніж фінансова стійкість, та є його похідною [2]. Третій підхід передбачає розширення поняття фінансової стійкості. На думку О. І. Барановського [2] та А. М. Єрмошенка [3], фінансова безпека страхової компанії є більш глибоким поняттям і обов'язковою умовою для її стійкої діяльності.

Опрацювання фахової літератури дозволяє зробити висновок, що ключовими елементами впливу на фінансову стійкість страхової компанії є наступні елементи: власний капітал, тарифна політика, збалансованість страхового портфеля та страхові резерви, інвестиційна політика, перестраховування.

Окрім зазначених елементів формування та забезпечення фінансової стійкості страхової компанії науковці виділяють і інші. Так, М.М. Александрова одним з основних критеріїв фінансової стійкості страховика вважає необхідність диверсифікації діяльності, В.Д. Бігдаш – здійснення фінансового моніторингу, Л.В. Шірінян – мобільність страхової компанії, а В.Д. Базилевич – необхідність впровадження процесу бюджетування.

Збільшенню отриманого прибутку та підвищенню фінансової стійкості сприяє також впровадження інноваційних послуг та новітніх технологій. Розвиваючи інноваційну діяльність в усіх напрямках функціонування, страхова компанія має можливість впродовж тривалого періоду часу отримувати надприбутки та нарощувати фінансові ресурси для впровадження нових послуг і новітніх технологій. В ході посилення процесів економічної глобалізації успішне функціонування страхових компаній значною мірою залежить від рівня їх фінансової стійкості. Лише забезпечивши власну фінансову стійкість, страховик зможе генерувати чинники позитивних кількісних та якісних змін для нормального функціонування в теперішній час і зростання фінансового потенціалу в майбутньому [5].

Управління фінансовою стійкістю страхової компанії передбачає об'єктивне визначення її поточного й бажаного стану, скоординоване управління фінансовими ресурсами страховика, вибір таких управлінських рішень, котрі сприяли б забезпеченню фінансової стійкості. Зокрема, на основі системного підходу, це може бути впорядковано та відображено у сформованій цілісній системі.

Таким чином, систему управління фінансовою стійкістю страхової компанії може бути визначено як сукупність інструментів управління, що суб'єкти управління застосовують і спрямовують на забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. Система управління фінансовою стійкістю є цілісною системою взаємопов'язаних елементів, що відображають відповідні заходи з управління фінансовою стійкістю страхової компанії. Отже, ключовими елементами системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії є: керована підсистема (об'єкт управління), керуюча підсистема (суб'єкт управління) та інформаційно-аналітичне забезпечення (інформаційна база). Керуюча підсистема являє собою сукупність підрозділів, на які покладено функції управління фінансовою стійкістю страхової компанії (рис. 1).

Рис. 1. Система управління фінансовою стійкістю страхової компанії

Джерело: побудовано автором на основі [5; 6]

До них належать: служби управління фінансами, бухгалтерія, аналітичні служби, служби управління бізнес-аналізу, служби управління актуарних

розрахунків, служби планування, служби контролю тощо. До інструментів управління фінансовою стійкістю страхової компанії належать аналіз, планування, регулювання і контроль. Об'єктом управління є фінансова стійкість страхової компанії та можливості її забезпечення.

Ефективність функціонування системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії буде забезпечено лише при дотриманні наступних принципів:

- спрямованість дій суб'єкта на досягнення конкретних цілей;
- взаємоузгодженість стратегічного та тактичного рівнів управління;
- єдність мети, результату та засобів.

Дослідження підсистем системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії є важливою складовою аналізу діяльності страхової компанії. Виходячи з того, що будь-яка система управління передбачає визначення певних підсистем (окремих стратегій), які дозволяють досягти поставлених цілей і завдань, необхідно обґрунтувати доцільність включення певних системоутворюючих складових до загальної стратегії управління фінансовою стійкістю страхової компанії. Тому виникає потреба у формуванні певного переліку взаємопов'язаних стратегій, що являють собою стратегічний набір. Стратегічний набір передбачає встановлення певної сукупності підсистем (систем стратегій), яка забезпечує стратегічне управління фінансовою стійкістю страхової компанії, тобто є множиною елементів, що знаходяться у взаємодії, відносинах, зв'язках та завдяки цьому являють собою цілісність.

Ключове місце у визначеному стратегічному наборі належить методичному базису забезпечення фінансової стійкості, що передбачає формування інформаційної бази та системи індикаторів стійкості, проведення моніторингу та аналізу, стрес-тестування, вироблення рекомендацій щодо коригування політики розвитку страховиків з метою посилення їх фінансової стійкості та запобігання фінансовим кризам. Вихідним елементом забезпечення високого рівня фінансової стійкості страхових компаній у загальній системі

управління є чітке формування цілей, які, на нашу думку, можна класифікувати за певними ознаками (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація цілей забезпечення фінансової стійкості страхової компанії

№ з/п	Класифікаційна ознака	Найменування цілей
1	За видами очікуваного ефекту	- екзогенні; - ендогенні
2	За пріоритетним значенням	- основна; - допоміжні
3	За домінантними сферами функціонування страховиків	- цілі зростання ресурсного потенціалу; - цілі підвищення ефективності проведення страхових операцій; - цілі підвищення ефективності проведення фінансово-інвестиційних операцій; - цілі нарощування капітальної бази; - цілі підвищення фінансової безпеки діяльності;
4	За напрямками дій	- цілі, які підтримують конкурентну позицію; - цілі, направлені на запобігання зовнішнім загрозам; - цілі, направлені на подолання слабких внутрішніх позицій
5	За об'єктами стратегічного управління	- загальні цілі фінансової стійкості страхового ринку; - цілі розвитку регіональної мережі страховиків; - цілі стійкого фінансового розвитку окремих страхових компаній
6	За характером впливу на очікуваний кінцевий результат	- прямі стратегічні цілі; - підтримуючі стратегічні цілі
7	За періодом реалізації	- стратегічні цілі розвитку; - короткострокові цілі

Джерело: побудовано автором на основі [5; 6]

Варто зауважити, що основна та допоміжні цілі розглядаються як єдина комплексна система і тому потребують чіткої взаємоузгодженості з урахуванням пріоритетності та рівноважної значущості. Методичною основою системи управління фінансовою стійкістю страхової компанії виступає інформаційне забезпечення. Ефективність будь-якої управлінської системи значною мірою залежить від повного, достовірного та своєчасного інформаційного забезпечення.

При проведенні оцінювання фінансової стійкості страхової компанії використовується значна інформаційна база у складі: макроекономічних показників, показників агрегованих фінансових звітів і балансів, інституцій фінансового ринку та мікроекономічних. Вважаємо, що вона повинна містити три типи інформації:

- загальноекономічна та макроекономічна інформація, яка виступає допоміжною інформацією і носить загальноекономічний характер;
- мікроекономічна інформація, яка надає можливість фактичної оцінки рівня фінансової стійкості страхової компанії на основі розрахунку необхідних показників;
- інформація про напрямки забезпечення фінансової стійкості страхової компанії [7].

Поряд з інформаційним забезпеченням необхідно виокремлювати систему аналітичного забезпечення, яке передбачає вибір індикаторів оцінювання рівня фінансової стійкості та розробку розрахункових алгоритмів.

Основним інструментом аналітичних методів виступає індикатор, який являє собою набір функцій від одного або декількох базових часових рядів з встановленим часовим вікном. На підставі інформаційного та аналітичного забезпечення створюється можливість прийняття рішення про напрямки управління фінансовою стійкістю страхової компанії.

Інформаційне забезпечення процесу управління фінансовою стійкістю страхової компанії повинно базуватися на складанні стратегічних карт.

Метод використання стратегічних карт у процесі аналізу був узагальнений Р. Капланом та Д. Нортоном для реалізації можливості узгодження короткострокових цілей діяльності досліджуваної системи з її місією і довгостроковою перспективою. У їх працях стратегічна карта формується з чотирьох взаємопов'язаних складових: фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток. Цілі цих чотирьох складових мають бути пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Перевагою використання стратегічних карт є проведення постійного моніторингу за

фінансовою стійкістю страхової компанії та проведення перспективного аналізу та планування. Саме вони дають змогу оперативно порівнювати заплановані кількісні та якісні параметри з отриманими результатами, на основі чого можна аналізувати ефективність функціонування окремих елементів та всієї системи в цілому.

Особливе значення фінансової стійкості страхових компаній для економіки загалом обумовлене низкою причин:

1) розвиток страхового сектору в системі фінансових відносин на макрорівні сприяє стабілізації економічних відносин та забезпеченню соціальної стійкості суспільства;

2) зміцнення фінансової стійкості страхових компаній сприятливо впливає на ринкові відносини на макроекономічному рівні загалом;

3) страхові компанії суттєво впливають на ринок інвестицій, оскільки є надійним джерелом формування фінансового капіталу [7].

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (нині – Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України) «з метою стандартизації процедур здійснення аналізу фінансової стійкості страховиків» своїм Розпорядженням від 17 березня 2005 р. № 3755 затвердила «Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків», які ґрунтувались на тестах раннього попередження. Відповідно до Рекомендацій здійснювався аналіз капіталу, активів, перестрахування, страхових резервів, дохідності, ліквідності, а також надавалась відповідна оцінка. Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 16 січня 2018 р. № 66 згадане Розпорядження втратило чинність [8].

Пруденційний нагляд у страхуванні сьогодні вимагає застосування нових методологічних стандартів щодо оцінювання ризиків страхової діяльності, оцінювання платоспроможності та фінансової стійкості. В цьому напрямі Україна орієнтується на світовий досвід, оскільки світ прямує шляхом глобалізації, а бажання України приєднатись до європейської та світової спільноти є природним.

Однак реалізація цього шляху розвитку держави потребує приведення українського законодавства до європейських стандартів. Цей процес не є швидким, тому в Україні реалізуються поступова адаптація законодавства до вимог ЄС відповідно до напрямів, визначених в Угоді про асоціацію, та забезпечення ефективного її виконання. Одним з пріоритетних напрямів реформування є страхова галузь, а стандарти діяльності включають положення Міжнародної організації у сфері нагляду за страховою діяльністю (IAIS), а також директив ЄС. Solvency II – інноваційний перегляд режиму достатності капіталу в галузі страхування Європейського Союзу [9].

Основними цілями Solvency II є перегляд європейської системи контролю та нагляду за страховиками, вдосконалення захисту страхувальників, більш глибока інтеграція європейського страхового ринку, як наслідок, посилення конкурентоспроможності європейських страховиків на світовій арені [16, с. 191]. Ці заходи покликані знизити ймовірність банкрутства та відкликання ліцензії у страхових організацій до мінімально можливого рівня.

Особливості Solvency II такі [9]:

- принципово нова концепція регулювання діяльності страхових організацій, заснована на принципах пруденційного нагляду та обліку ризиків, з якими стикається фінансова установа в процесі своєї діяльності;
- зміна підходів до оцінювання платоспроможності, яка, згідно з новими вимогами, повинна визначатись на основі індивідуальних ризиків, властивих окремому страховику.

Solvency II заснований на ризик-орієнтованому підході до розрахунку фінансової стійкості та платоспроможності страховиків. За структурою вимоги

Solvency II аналогічні системі Basel II у банківському секторі, які адаптовані до страхової діяльності. Таким чином, Solvency II – це система комплексного підходу до забезпечення платоспроможності страховиків на території ЄС, яка складається з трьох компонентів: кількісні вимоги, якісні вимоги, ринкова звітність. Відповідно до Solvency II оцінювання

платоспроможності страхових компаній проводиться через розрахунок показника необхідного платоспроможного капіталу (SCR) [10].

Таким чином, система оцінювання платоспроможності страхових організацій України буде змінюватись, отже, іншими будуть підходи до оцінювання фінансової стійкості. Більшість страхових організацій позитивно оцінила ідею наближення вітчизняних стандартів до міжнародних, однак у багатьох виникають побоювання щодо термінів впровадження нових правил та повної готовності страхових організацій відповідати заявленим критеріям. Звичайно, імплементація вимог Solvency II в Україні є складним процесом як для страховиків, так і для контролюючого органу, тому що ця система є новою парадигмою, яка має змінити світогляд страхових організацій щодо вивчення профіля ризиків та їх передбачення на майбутній період.

Такий підхід, безперечно, докорінно змінить корпоративне управління страховиків, що зазвичай приводить до збільшення вартості капіталу, а також витрат на розроблення та моніторинг моделей для розрахунку нових вимог до капіталу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведене дослідження показало, що фінансова стійкість страхової компанії – це комплекс дій, спрямованих на постійну підтримку балансу між витратами та зобов'язаннями страховика й фінансовими ресурсами, необхідними для їх покриття або виконання, в результаті чого досягається ефективний розвиток страхової компанії, незважаючи на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування економіки. Фінансова стійкість страхової компанії перебуває під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є можливим лише за умови постійного та детального контролю діяльності страховика й своєчасного реагування керівництва компанії на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Директива Solvency II націлена на надання дещо більшої свободи у формуванні ефективного ризик-менеджменту страхової компанії, оскільки платоспроможність контролюватиметься на основі

методики, яка буде самостійно розроблена страховиком. Регулятор буде оцінювати лише адекватність цієї методики. Це й має сприяти підвищенню якості надання страхових послуг клієнтам.

Встановлення державою обов'язкових вимог щодо забезпечення фінансової стійкості страховиків, державний нагляд і контроль за дотриманням цих вимог об'єктивно необхідні.

Література:

1. Бойко А.О. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2010. № 7 (25). Ч. 4. С. 36–50. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54612> (дата звернення: 22.04.2020 р).
2. Пікус Р.В. Фінансова стійкість страхової організації та джерела її забезпечення. Економіка. 2016. С. 7–9.
3. Журавка О.С., Діденко І.В., Колесник А.І. Фактори впливу на фінансову безпеку страхових компаній. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 5/5. С. 15–20.
4. Кисільова І.Ю. Оцінка фінансової надійності страховика. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2014. Т. 19. Вип. 2/5.
5. Пруц Р.Я. Визначення факторів фінансової стійкості страхової компанії. 69-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент»: збірник тез доповідей. Львів: видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 589–591.
6. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи. Фінанси України. 2009. № 6. С. 104–121.
7. Ачкасова С.А., Внукова Н.М., Скорик І.В. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України. Фінанси України. 2013. № 9. С. 76–82.
8. Про затвердження Рекомендацій щодо аналізу діяльності страховиків: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 17 березня 2005 р. № 3755. URL: <https://www.nfp.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2020 р).
9. Внукова Н.М. Адаптація нормативного регулювання ринку страхових послуг з урахуванням норм законодавства ЄС. Право та інновації. 2017. № 4 (20). С. 7–10.
10. Юхименко В.М. Страховий ринок України в контексті впровадження вимог Solvency II. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 12. С. 190–193.

References:

1. Bojko A.O. (2010) "Theoretical foundations and practical experience of ensuring the financial stability of the insurance company". *Ekonomichni nauky`. Seriya «Oblik i finansy»*. Vol. 7 (25). pp. 36–50. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54612> (Accessed 22 April 2020).
2. Pikus R.V. (2016) "Financial stability of the insurance organization and sources of its provision". *Ekonomika*. pp. 7–9.
3. Zhuravka O.S., Didenko I.V., Kolesny`k A.I. (2018) "Factors influencing the financial security of insurance companies". *Ekonomika. Finansy`. Pravo*. Vol. 5/5. pp. 15–20.
4. Ky`sil`ova I.Yu. (2014) "Assessment of the financial reliability of the insurer". *Visny`k ONU imeni I.I. Mechny`kova*. Vol. 19. Vy`p. 2/5.

5. Prucz R.Ya. (2011) "Determining the factors of financial stability of the insurance company". 69-ta students`ka naukovo-texnichna konferenciya. Sekciya «Ekonomika i menedzhment»: zbirny`k tez dopovidej. L`viv: vy`davny`cztvo L`vivs`koyi politexniki`, pp. 589–591.
6. Tkachenko N.V. (2009) "Financial stability of insurance companies: theoretical approaches". *Finansy`Ukrayiny`*. Vol. 6. pp. 104–121.
7. Achkasova S.A., Vnukova N.M., Skory`k I.V. (2013) "Adaptation of Solvency II requirements to the conditions of functioning of the insurance market of Ukraine". *Finansy`Ukrayiny`*. Vol. 9. pp. 76–82.
8. Pro zatverdzhennya Rekomendacij shhodo analizu diyal`nosti straxovy`kiv: Rozporyadzhennya Naczkomfinposlug vid 17 bereznya 2005 r. Vol. 3755. URL: <https://www.nfp.gov.ua> (Accessed 22 April 2020).
9. Vnukova N.M. (2017) "Adaptation of regulatory regulation of the insurance services market taking into account the norms of EU legislation". *Pravo ta innovaciyi*. Vol. 4 (20). pp. 7–10.
10. Yuxy`menko V.M. (2017) "Insurance market of Ukraine in the context of implementation of Solvency II requirements". *Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu*. Vol. 12. pp. 190–193.

УДК: 336.71:336.77

Носов О.Ю.,

nos.alex@mail.ru, ORCID ID 0000-0002-3569-2313

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку та аудиту,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

Галузинський О.А.,

sanyaafrost774@gmail.com

магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ВИДИ

Анотація. У статті розглядаються питання актуальності кредитного ризику банку в умовах підвищених фінансових ризиків банківських установ. Звертається увага на те, що на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг, зокрема в період 2014-2019 років, саме банківські установи володіють активами, обсяги яких майже у десять разів перевищують сукупні активи усіх небанківських фінансових установ. Зазначені активи зазвичай представлені кредитними коштами, від надання яких банки отримують левові доходи. Оскільки обсяг кредитних операцій є значним, а втрачати доходи банківські установи не бажають, виникає потреба у проведенні дієвих заходів контролю за кредитним ризиком з метою його мінімізації. Проте, першочерговим є завдання дослідження його видів, зважаючи на багатоаспектність категорії та наслідки його недооцінювання.

На основі аналізу низки джерел в статті досліджено класифікацію кредитних ризиків банку. Виявлено, що на сьогодні існує багато критеріїв для виокремлення їх видів, що свідчить про широкий спектр кредитних ризиків. Це, в свою чергу, вимагає системного підходу до розробки та реалізації кредитної політики окремого банку.

Ключові слова: активи, кредити, кредитний ризик, фінансові втрати, класифікація, критерії.

Nosov O.,
nos.alex@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-3569-2313
Associate Professor, Professor departments of finance, accounting and auditing
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

Galuzynskyi A.,
sanyaafrost774@gmail.com
Master in Finance, Banking and Insurance
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

BANK CREDIT RISK: RELEVANCE AND TYPES

Abstract. *The article considers the relevance of the bank's credit risk in the context of increased financial risks of banking institutions. Attention is drawn to the fact that at the current stage of development of the financial services market, in particular in the period 2014-2019, banking institutions own assets, the volume of which is almost ten times higher than the total assets of all non-banking financial institutions. These assets are usually represented by credit funds, from the provision of which banks receive income. As the volume of credit operations is significant, and banking institutions do not want to lose income, there is a need for effective measures to control credit risk in order to minimize it. However, the priority is to study its species, given the multifaceted nature of the category and the consequences of its underestimation.*

Based on the analysis of a number of sources, the article examines the classification of bank credit risks. It was found that today there are many criteria for distinguishing their types, which indicates a wide range of credit risks. This, in turn, requires a systematic approach to the development and implementation of credit policy of an individual bank.

Key words: assets, loans, credit risk, financial losses, classification, criteria.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність пов'язана з ризиком. Особливо це стосується банківських установ, які оперують величезними обсягами грошових активів, що є найбільш ліквідними та найпершими змінюють свою вартість у зв'язку з певними обставинами (зростання/падіння курсу іноземної валюти, зміни часових аспектів, зростання/падіння рівня вітчизняної/світової економік, форс мажорні обставини тощо). Зважаючи на те, що банки отримують найбільші доходи від операцій з надання коштів у вигляді кредитів фізичним та юридичним особам, виникає необхідність вивчення супутніх ризиків, пов'язаних зі здійсненням таких операцій. Зокрема, мова йде про кредитні ризики, які є найбільш вагомим та актуальними в сьогоденних реаліях життя та ведення банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності, видів кредитного ризику неодноразово ставали предметом дискусій вітчизняних науковців та практиків. Серед учених, чиї праці привертають увагу в останні

роки, варто виділити таких як: Я.Я. Благодир, Т.М. Болгар, О.Д. Вовчак, О.В. Дзюблюк, Н.В. Мороз, Ю.В. Ніколаєнко, Л.М. Прийдун, Т.О. Селецька, О.В. Швець та ін.

Не зменшуючи науковий доробок науковців в окреслених питаннях, важливими на сьогодні залишаються подальші вивчення класифікації кредитних ризиків, зважаючи на їх місце в діяльності банківських установ.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні видів кредитного ризику банку в умовах сьогодення ведення банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах економічного розвитку банки відіграють ключову роль як посередники ведення бізнесу. Незважаючи на те, що їх кількість є значно меншою, порівняно з іншими представниками ринку фінансових послуг (рис. 1), вони мають особливе і пріоритетне значення, зважаючи на їх функції, обсяги та види здійснюваних операцій.

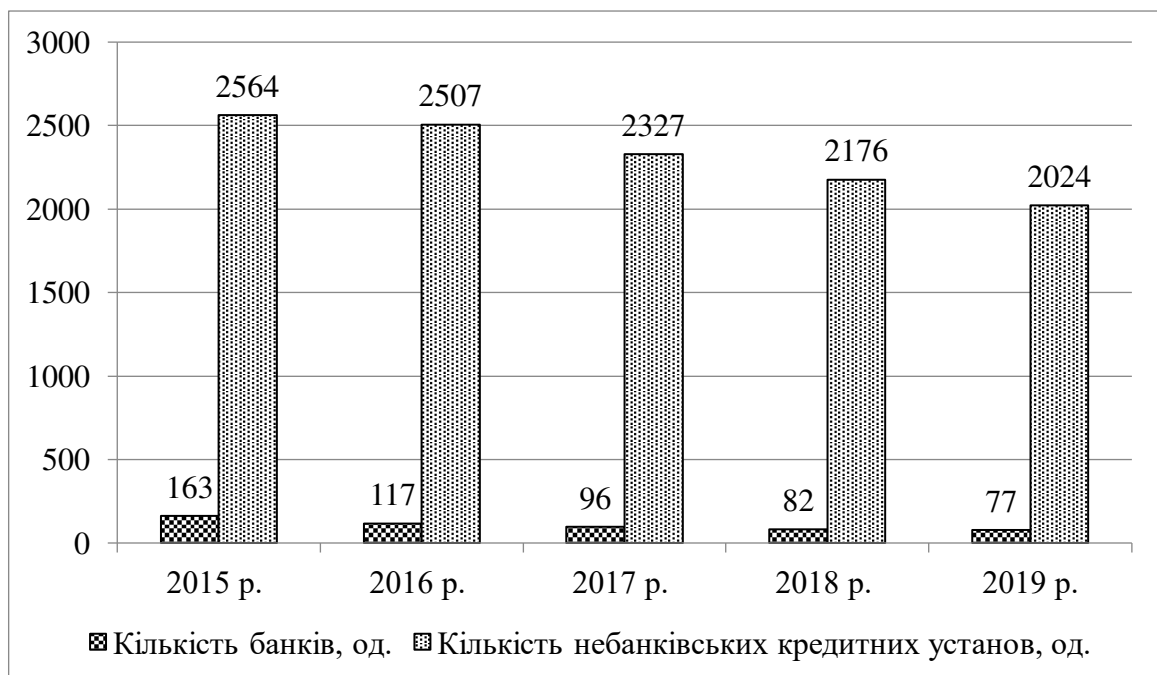

Рис. 1. Кількість діючих банків та небанківських кредитних установ станом на 01 січня 2015-2019 рр., одиниць

Джерело: сформовано за даними [1; 2]

З рис. 1 видно, що кількість банків більш ніж у 20 разів є меншою за кількість небанківських установ, проте, обсяги їх загальних активів протягом

усього досліджуваного періоду перевищували зазначений показник представників небанківського сектора приблизно у 8-10 разів (рис. 2).

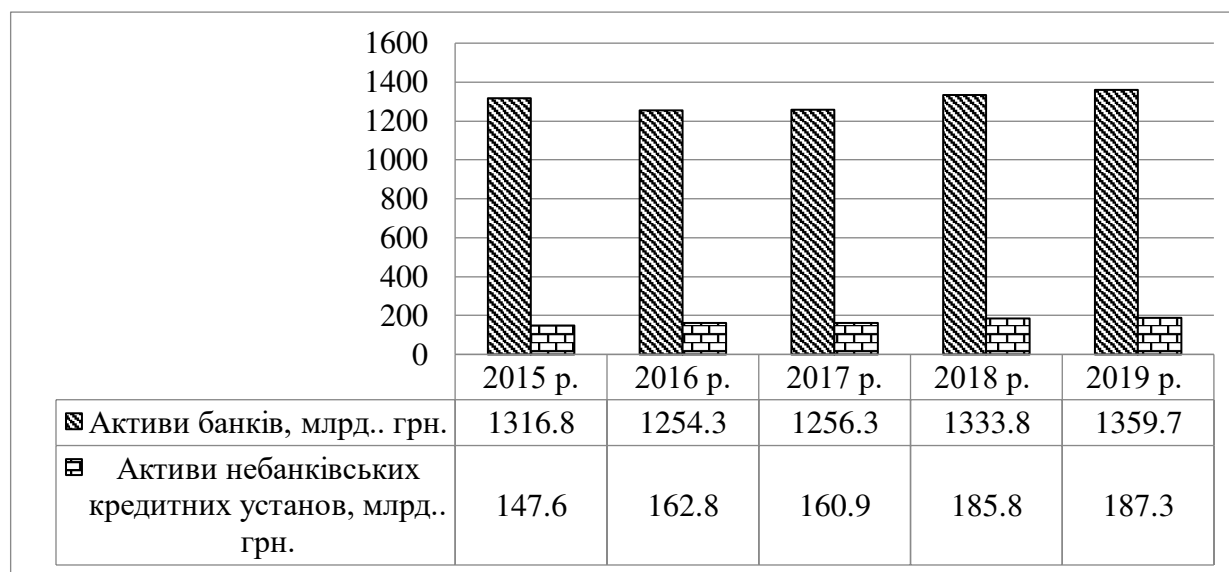

Рис. 2. Обсяги активів небанківських кредитних установ та банків станом на 01 січня 2015-2019 рр., млрд. грн.

Джерело: сформовано за даними [1; 2]

Серед активів банків найбільшу частку на кінець звітних років займають кредити (рис. 3), що, в свою чергу, зумовлює наявність кредитного ризику та вимагає першочергового детального вивчення його природи, змісту, видових ознак задля подальшого виокремлення дієвих засобів контролю та способів мінімізації.

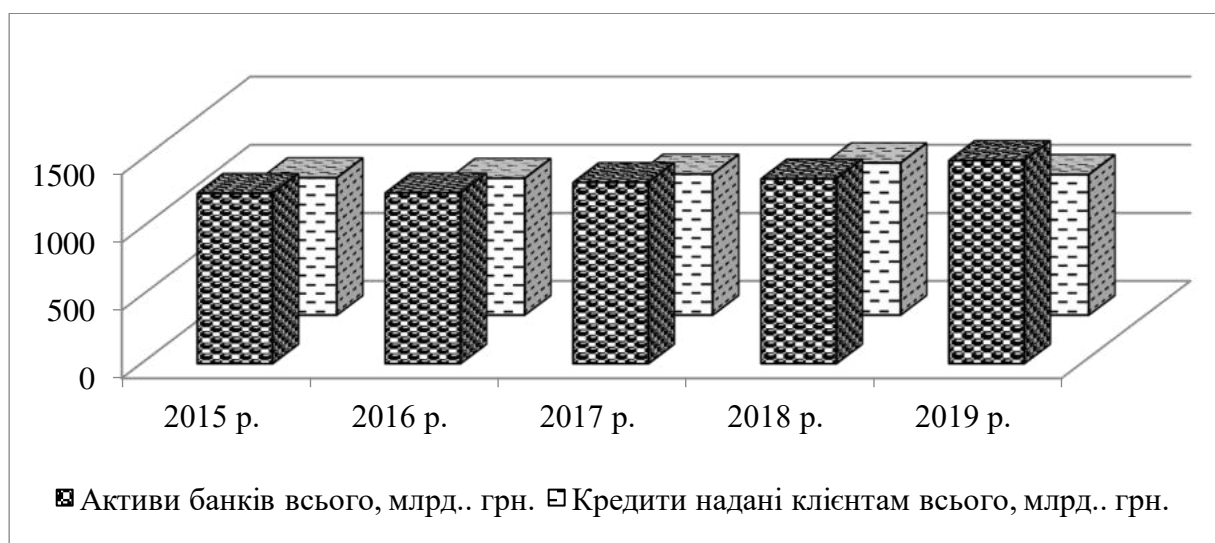

Рис. 3. Загальні показники кредитної діяльності вітчизняних банків за 2015-2019 рр.

Джерело: сформовано за даними [1]

В цілому, кредитний ризик розглядається як ймовірність банківської установи отримати збитки від невиконання позичальником своїх зобов'язань відповідно до укладеної з позичальником кредитної угоди.

Наявність такого трактування зумовлює існування кредитного ризику, який класифікують за різними ознаками.

Так, за дослідженням Т.М. Болгар [3], однією з важливих ознак класифікації кредитного ризику, є саме фінансові наслідки реалізації цього виду ризику. Поясненням до цього у науковця є те, що банки у своїй діяльності націлені саме на позитивний фінансовий результат і його неотримання у результаті реалізованого кредитного ризику спричинить ряд негативних наслідків, серед яких: втрачена вигода та отримання доходу, фінансові втрати. Останні є найменш привабливим результатом для банку і тому, усі установи докладають максимальні зусилля та застосовують усі існуючі методи для їх запобігання.

З метою оцінки кредитного ризику Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [5] пропонують його поділяти на індивідуальний і портфельний, характеристика яких наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика кредитних ризиків банку за рівнем виникнення

№ з/п	Критерій	Вид кредитного ризику	
		<i>Індивідуальний</i>	<i>Портфельний</i>
1	2	3	4
1	<i>Прояв</i>	Неспроможність позичальника виконати свої зобов'язання або своєчасно реалізувати заставу за кредитом	Зменшення вартості активів банку (іншому, аніж внаслідок зміни ринкової процентної ставки)
2	<i>Джерело</i>	Конкретний контрагент банку (позичальник, боржник, емітент цінних паперів)	Сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо)
3	<i>Оцінка ризику</i>	Оцінка кредитоспроможності такого окремого контрагента (його індивідуальна спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за прийнятими зобов'язаннями)	Оцінка концентрації та диверсифікації активів банку

1	2	3	4
4	Причини	Нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку; ризик ліквідності застави; моральні та етичні характеристики позичальника	Надмірна концентрація – зосередження кредитів в одному із секторів економіки; надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки; валютний ризик кредитного портфеля; структура портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку; рівень кваліфікації персоналу банку

Джерело: сформовано за даними [4-6]

Більш розширену класифікацію кредитних ризиків розглядають Вовчак О.Д. та Онуфрієнко М.П. [4]. Науковці представили дві існуючі на сьогоднішній день схеми класифікації кредитних ризиків.

Перша схема систематизує види кредитних ризиків за такими критеріями як: рівень ризику, фінансові наслідки, сфера виникнення, ймовірність реалізації, статус позичальника, можливість прогнозування, можливість прийняття та вид кредитної операції. Друга схема передбачає градацію кредитних ризиків виходячи зі сфери виникнення, характеру охоплення, групи позичальників, виду кредитних продуктів банку та характеру впливу на кредитний продукт.

Аналіз наведених класифікацій дозволив науковцям прийти до висновку, що окремі критерії для класифікацій є спільними (наприклад, за рівнем та сферою виникнення), а щодо інших – спостерігаються дискусії й до сьогодні. Тому, вони пропонують створити єдину схему, за якою можливо буде класифікувати кредитний ризик. Серед основних причин кредитного ризику ними названо:

- недоступність вірогідної інформації про кредитну історію позичальника;
- незадовільний фінансовий стан підприємства-позичальника;
- надмірна політизованість економіки в Україні (захист інтересів

деяких галузей і підприємств зацікавленими в них політичними силами);

- недосконалість правової бази щодо захисту інтересів кредиторів;
- значна концентрація кредитних вкладень у певній галузі, яка є чутливою до змін економічного середовища;
- кредитування інсайдерів на пільгових умовах;
- часті зміни та корективи кредитної політики банку;
- концентрація кредитних вкладень у маловивчених сферах господарювання;
- прийняття недостатньо ліквідного забезпечення за кредитом тощо [4].

Мороз Н.В. та Селецька А.Т.О. [7] виокремили дві класифікаційні ознаки кредитних ризиків – за функціональною характеристикою та за охопленням клієнтської бази банку, за якими згрупували напрацювання окремих учених в частині їх видів. При цьому, ними виділено кредитні ризики за джерелом їх походження, в результаті чого виокремлено зовнішні та внутрішні ризики з наступним їх поділом на ризики за окремими рівнями: макрорівень (політичний ризик, економічний, непередбачуваний тощо), мезорівень (фінансовий, ризик забезпечення та відповідальності) і мікрорівень (управлінський ризик). Також, вони пропонують виділити окремі підвиди кредитних ризиків, серед яких:

- ризик концентрації – ризик значної концентрації кредитних втрат у зв'язку з наявністю в банку значного обсягу кредитної експозиції окремих клієнтів чи групи осіб, пов'язаних організаційно чи капіталом, або групи клієнтів, чутливих до змін спільних чинників ризику, передусім економічних (наприклад, ситуації в галузі, географічного розташування, пов'язаності між суб'єктами господарювання, тощо);
- залишковий (резидуальний) ризик – ризик меншої, ніж очікувано, ефективності інструментів обмеження кредитного ризику, які використовує банк (зокрема забезпечення), спричиненої наявністю інших вторинних ризиків,

пов'язаних із застосуванням таких інструментів (наприклад, операційного ризику, ринкового ризику, ризику ліквідності) [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Таким чином, проведені дослідження продемонстрували наявність широкої багатоваріантної класифікації кредитних ризиків, що, в свою чергу, свідчить про їх масштабність, багатопричинність виникнення та складність контролю. Це є причиною існування багатьох викликів перед банківськими установами в процесі розробки власної кредитної політики та її реалізації.

Література:

1. Наглядова статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 02.05.2020).
2. Огляд ринків фінансових послуг. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/ua/Ohliad-rynkiv.html> (дата звернення 02.05.2020).
3. Болгар Т. М. Кредитний ризик як основна складова системи банківських ризиків та роль проблемних кредитів у їх формуванні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2013. № 1. С. 23–29.
4. Вовчак О. Д., Онуфрієнко М. П. Поняття кредитного ризику в банківській системі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Випуск 8. Частина 6. С. 171–174.
5. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Постанова Правління Національного банку України 15.03.2004 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення 06.05.2020).
6. Ніколаєнко Ю. В. Економічна сутність кредитного ризику в банківській сфері: особливості і проблеми. *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 42–45.
7. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 272–278.

References:

1. Ofitsiinyi sait NBU. Nahliadova statystyka. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 02 May 2020).
2. Ofitsiinyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferi rynkiv finansovykh posluh. Ohliad rynkiv finansovykh posluh. URL: <https://nfp.gov.ua/ua/Ohliad-rynkiv.html> (Accessed 02 May 2020).
3. Bolhar, T. M. (2013), “Kredytnyi ryzyk yak osnovna skladova systemy bankivskykh ryzykiv ta rol problemnykh kredytiv u yikh formuvanni”, *Biuleten Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, vol. 1, pp. 23–29.
4. Vovchak, O. D. and Onufrienko, M. P. (2014), “Poniattia kredytnoho ryzyku v bankivskii systemi Ukrainy”, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, Vypusk 8, Chastyna 6, pp. 171–174.
5. Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy (2004), *Metodychni vказivky z inspektuvannia bankiv “Systema otsinky ryzykiv”* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (Accessed 06 May 2020).

6. Nikolaienko, Yu. V. (2015), "Ekonomichna sutnist kredytnoho ryzyku v bankivskii sferi: osoblyvosti i problemy", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 42–45.
7. Moroz, N. V., Seletska, T. O. (2019), "Sutnist, prychyny vynyknennia ta klasyfikatsiia kredytnoho ryzyku banku", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 272–278.

УДК 336.64

Носов О. Ю.,

nos.alex@mail.ru,

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку та аудиту

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

Колган Я. П.,

yaroslav.kolgan@gmail.com,

магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування»,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА: ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Актуальність обраної теми наукового дослідження полягає в тому, що прибуток підприємства займає центральне місце в загальній системі вартісних інструментів і важелів управління економікою. Саме отримання прибутку є основною метою діяльності підприємства та задоволення економічних інтересів його власників. У статті розглянуто історичні аспекти походження поняття «прибуток». Узагальнено напрацювання відомих науковців щодо трактування поняття «прибуток підприємства». Визначено теоретичні аспекти категорії «прибуток підприємства», що зазначені у вітчизняній нормативно-правовій базі. Зазначено, що найбільш точним та лаконічним є визначення, яке розглядає прибуток як суму, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Розглянуто теорії прибутку, які розглядають його як складову власного капіталу підприємства. Визначено, що окремі аспекти формування прибутку підприємства регламентуються на вищому законодавчому рівні: в кодексах, законах, положеннях тощо. З метою поглибленого розкриття економічної сутності прибутку підприємства, визначено його основні аспекти та характерні ознаки. Визначено основні завдання, які покладено на прибуток підприємства. Так як прибуток підприємства характеризується багатоаспектністю значень та форм, в статті були розглянуті його численні види в розрізі окремих класифікаційних ознак. Визначено, що основними видами прибутку, методологія розрахунку яких передбачена чинним законодавством, є: валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток до оподаткування та чистий прибуток. Визначено та розкрито зміст таких функцій прибутку підприємства, як: оціночна, відтворювальна, стимулююча та розподільча. Обґрунтовано роль, основне значення та риси прибутку підприємства за умов ринкової економіки. Подальші дослідження будуть спрямовані на поглиблене дослідження сучасних аспектів управління прибутком підприємства.

Ключові слова: витрати, доходи, підприємство, прибуток, фінансовий результат.

Nosov O.,
nos.alex@mail.ru,
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of Finance, Accounting and Auditing,
Department of Finance, Accounting and Auditing
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

Kolgan Y.,
yaroslav.kolgan@gmail.com,
Master in Finance, Banking and Insurance,
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

ENTERPRISE PROFIT: CONTENT, CLASSIFICATION AND REGULATORY REGULATION

Abstract. *The relevance of the chosen topic of research is that the company's profit is central to the overall system of cost instruments and levers of economic management. It is the profit is the main purpose of the enterprise and to satisfy the economic interests of its owners. The article considers the historical aspects of the origin of the concept of "profit". The work of well-known scientists on the interpretation of the concept of "enterprise profit" is generalized. The theoretical aspects of the category "enterprise profit", which are specified in the domestic legal framework, are determined. It is noted that the most accurate and concise is the definition, which considers the profit as the amount by which income exceeds the associated costs. Theories of profit which consider it as a component of own capital of the enterprise are considered. It is determined that certain aspects of enterprise profit formation are regulated at the highest legislative level: in codes, laws, regulations, etc. In order to in-depth disclosure of the economic essence of the company's profit, its main aspects and characteristics are identified. The main tasks assigned to the profit of the enterprise are defined. Since the profit of the enterprise is characterized by multifaceted values and forms, the article considered its many types in terms of individual classification features. It is determined that the main types of profit, the calculation methodology of which is provided by the current legislation, are: gross profit, profit from operating activities, profit before tax and net profit. The content of such functions of the company's profit as: evaluation, reproduction, stimulating and distributive is determined and disclosed. The role, main value and features of the company's profit in a market economy are substantiated. Further research will focus on in-depth study of modern aspects of enterprise profit management.*

Key words: expenses, incomes, enterprise, profit, financial result.

Постановка проблеми. Прибуток являє собою основний узагальнюючий показник фінансових результатів будь-якого підприємства, який здійснює свою господарську діяльність на засадах комерційного розрахунку. Крім того, що прибуток відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, він також характеризує рівень ефективності виробництва і свідчить про обсяг та якість виробленої продукції. Він займає центральне місце в загальній системі вартісних інструментів і важелів управління економікою. Тобто, саме отримання прибутку є основною метою діяльності підприємства та задоволення економічних інтересів його власників.

В сучасних умовах поглиблене вивчення теоретичних аспектів прибутку підприємства є необхідним для забезпечення ефективного управління підприємством та визначення перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів поняття «прибуток підприємства» присвячено багато наукових праць сучасних економістів, таких як: В. І. Аранчій, В. Д. Чумак, Л. В. Бражник [1], М. Д. Бедринєць, Л. П. Довгань [2], М. М. Бердар [3], В. В. Зянько, В. Г. Фурик, І. М. Вальдшмідт [4], О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук [5], О. Ю. Ніпіаліді, Н. І. Карпишин [6], А. М. Поддєрьогін [7], Г. К. Рогов, І. А. Воробйова [8], О. С. Філімоненков [9] та ін. Однак, за умов регулярних економічних криз, що призводять до масового банкрутства та ліквідації підприємств, поглиблене вивчення та удосконалення поняття «прибуток підприємства» залишається досить актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичної сутності поняття «прибуток підприємства», обґрунтування видів прибутку та визначення його нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема з'ясування економічної сутності прибутку, джерел його формування, а також функцій, які він виконує у різних економічних системах, здавна привертала увагу економістів. Найближче до розуміння змісту прибутку у домарксистський період підійшли такі класики політичної економії, як В. Петті, А. Сміт, С. Сісмонді та ін. Так, В. Петті стверджував, що прибуток – це та частина продукту, яка залишається після виплати заробітної плати.

Більш ґрунтовно розробленою була теорія прибутку С. Сісмонді: від визначення прибутку як доходу капіталіста, що представляє собою вирахування з продукту праці робітника, до зведення прибутку до результату продуктивності самого капіталу або ототожнення прибутку з винагородою за бережливість капіталіста [10].

Першим, хто визначив прибуток як суму, що може бути витрачена без посягання на капітал, був шотландський економіст А. Сміт. Лауреат

Нобелівської премії, англійський економіст Дж. Хікс уточнив це визначення, указавши, що прибуток – це сума, яку людина може витратити протягом певного періоду і наприкінці цього періоду мати такий же статок, що й спочатку [11].

Дослідивши наукову спадщину своїх попередників, К. Маркс характеризує прибуток «як перетворену форму додаткової вартості, що виступає не як результат експлуатації робочої сили, а як породження всього авансованого капіталу». Крім цього, К. Маркс показав причини і механізми утворення загальної норми прибутку.

У сучасній західній економічній літературі прибуток розглядають як дохід від використання факторів виробництва, в тому числі як плату за ризик, невизначеність результатів підприємницької діяльності тощо [11].

Оскільки прибуток вважається однією з найбільших неоднозначних економічних категорій, складність його визначення обумовлена різноманітністю інтересів, які він відображає. Провівши аналіз існуючих підходів вчених до визначення поняття прибутку в економічній літературі, було виявлено, що на даний час в науковій літературі не існує однієї точки зору щодо визначення зазначеної економічної категорії. Існуючі наукові підходи до визначення дефініції «прибуток» представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика та визначення поняття «прибуток»

№ з/п	Автор, джерело	Визначення поняття «прибуток»
1	2	3
1	Аранчій В. І., Чумак В. Д., Бражник Л. В. [1, с. 73]	сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати
2	Бедринець М. Д., Довгань Л. П. [2, с. 39]	фінансовий результат проведення операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності на підприємстві і являє собою суму перевищення доходів над витратами
3	Бердар М. М. [3, с. 94]	частина додаткової вартості продукту, що реалізується підприємством, яка залишається після покриття витрат виробництва
4	Бойчик І. М. [12, с. 298]	частина доходу, яка залишається підприємству після відшкодування усіх витрат, пов'язаних з виробництвом, реалізацією продукції та іншими видами діяльності

1	2	3
5	Дема Д. І., Дорохова Л. М., Віленчук О. М. [13, с. 132]	виражений в грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, являє собою різницю між сукупним доходом та сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності
6	Зянько В. В., Фурик В. Г., Вальдшмідт І. М. [4, с. 52]	найважливіша фінансова категорія, що відображає позитивним фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, стан продуктивності праці, якість виробленої продукції, рівень собівартості
7	Іванілов О. С. [14, с. 628]	частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства
8	Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. [5, с. 204]	економічна категорія, котра відображає фінансовий результат операційної діяльності який характеризується перевищенням грошових надходжень над витратами суб'єкта господарювання в процесі фінансово-господарської діяльності
9	Ніпіаліді О. Ю., Карпишин Н. І. [6, с. 52]	частина новоствореної вартості, що відображає різницю між доходами, отриманими від фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, та видатками на її здійснення і є винагородою за ризик здійснення підприємницької діяльності
10	Орехова А. І., Костюченко А. І. [15]	дохід на вкладений капітал, який є винагородою підприємця за ризик, мотив його діяльності та який розраховують як різницю між сукупним доходом і сукупними витратами
11	Поддєрьогін А. М. [7]	частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу
12	Рогов Г. К., Воробйова І. А. [8, с. 29]	форма грошових накопичень, економічна категорія, яка характеризує фінансовий результат виробничої та господарської діяльності підприємства.
13	Філімоненков О. С. [9]	грошове вираження вартості реалізованого чистого доходу, основною формою грошових накопичень суб'єктів господарювання. Він характеризує дохідність підприємства, окупність вкладених витрат і використаного майна в результаті здійснення відповідних заходів

На нашу думку, найбільш точним є визначення, яке є не тільки лаконічним, але найбільш уживаним серед відомих науковців та нормативно-правових документів. Тобто, прибуток є сумою, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

М. М. Бердар в своїх доробках також розглядає сутність прибутку підприємства, як економічної категорії, з різних точок зору та в різних аспектах (рис. 1).

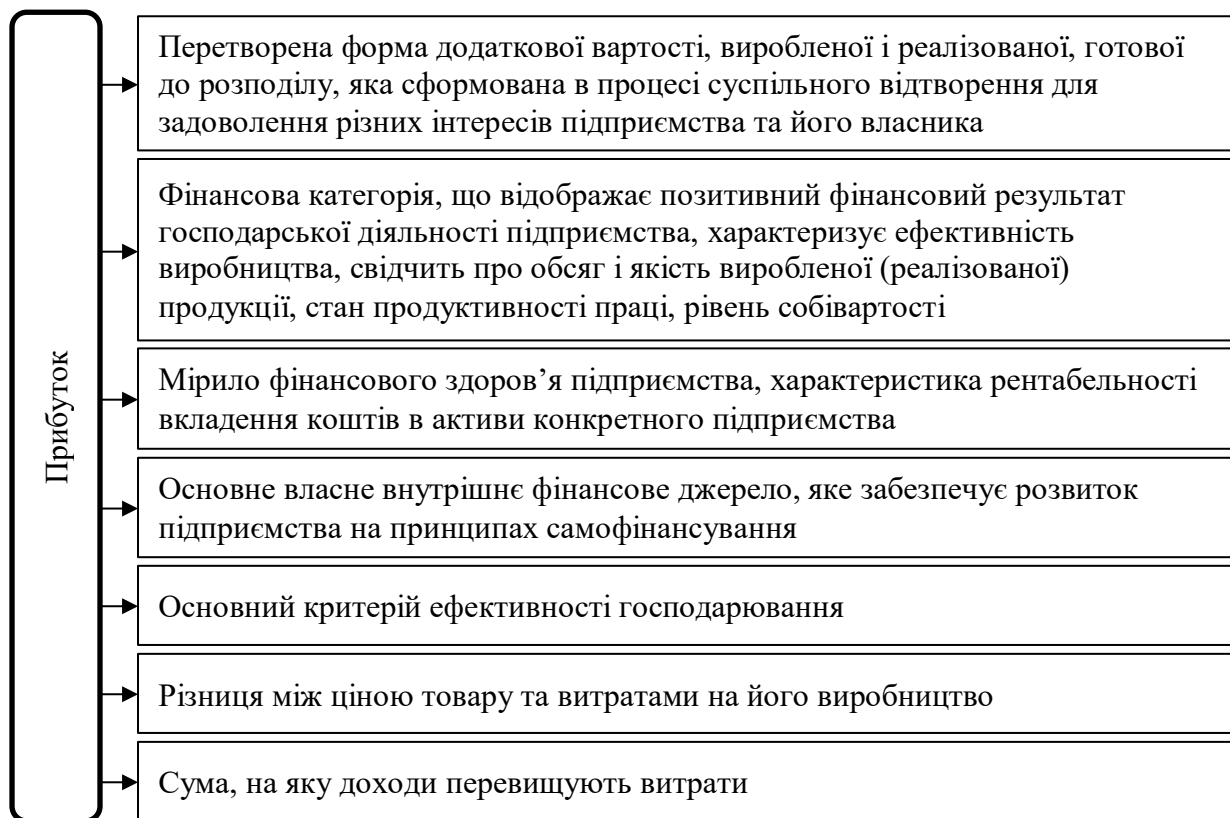

Рис. 1. Суть прибутку підприємства

Джерело: [3, с. 95]

Згідно із законодавством України, яке регулює господарську діяльність суб'єктів підприємництва, терміном «прибуток» називають два різних явища:

1) згідно із Господарським кодексом України від 16.01.2003 р. № 436-IV, прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань [16];

2) за Національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73, прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [17].

Крім того, варто визначити два нормативно-правові документи, які регламентують порядок формування та визначення прибутку підприємства.

Першим з них є Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від

28.03.2013 р. №433, які регламентують порядок відображення інформації про прибуток в фінансовій звітності підприємства, зокрема в формі №2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) [18].

Іншим є Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, а саме його Розділ III «Податок на прибуток», який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податку на прибуток, порядок його адміністрування, визначає платників цього податку та об'єкт оподаткування, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [19].

Великий внесок в становлення та розвиток сутності дефініції «прибуток» внесли Данілов О. Д. та Паєнко Т. В., дослідивши та згрупувавши сучасні теорії прибутку, які розглядають його як складову власного капіталу підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Теорії прибутку

№ з/п	Теорія прибутку	Зміст теорії
1	Теорія власності	прибуток розглядається як різниця між доходами і витратами, нараховується безпосередньо власнику, відображає зростання його добробуту та збільшує капітал
2	Теорія підприємства	прибуток трактують з позиції доданої вартості. Прибуток як додана вартість включає всі платежі акціонерам у вигляді дивідендів, відсотки кредиторам, заробітну плату робітникам, податки державі та нерозподілений прибуток
3	Теорія залишкового капіталу	прибуток залежить від зміни майбутньої оцінки активів і зобов'язань підприємства
4	Теорія фонду	прибуток трактують як обмеження на використання активів тільки у визначених цілях (спеціальний фонд, фонд допомоги тощо)
5	Теорія глобального прибутку	ця концепція заснована на твердженні, що традиційні показники валового прибутку, рентабельності, чистого прибутку не охоплюють всієї діяльності підприємства, а характеризують лише окремі сторони або стадію нарахування. Глобальний прибуток (збиток) визначається як приріст (зменшення) вартості майна при постійному капіталі на початок і на кінець періоду, передбачаючи, що кредиторська заборгованість буде погашена на початок і кінець періоду

Джерело: [5, с. 204]

Характеризуючи економічний зміст прибутку, доцільно звернути увагу на три основних аспекти:

1) прибуток – це показник, який найбільш повно відображає ефективність виробництва;

2) завдяки прибутку підприємства можуть здійснювати свою діяльність на основі принципу самофінансування;

3) за рахунок прибутку підприємств формуються не тільки фінансові ресурси суб'єктів господарювання, але й бюджетні ресурси та позабюджетні фонди [1, с. 72].

Прибутку підприємств властиві такі основні ознаки:

- стратегічна мета та основний мотив здійснення будь-якого виду підприємницької діяльності;

- кінцевий позитивний фінансовий результат від звичайної діяльності підприємства;

- форма доходу власників інвестованого капіталу і підтвердження факту досягнення певного комерційного успіху;

- найважливіший показник рівня ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства: рівня його витрат, продуктивності праці працівників, обсягу та якості виробленої продукції;

- результат успішної організації менеджменту на підприємстві;

- винагорода за ризик здійснення підприємницької діяльності;

- вартісний показник, який визначається в грошовій формі;

- пріоритетне джерело формування та відтворення власних фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його подальший розвиток;

- необхідна умова підвищення рівня самофінансування підприємства, джерело його фінансової незалежності;

- приріст капіталу: капіталізація частини одержаного прибутку, тобто її спрямування на приріст активів, є головним джерелом зростання ринкової вартості підприємства;

- фактор часу: розрахунок величини очікуваного в майбутньому прибутку є вирішальним моментом у прийнятті рішення щодо доцільності капіталовкладень;

– джерело формування доходів державного та місцевих бюджетів, яке дає змогу державі виконувати покладені на неї функції та реалізовувати програми економічного та соціального розвитку в країні [6, с. 53-54].

Основні завдання, що покладені на прибуток, зображені на рис. 2.

Рис. 2. Основні завдання прибутку підприємства

Джерело: [20]

Прибуток підприємства характеризується не тільки багатоаспектністю значень, а й різноманіттям форм. Під загальним поняттям «прибуток» розуміють різні його види, що на сьогодні характеризуються кількома десятками термінів. Усе це потребує певної систематизації використовуваних термінів. Таку систематизацію, проведену тільки за найважливішими класифікаційними ознаками, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Класифікація прибутку підприємства

№ з/п	Ознаки класифікації прибутку підприємства	Види прибутку за відповідними ознаками класифікації
1	2	3
1	Джерела формування прибутку, використовувані в його обліку	– прибуток від реалізації продукції; – прибуток від реалізації майна; – прибуток від позареалізаційних операцій;
2	Джерела формування прибутку за основними видами діяльності підприємства	– прибуток від операційної діяльності; – прибуток від інвестиційної діяльності; – прибуток від фінансової діяльності
3	Склад елементів, що формують прибуток	– маржинальний прибуток; – балансовий або валовий прибуток; – чистий фінансовий результат

1	2	3
4	Характер оподаткування прибутку	– оподатковуваний прибуток; – прибуток, що не підлягає оподаткуванню
5	Характер інфляційного «очищення» прибутку	– прибуток номінальний – прибуток реальний
6	Характер використання прибутку	– капіталізований (нерозподілений) прибуток; – спожитий (розподілений) прибуток
7	Значення підсумкового результату господарювання	– додатний прибуток (відповідно, прибуток у звичайному його розумінні); – від’ємний прибуток (збиток)

Джерело: [1, с. 73]

Діючими стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності, Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій та інструкцією із його застосування передбачено систему показників фінансових результатів діяльності підприємства, дано їх визначення і встановлено нормативний порядок їх розрахунку та відображення в обліку і звітності.

Так, Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності [18] передбачено визначення і застосування таких показників бухгалтерського прибутку:

1) валовий прибуток (збиток) – розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Чистий доход від реалізації – це виручка (валовий доход) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за мінусом суми непрямих податків, зборів та вирахувань з доходу на користь інших осіб;

2) прибуток (збиток) від реалізації – це валовий прибуток (збиток) за мінусом адміністративних витрат і витрат на збут (реалізацію) продукції;

3) прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від реалізації, іншого операційного доходу та інших операційних витрат;

4) прибуток (збиток) до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків);

5) чистий прибуток (збиток) підприємства – прибуток (збиток) до оподаткування за мінусом податку на прибуток [11].

Крім того, П(С)БО 17 «Податок на прибуток», що затверджене Наказом міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353, передбачено ще два показники прибутку:

1) обліковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) за звітний період;

2) податковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період [21].

Характеристика ролі прибутку підприємства за умов ринкової економіки зображена на рис. 3.

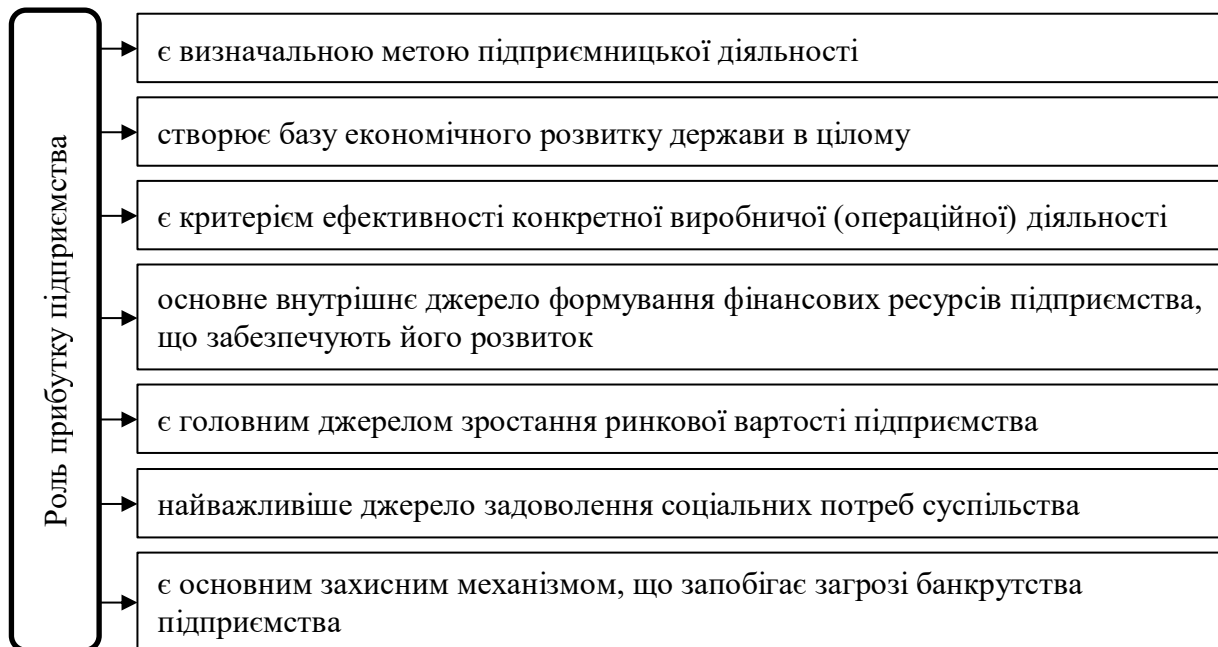

Рис. 3. Роль прибутку підприємства

Джерело: сформовано на основі [1, с. 74-76]

Як і кожна економічна категорія, прибуток виконує певні функції, які відображають його суть (рис. 4).

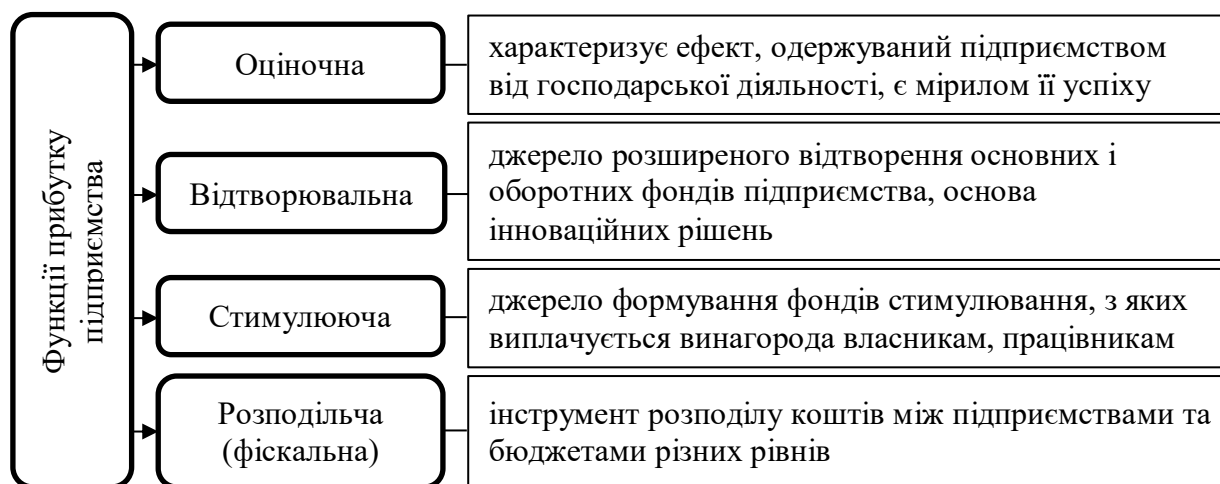

Рис. 4. Функції прибутку підприємства

Джерело: сформовано на основі [12, с. 300]

Отже, основними значеннями прибутку підприємства є:

- за умов ринкової економіки є найпершою та найважливішою метою провадження підприємницької діяльності;
- є не лише основою функціонування певного окремого підприємства, але й базою для економічного, соціального та політичного розвитку країни;
- являється головним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства (якщо рівень прибутку високий, то підприємство не має потреби в залученні зовнішніх коштів);
- є одним з найважливіших критеріїв ефективності підприємницької діяльності;
- виступає механізмом захисту (захищає підприємство від банкрутства) [22].

Враховуючи різні підходи до визначення ролі та суті прибутку як економічної категорії, можна в першу чергу відзначити такі його риси, як категорії вже ринкової економіки:

- прибуток становить лише частину комплексного доходу підприємця, який він отримує від певного виду діяльності (операційної, фінансової чи інвестиційної);
- прибуток є частиною очікуваного доходу підприємця, який вклав свій капітал в організацію діяльності певного виду (бізнесу) з метою досягнення певного комерційного успіху, але він не є гарантованим доходом підприємця;
- прибуток характеризує не весь доход, отриманий у процесі підприємницької діяльності, а лише ту його частину, яка залишається після відрахування усіх витрат на ведення цієї діяльності, які мали місце;
- прибуток є вартісним показником, вираженим в грошовій формі [22].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Прибуток підприємства є позитивним фінансовим результатом, який визначається як сума, на які доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Прибуток являється основним показником, який характеризує ефективність діяльності підприємства, тому фактично являється метою діяльності для його засновників. Нормативно-правова база та дослідження великої кількості науковців у сфері фінансів визначають численні види прибутку за різними класифікаційними ознаками. Економічна сутність прибутку та його роль за умов ринкової економіки відображаються в його завданнях та функціях. Подальші дослідження будуть спрямовані на поглиблене дослідження сучасних аспектів процесу та механізму управління фінансовими результатами підприємства загалом та прибутку зокрема.

Література:

1. Аранчій В. І., Чумак В. Д., Бражник Л. В. Фінанси підприємств : навч. посіб. Полтава : РВ ПДАА, 2018. 350 с.
2. Бєдринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
3. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
4. Зянько В. В., Фурик В. Г., Вальдшмідт І. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. Ч. 1. Вінниця : ВНТУ, 2016. 126 с.
5. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. Фінанси підприємств : підруч. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 504 с.

6. Ніпіаліді О. Ю., Карпишин Н. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 232 с.
7. Фінанси підприємств : підруч. / А. М. Поддєрьогін та ін. Київ : КНЕУ, 2000. 460 с. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/3/54/> (дата звернення: 29.02.2020).
8. Рогов Г. К., Воробйова І. А. Фінанси підприємств : навч. посіб. Миколаїв : УДМТУ, 2004. 148 с.
9. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. URL: <https://fingal.com.ua/content/view/617/54/> (дата звернення: 29.02.2020).
10. Тулай О., Тріпак М. Прибуток підприємства: теоретико-прагматичні аспекти. Світ фінансів. 2010. № 4. С. 138-149. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19356/1/Тулай%20О..pdf> (дата звернення: 29.02.2020).
11. Атамас П. Й., Прибуток: економічна суть, проблеми визначення та облікового відображення. Академічний огляд. 2014. № 1. С. 50-55. URL: <http://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2014/1/8.pdf> (дата звернення: 29.02.2020).
12. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підруч. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.
13. Дема Д. І., Дорохова Л. М., Віленчук О. М. Фінансовий менеджмент : підруч. Житомир : ЖНАЕУ, 2018. 320 с.
14. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
15. Орєхова А. І., Костюченко А. І. Економічна сутність категорії прибуток. Інноваційна економіка. 2013. № 7. С. 313-316. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/inek_2013_7_74.pdf (дата звернення: 29.02.2020).
16. Господарський кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 29.02.2020).
17. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 29.02.2020).
18. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0433201-13/ed20131230?lang=uk> (дата звернення: 29.02.2020).
19. Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 29.02.2020).
20. Майборода О. Є., Сукрушева Г. О., Куліш Є. В. Теоретична сутність категорії «прибуток підприємства». Економіка і суспільство. 2017. №10. С. 310-313. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/54.pdf (дата звернення: 29.02.2020).
21. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» : Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. №353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01> (дата звернення: 29.02.2020).
22. Богацька Н. М. Прибуток підприємства: його роль, формування та резерви збільшення в умовах ринкової економіки. Ефективна економіка. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/32.pdf (дата звернення: 29.02.2020).

References:

1. Aranchiy, V. I. Chumak, V. D. and Brazhnik, L. V. (2018) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], RV PDAA, Poltava, Ukraine.
2. Bedrynets, M. D. and Dovgan, L. P. (2018) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

3. Berdar, M. M. (2010) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
4. Zyanko, V. V. Furik, V. G. and Waldschmidt, I. M. (2016) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Part 1, VNTU, Vinnytsia, Ukraine.
5. Nepochatenko, O. O. and Melnichuk, N. Yu. (2013) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
6. Nipialidi, O. Yu. and Karpyshyn, N. I. (2009) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Economic Thought, Ternopil, Ukraine.
7. Podderiyogin, A. M. (2000) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Rogov, G. K. and Vorobyova, I. A. (2004) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], UDMTU, Mykolaiv, Ukraine.
9. Filimonenkov, O. S. (2004) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], MAUP, Kyiv, Ukraine. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/3/54/> (Accessed 29 February 2020).
10. Tulai, O. and Tripak, M. (2010) "Profit of the enterprise: theoretical and pragmatic aspects", *The world of finance*, vol. 4. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19356/1/Тулай%20О..pdf> (Accessed 29 February 2020).
11. Atamas, P. Y. (2014) "Profit: economic essence, problems of definition and accounting", *Academic review*, vol. 1. URL: <http://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2014/1/8.pdf> (Accessed 29 February 2020).
12. Boychik, I. M. (2016) *Ekonomika pidpriyemstva* [Economics of the enterprise], Condor Publishing House, Kyiv, Ukraine.
13. Dema, D. I. Dorokhova, L. M. and Vilenchuk, O. M. (2018) *Finansovij menedzhment* [Financial management], ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine.
14. Ivanilov, O. S. (2009) *Ekonomika pidpriyemstva* [Economics of the enterprise], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
15. Orekhova, A. I. and Kostyuchenko, A. I. (2013) "The economic essence of the category of profit", *Innovative economy*, vol. 7. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PD3_20/20 (Accessed 29 February 2020).
16. Commercial Code of Ukraine: Law of 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 29 February 2020).
17. National Regulation (Standard) of Accounting 1 "General requirements for financial reporting": Order of the Ministry of Finance of Ukraine 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (Accessed 29 February 2020).
18. On approval of Methodical recommendations for filling in the financial reporting forms: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated March 28, 2013 № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0433201-13/ed20131230?lang=uk> (Accessed 29 February 2020).
19. Tax Code of Ukraine: Law of 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 29 February 2020).
20. Mayboroda, O. E. Sukrusheva, G. O. and Kulish, E.V. (2017) "Theoretical essence of the category "enterprise profit", *Economy and society*, vol. 10. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/54.pdf (Accessed 29 February 2020).
21. Regulation (standard) of accounting 17 "Income tax": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 28.12.2000 №353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01> (Accessed 29 February 2020).
22. Bogatskaya, N. M. (2019) "Profit of the enterprise: its role, formation and reserves of increase in a market economy", *Efficient economy*, vol. 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/32.pdf (Accessed 29 February 2020).

Носов О. Ю.,

nos.alex@mail.ru

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку та аудиту

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

Крисовський О. А.,

Forge@i.ua

магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування»,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

ДО ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Актуальність обраної теми наукового дослідження полягає в тому, що грошові потоки є визначальним фактором системи функціонування будь-якого суб'єкта господарювання не залежно від його форми власності та сфери діяльності. Грошові потоки вважаються матеріальною основою фінансового менеджменту, а ефективність моделі управління фінансами підприємства безпосередньо залежить від ефективності організації та провадження процесу управління грошовими потоками цього підприємства. В статті розкрито сутнісні характеристики грошового потоку підприємства як об'єкта фінансового менеджменту загалом. За результатами дослідження наукових праць у сфері фінансового менеджменту були визначені різні підходи до трактування поняття «управління грошовими потоками підприємства». З метою поглиблення теоретичних знань щодо цього напрямку фінансового менеджменту, було досліджено роль управління грошовими потоками підприємства, його головна мета, загальні та специфічні цілі, принципи управління. В процесі дослідження було виявлено, яким чином завдання управління грошовими потоками підпорядковуються головній мені фінансового менеджменту. Розглянуто основні функції управління грошовими потоками підприємства, які в свою чергу, поділяються на загальні та специфічні. Опрацьовано підходи науковців до поділу процесу управління грошовими потоками на окремі етапи. Виявлено, що окремі з них вважають за доцільне виокремлювати лише чотири етапи, інші – шість. Визначено, що ефективне управління грошовими потоками підприємства можливе лише у випадку використання дієвого механізму, який в себе включає такі елементи, як: методи, важелі, організаційно-правове, інформаційне та програмно-технічне забезпечення. В свою чергу, при організації механізму управління грошовими потоками потрібно слідувати окремим стадіям або крокам, дотримання яких забезпечить ефективність цього процесу. Визначено, що залежно від поставленої мети, управління грошовими потоками може відбуватися за однією з трьох можливих типів стратегій. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення актуальних проблем, які виникають у вітчизняних суб'єктів господарювання на шляху реалізації процесу управління грошовими потоками, та формулювання можливих шляхів їхнього вирішення.

Ключові слова: грошовий потік, управління, управління грошовими потоками, фінансовий менеджмент.

Nosov O.,
nos.alex@mail.ru,
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of Finance, Accounting and Auditing,
Department of Finance, Accounting and Auditing
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

Krysovsky O.,
Forge@i.ua,
Master in Finance, Banking and Insurance,
Khmelnysky Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

ON THE ISSUE OF CASH FLOW MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Abstract. *Abstract. The relevance of the chosen research topic is that cash flow is a determining factor in the system of functioning of any business entity, regardless of its form of ownership and field of activity. Cash flows are considered the material basis of financial management, and the effectiveness of the financial management model of the enterprise directly depends on the effectiveness of the organization and implementation of the process of cash flow management of the enterprise. The article reveals the essential characteristics of the cash flow of the enterprise as an object of financial management in general. According to the results of research of scientific works in the field of financial management, different approaches to the interpretation of the concept of "cash flow management of the enterprise" were identified. In order to deepen the theoretical knowledge in this area of financial management, the role of cash flow management of the enterprise, its main purpose, general and specific goals, management principles were studied. In the course of the research it was revealed how the tasks of cash flow management are subordinated to the main financial management. The main functions of cash flow management of the enterprise are considered, which in turn are divided into general and specific. The approaches of scientists to the division of the cash flow management process into separate stages are worked out. It was found that some of them consider it appropriate to distinguish only four stages, others - six. It is determined that effective cash flow management of the enterprise is possible only in the case of using an effective mechanism, which includes such elements as: methods, levers, organizational and legal, information and software. In turn, when organizing a cash flow management mechanism, you need to follow certain stages or steps, compliance with which will ensure the effectiveness of this process. It is determined that depending on the goal, cash flow management can take place according to one of three possible types of strategies. Further research will be aimed at identifying current problems that arise in domestic businesses in the implementation of the cash flow management process, and formulate possible ways to solve them.*

Key words: analysis, financial analysis, financial condition of the enterprise, analysis of the financial condition of the enterprise.

Постановка проблеми. За сучасних умов управління грошовими потоками будь-якого підприємства є важливим засобом підвищення ефективності його господарювання. Воно дає змогу вирішувати різноманітні завдання фінансового менеджменту і підпорядковане його головній меті – максимізації ринкової вартості підприємства. В свою чергу, непрофесійна реалізація цього напрямку фінансового менеджменту може обернутися для підприємства появою непередбачуваних збитків або втратою альтернативних

можливостей. Тому можна підсумувати, що організація та реалізація ефективного процесу управління грошовими потоками підприємства є невід'ємною умовою підтримання його життєздатності та фінансової стабільності на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління грошовими потоками, як окремої функції фінансового менеджменту, набула особливої популярності у колах вітчизняних та зарубіжних вчених в останні роки. Зокрема, окремі аспекти управління грошовими потоками підприємств досліджували провідні вітчизняні і зарубіжні науковці, серед яких доцільно виділити: Н. Д. Бабяк, І. А. Бігдан, М. Д. Білик, І. А. Бланк, В. М. Боронос, К. В. Васьківська, О. М. Віленчук, О. М. Гончаренко, Д. І. Дема, Л. М. Дорохова, О. В. Жилякова, І. С. Лапіна, В. М. Лачкова, Л. І. Лачкова, А. М. Поддєрьогін, О. А. Сич та багато інших.

Постановка завдання. Метою статті є поглиблення теоретичних знань щодо управління грошовими потоками підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грошові потоки є матеріальною основою фінансового менеджменту, і, відповідно, ефективність та реалістичність моделі управління фінансами суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від адекватності моделі управління грошовими потоками підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Сутнісні характеристики грошового потоку підприємства як об'єкта управління

Джерело: [1, с. 42]

В табл. 1 систематизовані різні підходи науковців у сфері фінансового менеджменту до визначення поняття «управління грошовими потоками».

Таблиця 1

Підходи до визначення управління грошовими потоками підприємства

№ з/п	Автори, джерело	Суть визначення
1	Боронос В. М. [2, с. 184]	відповідна організацію руху грошових коштів у просторі та часі
2	Дема Д. І., Дорохова Л. М., Віленчук О. М. [3, с. 82]	складний неперервний циклічний процес формування послідовних етапів прийняття і реалізації стратегічних та оперативно-тактичних рішень, спрямованих на організацію руху грошових потоків у часі та просторі.
3	Бігдан І. А., Лачкова Л. І., Лачкова В. М., Жилякова О. В. [4, с. 37]	система принципів, методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням коштів і організацією їх обігу, спрямованих на забезпечення фінансової рівноваги підприємства та його сталого зростання
4	Бланк І. А. [5, с. 481]	система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових коштів і організацією їх обороту, спрямованих на забезпечення фінансової рівноваги підприємства і стійкості його зростання

Висока роль ефективного управління грошовими потоками підприємства визначається такими основними положеннями:

- грошові потоки обслуговують здійснення господарської діяльності підприємства практично у всіх її аспектах;
- ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу підприємства в процесі його стратегічного розвитку;
- раціональне формування грошових потоків сприяє підвищенню ритмічності здійснення операційного процесу підприємства;
- ефективне управління грошовими потоками дозволяє скоротити потреби підприємства в позиковому капіталі;
- управління грошовими потоками є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу підприємства;
- ефективне управління грошовими потоками забезпечує зниження ризику неплатоспроможності підприємства;
- активні методи управління грошовими потоками дозволяють підприємству отримувати додатковий прибуток, генерований безпосередньо його грошовими активами, а саме ефективне використання тимчасово вільних залишків коштів у складі оборотних активів, а також накопичуваних інвестиційних ресурсів у здійсненні фінансових інвестицій [6].

Головною метою управління грошовими потоками є забезпечення фінансової рівноваги підприємства та формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових потоків [7].

Сукупність цілей, які ставляться перед управлінням грошовими потоками, включає як загальні цілі управління фінансами суб'єкта господарювання, так і специфічні:

- 1) повнота та своєчасність покриття потреби підприємства у капіталі для фінансування його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- 2) підтримання прийнятного рівня платоспроможності та ліквідності, а також попередження формування чи розвитку фінансової кризи;

- 3) збільшення вхідних грошових потоків як основного джерела фінансування підприємства та їх оптимізації у розрізі видів;
- 4) скорочення циклу обороту грошових коштів;
- 5) підтримання адекватного балансу між формуванням резерву ліквідності та втраченими альтернативними можливостями;
- 6) забезпечення ефективності використання грошових коштів підприємства через оптимальний їх розподіл у часі та просторі;
- 7) скорочення накладних затрат підприємства, пов'язаних із генеруванням його грошових потоків, насамперед із надходженням вхідних грошових потоків [8].

Загалом, головним завданням управління грошовими потоками є забезпечення платоспроможності підприємства [9].

Більш «широкий» підхід до визначення завдання управління грошовими потоками було використано І. А. Бланком, який стверджує, що управління грошовими потоками підприємства, як і всі функціональні системи фінансового менеджменту, підпорядковано головній меті, – зростанню ринкової вартості підприємства. Цю спільну мету фінансового менеджменту управління грошовими потоками підтримує своєю головною цільовою установкою – забезпеченням постійної фінансової рівноваги підприємства. В процесі реалізації своєї головної мети управління грошовими потоками підприємства спрямоване на вирішення таких основних завдань (табл. 2).

Таблиця 2

Система основних завдань, спрямованих на реалізацію головної мети управління грошовими потоками підприємства

Головна мета управління грошовими потоками	Основні завдання управління грошовими потоками
1	2
Забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства	1. Формування достатнього обсягу грошових ресурсів підприємства у відповідності з потребами його подальшої господарської діяльності
	2. Оптимізація розподілу сформованого обсягу грошових ресурсів підприємства за видами господарської діяльності і напрямками використання

1	2
	3. Забезпечення високого рівня фінансової стійкості підприємства в процесі його розвитку
	4. Підтримка постійної платоспроможності підприємства
	5. Максимізація чистого грошового потоку, яка забезпечить задані темпи економічного розвитку підприємства на умовах самофінансування
	6. Забезпечення мінімізації втрат вартості грошових коштів в процесі їх господарського використання на підприємстві

Джерело: [5, с. 481]

Система управління грошовими потоками підприємства реалізує свою головну мету і завдання шляхом виконання ряду основоположних функцій (рис. 2).

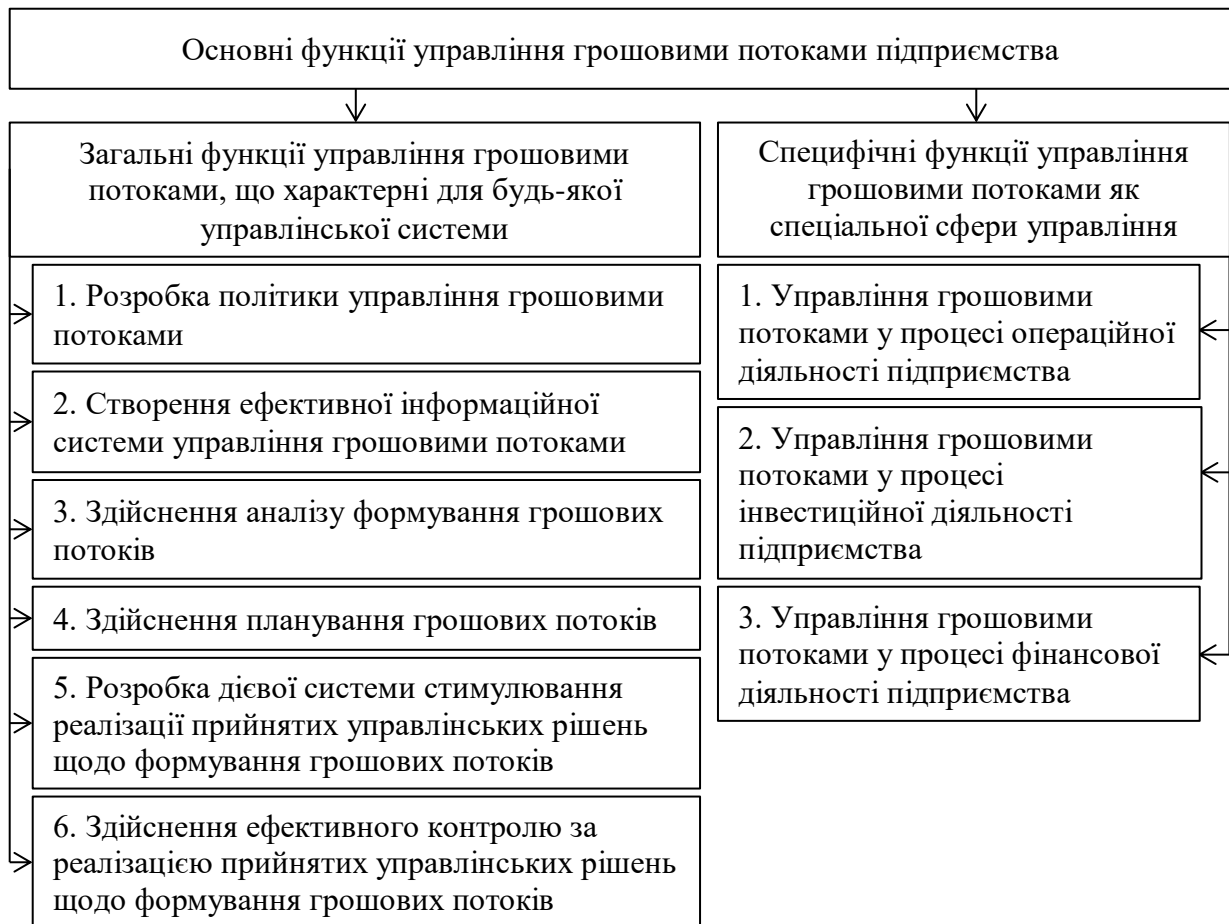

Рис. 2. Основні функції управління грошовими потоками

Джерело: [6]

В процесі управління грошовими потоками підприємства виокремлюють певні етапи. А. М. Поддєрьогін [10, с. 82], О. Є. Майборода, О. В. Майборода,

О. В. Реплюк [7] та О. Р. Сергєєва [11] вважають, що в процес управління грошовими потоками включає реалізацію таких функціональних етапів (рис. 3):

Рис. 3. Основні етапи реалізації управління грошовими потоками підприємства

Джерело: [10, с. 82]

- планування та прогнозування грошових потоків і складання відповідних внутрішніх фінансових документів (бюджет грошових потоків, а також плановий звіт про рух грошових коштів, платіжний календар та ін.);
- імплементація бюджету грошових потоків як невід'ємної складової частини системи бюджетів на підприємстві;
- фінансовий контролінг виконання бюджету грошових потоків та планових показників Звіту про рух грошових коштів;
- здійснення коригування планових величин відповідно до зміни зовнішніх та внутрішніх умов реалізації плану.

На нашу думку, більш ґрунтовно до формування етапів процесу управління грошовими потоками підприємства підійшли І. С. Лапіна та О. М. Гончаренко, які в своїх дослідженнях виділяють шість етапів (рис. 4).

Для ухвалення ефективних фінансово-господарських рішень щодо управління грошовими потоками важливим є використання дієвого організаційно-економічного механізму, що являє собою систему взаємопов'язаних між собою елементів, яка визначає і забезпечує реалізацію комплексу заходів на кожному із етапів управління грошовими потоками [3, с. 82].

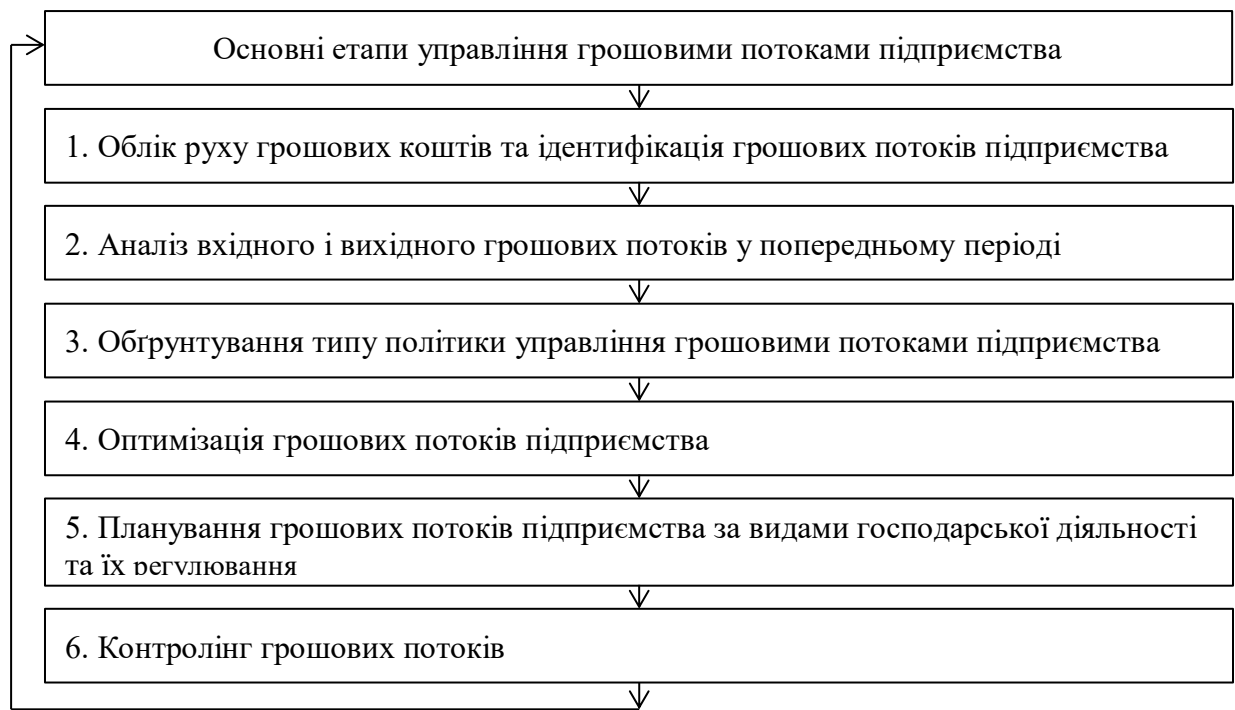

Рис. 4. Послідовність етапів управління грошовими потоками підприємства

Джерело: [1, с. 50]

Д. І. Дема, Л. М. Дорохова, О. М. Віленчук та ін. в підручнику «Фінансовий менеджмент» в структурі механізму управління грошовими потоками виокремлюють: методи, важелі, організаційно-правове, інформаційне та програмно-технічне забезпечення [3, с. 82].

Організаційне забезпечення характеризує взаємопов'язану сукупність обов'язків та повноважень внутрішніх структурних служб і підрозділів підприємства, які розробляють і ухвалюють рішення з управління грошовими потоками та несуть відповідальність за результати цих рішень. Для документального затвердження організаційних аспектів на підприємствах доцільно сформувати відповідні регуляторні документи, зокрема Положення про політику управління грошовими потоками, Положення про бюджетування, Положення про фінансову службу тощо.

Система правового регулювання грошових потоків включає регламентування форм розрахунків за господарськими операціями, порядок здійснення готівкових та безготівкових платежів, податкове регулювання, ліцензування, державне регулювання цін.

Інформаційне забезпечення управління грошовими потоками характеризує сукупність інформаційних ресурсів, що відображають внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства. Необхідність оперативного використання цих інформаційних ресурсів зумовлює потребу в якісному програмно-технічному забезпеченні [3, с. 82-83].

Сукупність методів і форм, що використовуються суб'єктом господарювання для організації руху грошових коштів у часі та просторі відповідно до встановлених критеріїв і цілей будемо називати моделлю управління грошовими потоками підприємства [10, с. 76].

Однак, на нашу думку, більш змістовно компонентну структуру фінансового механізму зображено в дослідженнях В. В. Дмитрієва [12] та О. М. Жовни і Д. С. Риженко [13] (рис. 5).

В організації механізму управління грошовими потоками виокремлюють наступні чотири стадії (кроки):

1. Визначення об'єкту управління і цілей трансформації стану і діяльності цих об'єктів, а також узгодженість їх з загальними цілями підприємства. При розробці організації механізму управління грошовими потоками важливого значення набувають принципи формування системи цілей управління підприємством, для того, щоб забезпечити завдання управління рухом і запасами грошових коштів. В якості об'єктів управління може розглядатися вся сукупність грошових потоків підприємства.

2. Визначення факторів управління. Оцінити узгодженість критеріїв і факторів управління можна співставленням запланованих і отриманих показників стану факторів і показників результатів, на досягнення яких був направлений управлінський вплив.

3. Визначення методів і важелів управлінського впливу на фактори, а також розробки інформаційного та нормативно-правового забезпечення, фінансових методів та фінансових важелів.

Рис. 5. Механізм управління грошовими потоками підприємства
Джерело: [13]

4. Пошук необхідної сукупності ресурсів управління, шляхом яких здійснюється вплив на відповідні його фактори. Ресурси управління слід розуміти як джерела впливу на фактори управління яким притаманна різноманітна природа: фінансова, матеріальна, соціальна тощо. Ресурси не можуть бути не застосовані, оскільки утворюються в результаті взаємного впливу. В ході реалізації управлінської стратегії, використовуються

різноманітні ресурси, при чому, окремі їх види являють собою складну комбінацію інших видів ресурсів. Один з основних економічних законів доводить обмеженість ресурсів як кількісну, так і в межах конкретного часового проміжку, наслідком якої виявляється намагання найбільш раціонального й оптимального їх використання: за відомого обсягу ресурсів, максимізується результат, за відомого результату – мінімізується обсяг ресурсів. Обмеженість у ресурсах може призводити до необхідності перегляду складу виявлених факторів управління або методів управлінського впливу на них, що, у свою чергу, потребує зміни раніше встановлених цілей управління грошовими потоками і приведення їх у відповідність до реальних можливостей впливу на фактори. Тільки за наявності такої відповідності, можна вважати виявленою групу факторів, вплив на яку призведе до отримання реальних результатів [13].

Практична реалізація механізму управління грошовими потоками базується на обґрунтуванні вибору між окремими альтернативами з урахуванням одного з базових принципів фінансового менеджменту – досягнення оптимального співвідношення ризику і доходу. В контексті вирішення даної проблеми доцільно виділити три основні стратегічні підходи до управління грошовими потоками підприємства: консервативну, помірну та агресивну (табл. 3).

Таблиця 3

Стратегії управління грошовими потоками підприємства

Стратегія управління	Зміст стратегії
Консервативна стратегія	підприємство орієнтується на досягнення та збереження на значному рівні суми чистого грошового потоку для мінімізації будь-яких можливих ризиків зниження платоспроможності, ліквідності тощо
Агресивна стратегія	управління грошовими потоками базується на підтриманні залишку грошових коштів підприємства на мінімально можливому рівні
Помірна (ліберальна) стратегія	є проміжним варіантом між консервативним та агресивним підходами і націлена на досягнення оптимальних співвідношень між ризиком і доходами. За такого підходу підприємство не допускає виникнення значних залишків грошових засобів, а також не схильне їх мінімізувати

Джерело: [3, с. 84]

Модель управління грошовими потоками підприємства формується підприємством самостійно, виходячи із специфіки його фінансово-господарської діяльності та окремих положень фінансової стратегії, проте на практиці вона реалізується із дотриманням певної сукупності загальних принципів, основними з яких є такі (рис. 6):

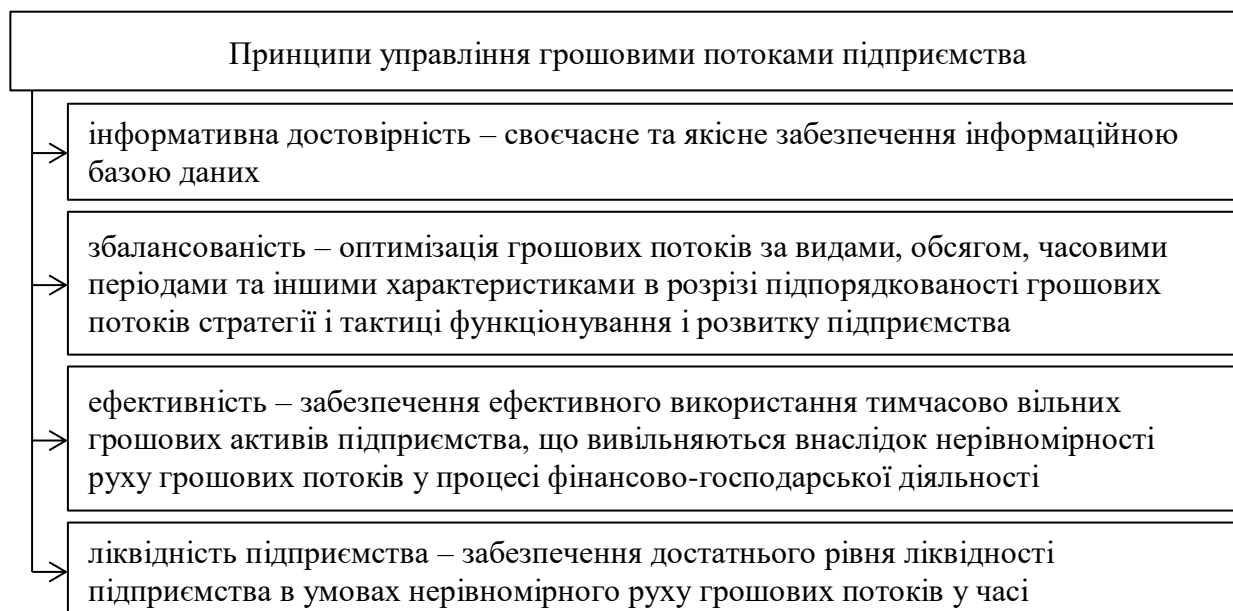

Рис. 6. Принципи управління грошовими потоками

Джерело: [14, с. 31]

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, управління грошовими потоками є важливою ланкою фінансового менеджменту, що охоплює всю систему управління підприємством. Від якості управління грошовими потоками залежить подальший розвиток підприємства та кінцевий результат його фінансово-господарської діяльності. Ефективний процес управління грошовими потоками підприємства базується на механізмі, який включає такі елементи, як: методи, важелі, організаційно-правове, інформаційне та програмно-технічне забезпечення. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення актуальних проблем, які виникають у вітчизняних суб'єктів господарювання на шляху реалізації процесу управління грошовими потоками, та формулювання можливих шляхів їхнього вирішення.

Література:

1. Лапіна І. С., Гончаренко О. М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2016. 313 с.
2. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Бороноса. Суми : Вид-во СумДУ, 2012. 539 с.
3. Фінансовий менеджмент : підручник / Дема Д. І., Дорохова Л. М., Віленчук О. М. та ін. Житомир : ЖНАЕУ, 2018. 320 с.
4. Бігдан І. А., Лачкова Л. І., Лачкова В. М., Жилякова О. В. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Харків : ХДУХТ, 2017. 197 с.
5. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс. Киев : Эльга, Ника-Центр, 2005. 656 с.
6. Литвин І. С., Іващенко А. І. Шляхи удосконалення системи управління грошовими потоками. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 2/2017. С. 51-56. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2017/11.pdf (дата звернення 29.03.2020).
7. Майборода О. Є., Майборода О. В., Реплюк О. В. Напрями управління грошовими потоками підприємства. Економіка і суспільство. 2017. № 10/2017. С. 305-309. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/53.pdf (дата звернення 29.03.2020).
8. Селіверстова Л. С. Управління грошовими потоками підприємства. Економіка та держава. 2015. № 9/2015. С. 20-22. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2015/6.pdf (дата звернення 29.03.2020).
9. Цемрюк А. С., Передало Х. С. Проблеми управління грошовими потоками на вітчизняних підприємствах в умовах експортно-імпортої діяльності. Проблеми управління експортно-імпортою діяльністю; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». 2014. Львів : Вид-во Львів. політехніки. С. 153-154. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27754/1/096-153-154.pdf> (дата звернення 29.03.2020).
10. Поддєрьогін А. М., Бабяк Н. Д., Білик М. Д. та ін. Фінансовий менеджмент : підруч. Київ : КНЕУ, 2017. 534 с.
11. Сергєєва О. Р. Сутність та основні аспекти управління грошовими потоками підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 12. Ч. 2. С.107-110. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/24.pdf (дата звернення 28.03.2020).
12. Дмитрієв В. В. Формування механізму управління грошовими потоками підприємства. Ефективна економіка. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3967> (дата звернення 29.03.2020).
13. Жовна О. М., Риженко Д. С. Організація системи та механізму управління грошовими потоками підприємства. Ефективна економіка. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5042> (дата звернення 29.03.2020).
14. Васківська К. В., Сич О. А. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 236 с.

References:

1. Lapina, I. S. and Goncharenko, O. M. (2016) *Finansovij menedzhment* [Financial management], Atlant, Odessa, Ukraine.
2. Boronos, V. M. (2012) *Finansovij menedzhment* [Financial Management], Sumy State University Publishing House, Sumy, Ukraine.
3. Dema, D. I. Dorokhova, L. M. and Vilenchuk, O. M. (2018) *Finansovij menedzhment* [Financial Management], ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine.
4. Bigdan, I. A. Lachkova, L. I. Lachkova, V. M. and Zhilyakova, O. V. (2017) *Finansovij menedzhment* [Financial management], KhDUHT, Kharkiv, Ukraine.

5. Blank, I. A. (2005) *Finansovij menedzhment* [Financial management], Elga, Nika-Center, Kiev, Ukraine.
6. Lytvyn, I. S. and Ivashchenko, A. I. (2017) "Ways to improve the cash flow management system", *Investments: practice and experience*, vol. 2/2017. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2017/11.pdf (Accessed 29 March 2020).
7. Mayboroda, O. E. Mayboroda, O. V. and Replyuk, O. V. (2017) "Directions of cash flow management of the enterprise", *Economy and society*, vol. 10/2017. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/53.pdf (Accessed 29 March 2020)/
8. Seliverstova, L. S. (2015) "Management of cash flows of the enterprise", *Economy and state*, vol. 9/2015. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2015/6.pdf (Accessed 29 March 2020).
9. Tsemryuk, A. S. and Peredalo, H. S. (2014) "Problems of cash flow management at domestic enterprises in terms of export-import activity, *Problems of export-import activity management; Nat. University "Lviv. Polytechnic"*, Lviv: Lviv Publishing House. Polytechnic. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27754/1/096-153-154.pdf> (Accessed 29 March 2020).
10. Podderogin, A. M. Babyak, N. D. and Bilyk, M. D. (2017) *Finansovij menedzhment* [Financial management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
11. Sergeeva, O. R. (2017) "The essence and main aspects of cash flow management of the enterprise", *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 12. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/24.pdf (Accessed 28 March 2020).
12. Dmitriev, V. V. (2015) "Formation of the mechanism of management of cash flows of the enterprise", *Efficient economy*, vol. 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3967> (Accessed 29 March 2020).
13. Zhovna, O. M. and Ryzhenko, D. S. (2016) "Organization of the system and mechanism of cash flow management of the enterprise", *Efficient economy*, vol. 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5042> (Accessed 29 March 2020).
14. Vaskivska, K. V. and Sych, O. A. (2017) *Finansovij menedzhment* [Financial management], HALYCH-PRESS, Lviv, Ukraine.

УДК: 338.23

Нікольчук Ю. М.,

julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-7466-2558

к.е.н., доц., завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

УТОЧНЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КАТЕГОРІЇ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ»

Анотація. На сьогоднішньому етапі розвитку України особливого значення набувають теорії багатоцільового управління безпечним розвитком економічних систем регіонів, в яких найбільш гостро проявляються загрози розриву в доходах, агресивних форм злиття і поглинання об'єктів власності, криміналізації економічної діяльності, проблеми продовольчої безпеки, функціонування транспортної та фінансової підсистем тощо. У деяких регіонах накопичено певний досвід різних форм організації роботи місцевих адміністрацій в галузі забезпечення економічної безпеки об'єктів різного рівня і масштабу. Однак недостатньо системно вивчені теоретико-методологічні аспекти побудови і функціонування цілісної системи багатоцільового управління соціально-економічними комплексами регіонів, які були б здатні забезпечувати збереження системних властивостей окремих територій в процесі їх динамічного і стійкого розвитку.

У статті досліджено існуючі підходи до розуміння сутності фінансової безпеки регіону, на основі чого визначено основні проблемні моменти формування понятійно-категоріального апарату дослідження цієї категорії. Визначено специфічні риси, які дають змогу виокремити фінансову складову із загального поняття економічної безпеки.

Розглянуто структурну побудову фінансової безпеки регіону. Досліджено наукові підходи щодо структурування фінансової безпеки та розкрито зміст та призначення основних її складових.

Визначено основні загрози фінансовій безпеці регіонів, що можуть призвести до катастрофічних наслідків економічного розвитку регіону, масового банкрутства суб'єктів господарювання і, врешті, підриву системи життєзабезпечення населення регіону.

Запропоновано низку заходів, які призведуть до підвищення відповідальності роботодавців за майбутнє працівників, збільшить наповнення місцевих бюджетів за рахунок основного бюджетоутворюючого податку, який суттєво вплине на підвищення рівня фінансово-економічного забезпечення регіонів України.

Ключові слова: фінансова безпека, структура фінансової безпеки регіону, бюджетна безпека, інвестиційна безпека, інноваційна безпека, податкова безпека, грошово-кредитна безпека, фінансова безпека населення та суб'єктів господарювання, загрози фінансовій безпеці регіонів.

Nicolchuk Yu.,

julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-7466-2558,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Finance, Accounting and Auditing,

Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

SPECIFICATION OF ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE CATEGORY "FINANCIAL SECURITY OF THE REGION"

Abstract. *At the present stage of Ukraine's development, theories of multi-purpose management of safe development of economic systems of regions, in which the threats of income gap, aggressive forms of mergers and acquisitions, criminalization of economic activity, food security, transport and financial subsystems are most acute etc. In some regions, some experience has been gained in various forms of organizing the work of local administrations in the field of economic security of facilities of different levels and scales. However, the theoretical and methodological aspects of building and functioning of a holistic system of multi-purpose management of socio-economic complexes of regions, which would be able to ensure the preservation of systemic properties of individual territories in the process of their dynamic and sustainable development.*

The existing approaches to understanding the essence of financial security of the region are investigated in the article, on the basis of which the main problematic moments of formation of the conceptual and categorical apparatus of research of this category are defined. Specific features have been identified that make it possible to distinguish the financial component from the general concept of economic security.

The structural construction of financial security of the region is considered. Scientific approaches to the structuring of financial security are studied and the content and purpose of its main components are revealed.

The main threats to the financial security of the regions have been identified, which could lead to catastrophic consequences of the economic development of the region, mass bankruptcy of economic entities and, finally, undermining the life support system of the population of the region.

A number of measures have been proposed that will increase the responsibility of employers for the future of employees, increase the filling of local budgets due to the basic budget-generating

tax, which will significantly increase the level of financial and economic support of the regions of Ukraine.

Keywords: financial security, structure of financial security of the region, budget security, investment security, innovation security, tax security, monetary security, financial security of the population and business entities, threats to the financial security of the regions.

Постановка проблеми. Питання забезпечення сталого фінансового розвитку України в цілому її регіонів, зокрема, являються взаємопов'язаними, оскільки їх фінансова безпека є якісною основою стратегічних перетворень в державі загалом. Нестабільне фінансове становище значної кількості регіонів України зумовлене значними ризиками та впливом несприятливих процесів в їх економічному розвитку, такими як: формування податкового боргу та значного податкового навантаженням суб'єктів господарювання, дефіцит місцевих бюджетів та децентралізація фінансових ресурсів, низький рівень інвестиційних надходжень та кредитного забезпечення економіки, відсутністю інноваційної складової розвитку регіонів тощо. Тому об'єктивною необхідністю є активізація досліджень фінансової безпеки регіону через уточнення понятійного апарату, структуризацію, що дозволить визначити економічну природу, значення та вплив конститутивних елементів на її рівень, а також визначення ключових загроз фінансової безпеки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на необхідність розгляду теоретичних аспектів фінансової безпеки регіону та існуючий в економічній літературі обсяг знань, що розкриває різні аспекти проблеми відтворення фінансової безпеки, говорити про те, що в економічній науці існує цілісна системна концепція, яка відображає всю сукупність теоретичних проблем у даній області, дещо передчасно. Однією з найменш висвітлених проблем у сфері фінансової безпеки залишаються аспекти її забезпечення на регіональному рівні.

Частково теоретичні, методологічні та практичні засади дослідження з питань фінансової безпеки розглянуто у працях Комарницького І.М., Комарницького Б.М., Скворцової М.А., Юрія С.І., Федорова В.М.,

Медведкіна Є. О., Алєшена В.А., Овчиннікова В.Н., Челишева Е.А., Музика- Стефанчук О.А., Бароновського О.І., Третяк О.З., Кирилів М.В. та ін.

Незважаючи на великий внесок, зроблений науковцями у розвиток даної проблематики, уточнення сутнісних характеристик та структуризація фінансової безпеки регіону потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Постановка завдання. Мета статті полягає в уточненні понятійно-категорійного апарату дослідження фінансової безпеки регіону, а також вивченні наукових підходів щодо структурної побудови фінансової безпеки регіону та обґрунтуванні змісту її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільність існування держави та регіону забезпечується через своєчасне надходження матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Необхідна кількість фінансових ресурсів у регіоні є впливовим важелем, оскільки надає змогу органам влади та місцевого самоврядування проводити заходи з управління економікою. Фінансова безпека регіону виступає вирішальною складовою економічної безпеки України, адже фінансові ресурси є «двигуном» будь-якої економічної системи. Однак, при набутті органами місцевого самоврядування більшої адміністративної і фінансово-економічної самостійності на них покладається підвищена відповідальність за прорахунки, невміння організувати управлінські процеси в фінансовій та соціально-економічній сферах, за незабезпечення потреб регіону в необхідній кількості фінансовими ресурсами, їх неефективне та нецільове використання [1, с. 30].

Під фінансовим забезпеченням регіону розуміють систему стратегічних й тактичних заходів, інструментів, за допомогою яких на органи управління покладено функції по забезпеченню збалансованого розвитку регіону шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимальний розподіл та ефективне використання за пріоритетними напрямками [2, с. 11].

Фінансова безпека регіону являє собою складне інтегроване поняття, що включає поняття фінансової безпеки окремого суб'єкта господарювання, установи та населення, котрі мають особисті фінансово-економічні інтереси й

цілі, пов'язані з власним відтворенням та підвищенням добробуту. Проте, спеціалісти у сфері економічної безпеки стверджують, що надмірно зарегульована стратегія держави, у якій проводяться ринкові перетворення, сприймається населенням та підприємствами як загроза їх економічній безпеці. Це приводить до зниження зацікавленості останніх у забезпеченні стабільного економіко-правового середовища, що, у свою чергу, впливає на взаємовідносини між державою, регіонами, підприємствами й населенням та втрачає спільний базис. Їхні стратегії входять у суперечність, що призводить до «тінізації», криміналізації, поширення корупції, створюючи загрозу для послідовності й прогресу ринкових трансформацій [3, с. 108].

Як відмічають автори, поняття «фінансова безпека» є складним і потребує комплексного, системного підходу до розуміння своєї сутності та створення системи управління фінансово-економічною безпекою.

Під фінансовою безпекою розуміють захищеність економічного потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [4, с. 5].

Науковці Столбов В. Ф. і Шаповал Г. М. стверджують, що фінансова безпека – це стан захищеності ресурсами та інтелектуальним потенціалом від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища, що характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому [3, с. 104].

Поділяємо думку Іващенко О. В. та Четверікова П. М., які посилаючись на визначення Варналія З. С., вважають: фінансова безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [4].

Мойсеєнко І. П. та Марченко О. М. стверджують, що поняття фінансової безпеки визначається як фінансово-економічний стан, що забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз й створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [4].

Зважаючи на науковий досвід досліджень у сфері фінансової безпеки, зазначаємо, що фінансова безпека регіонів є поняттям складним, комплексним та визначається як сукупність робіт, що забезпечують платоспроможність та ліквідність оборотних активів об'єкту дослідження; організація контролю з метою підвищення ефективності; кваліфікація, компетентність і активність менеджерів; ефективність використання всіх видів ресурсів; процес застереження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо.

Отже, без забезпечення фінансової безпеки регіонів неможливим є вирішення основних завдань, що стоять перед національною та регіональною економікою. Адже саме безпека створює передумови для піднесення фінансово-економічного потенціалу регіону, появи нових джерел фінансових ресурсів для забезпечення балансу потреб, фінансових та економічних можливостей регіону.

Наведені визначення дозволяють процитувати фінансову безпеку регіону як систему, що забезпечує стабільність фундаментальних фінансово-економічних відносин і пропорцій розвитку регіону, які формують захищеність його фінансових та економічних інтересів. Цільовою спрямованістю фінансової безпеки регіону є створення необхідних передумов для покращення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності та стійкого зростання соціально-економічних показників розвитку.

Забезпечення фінансової безпеки регіону залежить від реальних прогнозів прибуткових джерел та ступеня дотаційності регіонального бюджету, від відповідності показників прибуткової частини мінімальним потребам регіону.

Слід мати на увазі, що децентралізація влади повинна супроводжуватися розподілом фінансових ресурсів між державними і місцевими бюджетами

України. Іншими словами, це зосередження фінансових потоків у місцевих бюджетах, котрі створюють базу для забезпечення власної фінансовоекономічної безпеки. Однак, відсутність дієвого механізму управління фінансовими потоками може призвести до виникнення фінансових та економічних проблем і зниження рівня фінансово-економічної безпеки регіону.

З огляду на це, виникає необхідність для місцевих органів влади у створенні, запровадженні та управлінні заходами щодо дієвості механізму забезпечення фінансової безпеки, які сприятимуть досягненню у регіонах необхідного фінансового та економічного рівня розвитку, стабільності кредитно-фінансової, податкової та бюджетної системи, протидії непродуктивному відтоку капіталу, перехід його в «тінь» та ін.

Розглядаючи фінансову безпеку регіону через призму інтересів його соціально-економічного розвитку, виділяють основні принципи безпечного функціонування регіону:

- стійкість та захищеність економіки та фінансової системи регіону до впливу несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього походження;
- забезпеченість регіону необхідними фінансовими ресурсами та фінансова незалежність регіону у вирішенні нагальних проблем;
- оптимізація та збалансованість фінансових потоків за напрямками їх використання;
- цільовий характер й ефективність використання фінансових потоків з метою застосування якісних фінансових інструментів й технологій;
- зменшення обігу коштів у «тіньовому» секторі економіки.

Регіональна фінансово-економічна система характеризується ускладненням господарської структури та інфраструктури, суттєвим зростанням територіальних взаємозв'язків, підвищенням підприємницької ініціативи, розвитком зовнішньоекономічних контактів [5, с. 37-41]. Відповідно до функціональних складників фінансової безпеки, то в науковій економічній літературі існують практично тотожні підходи, які передбачають виокремлення

безпеки грошово-кредитного, валютного, інвестиційного, банківського, страхового, фондового та бюджетного секторів. Узагальнення цих складових фінансової безпеки знайшло також своє відображення й у вітчизняному документі органів державного управління – Міністерства економіки України. Згідно нього до фінансової безпеки України включають такі складові: бюджетна, грошово-кредитна, валютна, боргова, страхова, фондова, банківська безпека. Згаданий документ є офіційним, а отже його потрібно брати за основу при оцінюванні рівня фінансової безпеки й регіону [6, с. 5].

Систематизуючи проведені дослідження, у табл. 1 узагальнено підходи науковців щодо структуризації фінансової безпеки. В низці існуючих праць в основному акцент зроблено на складових фінансової безпеки держави, які, на нашу думку, не можуть претендувати на їх однозначне виключне структурування в регіоні. Лише окремі праці розглядають фінансову безпеку з позиції її регіональної структури.

Таблиця 1

Наукові підходи щодо структуризації поняття «фінансова безпека»

№ з/п	Автор та джерело	Складові фінансової безпеки
1	2	3
На рівні держави		
1	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	бюджетна, грошово-кредитна, валютна, боргова, страхова, фондова, банківська безпека
2	Барановський О.	бюджетна, інвестиційна, безпека страхового ринку та фондової системи, грошово-кредитна, банківського сектору, валютна, інфляційна, боргова, розрахункова, митно-тарифна, безпека системи ціноутворення.
3	Комарницький І., Комарницький Б.	бюджетна, валютна, інфляційна, інвестиційна, кредитна безпека
4	Медведкіна Є.	бюджетна, податкова, боргова безпека, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фінансового ринку
5	Музика-Стефанчук О.	бюджетна, валютна, грошово-кредитна, податкова, боргова, безпека страхового та фінансового ринків

1	2	3
6	Юрій С., Федоров В.	бюджетна, податкова, банківська, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фінансового ринку
На рівні регіону		
1	Алешен В., Овчинніков В., Челишева Е.	податкова, бюджетна, валютна, інфляційна, безпека сфери грошово-кредитного обігу
2	Журавльова І., Миколайчик А.	бюджетний, фінансовий, зовнішньоекономічний, соціальний та грошово-валютний сектор
3	Карпінський Б.	боргова, бюджетна, валютна, інвестиційна, інфляційна безпека
4	Медвідь М.	бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютно-банківська, фондова, розрахункова, інвестиційна, митно-тарифна безпека
5	Скворцова М.	бюджетно-податкова, грошово-кредитна, корпоративних фінансів, сфери страхування, інвестиційна безпека
6	Третьак О., Кирилів М.	грошово-кредитна, валютна, інвестиційна, банківська, страхова, фондова та бюджетна безпека

Джерело: систематизовано автором на основі [5, 7, 10]

Серед наукових публікацій, що стосуються складових фінансової безпеки регіону, практично усі науковці виокремлюють бюджетну, інвестиційну та грошово-кредитну. В окремих працях акцентується увага на борговій, податковій, фондовій та страховій безпеці.

На нашу думку, з позиції регіонального розвитку варто розглядати саме ті складові, які безпосередньо створюють базис і дають можливість кількісної і якісної оцінки їх фінансово-економічного розвитку та задоволення потреб та фінансової захищеності усіх суб'єктів регіону. З цієї позиції вважаємо за доцільне розглядати на рівні регіону саме такі складові фінансової безпеки: бюджетну, податкову, інвестиційну, інноваційну, грошово-кредитну, фінансову безпеку суб'єктів господарювання, фінансову безпеку населення і сфери страхування.

Систематизуючи наукові надбання вітчизняних та іноземних науковців, було здійснено узагальнення основних характеристик складових фінансової безпеки, що дозволяє комплексно підходити до обґрунтування їх економічної природи (табл. 2). При цьому слід зауважити, що визначені характеристики, за різних умов економічного розвитку територій, можуть мати як позитивний, так

і негативний вплив на загальний рівень фінансової безпеки регіону та його окремі складові.

Таблиця 2

Основні характеристики складових фінансової безпеки регіону

№ з/п	Складові фінансової безпеки регіону	Характеристика складових
1	2	3
1	Бюджетна безпека	- ступінь збалансованості місцевих бюджетів та їх виконання; - наявність чи брак бюджетних резервів; - характеристика касового виконання бюджету; - дотримання бюджетної дисципліни;
2	Податкова безпека	- ресурсний фактор, що перебуває у руках держави та місцевих органів влади; - фактор зворотної залежності функціонування держави від платників податків, адже порушення податкової безпеки зможе стати реальною загрозою ефективному державному устрою та регіону зокрема;
3	Інвестиційна безпека	- можливість регіонів акумулювати, залучати та ефективно використовувати інвестиційні ресурси для створення конкурентної економіки регіону; - джерело та стратегічний резерв розширеного відтворення регіону; - чинник постійного зростання регіонального ВВП та його соціально-економічного розвитку;
4	Інноваційна безпека	- можливості міжрегіонального, а за окремих умов і міжнародного кооперування, що створює передумов сталого функціонування і розвитку економічної системи регіонів; - стан інноваційної активності регіону за рахунок використання власних інтелектуальних і технологічних ресурсів; - інструмент генерування наукових ідей в регіоні шляхом впровадження та сприйняття суб'єктами інновацій, забезпечивши необхідну кількість якісних перетворень в економічному розвитку регіону;
5	Грошово-кредитна безпека	- стан функціонування банківських установ; - ефективність використання банківських ресурсів; - умови для реалізації економічних інтересів банківських установ; - кредитування реального сектору економіки регіону з метою зростання та підвищення рівня доходів населення; - рівень ефективності платіжної системи
6	Безпека сфери страхування	- рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами; - можливості відшкодування збитків і втрат застрахованих суб'єктів; - рівень ефективності та стабільності страхових компаній;

1	2	3
7	Суб'єктів господарювання	- комплексно характеризує результати економічних процесів як на макро-, так і мікрорівні; - сприяє ефективній діяльності суб'єкта господарювання в межах визначених територій; - сприяє можливостям використання регіонального потенціалу з метою економічного відтворення депресивних регіонів.
8	Фінансова безпека населення	- рівень доходів, соціальних виплат, фінансових можливостей; - обсяг ВВП, що припадає на душу населення; - стан захищеності соціально-економічних прав населення регіону.

Джерело: систематизовано автором на основі [3, 5, 7, 9, 10]

Вважаємо, що ефективність фінансової безпеки регіону має бути направлена на забезпечення інтересів усіх його суб'єктів на необхідному та достатньому рівні, що дозволить не лише у кількісній конфігурації відобразити результативність фінансових дій регіону та її суб'єктів, а й дати їм якісну характеристику і визначити відповідний рівень забезпечення.

Створення дієвої системи фінансової безпеки регіонів пов'язана із певними труднощами, які зумовлені своєчасністю розробки складних теоретичних та практичних питань. Досягненню стійкості на рівні регіону перешкоджає ряд важливих питань та невирішених чинників, які проявляються як загрози. Як стверджують фахівці, фінансовій безпеці регіонів загрожує правова невирішеність великої кількості питань та несприятливі економічні чинники не менш об'єктивного характеру. Інтерпретація основних загроз фінансовій безпеці регіонів відображено на рис. 1.

Особливо актуальним для регіональної політики є врахування усіх загроз та ризиків фінансової безпеки, що можуть призвести до катастрофічних наслідків економічного розвитку регіону, масового банкрутства суб'єктів господарювання і, врешті, підриву системи життєзабезпечення населення регіону.

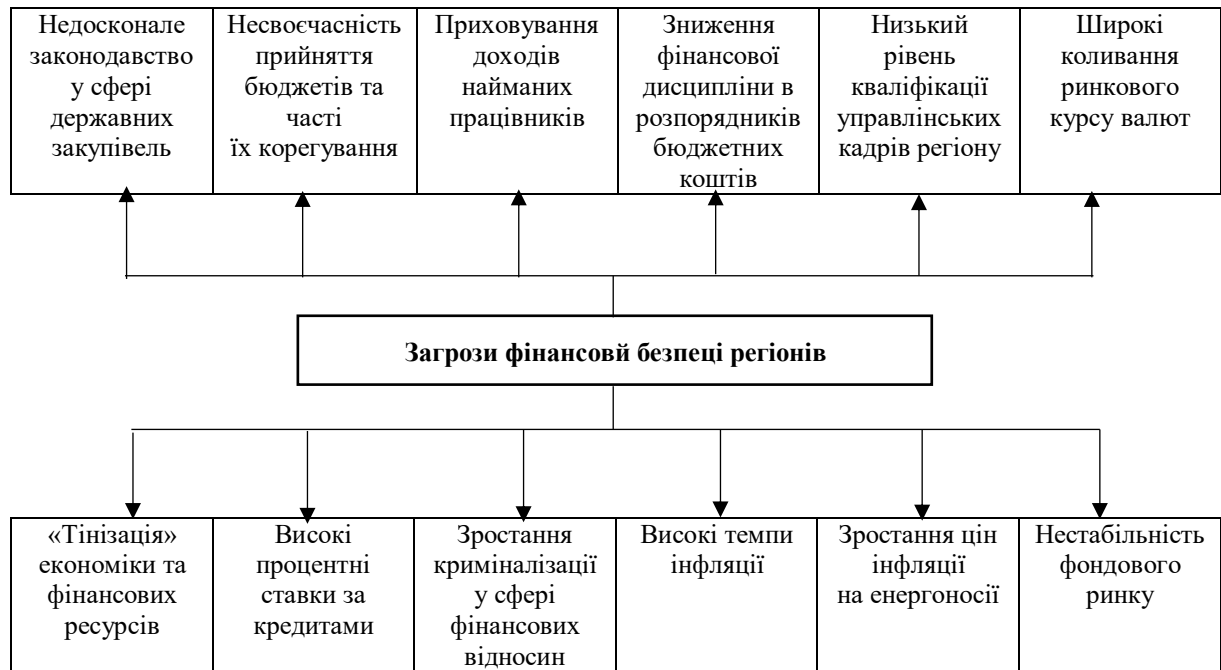

Рис. 1. Основні загрози фінансовій безпеці регіонів

Джерело: систематизовано автором на основі [7, 10]

Серед важливих загроз фінансовій безпеці соціально-економічного розвитку регіонів має місце проблема «тінізації» майже у всіх галузях економіки. За даними Міністерства економіки України її відсоток становить 27 % офіційного ВВП. Загально відомо, що «тінізація» дестабілізує грошовий обіг, веде до втрати бюджетних ресурсів, негативно впливає на принципи конкуренції, формує надто великі необліковані прибутки окремих громадян. Поряд з цим, має місце реальна можливість подолання «тіньової» економіки шляхом цілеспрямованого та постійного впливу на певні аспекти функціонування економічної інфраструктури з урахуванням всіх загроз й можливих наслідків. Найдоцільнішими серед них слід вважати:

- реформування податкової системи, яка повинна включати помірковані та науково-обґрунтовані ставки податків та обов'язкових зборів, які мають призвести до поживавлення діяльності господарюючих суб'єктів й легалізації «тіньового» сектора економіки;

- спрощення й скорочення загальної кількості звітностей суб'єктів господарювання та установ, котрі надають дозволи на право виконання інших видів діяльності;

- перегляд ставок нарахування заробітної плати в соціальні фонди;
- впровадження дієвої процедури виявлення фактів тінізації заробітку найманих працівників;
- перегляд діючої системи нарахування пенсій шляхом встановлення прогресивних ставок залежно від розміру заробітку, що стимулює працівників до офіційного отримання заробітної плати;
- розгляд показника приросту доходів на душу населення у певному регіоні як критерій оцінки результатів діяльності органів регіональної влади;
- підтримка малого та середнього бізнесу, скорочення рівня безробіття та зниження рівня соціально-політичної напруженості в суспільстві [9].

Дієвість запропонованих заходів призведе до підвищення відповідальності роботодавців за майбутнє працівників, збільшить наповнення місцевих бюджетів за рахунок основного бюджетоутворюючого податку, який суттєво вплине на підвищення рівня фінансово-економічного забезпечення регіонів України.

Отже, на основі вище поданого можна охарактеризувати фактори, які є небезпечними для фінансової безпеки регіонів України, це:

- приховування доходів найманих працівників, «тінізація» економіки;
- зростання порушень фінансової дисципліни в бюджетній сфері;
- втрати бюджетів у сфері приватизації державного й комунального майна;
- зловживання і порушення порядку адміністрування ПДВ;
- низька інвестиційна привабливість;
- виток капіталу за кордон;
- «відмивання брудних» грошей;
- негативні макроекономічні показники тощо [10].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Кризові явища та тенденції сьогодення визначають внутрішні загрози для фінансової безпеки як такої, що перевищує небезпеку зовнішніх і може призвести до значного зниження фінансової можливості регіонів. Відтак, перед

дослідниками постійно постає питання, щодо забезпечення фінансовоекономічної безпеки, як одного з головних елементів економічної безпеки регіону. Це пов'язано з тим, що в умовах децентралізації гарантія фінансовоекономічної безпеки створює основні передумови для соціально-економічного зростання. Наявність загроз фінансовій безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідним є врахування стану фінансової безпеки кожного регіону.

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки регіону можливе за умови комплексного підходу щодо визначення причин негативних явищ її основних складових, що підвищить значення регіонів у економічному житті. А за допомогою корегування негативних впливів можна визначити позитивні процеси у фінансовій системі регіону та його фінансової безпеки, оскільки водночас можна передбачити слабкі сторони реалізації політики економічного і соціального розвитку регіону. Без нівелювання зазначених загроз забезпечити розвиток регіонів та держави зокрема буде досить складним процесом.

Література:

1. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами. Вісник Хмельницького національного університету / Економічні науки. 2010. № 1. Т. 2. С. 29 – 35.
2. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. 386 с.
3. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств. Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник. 2013. №111. С.103-108.
4. Подольчак Н. Ю. Організація та управління системою фінансовоекономічної безпеки: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 268 с..
5. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія]. К. : КНТЕУ, 2004. 759 с.
6. Третяк О. З. Окремі концептуальні характеристики категорії фінансової безпеки регіону. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. №2. 2016. С. 1-7.
7. Карпінський Б. А. Індикатори фінансової безпеки в контексті збалансованості фінансової системи держави. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. Львів, 2015. Вип. 18.2. С. 131-145.

8. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави : навч. посібн. К. : Центр учбової літератури, 2015. 92 с.
9. Смирнов С. М. Економічне обґрунтування прийняття управлінських рішень в системі забезпечення фінансової безпеки регіону. Научные труды ДонНТУ (Серия экономическая). Випуск 33-1. С. 249-255.
10. Карпінський Б. А. Інтегральний індикатор збалансованості фінансової системи України з огляду фінансової безпеки. URL: <http://www.rusnauka.com//Economics.doc.htm> (дата звернення: 22.05.2020 р.).

References:

1. Truxan O. L. (2010) "Scientific interpretation of the functions of strategic management of enterprises". *Visnyk Xmel'ny'cz'kogo nacional'nogo universytetu / Ekonomichni nauky*. vol. 1. T. 2. pp. 29 – 35.
2. Vasy'lciv T. G. (2012) *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpr'yemstv Ukrayiny: strategiya ta mexanizmy zabezpechennya: monografiya*. [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and support mechanisms: monograph] L'viv: VY'DAVNY'CTVO, 386 pp.
3. Stolbov V.F., Shapoval G.M. (2013) "Features of management of the system of financial and economic security of construction enterprises". *Komunal'ne gospodarstvo mist. Naukovo-texnichny'j zbirny'k*. vol. 111. pp.103-108.
4. Podol'chak N. Yu. (2014) *Organizaciya ta upravlinnya sy'stemoyu finansovoeconomichnoyi bezpeky: navch. posibny'k*. [Organization and management of financial and economic security: textbook. manual] L'viv: Vy'davny'ctvo L'vivs'koyi politexniky'. 268 pp.
5. Baranovs'ky'j O. I. (2004) *Finansova bezpeka v Ukrayini (metodologiya ocinky ta mexanizmy zabezpechennya): [monografiya]*. [Financial security in Ukraine (evaluation methodology and support mechanisms): [monograph] K.: KNTEU, 759 pp.
6. Tretyak O. Z. (2016) "Some conceptual characteristics of the category of financial security of the region". *Naukovy'j visnyk L'vivs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnix sprav*. Vol. 2. pp. 1-7.
7. Karpins'ky'j B. A. (2015) "Indicators of financial security in the context of the balance of the financial system of the state". *Naukovy'j visnyk Nacional'nogo lisotexnichnogo universytetu Ukrayiny: zbirny'k naukovo-texnichny'x prac'z*. L'viv, Vol. 18.2. pp. 131-145.
8. Suxorukov A.I. (2015) *Finansova bezpeka derzhavy: navch. posibn*. [Financial security of the state: textbook. manual] K.: Centr uchbovoyi literatury', 92 pp.
9. Smy'rnov S. M. (2016) "Economic justification of management decisions in the system of financial security of the region". *Nauchnye trudy DonNTU (Sery'ya ekonomy'cheskaya)*. Vol. 33-1. pp. 249-255.
10. Karpins'ky'j B. A. (2015) "An integrated indicator of the balance of the financial system of Ukraine in terms of financial security". URL: <http://www.rusnauka.com//Economics.doc.htm> (Accessed 22 May 2020).

Нікольчук Ю. М.,
julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-7466-2558>
к.е.н., доц., завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

Фурман Я. С.,
furrman@gmail.com,
магістрант спеціальності 072 Фінанси, банківська справа і страхування
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПРЕДМЕТ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Актуальність обраної теми наукового дослідження визначається тим, що в сучасних умовах головним чинником, який визначає ефективну діяльність будь-якого підприємства, є своєчасна та якісна діагностика його фінансового стану. Роль фінансового аналізу зростає саме з розвитком приватної форми власності, адже кожен власник, інвестуючи у діяльність підприємства власні кошти прагне отримати максимальну віддачу від своїх капіталовкладень. В статті досліджено сутність таких понять, як: «аналіз», «фінансовий аналіз», «фінансовий стан підприємства» та «аналіз фінансового стану підприємства». Визначено такі види фінансового аналізу, як внутрішній, або управлінський, та зовнішній, або фінансовий. Розглянуто їх зміст та проведено порівняльну характеристику за рядом критеріїв. Досліджено різні підходи до трактування поняття «фінансовий аналіз» із виокремленням найбільш повного та точного. Науковці розглядають фінансовий аналіз у «вужькому» та «широкому» розумінні. Визначено головні атрибути, які характеризують фінансовий аналіз, а саме: його мету, об'єкт, предмет та суб'єкти. Фінансовий стан підприємства вважається одним із предметів фінансового аналізу. За результатами дослідження спеціальної літератури систематизовано десять різних підходів до трактування поняття «фінансовий стан підприємства». Доцільним є використання комплексного підходу до трактування цього поняття, за яким фінансовий стан підприємства розглядається як система взаємопов'язаних елементів. Визначено, що аналіз фінансового стану є невід'ємною частиною фінансового аналізу господарської діяльності підприємства. Опрацювання наукових праць дозволили виокремити п'ять різних підходів до трактування поняття «аналіз фінансового стану підприємства». З метою детальної характеристики цього поняття, визначено предмет, мету та завдання аналізу фінансового стану підприємства. Так як аналіз фінансового стану підприємства здійснюється за різними напрямками, було розглянуто які саме напрямки представлені у вітчизняній та зарубіжній практиці фінансового аналізу. Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження методології проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Ключові слова: аналіз, фінансовий аналіз, фінансовий стан підприємства, аналіз фінансового стану підприємства.

Nikolchuk Yu.,
julia_osadchuk@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-7466-2558,
Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Finance, Accounting and Auditing,
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

Furman J.,
furrman@gmail.com,,
Master in Finance, Banking and Insurance,
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

FINANCIAL STATUS OF THE ENTERPRISE AS A SUBJECT OF FINANCIAL ANALYSIS

Abstract. *The relevance of the chosen topic of research is determined by the fact that in modern conditions the main factor that determines the effective operation of any enterprise is the timely and quality diagnosis of its financial condition. The role of financial analysis grows with the development of private ownership, because each owner, investing in the company's own funds seeks to get the most out of their investments. The article examines the essence of such concepts as: "analysis", "financial analysis", "financial condition of the enterprise" and "analysis of the financial condition of the enterprise". Such types of financial analysis as internal, or managerial, and external, or financial are defined. Their content is considered and the comparative characteristic on a number of criteria is carried out. Different approaches to the interpretation of the concept of "financial analysis" with the selection of the most complete and accurate. Scholars consider financial analysis in a "narrow" and "broad" sense. The main attributes that characterize financial analysis are identified, namely: its purpose, object, subject and subjects. The financial condition of the enterprise is considered one of the subjects of financial analysis. According to the results of the study of special literature, ten different approaches to the interpretation of the concept of "financial condition of the enterprise" are systematized. It is advisable to use a comprehensive approach to the interpretation of this concept, according to which the financial condition of the enterprise is considered as a system of interrelated elements. It is determined that the analysis of the financial condition is an integral part of the financial analysis of the economic activity of the enterprise. The study of scientific papers has identified five different approaches to the interpretation of the concept of "analysis of the financial condition of the enterprise." For the purpose of the detailed characteristic of this concept, the subject, the purpose and tasks of the analysis of a financial condition of the enterprise are defined. Since the analysis of the financial condition of the enterprise is carried out in different areas, it was considered which areas are represented in the domestic and foreign practice of financial analysis. Further research will be aimed at studying the methodology of analysis of the financial condition of the enterprise.*

Key words: analysis, financial analysis, financial condition of the enterprise, analysis of the financial condition of the enterprise.

Постановка проблеми. За умов ринкової економіки, яка передбачає суттєве розширення прав суб'єктів господарювання у сфері фінансово-економічної діяльності, значно зростає роль своєчасної та якісної діагностики (аналізу) фінансового стану підприємства, дослідження та оцінки його платоспроможності (ліквідності), фінансової стійкості (незалежності), що, в

подальшому, дозволить визначити шляхи підвищення ефективності діяльності та фінансової стабільності.

Особливого значення аналіз фінансового стану підприємств набуває за умови розвитку саме приватної форми власності. Адже жоден засновник чи учасник підприємства, інвестуючи свої власні кошти у його створення та розвиток, не може знехтувати потенційною можливістю збільшення свого доходу, а відтак і прибутку, яку можна визначити лише за результатами своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти фінансового аналізу господарської діяльності підприємства є об'єктом ретельної уваги багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Вагомий внесок у дослідження теоретичних аспектів оцінки фінансового стану підприємства зробили такі вітчизняні вчені: Г. Ф. Азаренков, О. Я. Базилінська, М. Д. Білик, І. М. Боярко, О. В. Дейнека, М. П. Денисенко, Л. О. Дорогань-Писаренко, С. М. Жукевич, Г. А. Іващенко, Л. В. Івченко, Б. М. Литвин, М. Р. Лучко, Н. Ю. Невмержицька, І. П. Отенко, О. В. Павловська, І. Ф. Полещук, Н. М. Притуляк, С. В. Тютюнник, Ю. М. Тютюнник, А. І. Фаріон, Ю. С. Цал-Цалко, О. І. Школьник, та багато інших. Незважаючи на численні та значущі наукові дослідження в цьому напрямку, варто відмітити, що методичні підходи до удосконалення процесу дослідження фінансового стану підприємства залишаються недостатньо розробленими як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Тому питання оцінки фінансового стану підприємства й досі залишається невирішеним і потребує подальших досліджень в напрямку її удосконалення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні теоретичних досліджень щодо оцінки фінансового стану підприємства як предмету фінансового аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні аналіз фінансового стану став одним з основних інструментів управління фінансовою діяльністю будь-якого підприємства.

Перед дослідженням безпосередньо аналізу фінансового стану вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на трактуванні самого терміну «фінансовий аналіз».

Слово «аналіз» походить від грецького «analysis» та означає – розгляд, вивчення, наукове дослідження будь-чого шляхом розчленування, розкладання цілого на його складові частини, що дає змогу з'ясувати внутрішню суть та природу процесів та явищ, їх залежність від різноманітних факторів, оскільки без такого розчленування глибоке вивчення більшості предметів і явищ, що відбуваються у природі й суспільстві, неможливе [1, с. 7].

Фінансовий аналіз являється окремим компонентом аналізу господарської діяльності підприємства в цілому, що включає в себе два взаємопов'язаних розділи: фінансовий аналіз та управлінський. Такий розподіл є досить умовним і пов'язаний з поділом бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський.

Зовнішній фінансовий аналіз здійснюється партнерами підприємства та контролюючими органами за даними публічної бухгалтерської звітності. Його характерними рисами є: велика кількість об'єктів-користувачів, різноманітність цілей та причин аналізу, орієнтація аналізу на публічні, зовнішні звітні дані підприємства, відкритість результатів аналізу для користувачів.

Внутрішній (традиційний) аналіз здійснюється аналітиками підприємства та ґрунтується на більш широкій інформаційній базі, і включає дані бухгалтерського обліку та звітності, управлінського обліку та оперативні дані [2].

Відмінності між зовнішнім та внутрішнім аналізом фінансового стану підприємств обумовлені різним інформаційним забезпеченням, завданнями, суб'єктами проведення. Порівняльну характеристику фінансового та управлінського аналізів узагальнено в табл. 1.

Порівняльна характеристика видів аналізу

№ з/п	Сектор порівняння	Фінансовий аналіз	Внутрішньовиробничий аналіз
1	Користувачі інформацією	Внутрішні, сторонні, зацікавлені	Керівники підприємства та його підрозділів
2	Об'єкти аналізу	Підприємство як єдине ціле	Підприємство як єдине ціле та його різні підрозділи
3	Джерела інформації	Форми бухгалтерської звітності	Комплекс економічної інформації
4	Одиниці вимірювання для розрахунку показників	Грошова форма	Натуральні та грошові одиниці
5	Періодичність аналізу	Відповідно до дат складання звітності (квартал, рік)	У межах необхідності та для внутрішніх регламентацій
6	Доступність результатів інформації	Доступна для всіх	Суворо конфіденційна (тільки для менеджерів підприємства)

Джерело: [1, с. 11]

На нашу думку найбільш точним є визначення фінансового аналізу, запропоноване у своїх доробках професором, д.е.н. Цал-Цалко Юзефом Сигізмундовичем. За його розумінням фінансовий аналіз являє собою складову аналітичного економічного дослідження щодо вивчення рівня, змін і динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, з метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення внутрішньої і зовнішньої діяльності господарюючих систем, сталого економічного розвитку і стійкого фінансового стану [3, с. 10].

Метою фінансового аналізу є отримання інформації, що дає об'єктивну й точну картину фінансового стану підприємства, його прибутку та збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках із дебіторами та формуванні його капіталу [1, с. 20].

Розглядаючи об'єкт та предмет фінансового аналізу, різні науковці пропонують «вузьке» та «широке» їхнє визначення (рис. 1).

Рис. 1. Об'єкт і предмет фінансового аналізу

Джерело: [4, с. 14]

Суб'єктами фінансового аналізу є аналітики, які зацікавлені в оцінці діяльності підприємства з будь-яких причин: власники та уповноважені ними органи; персонал та функціональні служби підприємства; зовнішні учасники, що забезпечують і спрямовують діяльність підприємства; спеціальні інформаційні служби [5, с. 14].

У спеціальній літературі зустрічаються різні визначення предмета фінансового аналізу, які можна згрупувати в такий спосіб:

- фінансова діяльність підприємств;
- фінансовий стан підприємства;
- процеси формування і використання фінансових ресурсів підприємства [5, с. 13].

Змістом фінансового аналізу є оцінка і прогнозування фінансового стану організації за даними бухгалтерської звітності й обліку. Це зокрема:

- 1) розроблення системи показників для оцінки фінансового стану підприємства, його структурних підрозділів;
- 2) об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства та його структурних підрозділів;
- 3) визначення впливу факторів та виявлення відхилення за показниками;
- 4) прогнозування фінансового стану підприємства;
- 5) виявлення резервів поліпшення фінансового стану підприємства;
- 6) обґрунтування і підготовка управлінських рішень щодо поліпшення фінансового стану підприємства [1, с. 20].

Розглядаючи сутність поняття «фінансовий стан підприємства» з точки зору науковців, слід відзначити, що єдиної думки з у даному питанні не існує і до сьогодні. Багатогранність дефініції полягає саме в індивідуальному баченні відповідного поняття кожним дослідником.

За результатами систематизації підходів до трактування поняття «фінансовий стан підприємства» було виділені дефініції, які систематизовані від більш «загального» до більш «конкретного» (табл. 2).

Таблиця 2

**Теоретичні підходи до трактування поняття
«Фінансовий стан підприємства»**

№ з/п	Автори	Фінансовий стан підприємства – це...
1	2	3
1	Базилінська О. Я.	(Financial Position) розглядається як сукупність показників, що характеризують наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства [4, с. 6]
2	Бедринець М. Д., Довгань Л. П.	сукупність виробничо-господарських факторів, які характеризуються системою показників забезпеченості, стану та ефективності використання фінансових ресурсів [6, с. 167].
3	Бердар М. М.	критерій результативності господарської діяльності підприємства, що відображає реальні та потенційні можливості щодо розвитку фінансів підприємства і характеризується обсягом і розміщенням коштів господарюючого суб'єкта, а також джерелами їх формування [7, с. 262]

1	2	3
4	Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю.	комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських чинників і характеризується системою моделей, методів, прийомів і показників, що відображують наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [8, с. 15].
5	Литвин Б. М., Стельмах М. В.	результат виробничо-фінансової діяльності, який характеризується величиною засобів підприємства, їх розміщенням і джерелами утворення, залежить від виконання матеріально-технічного постачання, виробництва, реалізації та прибутку. Фінансовий стан – це показник його плато- та кредитоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами, організаціями, установами. [9, с.81-82]
6	Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю.	рівень його забезпеченості відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного здійснення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [10, с. 335]
7	Ніпіаліді О. Ю., Карпишин Н. І.	рівень його забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за власними зобов'язаннями [11, с. 150]
8	Отенко І. П.	рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання [12, с. 37].
9	Поддєрьогін А. М.	комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [13]
10	Тютюнник Ю. М., Дорогань- Писаренко Л. О., Тютюнник С. В.	комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та ефективність використання фінансових ресурсів [14, с. 12]

Проаналізувавши вищезазначені визначення, можна дійти висновку, що фінансовий стан підприємств – поняття багатогранне, комплексне і достатньо неоднозначне. На нашу думку, авторами найбільш точного визначення фінансового стану підприємства є Л. В. Івченко і О. Є. Федорченко В їхньому трактуванні фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика діяльності підприємства в певному періоді, що відображає рівень його фінансової конкурентоспроможності,

ступінь забезпеченості підприємства власними та залученими фінансовими ресурсами, ступінь їх співвідношення між собою та раціональності розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому [15].

В свою чергу «компонентний» підхід до трактування фінансового стану підприємства пропонують О. О. Непочатенко та Н. Ю. Мельничук. На їхню думку фінансовий стан підприємства – сукупність його підсистем, що відображають тенденції змін структури активів і пасивів, обумовлених використанням капіталу та впливом внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства (рис. 2).

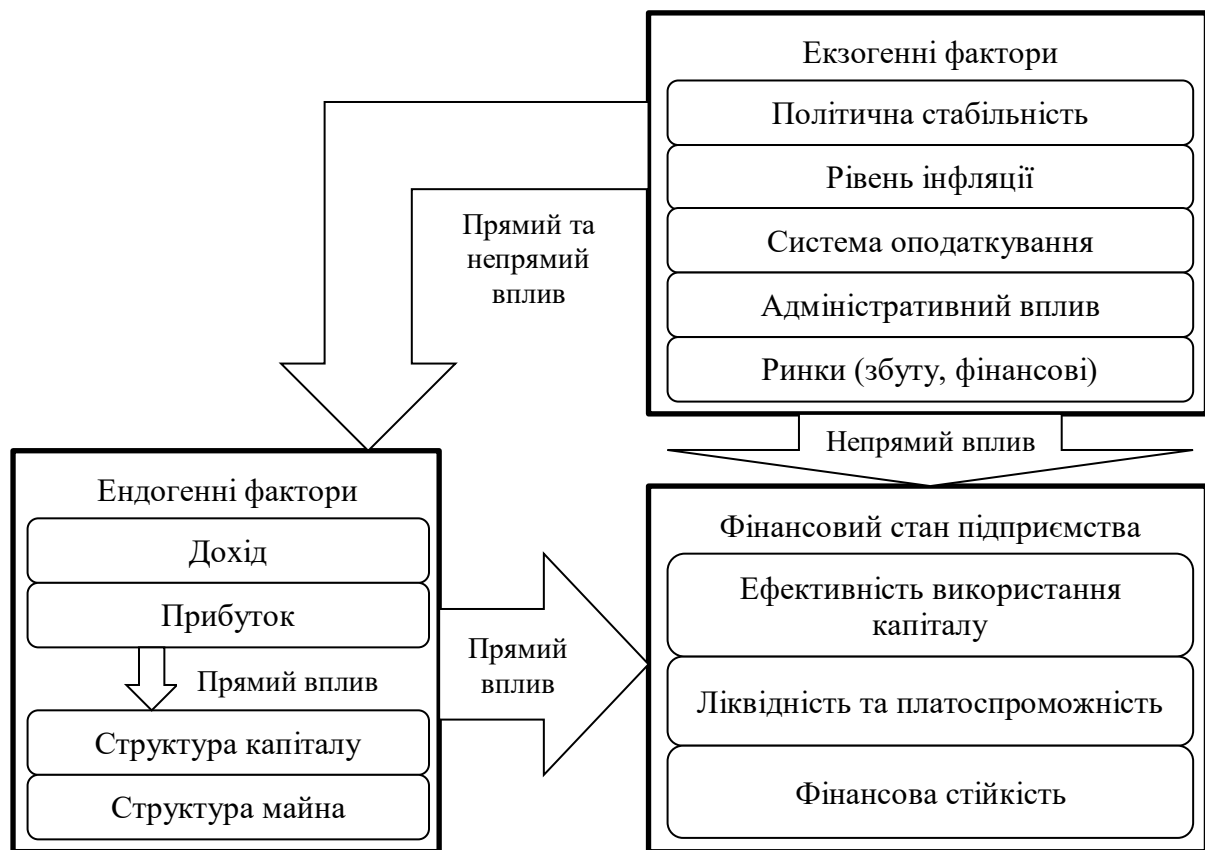

Рис. 2. Фінансовий стан як система взаємопов'язаних елементів
Джерело: [11, с. 342]

Таким чином, аналіз фінансового стану – невід'ємна частина фінансового аналізу господарської діяльності підприємства, без якого неможливе

раціональне ведення господарства будь-якого суб'єкта господарювання. В табл. 3. систематизовані найуживаніші визначення цього терміну.

Таблиця 3

**Теоретичні підходи до трактування поняття
«Аналіз фінансового стану»**

№ з/п	Автори	Аналіз фінансового стану підприємства – це...
1	Бедринець М. Д., Довгань Л. П.	являє собою систему дій щодо розрахунку і порівняння названих показників із нормативно достатніми значеннями, відпрацювання висновків і розробка пропозицій удосконалення фінансової роботи [6, с. 167]
2	Бердар М. М.	частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозалежних частин: фінансового аналізу й управлінського аналізу [7, с. 268]
3	Лучко М. Р., Жукевич С. М., Фаріон А. І.	ґрунтується головним чином на відносних показниках, тому що абсолютні показники балансу в умовах інфляції складно звести до порівнянного вигляду [1, с. 273]
4	Ніпіаліді О. Ю., Карпишин Н. І.	комплексне дослідження всіх сторін його фінансової діяльності з використанням відповідних джерел інформації, вивчення та вимірювання впливу факторів, причин і резервів, оцінка роботи та порівняння її результатів з витратами, узагальнення результатів оцінювання і розробка необхідних заходів, спрямованих на подолання недоліків [11, с. 151]
5	Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А.	процес дослідження форм фінансової звітності за декілька звітних періодів із залученням у разі необхідності додаткової аналітичної інформації [12, с. 38]

На нашу думку, найбільш точним та повним визначенням аналізу фінансового стану є визначення, авторами якого є О. Ю. Ніпіаліді та Н. І. Карпишин.

Предмет оцінки фінансового стану підприємства – це результати його виробничо-господарської та фінансової діяльності, що складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників та які отримали відображення у системі економічної інформації.

Головною метою аналізу фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності є об'єктивне і комплексне їхнє оцінювання, виявлення реальних можливостей підвищення ефективності формування і використання фінансових та інших видів ресурсів [14, с. 12].

Основні завданнями аналізу фінансового стану підприємства:

- оцінка формування та використання фінансових ресурсів підприємства, враховуючи найбільш повну інформацію про виробничу, маркетингову, комерційну сфери діяльності підприємства;
- порівняльний аналіз планових і фактичних показників формування та використання фінансових ресурсів підприємства;
- прогнозування фінансових показників підприємства;
- розробка комплексу рекомендацій щодо нарощування фінансових результатів та покращення фінансового стану підприємства.

Аналіз фінансового стану підприємства проводиться у системі досліджень об'єктів їх діяльності за такими векторами:

активи → зобов'язання → власний капітал;

доходи → витрати → фінансовий результат [12, с. 39].

Аналіз фінансового стану підприємства показує, за якими конкретними напрямками потрібно проводити аналітичну роботу, дає можливість виявити найважливіші аспекти та найслабкіші позиції у фінансовому стані певного підприємства. Результати фінансового аналізу дають відповіді на запитання, які найважливіші засоби слід застосовувати для поліпшення фінансового стану конкретного підприємства в конкретний період його діяльності.

Аналіз фінансового стану передбачає проведення аналізу діяльності підприємства за певними напрямками. Ці напрями відрізняються у вітчизняній практиці та зарубіжному досвіді, що представлено на рис. 3.

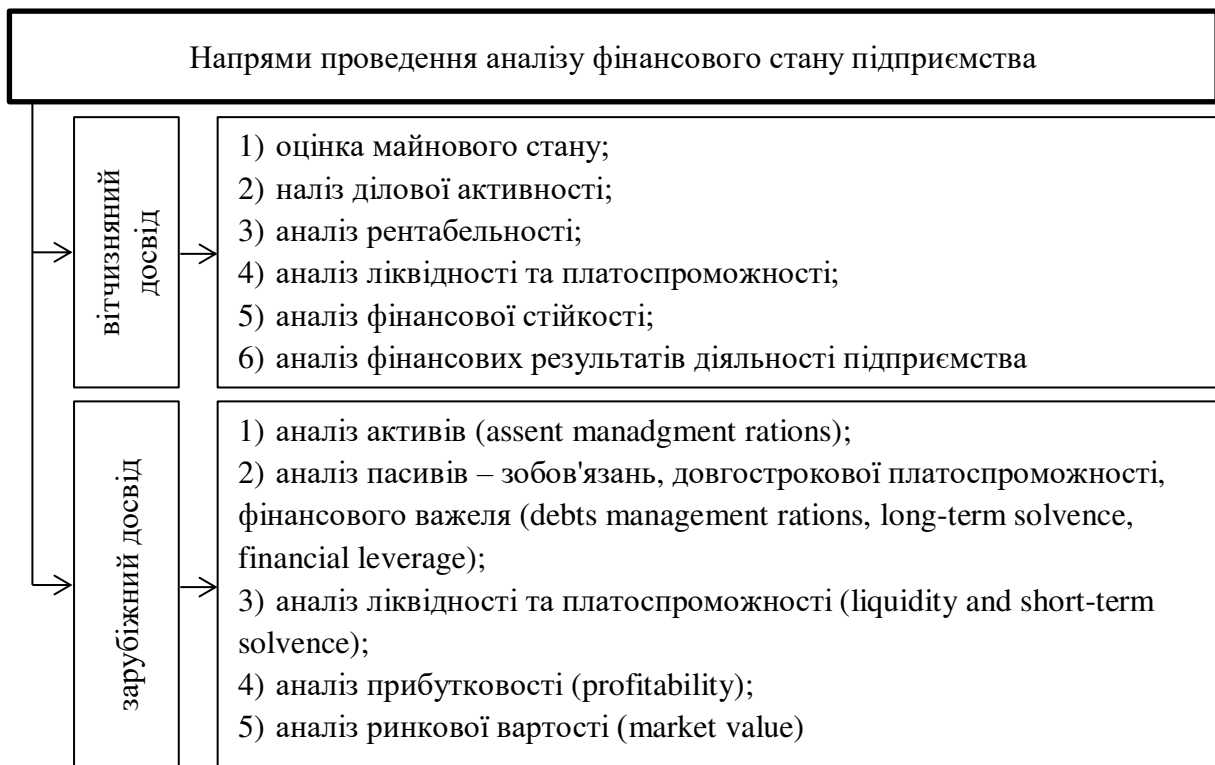

Рис. 2. Напрями проведення аналізу фінансового стану підприємства
Джерело: [16]

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Отже, важливість аналізу фінансового стану будь-якого підприємства є беззаперечною. Фінансовий стан є найважливішою характеристикою діяльності підприємства. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, що необхідні для нормального функціонування підприємства, доцільним їх розміщенням і ефективним використанням, фінансовими взаємовідносинами з іншими суб'єктами господарювання. За результатами аналізу фінансового стану менеджмент підприємства може отримати чітку картину перспектив і тенденцій його подальшого розвитку. Поряд з тим, не всі суб'єкти господарювання розуміють важливість оцінки фінансового стану. Адже більшість малих та мікропідприємств, які є переважальною часткою суб'єктів господарювання в Україні, взагалі не проводять діагностику свого фінансового стану, або через відсутність у штаті кваліфікованого персоналу, проводять його формально або на неналежному рівні.

Література:

1. Лучко М. Р., Жукевич С. М., Фаріон А. І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.
2. Полещук І. Ф., Патраманська Л. Ю. Теоретичні аспекти аналізу фінансового стану підприємств. URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/63049.doc.htm (дата звернення: 21.05.2020).
3. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 566 с.
4. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
5. Школьник О. І., Боярко І. М., Дейнека О. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.
6. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
7. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
8. Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 592 с.
9. Литвин Б. М., Стельмах М. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : «ХайТек Прес», 2008. 336 с.
10. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. Фінанси підприємства : підруч. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 504 с.
11. Ніпіаліді О. Ю., Карпишин Н. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2009. 232 с.
12. Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
13. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підруч. Київ : КНЕУ, 2000. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/3/54/> (дата звернення: 21.05.2020).
14. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2016. 430 с.
15. Івченко Л. В., Федорченко О. Є. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення. Фінанси, облік і аудит. 2015. Вип. 1. С. 197-210. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Foa_2015_1_17.pdf (дата звернення: 21.05.2020).
16. Денисенко М. П., Зазимко О. В. Основні аспекти оцінки фінансового стану підприємств. Агросвіт. 2015. № 10. С. 52-58. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2015/10.pdf (дата звернення: 21.05.2020).

References:

1. Luchko, M. R. Zhukevich, S. M. and Farion, A. I. (2016) *Finansovij analiz* [Financial analysis], TNEU, Ternopil, Ukraine.
2. Poleschuk, I. F. and Patramanskaya, L. Y. (2010) "Theoretical aspects of the analysis of the financial condition of enterprises". URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/63049.doc.htm (Accessed 21 May 2020).
3. Tsal-Tsalko, Y. S. (2008) *Finansovij analiz* [Financial analysis], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

4. Bazilinska, O. Ya. (2009) *Finansovij analiz: teoriya ta praktika* [Financial analysis: theory and practice], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
5. Shkolnik, O. I. Boyarko, I. M. and Deineka, O. V. (2016) *Finansovij analiz* [Financial analysis], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
6. Bedrynets, M. D. and Dovgan, L. P. (2018) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
7. Berdar, M. M. (2010) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
8. Bilyk, M. D. Pavlovskaya, O. V. Prytulyak, N. M. and Nevmerzhytska, N. Yu. (2005) *Finansovij analiz* [Financial analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Lytvyn, B. M. and Stelmakh, M. V. (2008) *Finansovij analiz* [Financial analysis], HighTech Press, Kyiv, Ukraine.
10. Nepochatenko, O. O. and Melnichuk, N. Yu. (2013) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
11. Nipialidi, O. Yu. and Karpysheyn, N. I. (2009) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], Economic Thought, Ternopil, Ukraine.
12. Otenko, I. P. Azarenkov, G. F. and Ivashchenko, G. A. (2015) *Finansovij analiz* [Financial analysis], KhNEU named after S. Kuznets, Kharkiv, Ukraine.
13. Podderogin, A. M. (2000) *Finansi pidpriyemstv* [Finance of enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/3/54/> (Accessed 21 May 2020).
14. Tyutyunnik, Y. M. Dorogan-Pisarenko, L. O. and Tyutyunnik, S. V. (2016) *Finansovij analiz* [Financial analysis], PDAA, Poltava, Ukraine.
15. Ivchenko, L. V. and Fedorchenko, O. E. (2015) "Analysis of the financial condition of enterprises: information and methodological support", *Finance, accounting and auditing*, vol. 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF.20 (Accessed 21 May 2020).
16. Denisenko, M. P. and Zazymko, O. V. (2015) "The main aspects of assessing the financial condition of enterprises", *Agrosvit*, vol. 10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2015/10.pdf (Accessed 21 May 2020).

УДК: 336.71

Батракова Т.І.,

t.i.batrakova@mail.ru

*Кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

Храмцова Т.В.,

tata.khramtsova@gmail.com

Студентка 4 курсу, спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНИЙ СТАН ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Анотація. *Грошово-кредитна система в будь-якій державі несе досить велике значення. Без дієздатної і нормально функціонуючої грошово-кредитної системи не варто сподіватися на нормальний розвиток не тільки фінансової галузі країни, але й економіки в цілому. Адже грошово-кредитна система: це стабільність на національному грошовому ринку, а також можливість залучати іноземні інвестиції, займатися довгостроковим кредитуванням, без якого сьогодні неможливий розвиток будь-якої галузі в державі.*

Актуальність обраної теми дослідження полягає у визначенні вагомості ефективного використання інструментарію грошово-кредитної політики, який є одним із найпотужніших каналів впливу на темпи і тенденції економічного розвитку. Грошово-кредитна система забезпечує ринкову систему механізмами та інструментами, які використовує держава для ефективного впливу на національну економіку.

В статті досліджено особливості грошово – кредитної політики України в сучасних умовах, також проаналізовано її основні інструменти. Наведені основні проблеми грошово – кредитної системи та шляхи її оптимізації

Об'єктом дослідження є особливості сучасної Грошово-кредитної системи України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів організації грошово-кредитної політики Національного банку України.

Інформаційною базою для написання статті стали: законодавчі та нормативно-правові акти України; періодичні, монографічні національні видання в сфері банківництва; статистичні дані.

Відповідно до даної мети статті постають такі завдання:

- проаналізувати стан сучасної грошово-кредитної системи;
- визначити шляхи та виробити рекомендації щодо підвищення ефективної діяльності грошово-кредитної системи України.

Також у статті визначені та сформульовані переваги та недоліки державної грошово-кредитної політики України.

Визначені та проаналізовані напрями впливу банківської системи на фінансову сферу

Ключові слова: грошова маса, інфляція, норма обов'язкового резервування, облікова ставка.

Batrakova T.,

t.i.batrakova@mail.ru

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance
Zaporizhia National University, Zaporizhia*

Khramtsova T.,

tata.khramtsova@gmail.com

*4th year student, specialty "Finance, Banking and Insurance"
Zaporizhia National University, Zaporizhia*

CURRENT STATE OF MONETARY CREDIT SYSTEMS IN UKRAINE

Adstract. *The monetary system in any country is of considerable importance. Without a functioning and well-functioning monetary system, one should not expect the normal development of not only the financial sector of the country, but the economy as a whole. After all, the monetary system: it is stability in the national money market, as well as the opportunity to attract foreign investment, engage in long-term lending, without which the development of any industry in the country is impossible today.*

The relevance of the chosen topic of the study is to determine the importance of effective use of monetary policy instruments, which is one of the most powerful channels of influence on the pace and trends of economic development. The monetary system provides the market system with mechanisms and instruments used by the state to effectively influence the national economy.

In the article the peculiarities of monetary and credit policy of Ukraine in the present conditions were investigated, and its basic instruments were analyzed. The main problems of monetary system and the ways of its optimization are given

The object of the study is the features of the modern monetary system Of Ukraine.

The subject of the study is a set of theoretical, methodological and practical aspects of the organization of monetary policy of the National Bank of Ukraine.

The information base for writing the article was: legislative and regulatory acts of Ukraine; periodicals, monographs, national publications in the field of banking; statistics.

According to this purpose of the article the following tasks are presented:

- analyze the state of the current monetary system;*
- identify ways and make recommendations for improving the effective operation of the monetary system of Ukraine. The article also identifies and articulates the advantages and disadvantages of the state monetary policy of Ukraine.*

Areas of influence of the banking system on the financial sphere identified and analyzed.

Key words: money supply, inflation, reserve ratio, discount rate.

Постановка проблеми. У сучасних умовах питання щодо побудови ефективної грошово-кредитної системи є надзвичайно важливим, адже вона впливає на фінансовий стан держави та в цілому на соціально-економічне становище в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти грошово-кредитної системи активно досліджувалися такими вченими, як Б.П. Адамик, В.Д. Базилевич, В.М. Геєць, Е.Дж. Долан (Edwin G. Dolan), К.М. Д'яконов, І.І. Д'яконова, Т.В. Запаранюк, Ф.О. Журавка, Р.Дж. Кемпбелл (Rosemary G. Campbell), О. Лютий, М.Р. Михасюк, А.М. Мороз, М.І. Савлук, С.М. Фролов та інші. [2]

Ці вчені зробили великий внесок у розробку концепції грошово-кредитної політики та її інструментів. Проте, оскільки світ не стоїть на одному місці, завжди потрібно вивчати та розвиватися далі з урахуванням сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів для економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану грошово-кредитної системи в Україні, визначення її недосконалих сторін та шляхів для її розвитку та вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання визначених Законом України «Про Національний банк України» засобів [1].

В Україні діє дворівнева банківська система. Першим її рівнем є Національний Банк України (НБУ), другим – банки та банківські установи. Як і

будь-яка система, вона має певні переваги та недоліки, а саме, існують проблеми у сучасному стані банківської системи України. Ефективна грошово-кредитна система є надзвичайно важливим важелем у будь-якій державі зображено на рисунку 1.

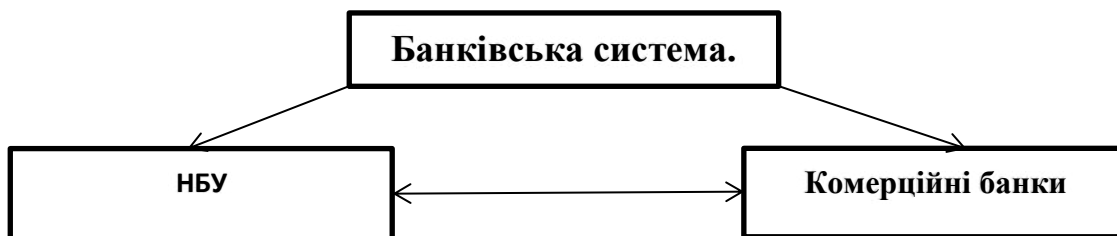

Рис. 1. Грошово-кредитна система України

Джерело: систематизовано автором за даними [2].

Говорячи про сучасний стан банківської системи України, необхідно відзначити, що політична та військова нестабільність, значна інфляція та загальна економічна дестабілізація негативно вплинули на банківський сектор та показники діяльності банків, що працюють на території України. Переваги та недоліки державної грошово-кредитної політики України в контексті забезпечення фінансової безпеки держави наведені у таблиці.1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки державної грошово-кредитної політики України

Етапи	Позитивні аспекти	Негативні аспекти	Вплив на фінансову безпеку держави
1	2	3	4
2000-2003	- відхід від політики фінансового домінування; - проведення грошової реформи; - припинення безпосереднього емісійного кредитування	- низький рівень незалежності НБУ в питаннях розроблення та реалізації грошово-кредитної політики; - фінансування дефіциту бюджету за рахунок емісії НБУ; - недостатнє забезпечення банківської системи іноземною валютою; - недосконалість інституційноправового базису	↑ забезпечення бюджетної безпеки через послаблення тиску на Державний бюджет; ↑ посилення зовнішньоекономічної безпеки шляхом активізації експортної діяльності; ↑ зміцнення безпеки фондового ринку державних цінних паперів; ↓ низький рівень банківської безпеки через
2003-2009	- покращення структури грошової маси курс; - здешевлення кредитів через системне зниження облікової ставки	- недосконалість законодавчої бази стосовно захисту прав кредиторів та позичальників; - невідповідність значної кількості законодавчих актів світовим вимогам і стандартам; - критично високий рівень доларизації кредитів та депозитів	↑ забезпечення макроекономічної стабільності шляхом уповільнення темпів інфляції; ↑ зміцнення безпеки фінансів реального сектору економіки через підвищення фінансової стійкості суб'єктів господарювання; ↓ підвищення кредитного та валютного ризику
2009-2012	- застосування антикризових заходів з підвищення капіталізації та підтримки ліквідності банків; - стримування споживчого кредитування в іноземній валюті, підвищення процентних ставок	- запізнення НБУ в реалізації окремих антикризових заходів; - нескоординованість дій між НБУ та КМУ; - поява ознак фінансового домінування; - неефективність застосування механізмів рефінансування банківської системи; - пряме емісійне фінансування видатків бюджету	↑ збереження міжнародних резервів НБУ; ↓ розбалансування валютної сфери через девальвацію вітчизняної грошової одиниці, дефіцит іноземної валюти, виникнення тіньового валютного ринку; ↓ зниження рівня боргової безпеки через формування зовнішніх боргів фінансових і нефінансових корпорацій
2012-2015	- посилення вимог до формування банками обов'язкових резервів; - проведення операцій з мобілізації коштів банків; - зниження вартості кредитних ресурсів	- невідповідність структури кредитування цілям інвестиційного оновлення економіки; - застосування прихованої грошової емісії під випуск ОВДП з метою фінансування дефіциту бюджету	↑ забезпечення валютної безпеки шляхом підтримання стабільності національної грошової одиниці; ↓ критичне зниження міжнародних резервів; ↓ посилення ризиків розкручування інфляційно-девальваційної спіралі

1	2	3	4
2015-2019	- застосування режиму інфляційного таргетування; - зниження доларизації грошового обігу і збільшення частки безготівкових розрахунків; - націоналізація ПАТ «Приватбанк»	- перехід від валютного режиму фіксованого курсу до режиму плаваючого курсу національної валюти; - запровадження жорстких валютних обмежень на купівлю іноземної валюти; - неефективна процентна політика; неефективне рефінансування	↑ послаблення боргового тиску на державний бюджет; ↓ розбалансування депозитного та валютного ринків; ↓ посилення загроз банківській безпеці; ↓ зниження рівня фінансової безпеки детінізації економіки внаслідок розвитку неформальних економічних відносин

Джерело: систематизовано автором за даними [7;8;9]

Національний банк підзвітний Верховній Раді України. Йому належить виключне право випуску готівкових грошей в обіг та їх вилучення з обігу, тобто виконання функцій резервної системи. В зв'язку з цим НБУ:

- ✓ визначає порядок ведення касових операцій у народному господарстві;
- ✓ організовує виготовлення банкнот і металевих грошей;
- ✓ встановлює правила перевезення, зберігання та інкасації готівкових грошей;
- ✓ забезпечує створення резервних фондів банкнот та металевих грошей;
- ✓ визначає прикмети та порядок плати грошових знаків, також порядок обліку пошкоджених банкнот і монет та їх знищення. [3]

Ефективне грошово-кредитне регулювання можливе лише за наявності стабільної банківської системи і розвиненого грошового ринку. Вона не може орієнтуватися на схеми та стандарти, отримані на базі досвіду функціонування збалансованих економік розвинених країн, а особливо зараз, коли наша країна, точніше весь світ охоплений карантинном у зв'язку з коронавірусом COVID-19. Який вкрай негативно впливає на економічні процеси в Україні та світі. Так, більшість українських підприємств і фінансових установ унаслідок карантину вже несуть великі збитки, а банківська система наражається на цілу низку масштабних викликів.

За період карантину НБУ запровадив ряд першочергових кроків для

підтримки банківської системи. Наприклад, знизив облікову ставку до 10% – це означає здешевлення фінансової допомоги банкам і опосередковано – меншу вартість кредитів для бізнесу та громадян, а також зменшення ризиків від проблемних кредитів. Також пропонується можливість рефінансування (13 і 20 березня регулятор виділив на підтримку фінансових установ 17 млрд грн).

Відповідно до ст. 25 Закону України "Про Національний банк України" основними економічними засобами та методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;
- 2) процентну політику;
- 3) рефінансування комерційних банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції з цінними паперами, у т. ч. з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;
- 6) регулювання імпорту та експорту капіталу; [2].

Щорічно Радою Національного Банку України розробляється головний документ грошово-кредитної політики "Основні засади грошово-кредитної політики", в якому визначаються результати її реалізації за попередній рік, цілі і завдання на наступний рік та середньострокову перспективу. [3].

Як елемент фінансової системи, банківський сектор бере участь у реалізації широкого спектру функцій це схематично зображено на рисунку 2.

Ключовим суб'єктом грошово-кредитної політики виступає держава, яка через представницькі органи регулює цю сферу, проте стан грошово-кредитної політики залежить не лише від держави, а й від кожної ланки цієї системи.

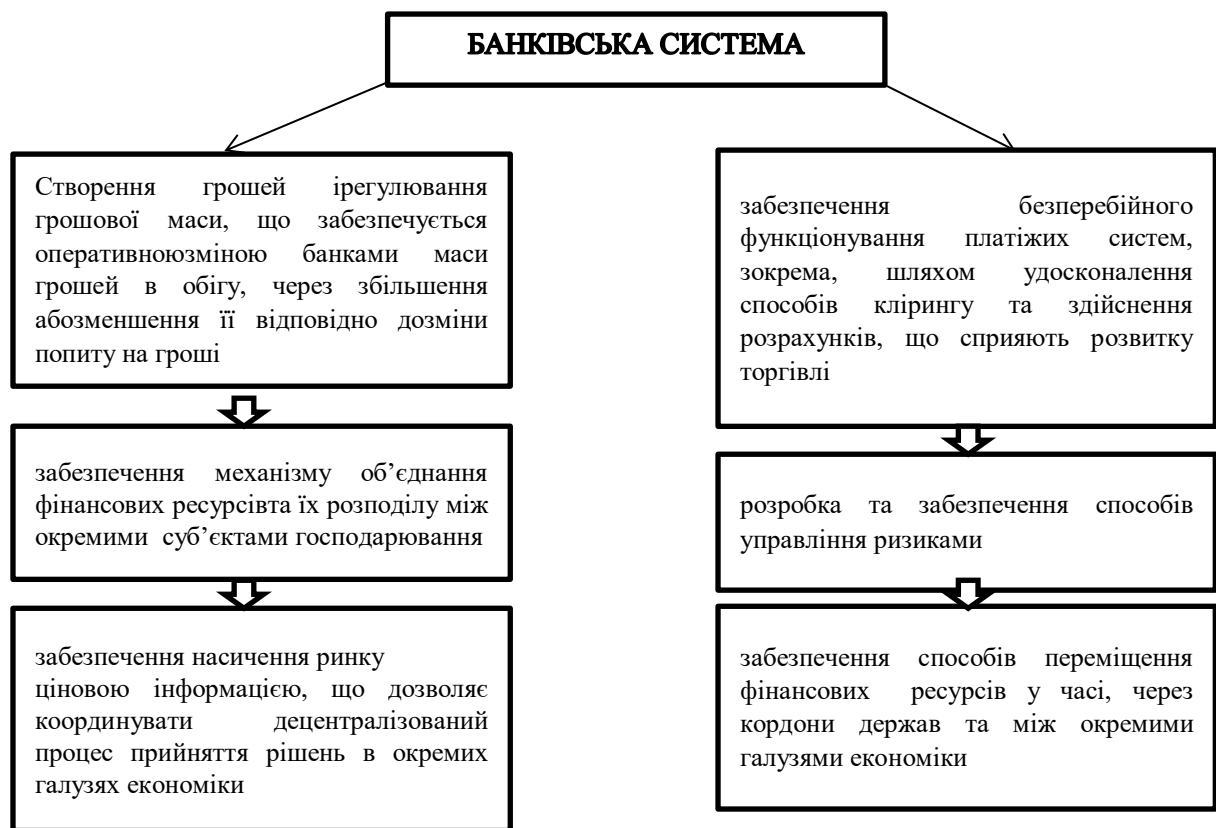

Рис. 2. Напрями впливу банківської системи на фінансову сферу

Джерело: систематизовано автором за даними [5,6]

Варто зазначити, що державна грошово-кредитна політика забезпечується законодавчими, структурними та функціональними інституціями, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в грошово-кредитній сфері та ефективну взаємодію всіх підсистем грошово-кредитної системи, їх взаємодію та сумісні шляхи до покращення.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, грошово-кредитна політика України є надзвичайно важливим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку економіки. Важливо є не лише вивчати теоретичні шляхи покращення на прикладі інших держав, а й вчасно та якісно аналізувати свої власні помилки та невдачі, проте не варто забувати й про успіхи, потрібно їх підтримувати та розвивати. І підвищення її дієвості, ефективності дозволить стабілізувати ситуацію в грошово-кредитній сфері, а також забезпечить позитивний вплив на виконання основних завдань розвитку країни в цілому. Враховуючи важливість підвищення ефективності основних інструментів монетарної політики держави

в Україні, необхідно, перш за все, забезпечити узгодженість монетарної та бюджетно-фіскальної політики. [7]

Для відновлення життєдіяльності банківської системи України необхідно проведення системних реформ за такими ключовими напрямками:

1) зменшення обсягу так званих «поганих» та високо ризикованих позик та посилення фінансового моніторингу діяльності кредитно-фінансових установ;

2) покращення якості банківського нагляду й мікропруденційного регулювання;

3) запровадження стратегій реструктуризації банків та нарощування їх власного капіталу;

4) підвищення ефективності нагляду за Фондом гарантування вкладів і державними банками;

5) оптимізація інституційного середовища й вдосконалення законодавчої бази для подолання проблеми неефективних позик.

Реалізація запропонованих заходів допоможе забезпечити вдосконалення грошово-кредитної політики нашої держави та стабілізацію грошово-кредитної сфери, покращення ситуації на грошовому ринку, стабілізацію курсу національної валюти.

Можна підсумувати, що стабільна грошово-кредитна політика України проведена центральним органом державного управління – Національним банком, забезпечить покращене регулювання грошово-кредитної сфери, стабілізацію грошової маси і без ризикову діяльності всієї банківської системи України.

Література:

1. Авраменко О.О. Грошово-кредитна політика України в системі забезпечення економічної безпеки держави. Київ: Нац. ін-т страт. дослід., 2016.-282 с.
2. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 02.05.2020)
3. Порядок розроблення основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням. № 21. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0021500-12> (дата звернення: 03.05.2020)

4. Божанова О. В. Аналіз стану грошової маси в Україні . Молодий вчений. 2016. № 3(30). С. 19-23.
5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 04.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 29.03.2020).
6. Шумська С. С. Гроші та економічна динаміка в Україні: теорія та емпіричні оцінки взаємозв'язку. Економіка і суспільство. 2017. 11. С. 603 – 611.
7. Шумська С. С. Монетарна політика та відновлення економічного зростання в Україні. Економіка і прогнозування. 2015. №3. С. 21 – 41.
8. Савенка Т. Г. Правила монетарної політики: теоретичні засади та напрями застосування в Україні. ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. 205 с.
9. Закон «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. (дата звернення: 04.05.2020)

References:

1. Avramenko, O.O. (2016), *Hroshovo-kredytna polityka Ukrainy v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy* [Monetary policy of Ukraine in the system of ensuring economic security of the state], Kyiv, Ukraine.
2. Official Internet representation of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua> (Accessed 2 May 2020).
3. The procedure for developing the main principles of monetary policy and exercising control over its implementation, no. 21. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0021500-12> (Accessed 3 May 2020).
4. Bozhanova, O. V. (2016), “Analysis of the state of money supply in Ukraine”, *Molodyi vchenyi*, no. 3(30), pp. 19-23.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “About banks and banking”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 29 March 2020).
6. Shumcka, C. C. (2017), “Money and Economic Dynamics in Ukraine: Theory and Empirical Estimates of the Relationship”, *Ekonomika i suspilctvo*, pp. 603–611.
7. Shumcka, C. C. (2015), “Monetary policy and the resumption of economic growth in Ukraine”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 3, pp. 21 – 41.
8. Cavenka, T. H. (2015), *Pravyla monetarnoi polityky: teoretychni zacady ta napriamy zactocuvannia v Ukraini* [Rules of Monetary Policy: Theoretical Principles and Directions of Establishment in Ukraine], Ukraine.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “About the National Bank of Ukraine”. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. (Accessed 3 May 2020).

Батракова Т.І.,

t.i.batrakova@mail.ru

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

Зайцев Є.А.,

zhenyazaytcev1997@gmail.com

*студент 4 курсу, спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

АНАЛІЗ СВІТОВОГО РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню структури сучасного світового ринку дорогоцінних металів в умовах глобальної економіки. Визначено чинники, що формують попит на золото, срібло та платину. Досліджено основні фактори, що визначають коливання цін на ці дорогоцінні метали. Необхідність комплексного дослідження світового ринку дорогоцінних металів як ефективного способу диверсифікації інвестиційного портфеля. Сучасні структурні зміни на ринку дорогоцінних металів, набуття останніми нового функціонального призначення обумовлюють актуальність вивчення питань стосовно аналізу кон'юнктури, динаміки та перспектив розвитку зазначених ринків. Абсолютно обґрунтовано, що в умовах глобальних трансформаційних змін, післякризового економічного відновлення та стрімкого науковотехнічного розвитку, важливості набуває вивчення основних підходів до дослідження та прогнозування змін на ринку дорогоцінних металів для країн світу та України як орієнтирів для формування золотовалютних резервів та грошово-фінансової політики. При цьому слід розуміти, які конкретно зміни відбуваються на світовому ринку дорогоцінних металів, якими є світові тенденції коливань цін, попиту та формування пропозиції, щоб не припуститись методологічних помилок, що не можуть не відбитися на загальному розвитку країни. Аналіз еволюції ролі дорогоцінних металів в економіці держав підтверджує, що, попри демонетизацію, вони продовжують активно використовуватися як фінансовий актив. Світові ринки золота і срібла – це складний механізм, на ньому оперують професійні учасники, які здійснюють операції купівлі-продажу металів як у матеріальній, так і в нематеріальній формах, що зумовлює значний попит на дорогоцінні метали в інвестиційній діяльності. Крім того, в умовах фінансової глобалізації, світові ринки золота і срібла перестали бути лише фізичним майданчиком для торгівлі металом, це сукупність економічних відносин між країнами світу, що стосуються торгівлі дорогоцінними металами.

Ключові слова: дорогоцінні метали, національна економіка, механізми ціноутворення, золотовалютні резерви, ціна, інвестиції.

Batrakova T.,

t.i.batrakova@mail.ru

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia.*

Zaitsev E.,

zhenyazaytcev1997@gmail.com

*4th year student, specialty "Finance, Banking and Insurance"
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia*

ANALYSIS OF THE WORLD PRECIOUS METAL MARKET: PROBLEMS AND PROSPECTS

Abstract. *The article is devoted to the study of the structure of the modern world market of precious metals in the global economy. The factors that shape the demand for gold, silver and platinum are identified. The main factors that determine price fluctuations for these precious metals have been studied. The need for a comprehensive study of the global precious metals market as an effective way to diversify the investment portfolio. Modern structural changes in the market of precious metals, the acquisition of the latter a new functional purpose determine the relevance of the study of issues related to the analysis of the situation, dynamics and prospects for the development of these markets. It is absolutely justified that in the conditions of global transformational changes, post-crisis economic recovery and rapid scientific and technological development, it is important to study the main approaches to research and forecast changes in the precious metals market for the world and Ukraine as guidelines for gold and foreign exchange reserves and monetary policy. It is necessary to understand what specific changes are taking place in the world market of precious metals, what are the global trends of price fluctuations, demand and supply, to avoid methodological errors that can not but affect the overall development of the country. Analysis of the evolution of the role of precious metals in the economy of states confirms that, despite demonetization, they continue to be actively used as a financial asset. World markets for gold and silver are a complex mechanism, it is operated by professional participants who carry out transactions of purchase and sale of metals in both tangible and intangible forms, which leads to a significant demand for precious metals in investment activities. In addition, in the context of financial globalization, world markets for gold and silver have ceased to be just a physical platform for trade in metals, it is a set of economic relations between countries around the world related to trade in precious metals.*

Key words: precious metals, national economy, pricing mechanisms, gold and foreign exchange reserves, price, investments.

Постановка проблеми. Оскільки дорогоцінні метали (золото, срібло, платина, паладій) є специфічним видом фінансових активів, виступаючи одним з найпопулярніших інструментів інвестування, розвиток даного сегмента ринку фінансів безпосередньо впливає на фінансово-інвестиційні можливості країни, які вона може реалізувати за посередництвом як власних фінансових інститутів, так і відповідних структур з іноземним капіталом. Окрім цього, неабиякий резервний актив дорогоцінних металів збільшує також політичні, зовнішньоекономічні та соціальні переваги тієї чи іншої країни на міжнародній арені. Така непряма, проте надзвичайно важлива функція дорогоцінних металів обумовлена тим, що, по-перше, обсяги запасів дорогоцінних металів, зокрема, золота, країни свідчать про її валютно-фінансову стабільність, кредито- та конкурентоспроможність на світовому ринку. По-друге, ринкові процеси, пов'язані з використанням, обігом, споживанням та збереженням дорогоцінних

металів, залучають широке коло учасників, таких як відповідні державні структури й контролюючі органи, комерційні банки, фінансово-інвестиційні структури, промислові підприємства, приватні компанії, фізичні особи та інші. Таким чином дорогоцінні метали ще й виступають важливим елементом розвитку системи ринкових відносин. І, зрештою, дорогоцінні метали як головний ліквідний та інвестиційний ресурс країни характеризуються функціональною бінарністю, позаяк можуть використовуватись і як сировинний матеріал для виробництва, і як інвестиційний інструмент. Очевидно, що індивідуальні запаси дорогоцінних металів кожної країни формуються, насамперед, залежно від її фінансово-економічного стану, а також курсових коливань, а тому можна говорити про взаємовплив даного ринку та інших суб'єктів національної економіки країни.[4] Звідси, виникає проблема нормативно-правового та фінансово-економічного врегулювання взаємовідносин між внутрішніми суб'єктами всередині країни, а також зовнішніми учасниками на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу особливостям світового ринку золота та його впливу на український ринок звертають українські вчені Дибя М. І. Бахтарі Е. А, котрі говорять про так званий «парадокс золота», за якого даний дорогоцінний метал є товаром і не бере безпосередньої участі в грошовому обігу, проте воно водночас виступає і фінансовим активом, і базовим активом, і фінансовим інструментом [1, С. 20]. Про сьогоденні звуження ролі золота як монетарного активу у напрямку збереження вартості, а також хеджування ризиків, говорить у своїх працях і Морозов А. С. [2, С. 57]. Аналізуючи аспектний ряд ринку решти дорогоцінних металів, вчені (Дибя М. І., Василенко В. В., Полякова Ю. В., Доскочинська Л. С. та ін.) одностайні в тім, що на цей час значно активізувалась банківська інфраструктура стосовно операцій з даним видом активів, і прогнозують розширення їхніх форм, каналів розвитку та функцій за умови подальшого інтенсивного використання [3; 4; 5].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз світового ринку дорогоцінних металів: проблеми та перспективи

Завдання дослідження:

- аналіз динаміки зміни цін на золото, срібло, платину та паладій;
- здійснення порівняльного аналізу зміни цін на дорогоцінні метали у співвідношенні з попередніми періодами на основі змін у кон'юктурі ринку;
- визначення загальних факторів впливу на формування світових цін на дорогоцінні метали та розроблення механізму їхнього ціноутворення;
- порівняння довгострокової ефективності дорогоцінних металів з іншими фінансовими активами на прикладі золота;
- дослідження структури світового ринку дорогоцінних металів з огляду на резервний фонд дорогоцінних металів провідних країн світу

Методами дослідження застосованими у роботі є системний аналіз; порівняльний метод; метод логічного узагальнення; графічний та табличний методи; метод систематизації

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи кон'юктуру світового ринку дорогоцінних металів, слід звернути увагу на існування різних наукових підходів до визначення їхньої ролі в економіці та суспільстві будь-якої країни. Так, низка вчених схиляються до адаптаційних властивостей дорогоцінних металів з огляду на потреби ринку. Тобто, золото, срібло тощо можуть водночас виконувати функції нагромадження та обігу, впливаючи на баланс світових цін. Звідси, вкрай важливою є взаємозалежність валют і дорогоцінних металів як засіб для боротьби з інфляцією. З іншого боку, нестабільність цін на дорогоцінні метали часто призводить до економічних криз, а, отже, їх (дорогоцінні метали) не варто використовувати як беззаперечне мірило для інших товарів [5].

Розглядаючи динаміку світових цін на дорогоцінні метали за 2016 – 2019 р. на основі «Закупівельних цін на банківські метали», можемо зазначити, що, по-перше, у 2017 р. спостерігалась тенденція до збільшення вартості усіх дорогоцінних металів. Так, порівняно з аналогічним періодом 2016-го року,

ціни збільшилися приблизно на 20,2% (золото), 12% (срібло), 7% (платина) та 69,8% паладій відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Світові ціни на дорогоцінні метали у 2017 р. (на 28.12.2017 р.)

	2017р.	% до попереднього періоду
Золото	1153,33	+20,2
Срібло	14,95	+12
Платина	821,00	+ 7
Паладій	942,49	+69,8

Джерело: систематизовано автором за даними [2]

По-друге, у 2018 р. динаміка погіршилась зменшенням цін на дорогоцінні метали. Так, порівняно з 2017 р., призвело до зменшення золото на - 2,4%, срібла – 12,66%, платина на – 14,88%, а паладій навпаки подорожчав на 17,45 % (табл. 2).

Таблиця 2

Світові ціни на дорогоцінні метали у 2018 р. (на 28.12.2018 р.)

	2018 р.	% до попереднього періоду
Золото	1125,64	- 2,4
Срібло	13,27	-12,66
Платина	698,87	-14,88
Паладій	1106,91	+17,45

Джерело: систематизовано автором за даними [2]

По-третє, 2019-й рік почав незначну тенденцію зростання цін на золото, срібло, платину та паладій. Проводячи паралель з попереднім періодом у 2018 р., вартість золота зросла не істотно – всього на 1,24%, срібло на 1,51%, платина на 2,62%, а от паладій зріс у цінні на 29,37% (табл. 3).

Таблиця 3

Світові ціни на дорогоцінні метали у 2019 р. (на 28.12.2019 р.)

	2019р	% до попереднього періоду
Золото	1139,56	+ 1,24
Срібло	13,47	+1,51
Платина	717,19	+2,62
Паладій	1431,98	+29,37

Джерело: систематизовано автором за даними [3]

Ситуацію з паладієм фахівці пояснюють зростанням спекулятивного попиту, зумовленого надзвичайно підвищеними потребами промисловості та прогнозами короткострокового дефіциту даного металу на світовому ринку. Згідно з деякими даними, паладій подорожчав до максимум за останні 16 років. Водночас незначне подорожчання золота, здешевлення срібла та платини пов'язані зі скороченням кількості покупок даних дорогоцінних металів з боку біржових фондів.

Найбільш стабільним виступає золото, яке, очевидно не схильне здавати позиції, а його поступове зростання, як правило, має тимчасовий характер, що знову ж таки підтверджує висновок учених про велике значення цього металу у суспільних економічних відносинах міжнародного рівня.

Решта дорогоцінних металів відзначаються значними коливаннями цін, і лише ціна на срібло змінюється в обмеженому діапазоні, не демонструючи значних відхилень. [6]

Які ж фактори впливають на формування цінової політики світового ринку дорогоцінних металів?

З огляду на їхнє функціональне призначення як засобу для визначення міри вартості товару, інвестиційного активу, страхового фонду грошової системи держави, засобу нагромадження та утворення скарбів, можемо умовно виокремити прямі та опосередковані фактори, які здійснюють найбільший вплив на утворення ціни того чи іншого дорогоцінного металу.

Схематично механізм процесу ціноутворення на світовому ринку дорогоцінних металів зображено на рисунку 1.

Отже, формування цін на дорогоцінні метали є багатофакторним процесом, обумовленим їхньою індикаторною суттю, адже саме співвідношення вартості золота та платини демонструють загальний стан світової економіки. І хоча золото є значно популярнішим з-поміж інвесторів і, певним чином, свідчать про їхні інвестиційні настрої, саме ціни на платину відображають реальні фінансово-економічні процеси. Ціни на срібло і паладій

характеризуються нееластичністю, та, здебільшого, залежністю від інноваційно технологічного поступу і потреб різних галузей промисловості.

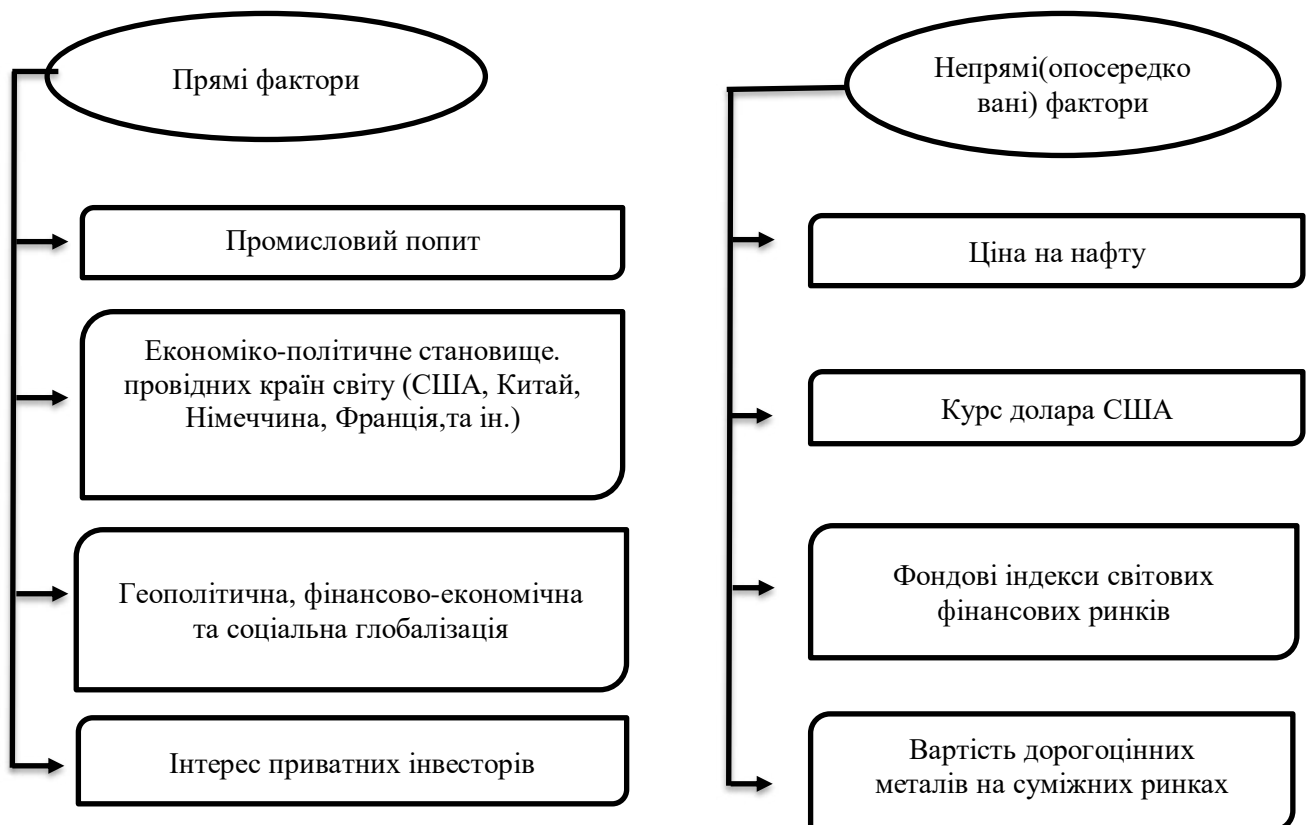

Рис.1. Механізм процесу ціноутворення на світовому ринку дорогоцінних металів

Джерело: систематизовано автором за даними [5,6]

За висновками експертів, суверенні інвестиційні фонди поруч з багатьма іншими перебувають під тиском, за якого змушені генерувати прибутки, хоча у підсумку, прибутковість і економія є занадто низькими.

Значна частина інвесторів диверсифікували свій інвестиційний портфель, розпорошуючись на альтернативні активи з метою пошуку можливостей для зростання та отримання доходів. І лише кілька державних фондів капіталу інвестували в золото. Такий звужений інтерес американських інвесторів фахівці пояснюють помилковістю уявлень про ефективність та ліквідність золота як фінансового активу, а також неправильною фінансовою поведінкою.

Проте золото характеризується, по-перше, унікальними якостями, здатними задовольнити потреби інвестиційних фондів; по-друге, довготривалою траєкторією розвитку з відсутніми навіть короткостроковими ризиками; по-третє, найвищою ліквідністю з-поміж усіх інших фінансових

активів світу; по-четверте, лише частковою залежністю від ціни на нафту; по-п'яте, еволюційністю, яка з часом лише зміцнює багатства націй. [7]

Науковці стверджують, що саме ліквідність дорогоцінних металів загалом надає можливість швидко і без істотних втрат реалізувати їх на ринку, перетворивши вартість металу на готівкові кошти [8]. Попри різні дискусії та наукові версії, золото залишається найважливішою частиною резервів будь-якої держави та міжнародних структур.

Тривалий час у структурі обсягів сукупних золотих резервів країн світу незмінними є десять країн з найбільшими запасами золота, що загалом становить понад 70% від обсягів золотих резервів усієї решти країн світу.

Країни світу з найбільшими золотими запасами станом на лютий 2018 р.

- США – 8 133 тонни;
- Німеччина – 3 373 тонни;
- Італія – 2 451 тонна;
- Франція – 2 435 тонн;
- Китай – 1 842 тонни;
- Росія – 1 829 тонн;
- Швейцарія – 1 040 тонн;
- Японія – 765 тонн;
- Нідерланди – 612 тонн;
- Індія – 557 тонн.

Запаси Міжнародного валютного фонду становлять 2 814 тонн. Офіційні дані Всесвітньої золотої ради щодо України – 25,5 тонни(57 місце). Це менше, ніж у наших сусідів: Польщі (103 тонни), Румунії (103,7 тонни), Білорусі (46,5 тонни), Словаччини (31,7 тонни). Менші запаси, ніж ми, має Угорщина – 3,1 тонни.

Найбільше золота Україна мала наприкінці 2013 року – 42,3 тонни. Сюди не враховані золоті прикраси, які є у населення, або золоті пам'ятні чи інвестиційні монети.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У сучасних умовах глобалізаційних, трансформаційних процесів, зокрема, у фінансовому секторі, розвиток світового ринку дорогоцінних металів перебуває у стані піднесення. Адже тривалий фінансовий досвід продемонстрував надійність золота та інших дорогоцінних металів як важливого фінансового активу з метою нагромадження, страхування державної грошової системи тощо. Аналіз світового ринку дорогоцінних металів показав:

1. Якщо у 2017 р. спостерігалось збільшення усіх дорогоцінних металів, то у 2018 р., порівняно з аналогічним минулорічним періодом, відбулося невелике зменшення. Але у 2019 р. почав незначну тенденцію зростання цін на золото, срібло, платину та особливо паладій. Попри різний характер динаміки, усі дорогоцінні метали виступають надійним засобом інфляційного хеджування, особливо в період фінансово-економічних криз, за яких найкраще себе проявляє золото.

2. Дослідження факторів впливу на політику формування цін на дорогоцінні метали на світовому ринку дозволило умовно розділити їх на прямі та непрямі (опосередковані). Визначено, що найбільший вплив на вартість дорогоцінних металів загалом мають такі фактори як промисловий попит, економіко-політичне та соціальне становище провідних країн світу, геополітична, фінансово-економічна та соціальна глобалізація, інтерес приватних інвесторів (прямі фактори); ціна на нафту, курс долара США, фондові індекси світових фінансових ринків, вартість дорогоцінних металів на суміжних фінансових ринках (непрямі фактори).

3. Дорогоцінні метали виступають своєрідними індикаторами загального стану світової економіки. У цьому контексті важливого значення набуває співвідношення вартості золота та платини. І хоча золото є значно популярнішим серед інвесторів, демонструючи інвестиційні настрої, саме ціни на платину відображають реальні фінансово-економічні процеси. Ціни на срібло та паладій є нееластичними і залежать, як правило, від розвитку інноваційно-технологічної сфери, а також потреб різних галузей промисловості.

4. У результаті обґрунтування інвестиційних переваг дорогоцінних металів, зокрема, золота як найбільш ліквідного фінансового активу, вдалось визначити, що даний фінансовий інструмент характеризується довгостроковою ефективністю з мінімальними інвестиційними ризиками і виступає гарантом багатства кожної нації.

Література:

1. Диба М.І., Бахтарі Е.А. Еволюція золота: історія і сучасність. Вісник НБУ Жовтень 2008. С. 20-28.
2. Морозов А.С. Еволюція економічної ролі золота . Економіка та держава. №12. 2015. С. 53 57.
3. Диба М.І., Василенко В.В. Класифікація та функції Банківських металів . Збірник наукових праць Національної податкової служби України. №1. 2015. С. 101 - 110.
4. Полякова Ю.В. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах глобальної економіки. Економічні науки. №9. 2016. URL:http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3059. (дата звернення: 13.05.2020)
5. Доскочинська Л.С. Світові ринки дорогоцінних металів в умовах Фінансової глобалізації 2017. С. 22.
6. Українська Біржа Дорогоцінних Металів. URL: <http://www.gold9999.ua/>.(дата звернення: 13.05.2020)
7. Айзятупова І., Тодоров В. Інвестори сплавляють золото. URL: <https://www.gazeta.ru/business/2014/11/06/6290885.shtml>. (дата звернення: 14.05.2020)
8. Enhancing the Wealth of Nations: Gold and Sovereign Wealth Funds . World Gold Council. 27.09.2017. URL: <https://www.gold.org/research/gold-and-sovereign-wealth-funds>. (дата звернення: 14.05.2020)
9. Дорогоцінні Метали. URL: <http://gold-silver.com.ua/>.(дата звернення: 15.05.2020)

References:

1. Dyba, M.I. and Bakhtari, E.A. (2008), "The evolution of gold: history and modernity", *Visnyk NBU*, pp. 20-28.
2. Morozov A.S. (2015), "The evolution of the economic role of gold", *Ekonomika ta derzhava*, no. 12. pp. 53 57.
3. Dyba, M.I. and Vasylenko, V.V. (2015), "Classification and functions of Banking metals", *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no.1, pp. 101 - 110.
4. Poliakova, Yu.V. (2016), "World markets for precious metals in a global economy", *Ekonomichni nauky*, no. 9. URL:http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3059. (Accessed 13 May 2020)
5. Doskochinska, L.S. (2017), "World markets for precious metals in the context of financial globalization", p. 22.
6. Ukrainian Exchange of Precious Metals. URL: <http://www.gold9999.ua/>.(Accessed 13 May 2020)
7. Aiziatulova, I. and Todorov, V. "Investors are smelting gold". URL: <https://www.gazeta.ru/business/2014/11/06/6290885.shtml>. (Accessed 14 May 2020)
8. Enhancing the Wealth of Nations: Gold and Sovereign Wealth Funds . World Gold Council. 27.09.2017. URL: <https://www.gold.org/research/gold-and-sovereign-wealth-funds> (Accessed 14 May 2020)
9. Precious Metals. URL: <http://gold-silver.com.ua/>.(Accessed 15 May 2020)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК: 330.3

Гриценко В.О.

hrytsenko.vl@gmail.com

студентка спеціальності “Фінанси, банківська справа та страхування”

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Красножон С.В.

svelte@ukr.net

к.е.н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Анотація. В статті виконана систематизація підходів різних вчених до тлумачення поняття «фінансові інвестиції». Виділені істотні ознаки цього поняття, що дозволяють відрізнити фінансові інвестиції від реальних. Представлені основні особливості та визначено об'єкти фінансових інвестицій. Встановлено важливість класифікаційних ознак фінансових інвестицій для визначення завдань їх оцінки та обліку, а також практичної реалізації інвестиційної політики. З огляду на це, наведено класифікацію фінансових інвестицій за основними критеріями.

Встановлено спорідненість і схожість за істотними рисами фінансових інвестицій з реальними. З огляду на це, схематично представлено їх відмежування із зазначенням спільних та відмінних рис. Обґрунтовано необхідність проведення економічного аналізу фінансових інвестицій для отримання успішного результату вкладень в цінні папери або в розвиток інших суб'єктів господарювання. Визначено мету, основні завдання та інші необхідні вимоги до здійснення економічного аналізу фінансових інвестицій. За підсумками проведеного аналізу визначено найбільш нагальні проблеми досліджуваної тематики, положення, що потребують негайного законодавчого врегулювання, а також перспективи подальших наукових досліджень у визначених напрямках.

Ключові слова: інвестиції, фінансові інвестиції, економічний аналіз, вкладення, цінні папери.

Hrytsenko V.,

hrytsenko.vl@gmail.com,

Student in Finance, banking and insurance

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

Krasnozhon S.,

svelte@ukr.net,

Phd in Economics, Ass. Prof., Ass. Prof. of Department of Corporate Finance and Controlling

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

MODERN UNDERSTANDING OF FINANCIAL INVESTMENTS

Abstract. *In the article, the systematization of the approaches to the openings to the understanding of the word "investment" is understood. Vidini istotni signs of a complete understanding, allowing to vidrizniti financial means iinvestitsii vid real. Represented by the main features that are identified by the financial investment.*

The importance of classifications of financial investments for the establishment of a new assessment and regional policy, as well as practical implementation of investment policies, has been restored. Let me look at the price, I have introduced a classification of financial investments for the main criteria.

Disputes and similarities between the original rice of financial investment are real. I will look at the diagram schematically represented by ix of the figures and the meaning of the figures and pictures. It was necessary to conduct an economic analysis of financial investments in order to eliminate a successful result, contribute to the price of the paper or in the development of the latest submissions of state donations. Meta is marked, the main order and the necessary requirements are before the economic analysis of the financial investments. Behind the pouches, an analysis was carried out to identify the most arrogant problems related to the subject matter, the position to demand non-legislative legislative regulation, and also the prospect of the farther scientific achievements of the indicated voltages.

Key words: investment, financial investment, economic analysis, investment, price paper.

Постановка проблеми. Фінансові інвестиції – надзвичайно важливий фактор економічного зростання як окремих підприємств, так і держави в цілому. Складно переоцінити місце і роль фінансових інвестицій в економіці будь-якої країни. Фінансові інвестиції формують, розподіляють та перерозподіляють більшість світових інвестиційних ресурсів. У період економічної нестабільності створення сприятливих умов для залучення фінансових інвестицій стає пріоритетом серед інших невідкладних завдань. В свою чергу, вирішення практичних питань є неможливими без ґрунтовного розуміння основних теоретичних аспектів досліджуваної тематики.

В процесі здійснення інвестиційної діяльності її суб'єкти стикаються з проблемами пошуку ресурсів та об'єктів вкладення, джерел реалізації, своєчасності повернення інвестованих коштів та ін. Невикористання підприємствами методів і прийомів економічного аналізу фінансових інвестицій призводить до неефективного вирішення зазначених проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам фінансових інвестицій приділена значна увага в економічних дослідженнях. Зокрема, дослідженню сутності та окремих питань залучення фінансових

інвестицій присвячені праці В.М. Гончарова, М.П. Денисенко, А.А. Пересади, П.І. Вахріна, А.П. Шихвердієва та ін. Фінансові інвестиції як об'єкт інвестування розглядали Ю.М. Коваленко, Т.В. Майорова, А.В. Воронцовський, В.М. Градіасов з колективом авторів, та ін. О.О. Гончаренко, Ф.Ф. Бутинець, М.А. Болюх, О.М. Матрос, В.В. Скоробогатова приділяли увагу дослідженню питання економічного аналізу не інвестиційної діяльності в цілому, а саме фінансових інвестицій.

Однак ряд питань, зокрема щодо сутності і змісту фінансових інвестицій та особливостей їх економічного аналізу, залишаються невирішеними і потребують подальших наукових напрацювань.

Постановка завдання. Мета статті: на основі теоретичного обґрунтування фінансових інвестицій визначити сучасний стан, проблеми та перспективи їх залучення в національну економіку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [1] визначає інвестиції як всі види майнових та інтелектуальних цінностей з такими ознаками: вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності; результатом є створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.

Поняття фінансових інвестицій є досить новим для вітчизняної термінології. Введення в Україні з 80-х років таких фінансових інструментів, як цінні папери, призвело до формування акціонерних відносин, встановлення права компаній створювати інші суб'єкти господарювання і формувати їх статутний капітал. Відповідно, з'явилась необхідність в обліку коштів і ресурсів, що були вкладені одними компаніями в розвиток інших. В результаті в системі бухгалтерського обліку з'явилося таке поняття, як фінансові вкладення [2, с.142].

Податковий кодекс України [3] визначає фінансові інвестиції як господарські операції, які передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, дериватів, інших фінансових інструментів. Невикористовувані кошти можуть інвестуватися у фінансові інструменти з різними цілями, основними з

яких можна визначити: отримання прибутку від подальшої діяльності, контроль над емітентом (підприємством-реципієнтом), трансформація вільних коштів на цінні папери високої ліквідності.

Аналіз літератури з питання, що досліджується, дозволяє виділити визначення фінансових інвестицій, які найбільшою мірою демонструють сучасне бачення фінансових інвестицій вченими (рис.1).

Всі зазначені підходи, на нашу думку, акцентують увагу на конкретному істотному аспекті фінансових інвестицій – це тлумачення з позиції інвестора.

І.А.Бланк. Це вкладення капіталу у різні фінансові інструменти, головним чином у цінні папери, з метою отримання доходу.

В.І.Вахрін. Це капітал, що вкладається у цінні папери (акції, облигації тощо).

М.П.Денисенко. Це вкладення коштів у фінансові активи, тобто придбання суб'єктами господарювання і приватними особами цінних паперів різних емітентів.

А.П.Дука. це вкладення капіталу (коштів чи інших ресурсів) у фінансові активи, тобто фондові та грошові фінансові інструменти, статутні капітали юридичних осіб з метою отримання майбутніх вигід, зокрема у вигляді прибутку (доходу), зростання вартості капіталу і / або часткового чи повного контролю над діяльністю.

Т.В.Майорова. це вкладення коштів у фінансові інструменти, серед яких переважають цінні папери, з метою отримання прибутку (доходу) у майбутньому.

А.А.Пересада. Це вкладення грошей в різні фінансові інструменти (цінні папери, банківські депозити, валюту, коштовні метали і каміння).

А.В.Воронцовський. Це інвестування в цінні папери.

А.П.Шихвердієв. Форма руху (накопичення, акумуляції, розподілу, перерозподілу, переливу) національного фінансового капіталу, що є своєрідною формою усупільнення виробничо-господарської діяльності.

Градасов В., Кравченко С., Ісаєва О. У широкому значенні – засіб забезпечення механізму фінансування зростання і розвитку економіки країни; у вузькому значення – це будь-який інструмент, у який можна вкласти гроші, розраховуючи зберегти чи помножити їх

Рис.1. Тлумачення фінансових інвестицій в науковій літературі

Джерело: сформовано автором на основі: [4, с.380; 5, с.17; 6, с.143; 7, с.98; 8, с.221; 9, с.112; 10, с.244; 11, с.24; 12, с.102]

Варто звернути особливу увагу на визначенні сутності фінансових інвестицій П.І. Вахріним [5] та В.М. Градіасовим С.В. Кравченко, О.Є. Ісаєвою [12]. Ці вчені, досліджуючи сутність фінансових інвестицій, визначають такі їх істотні властивості: фінансові інвестиції здатні забезпечувати економічне зростання та усупільнювати національний капітал. Зазначене дозволяє стверджувати, що фінансові інвестиції – це засіб формування, розподілу та перерозподілу ресурсів у суспільстві. Економічне процвітання і перспективний розвиток в державі прямо залежить від ефективності організації зазначеного процесу.

Фінансові інвестиції з позиції інвестора – це вкладання коштів у цінні папери конкретної компанії; з позиції компанії-реципієнта – це використання інвестиційних коштів з метою подальшого перспективного розвитку. Відповідно, фінансові інвестиції можна тлумачити як інвестиційні кошти, що акумулюються на фінансовому ринку в цілях збереження і примноження через залучення їх до господарської діяльності компаній-реципієнтів [13, с.173].

Найбільш важливі особливості фінансових інвестицій як активної форми використання вільного капіталу досить ґрунтовно визначає В.С. Здреник. Представимо їх схематично (рис.2).

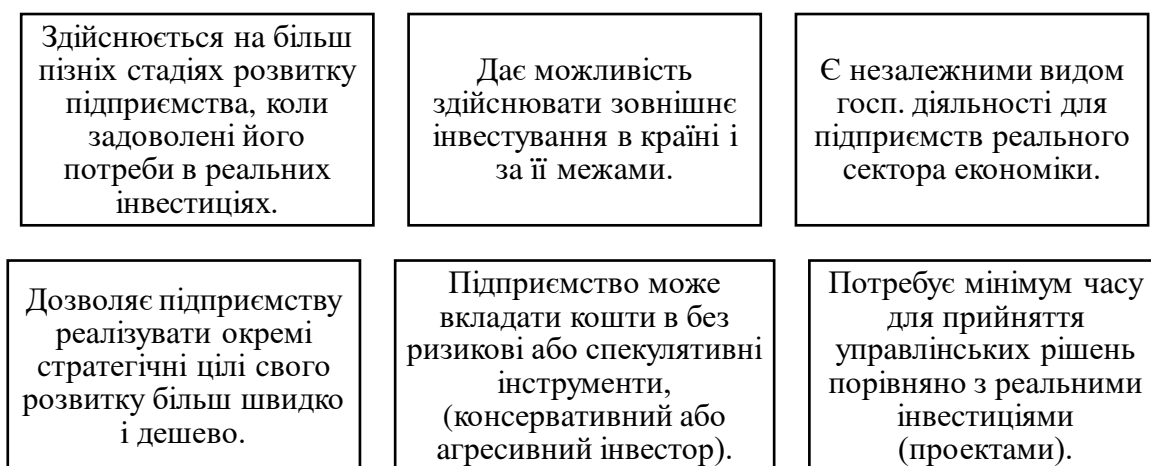

Рис. 2. Особливості фінансових інвестицій.

Джерело: сформовано автором на основі [14, с.70]

Цей же автор акцентує увагу на такому суттєвому проблемному питанні, як відмінність дефініцій «фінансова інвестиція» у бухгалтерському та

податковому обліках. Так, бухгалтерський (фінансовий) облік розуміє фінансові інвестиції як актив, при чому найбільш значущим є факт зміни майна підприємства. Податковий облік розуміє фінансові інвестиції як господарську операцію, при чому найбільш значущим є отримання прибутку (вигоди) в майбутньому [14, с.71]. Дане питання є проблемним і таким, що потребує законодавчого врегулювання, адже воно породжує спори у розумінні сутності фінансових інвестицій.

Фінансові інвестиції передбачають вкладення коштів у фінансові активи. Останні можуть бути різних видів, а саме: грошові кошти, еквіваленти грошових коштів, контракт з правом отримання активів іншої компанії, контракт між підприємствами з правом обміну фінансових інструментів на спільно-вигідних умовах, інструмент власного капіталу іншої компанії.

Залучення фінансових інвестицій передбачає здійснення підприємствами-реципієнтами певних дій. Фінансові інвестиції не передбачають передання важелів контролю над реципієнтом компанії-інвестору. Останні часто є нерезидентами і здійснюють вкладення не в одне підприємство, а у велику кількість. Інвестори шукають об'єкт інвестиції виключно на фінансовому ринку. Тому підприємство, яке має за мету отримання фінансових інвестицій, повинно виявляти ініціативу, виходити на фінансові ринки і вчиняти необхідні дії для залучення інвестицій.

Зміст і сутність діяльності із залучення фінансових інвестицій науковою літературою не визначається. Вважаємо, що справжню економічну сутність діяльності із залучення фінансових інвестицій відображає її визначення як особливого виду управлінської діяльності, оскільки саме завдяки їй досягається баланс між інвестиційними потребами підприємства-реципієнта та його реальними можливостями задоволення потреб інвестора.

Класифікація такої широкої категорії, як «інвестиції» є надзвичайно різноманітною. Найчастіше інвестиції класифікують за ознаками фінансових вкладень. Найбільш важливою з цих ознак є об'єкт інвестиційної діяльності. За цим критерієм виділяють фінансові та реальні інвестиції. Отже, ці два види

інвестицій є спорідненими і схожими за деякими істотними рисами. В межах теоретичного обґрунтування фінансових інвестицій вбачається необхідним виявити основні риси їх відмежування від реальних інвестицій. Представимо це схематично (рис.3).

Рис. 3. Спільні і відмінні риси фінансових та реальних інвестицій
Джерело: сформовано автором на основі [15, с.265]

Основні і оборотні кошти, нематеріальні активи не є фінансовими інструментами. Наявність договору у визначенні фінансового інструменту передбачає зміни у фінансових активах, зобов'язаннях і фінансових ресурсах в процесі інвестування, чого немає в реальних інвестиціях. Таким чином, можна говорити про те, що фінансові інвестиції відрізняються від реальних формою інвестування (об'єкт ринкових відносин) та об'єктом інвестування – фінансовим інструментом.

Варто відмітити, що в Україні переважає здійснення не фінансових, а саме реальних інвестицій. Хоча світові тенденції і інтеграція України у

світовий економічний простір поступово призводить до розширення діяльності національних підприємств із залучення фінансових інвестицій [16, с.112].

Фінансові інвестиції, в свою чергу, теж класифікуються на різноманітні види (рис. 4). Класифікаційні ознаки фінансових інвестицій мають важливе значення для визначення завдань їх оцінки та обліку, а також практичної реалізації інвестиційної політики.

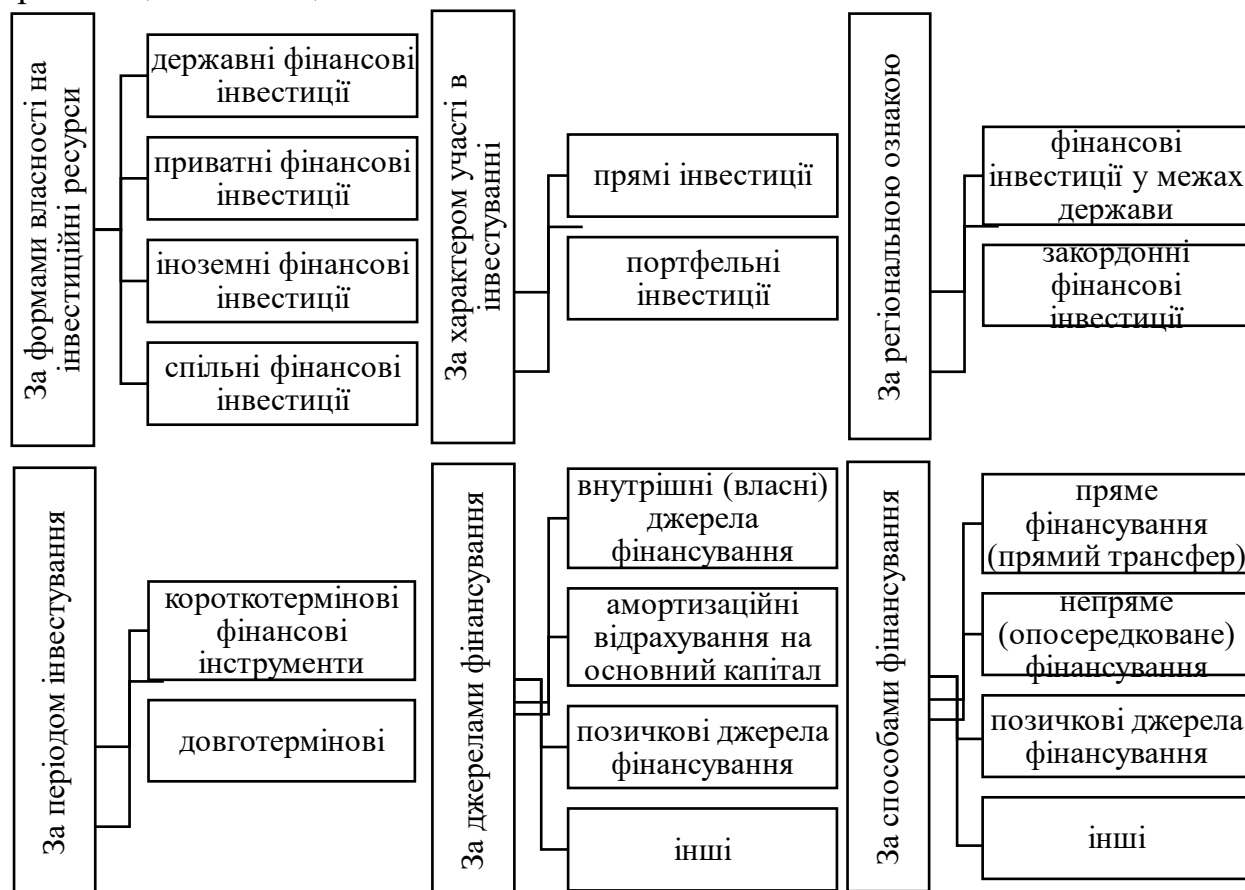

Рис. 4. Класифікація фінансових інвестицій

Джерело: сформовано автором на основі [17, с.24]

Практична реалізація діяльності із залучення фінансових інвестицій пов'язана з рядом проблем, що потребують вирішення, зокрема: пошук ресурсів, пошук джерел реалізації інвестиційної діяльності, вибір об'єкта інвестування, своєчасність повернення інвестованих коштів, отримання дивідендів та ін. Вочевидь, найбільш важливу роль у вирішенні зазначених проблем відіграє економічний аналіз фінансових інвестицій.

Питанню економічного аналізу інвестиційної діяльності присвячено багато наукових праць. Проте проблема економічного аналізу безпосередньо

фінансових інвестицій на сьогодні залишається нерозробленою в науковому просторі, а отже потребує проведення ґрунтовних досліджень і аналізу. Особливу увагу даному питанню повинні приділяти і національні підприємства, особливо ті, що мають тимчасово вільні кошти, які можна примножити шляхом придбання акцій інших підприємств або, наприклад, придбання боргових цінних паперів. Однак будь-яке вкладення повинно бути ефективним і забезпечити реальний прибуток. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим є визначення доцільності та ризику вкладення, дохідності цінних паперів. За допомогою економічного аналізу підприємство має можливість обрати найбільш ефективний інвестиційний проект, виробити для себе реальну програму його реалізації.

Мета економічного аналізу фінансових інвестицій на підприємстві – визначення ефективності здійснення фінансових інвестицій за минулі роки та доцільності здійснення вкладень у подальшому. Внутрішні суб'єкти економічного аналізу обґрунтовують найбільш ефективний напрям інвестування, і зовнішні – оцінку інвестиційної привабливості конкретного підприємства. Об'єкт економічного аналізу фінансових інвестицій – окремі цінні папери (портфелі); обсяг, структура інвестицій [21, с.105; 16, с.114].

Досить влучно визначає завдання економічного аналізу фінансових інвестицій В.В. Скоробогатова (рис. 5).

До рис.6 слід додати, що всі зазначені завдання повинні бути вирішені в процесі здійснення економічного аналізу фінансових інвестицій. Тільки тоді він буде успішним, а результати позитивно вплинуть на прийняття управлінських рішень. Рисунок 5 наочно показує, що вирішенню завдань економічного аналізу слід приділяти увагу не тільки на етапі виявлення ініціативи вкладення коштів, а й по завершенню цієї операції.

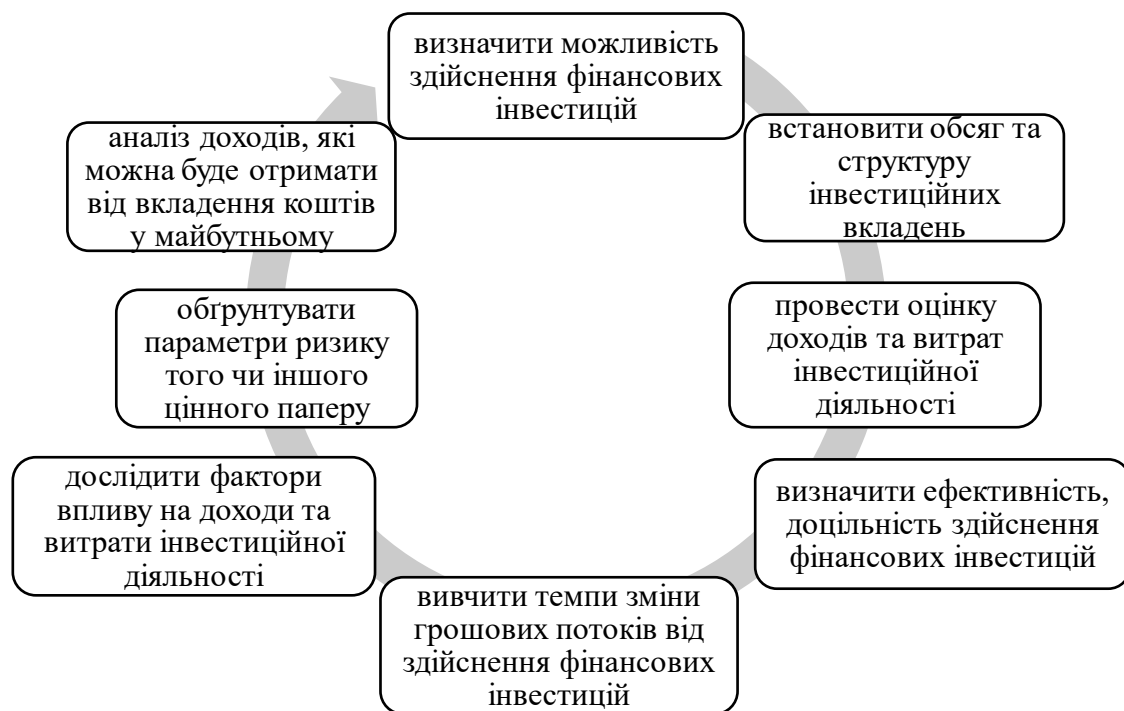

Рис.5. Завдання економічного аналізу фінансових інвестицій
Джерело: сформовано автором на основі [16, с.114]

Результативність економічного аналізу суттєво залежить від достовірності інформаційних джерел, які використовуються для його проведення. Так, інформаційною базою економічного аналізу фінансових інвестицій є: планово-нормативна інформація, первинні документи, регістри обліку, документи фінансової та статистичної звітності, внутрішня позаоблікова інформація.

О.О. Гончаренко в якості специфіки економічного аналізу інвестицій визначає використання таких показників фінансової діяльності, як дохідність фінансових інвестицій. На думку науковця, аналіз цих показників дозволяє правильно визначити рентабельність інвестиційної діяльності та вплив численних факторів на рівень прибутку [18, с.120]. З цією думкою варто погодитися, адже саме дохідність є тим показником, який більшою мірою визначає структуру придбання і реалізації фінансових інвестицій.

Ф.Ф. Бутинець наголошує на необхідності аналізу співвідношення дохідності і рівня ризику у процесі формування портфеля фінансових інвестицій [19, с.236].

М.А. Болюх та колектив авторів слушно акцентують увагу на особливостях аналізу ризику від вкладення коштів в цінні папери. Автори зазначають, що цей ризик не є однорідним за змістом, а являє собою сукупність ризиків інвестора, зокрема: ризик ліквідності цінних паперів та їх дострокового відкликання; інфляційний, відсотковий, кредитний, діловий ризики; ризик строку обігу цінного паперу [20, с.302].

О.М. Матрос називає обов'язкові умови успішності економічного аналізу фінансових інвестицій, серед яких: використання його принципів, комплексне і послідовне виконання всіх завдань економічного аналізу, мобільність та достовірність інформаційних джерел економічного аналізу (фінансової звітності, бухгалтерського обліку) [21, с.116].

Зазначені твердження вважаємо слушними і необхідними для практичного використання в процесі здійснення інвестиційної діяльності. Підприємства, які мають намір вкласти вільні грошові кошти в цінні папери або в розвиток інших суб'єктів, обов'язково мають здійснювати економічний аналіз із врахуванням всіх необхідних вимог, щоб отримати від цього процесу максимальний дохід (вигоду) і мінімізувати ризики. Успішна реалізація фінансових інвестицій окремими підприємствами сприяє економічному розвитку і фінансовій стабільності всієї держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В сучасній Україні фінансові інвестиції хоча і набувають поширення, враховуючи світові тенденції і економічну глобалізацію, проте залишаються недостатньо дослідженою категорією як в теоретичній площині, так і в практичній діяльності суб'єктів господарювання.

У науковій літературі і нормативно-правовій базі відсутній єдиний підхід до трактування дефініції «фінансові інвестиції» та визначення її сутності. Проблемним є питання відмінності у розумінні фінансових інвестицій бухгалтерським та податковим обліком. Оскільки це породжує спори у розумінні сутності фінансових інвестицій, визначаємо необхідність законодавчого врегулювання зазначених питань.

Вбачаємо реальні перспективи подальших наукових досліджень у напрямі поглиблення розуміння економічної суті фінансових інвестицій та вивчення зарубіжного досвіду регулювання діяльності із залучення, економічного аналізу та оцінки результативності фінансових інвестицій.

Для прийняття раціональних, оперативних і ефективних управлінських рішень по фінансовим інвестиціям є необхідним здійснення їх економічного аналізу як на етапі вияву наміру інвестувати, так і після вкладення коштів з метою оцінки результативності інвестиційної діяльності. Актуальною проблемою є недостатність розробки методики здійснення економічного аналізу фінансових інвестицій. В цьому напрямку вбачається реальна і необхідна перспектива подальших наукових досліджень.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України № 1560-XII від 18.09.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 26.05.2020).
2. Крупка Я. Облік інвестицій : [монографія] / Я. Крупка. Тернопіль : Економічна думка, 2001. 302 с.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2756 – VI, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 26.05.2020).
4. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учеб. пособ. - К. : Эльга, Ника-Центр, 2007. 653 с.
5. Вахрин П. И. Инвестиции :учебник. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2002. 384 с.
6. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності : підруч. К. : Алерта, 2003. 338 с.
7. Дука А. П. Теорія і практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. К. : Каравела, 2008. 432 с.
8. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : підруч. К. : ЦУЛ, 2003. 375 с.
9. Пересада А. А. Основы инвестиционной деятельности. К. : «Издательство Либра», 1996. 344 с.
10. Воронцовский А. В. Инвестиции и финансирование: Методы оценки и обоснования. С.Пб. : Издательство С.-Петербургского университета, 1998. 528 с.
11. Шихвердиев А. П. Компании на рынке ценных бумаг : учебное пособие. Сыктывкар: Издательство Сыктывкарского государственного университета, 2006. 249 с.
12. Градіасов В. М., Кравченко С. В., Ісаєва О. Є. Інвестування : навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 164 с.
13. Гончаров В.М., Родіонов О.В. Фінансові інвестиції: сутність та теоретичні аспекти залучення. Серія: Економічні науки. - №21. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2008_21_2/articles/39_Goncharov.pdf (дата звернення: 26.05.2020).
14. Здреник В.С. Економіко-правова сутність поняття «фінансові вкладення» та «фінансові інвестиції». Вісник ЖДТУ, 2013. № 1 (63). С. 60-74.

15. Сириченко Н.С. Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій. Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015. Випуск 2 (4). Частина 1. С. 263-269.
16. Скоробагатова В.В. Методика економічного аналізу фінансових інвестицій. Економіка: реалії часу, 2013. № 3 (8). С. 112-118.
17. Портфельне інвестування : навч. посібник ; за ред. А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. К.: КНЕУ, 2004. 408 с.
18. Гончаренко О.О. Аналіз інвестиційної діяльності підприємств України та перспективи її розвитку. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету Черкаси, 2003. Вип.8. С.119-122.
19. Економічний аналіз: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»] ; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2003. 680 с.
20. Економічний аналіз : навчальний посібник / Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбаток М.І. та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. К.: КНЕУ, 2003. 556 с.
21. Матрос О.М. Інвестиційна діяльність підприємства та її аналіз. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Черкаси : ЧДТУ, 2008. Частина 2. 211 с.

References:

1. About investment: Law of Ukraine No. 1560-XII, September 18, 1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (date of beast: 26.05.2020).
2. Krupka J. Accounting for investments: [monograph] / J. Krupka. Ternopil: Economic Thought, 2001. 302 p.
3. Tax Code of Ukraine of December 2, 2010 № 2756 - VI, as amended. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date: 26.05.2020).
4. Blank I. A. Financial management: textbook. benefits - K.: Elga, Nika-Center, 2007. 653 s.
5. Vakhryn P. I. Investments: a textbook. M.: Publishing and Trading Corporation "Dashkov and Co", 2002. 384 p.
6. Denisenko MP Fundamentals of investment activity: textbook. K.: Alerta, 2003. 338 p.
7. Duka AP Theory and practice of investment activity. Investing: textbook. way. K.: Karavela, 2008. 432 p.
8. Mayorova TV Investment activity: textbook. K.: ZUL, 2003. 375 p.
9. Peresada A. A. Fundamentals of investment activity. K.: Libra Publishing House, 1996. 344 p.
10. Vorontsovsky A.V. Investments and financing: Methods of assessment and justification. S.Pb. : Publishing House of St. Petersburg University, 1998. 528 p.
11. Shikhverdiev A.P. Companies in the securities market: a training manual. Syktyvkar: Publishing House of the Syktyvkar State University, 2006. 249 p.
12. Grdiasov VM, Kravchenko SV, Isayeva OE Investing: a textbook. K.: Center for Educational Literature, 2004. 164 p.
13. Goncharov VM, Rodionov OV Financial investments: essence and theoretical aspects of attraction. Series: Economic Sciences. - №21. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2008_21_2/articles/39_Goncharov.pdf (date of beast: 26.05.2020).
14. Zdrenik VS Economic and legal essence of the concept of "financial investments" and "financial investments". Bulletin of ZhSTU, 2013. № 1 (63). Pp. 60-74.
15. Sirichenko NS Economic essence and classification of investments in the conditions of global transformations. Scientific Bulletin of Mukachevo State University, 2015. Issue 2 (4). Part 1. pp. 263-269.

16. Skorobogatova VV Methods of economic analysis of financial investments. Economics: the realities of time, 2013. № 3 (8). Pp. 112-118.
17. Portfolio investment: textbook. manual; for order. AA Peresada, OG Shevchenko, Yu. M. Kovalenko, SV Urvantseva. K. : KNEU, 2004. 408 p.
18. Goncharenko OO Analysis of investment activity of Ukrainian enterprises and prospects for its development. Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University of Cherkasy, 2003. Issue 8. P.119-122.
19. Economic analysis: textbook [for students of higher educational institutions majoring in 7.050106 "Accounting and Auditing"]; for order. prof. F.F. Butynets. Zhytomyr: PP "Ruta", 2003. 680 p.
20. Economic analysis: a textbook / Bolyukh MA, Burchevsky VZ, Gorbatok MI etc. ; for order. acd. NASU, prof. MG Чумаченка. К. : KNEU, 2003. 556 p.
21. Sailor OM Investment activity of the enterprise and its analysis. Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Cherkasy: ChTTU, 2008. Part 2. 211 p.

УДК: 658.15

Сарай Н.І.,

nsaray@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-8646-5084, Researcher ID G-6276-2017,

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Фінанси – це індикатор конкурентоспроможності господарського суб'єкта на ринку. З огляду на це стійкий фінансовий стан підприємства є запорукою його ефективної діяльності в умовах ринкової економіки. У статті досліджуються актуальні проблеми значення фінансового аналізу у формуванні фінансової стратегії підприємства. Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних положень щодо економічної сутності поняття «фінансова стратегія підприємства» та «фінансовий аналіз», обґрунтування основних функцій і завдань фінансового аналізу для забезпечення ефективного формування фінансової стратегії підприємства. Обґрунтовано, що фінансова стратегія – це складна багатофакторна орієнтована модель дій і заходів, необхідних для досягнення поставлених перспективних цілей у загальній концепції розвитку щодо формування і використання фінансово-ресурсного потенціалу. Встановлено, що успіх фінансової стратегії підприємства гарантується, коли фінансові стратегічні цілі відповідають реальним економічним та фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізоване фінансове керівництво, а методи його є гнучкими та адекватними змінам фінансово-економічної ситуації. Доведено, що фінансовий аналіз є одним із науково-методичних інструментів дослідження реального фінансового стану, факторної системи формування фінансових результатів, моделі оптимізації грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності як основи забезпечення фінансової стійкості підприємства. Обґрунтовано схему складових змісту фінансового аналізу та напрямки його проведення. Визначено принципи, на базі яких повинен ґрунтуватися фінансовий аналіз: принцип науковості, системності, комплексності, конкретності та дієвості аналізу, рейтингової оцінки та демократичності й масовості аналізу. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на посилення уваги підприємств до пошуку резервів збільшення доходів та контролю за ефективним використанням фінансових ресурсів.*

Ключові слова: *фінансова стратегія, фінансовий аналіз, фінансові ресурси, функція управління, метод дослідження, принцип аналізу.*

Sarai N.,
nsaray@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-8646-5084, Researcher ID G-6276-2017,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Logistics,
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi

THE ROLE OF FINANCIAL ANALYSIS IN THE FORMATION OF THE FINANCIAL STRATEGY OF THE ENTERPRISE

Abstract. Finance is an indicator of the competitiveness of an economic entity in the market. Given this, the stable financial condition of the enterprise is the key to its effective operation in a market economy. The article examines the current problems of the importance of financial analysis in the formation of the financial strategy of the enterprise. The purpose of the article is to generalize the theoretical and methodological provisions on the economic essence of the concept of "financial strategy of the enterprise" and "financial analysis", substantiation of the main functions and tasks of financial analysis to ensure effective formation of financial strategy. It is substantiated that the financial strategy is a complex multifactor-oriented model of actions and measures necessary to achieve the set long-term goals in the general concept of development for the formation and use of financial and resource potential. It is established that the success of the financial strategy of the enterprise is guaranteed when the financial strategic goals correspond to the real economic and financial capabilities of the enterprise, when clearly centralized financial management, and its methods are flexible and adequate to changes in financial and economic situation. It is proved that financial analysis is one of the scientific and methodological tools for studying the real financial condition, the factor system of financial results, models of cash flow optimization from operating, investing and financial activities as a basis for ensuring financial stability of the enterprise. The scheme of components of the content of financial analysis and directions of its carrying out are substantiated. The principles on the basis of which the financial analysis should be based are defined: the principle of scientificity, systematization, complexity, concreteness and efficiency of the analysis, rating estimation and democracy and mass analysis. Further research should be aimed at increasing the attention of enterprises to the search for reserves to increase income and control the efficient use of financial resources.

Key words: financial strategy, financial analysis, financial resources, management function, research method, analysis principle.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування ринкової економіки передбачає поліпшення фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання. Запорукою цього є правильне та своєчасне формування фінансової стратегії підприємства. За таких умов посилюється роль своєчасного, всебічного та об'єктивного аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств.

Фінансовий аналіз у ринковій економіці розглядається як одна з найважливіших функцій управління, адже він дає можливість визначати конкурентоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності, здійснювати

контроль за його ліквідністю, платоспроможністю, фінансовою та ринковою стійкістю, розробляти заходи щодо запобігання банкрутству. Завдяки комплексному фінансовому аналізу підприємницької діяльності та прогнозуванню фінансово-економічних показників виникає можливість значно зменшити невизначеність і ризик, що притаманні будь-якому процесу прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням фінансового аналізу та формування фінансової стратегії підприємства присвячено ряд робіт зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів: О.Я. Базилінської, Н.С. Барабаш, І.О. Бланка, К.Е. Власової, Т.М. Гладуна, О.М. Гончаренка, О.І. Заруднєва, В.В. Іванова, О.В. Кірової, Т.С. Клебанової, В.В. Ковальова, Г.О. Крамаренко, О.І. Лозовської, Є.В. Мниха, М.Т. Пашути, А.І. Петрової, В.О. Подольської, А.В. Ставицького, Ю.М. Тютюнника, А.В. Фролкова, О.І. Черняка, Л.П. Чижова, О.Є. Чорної, Т.Є. Шевченка, О.В. Яріш.

Разом з цим, вивчення й аналіз опублікованих за даною проблематикою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання формування теоретичних і методологічних підходів щодо формування фінансової стратегії та ролі фінансового аналізу при її розробці недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення подальших досліджень у цьому напрямку.

При написанні даної статті було використано праці авторів, які торкалися зазначеного кола питань, досліджено різні підходи до визначення економічної суті поняття «фінансова стратегія підприємства», обґрунтовано роль фінансового аналізу в її формуванні та запропоновано загальну схему проведення фінансово-економічного аналізу підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних положень щодо економічної сутності поняття «фінансова стратегія підприємства» та «фінансовий аналіз», обґрунтування основних функцій і завдань фінансового аналізу для забезпечення ефективного формування фінансової стратегії підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов трансформаційної економіки, самостійності підприємств, їхньої відповідальності за результати діяльності виникає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку фінансового стану та перспективних фінансових можливостей. На вирішення таких питань і спрямовано фінансову стратегію підприємства. Розробка фінансової стратегії – це галузь фінансового планування. Як складова частина загальної стратегії економічного розвитку, вона має узгоджуватись з цілями та напрямками останньої. У свою чергу, фінансова стратегія справляє суттєвий вплив на загальну економічну стратегію підприємства. Зміна ситуації на макрорівні та на фінансовому ринку спричиняє коригування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємств.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення суті поняття «фінансова стратегія підприємства». Так, І.О. Бланк під фінансовою стратегією розуміє один з важливих видів функціональної стратегії підприємства, яка забезпечує всі основні напрями розвитку його фінансової діяльності та фінансових відносин шляхом формування довгострокових фінансових цілей, вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення, адекватного коригування напрямів формування і використання фінансових ресурсів під час зміни умов зовнішнього середовища [1, с. 96].

Науковці К.Е. Власова та О.В. Кірова стверджують, що фінансова стратегія – це довготривалий курс цілеспрямованого управління фінансами для досягнення загально-організаційних стратегічних цілей [2]. Натомість на думку О.М. Гончаренка, фінансова стратегія призначена для визначення довгострокових фінансових цілей та завдань підприємства, що включають в себе формування, управління та планування його фінансових ресурсів з метою підвищення вартості підприємства за умови забезпечення фінансової рівноваги [3, с. 37]. Вважаємо таке твердження достатньо обґрунтованим.

Найбільш ґрунтовним, на нашу думку, є тлумачення фінансової стратегії вченими А.І. Петровою та О.І. Заруднєвим. За їх висловлюванням, фінансова стратегія – це складна багатофакторна орієнтована модель дій і заходів,

необхідних для досягнення поставлених перспективних цілей у загальній концепції розвитку щодо формування і використання фінансово-ресурсного потенціалу [4].

Теорія фінансової стратегії, досліджуючи об'єктивні економічні закономірності ринкових відносин, розробляє форми та способи виживання й розвитку за нових умов. Додамо, що фінансова стратегія включає методи та практику формування фінансових ресурсів, їх планування та забезпечення фінансової стійкості підприємства за ринкових умов господарювання, а також охоплює всі форми фінансової діяльності підприємства: оптимізацію основних та оборотних засобів, формування та розподіл прибутку, грошові розрахунки, інвестиційну політику.

Всебічно враховуючи фінансові можливості підприємств, об'єктивно оцінюючи характер внутрішніх та зовнішніх факторів, фінансова стратегія забезпечує відповідність фінансово-економічних можливостей підприємства умовам, які склалися на ринку товарів та фінансовому ринку. Фінансова стратегія передбачає визначення довгострокових цілей фінансової діяльності та вибір найефективніших способів їх досягнення. Цілі фінансової стратегії мають підпорядковуватися загальній стратегії економічного розвитку та спрямовуватися на максимізацію прибутку та ринкової вартості підприємства.

Зауважимо, що при розробці фінансової стратегії слід враховувати динаміку макроекономічних процесів, тенденцій розвитку вітчизняних фінансових ринків, можливості диверсифікації діяльності підприємства.

На наш погляд, досить влучно завдання та функції фінансової стратегії викладено у працях науковця О.М. Гончаренка. Так, на думку автора, фінансова стратегія підприємства забезпечує [3, с. 63]:

- формування та ефективне використання фінансових ресурсів;
- виявлення найефективніших напрямків інвестування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках;
- відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям підприємства;

– визначення головної загрози з боку конкурентів, правильний вибір напрямків фінансових дій та маневрування для досягнення вирішальної переваги над конкурентами.

Завданням фінансової стратегії є:

1) визначення способів проведення успішної фінансової політики та використання фінансових можливостей;

2) визначення перспективних фінансових взаємовідносин із суб'єктами господарювання, бюджетом, банками та іншими фінансовими інститутами;

3) фінансове забезпечення операційної та інвестиційної діяльності на перспективу;

4) вивчення економічних та фінансових можливостей імовірних конкурентів, розробка та здійснення заходів щодо забезпечення фінансової стійкості;

5) розробка способів виходу із кризового стану та методів управління за умов кризового стану підприємства.

На підставі фінансової стратегії визначається фінансова політика підприємства за основними напрямками фінансової діяльності: податкова, цінова, амортизаційна, дивідендна, інвестиційна.

У процесі розробки фінансової стратегії особлива увага приділяється виробництву конкурентоспроможної продукції, формуванню та розподілу прибутку, визначенню оптимальної потреби в оборотних коштах, раціональному використанню залучених коштів, ефективному використанню капіталу підприємства.

Врешті-решт, важливе значення для формування фінансової стратегії має врахування факторів ризику. Фінансова стратегія розробляється з врахуванням ризику неплатежів, інфляційних коливань, фінансової кризи та інших непередбачуваних обставин.

Слід зауважити, що успіх фінансової стратегії підприємства гарантується, коли фінансові стратегічні цілі відповідають реальним економічним та фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізоване фінансове

керівництво, а методи його є гнучкими та адекватними змінам фінансово-економічної ситуації.

За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств в галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємства, оцінки його ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності.

Фінансовий аналіз – достатньо вивчена сфера дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак, незважаючи на розмаїтість підходів щодо сутності даного виду аналізу, серед науковців існують певні протиріччя.

Так, науковці Г.О. Крамаренко та О.Є. Чорна у своїх працях змістом фінансового аналізу вбачають методику оцінювання поточного й перспективного стану підприємства на основі вивчення залежності та динаміки показників фінансової інформації [5, с.46].

Дещо по-іншому визначає категорію фінансового аналізу О.Я. Базилінська. У працях автора зазначено, що в умовах ринку фінансовий аналіз спрямований на накопичення, оброблення та використання інформації фінансового характеру та є основою прийняття управлінських рішень на макрорівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання [6, с. 115]. Ми погоджуємося з твердженням науковця і вважаємо, що власники, кредитори, менеджери підприємства зацікавлені в докладному аналізі фінансових потоків, щоб на основі одержаної інформації прийняти управлінські рішення, які регулюватимуть формування фінансових ресурсів та сприятимуть зростанню капіталу підприємства.

У працях В.В. Ковальова зустрічаємо тлумачення, згідно з яким фінансовий аналіз – це спосіб накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру [7, с. 221]. Натомість вчений І.О. Бланк вважає, що фінансовий аналіз є процесом дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення

резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку [1, с. 127].

Досить ґрунтовно тлумачать зміст фінансового аналізу вчені Є.В. Мних та Н.С. Барабаш. Зокрема, що стосується предмета фінансового аналізу, то автори вважають таким фінансові системи, відносини й ресурси в їх зміні і розвитку, що відбуваються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. На думку вчених, фінансовий аналіз охоплює систему фінансових відносин, які виникають в результаті підприємницької та інших видів діяльності підприємств, установ і організацій, причинно-наслідкові зв'язки у зміні показників фінансового стану та фінансових результатів діяльності об'єктів аналізу, інструменти, механізми та способи впливу на зміну фінансових систем [8, с. 98].

Найбільш повно, на наш погляд, зміст фінансового аналізу обґрунтовує у своїх дослідженнях вчений Ю.М. Тютюнник. На його думку, зміст фінансового аналізу визначається такими комплексними складовими [9, с. 266]:

- це функція управління, завдяки якій оцінюється конкурентоспроможність суб'єктів господарювання (підприємств, організацій, банківських установ, страхових компаній, аудиторських фірм та інших юридичних осіб);

- це інформаційна система, що виконує функції накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності суб'єкта господарювання в умовах ринку і конкуренції;

- це метод дослідження, а саме оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства, виявлення можливостей підвищення ефективності його функціонування за допомогою раціональної фінансової політики.

Фінансовий аналіз є одним із науково-методичних інструментів дослідження реального фінансового стану, факторної системи формування фінансових результатів, моделі оптимізації грошових потоків від операційної,

інвестиційної та фінансової діяльності як основи забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Заслуговує на увагу змістова характеристика фінансового аналізу, запропонована науковцями Є.В. Мнихом та Н.С. Барабаш. Автори зазначають, що фінансовий аналіз є складовою комплексного економічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання, і його загальна модель чітко кореспондується із моделлю загальних аналітичних досліджень економічної системи в цілому [8, с. 112]. Схема складових змісту фінансового аналізу, запропонована вченими, подана на рисунку 1.

Рис. 1. Схема складових змісту фінансового аналізу

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Зміст фінансового аналізу визначається його метою і завданнями, які він дає змогу вирішувати.

Варто зауважити, що фінансовий аналіз дає змогу вчасно вирішувати питання поліпшення поточного руху фінансових ресурсів, їх формування і використання, короткострокового планування діяльності. Одночасно фінансовий аналіз є базою, на якій будується розробка довгострокової

фінансової стратегії підприємства з урахуванням вирішення стратегічних завдань, серед яких:

- 1) досягнення прозорості фінансового становища підприємства для власників, інвесторів, кредиторів;
- 2) максимізація прибутку підприємства;
- 3) оптимізація структури капіталу та забезпечення фінансової стабільності;
- 4) підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства;
- 5) створення ефективної системи управління підприємством.

Фінансово-економічний аналіз підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємства.

Предметом фінансово-економічного аналізу підприємства є його фінансові ресурси, їх формування та використання. Для досягнення основної мети аналізу фінансового стану підприємства – об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів – можуть застосовуватися різні методи аналізу. Загальна схема та напрямки фінансово-економічного аналізу підприємства подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна схема фінансово-економічного аналізу

Напрямок аналізу	Зміст	Джерело інформації
1	2	3
1. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	Аналіз рівня, структури і динаміки прибутку як основного показника, що характеризує результат (ефективність) діяльності підприємства; оцінка факторів, що її визначають.	Звіт про прибутки і збитки
2. Аналіз потоку грошових засобів	Аналіз джерел і напрямків використання грошових засобів. Оцінка достатності грошових засобів для ведення поточної діяльності. Оцінка достатності засобів для ведення інвестиційної діяльності. Оцінка можливості розрахуватися з боргами.	Звіт про рух грошових коштів

1	2	3
3. Аналіз фінансового стану. Загальна оцінка фінансового стану. Аналіз фінансової стійкості.	Аналіз ліквідності балансу. Аналіз ділової активності і платоспроможності.	Аналіз оборотності запасів, кредиторської і дебіторської заборгованості. Баланс компанії, баланс в індексній і відсотковій формах.
4. Аналіз ефективності діяльності	Динаміка показників прибутку, рентабельності і ділової активності на початок і кінець звітного періоду	Розрахункові коефіцієнти
5. Аналіз ефективності інвестиційних проектів	Оцінка ефективності інвестиційних проектів компанії	Розрахункові коефіцієнти

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Фінансовий аналіз слід проводити з дотриманням певних принципів, які виражають вимоги та етику дослідника. В економічній літературі зустрічаємо різні підходи до формування таких принципів, однак найбільш повно принципи фінансового аналізу розглядаються у дослідженнях науковців Є.В. Мниха та Н.С. Барабаш. Вчені вважають, що фінансовий аналіз повинен ґрунтуватися на дотриманні таких принципів [8, с. 138]:

1. Принцип науковості, який передбачає глибоке пізнання об'єктивної реальності функціонування підприємства, дії об'єктивних факторів її зміни і розвитку, застосування наукової методики та організації аналітичних досліджень. Цей принцип передбачає дослідження лише достовірної реальної інформаційної моделі об'єкта. Необ'єктивна інформація щодо реального стану на підприємстві може призвести до неправильних аналітичних висновків та пропозицій, що відобразиться на успіху в управлінні. У цих випадках аналіз не тільки недоцільний, але й шкідливий. Щоб мати об'єктивну інформацію, слід провести аудиторську перевірку. Рівень науковості методики досягається розвитком методології аналізу та застосуванням його сучасних організаційних систем. Значний прогрес у цьому став можливим завдяки широкому застосуванню економіко-математичних методів і моделей, комп'ютерних технологій в опрацюванні економічної інформації.

2. Принцип системності, який передбачає дослідження економічних явищ і процесів як складних систем та взаємозв'язків і взаємозалежностей їх складових елементів. Він означає, що в аналізі не слід недооцінювати значення будь-якого елемента системи, оскільки його зміна спричиняє зміну системи в цілому та її функціонально-структурної будови. Системність фінансового аналізу найповніше реалізується в єдності оцінок економічного, політичного, соціального, екологічного, науково-технічного та інших аспектів.

3. Принцип комплексності тісно пов'язаний з принципом системного підходу, хоча має вужче значення. Він насамперед визначається тим, що в аналізі економічних явищ і процесів слід комплексно оцінювати вхідні параметри функціонально-структурної будови, їх зміну і розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі й часі, за кількісними та якісними ознаками та вихідні (результативні) параметри цього процесу. У полі зору аналітика повинні перебувати не лише основні, а й побічні результати.

4. Принцип конкретності та дієвості аналізу означає цільову спрямованість досліджень на конкретну практику та результативність у досягненні поставленої мети. Дієвість забезпечується шляхом розроблення аргументованих аналітичних висновків і пропозицій, своєчасних рекомендацій для прийняття оптимальних управлінських рішень.

5. Принцип рейтингової оцінки передбачає визначення пріоритетів у досягненні поставленої мети, черговості виконання заходів, спрямованих на цільову зміну і розвиток економічних явищ і процесів. Рейтингову оцінку найчастіше проводять за критеріями, які визначають кінцеву мету функціонування підприємства (прибутковість, фінансова стабільність тощо). Для досягнення проміжних цілей можна використовувати інші критерії рейтингової оцінки.

6. Принцип демократичності, масовості аналізу передбачає участь в аналітичному процесі широкого кола зацікавлених осіб, а не лише фахівців-аналітиків, а також доступність, прозорість, переконливість висновків і

пропозицій. Цей підхід дає змогу найповніше виявити наявні резерви й недоліки та приймати виважені управлінські рішення.

Отже, дотримання наведених принципів є необхідною умовою проведення аналітичних досліджень, запорукою досягнення поставлених цілей та вирішення конкретних завдань.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На наше переконання, фінансовий аналіз є невід’ємним компонентом управління будь-якого підприємства. Вмілий та прорахований фінансовий аналіз дає можливість не тільки відстежувати фінансово-економічні явища та процеси, а й розуміти їхню внутрішню сутність та природу. Ефективна фінансова діяльність підприємства сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів і визначається: забезпеченням систематичного надходження фінансових ресурсів у необхідних обсягах; дотриманням розрахункової та кредитної дисципліни, підвищенням платоспроможності; досягненням оптимального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості; пошуком резервів збільшення доходів і прибутку, підвищення рентабельності; контролем за ефективним використанням фінансових ресурсів.

Література:

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2005. 656 с.
2. Власова К.Э., Кирова Е.В. Финансовая стратегия: теоретические основы и методика разработки. Современный менеджмент: проблемы и решения: материалы Международной заочной научно-практической конференции (1 февраля 2010 года). Новосибирск, 2010. С. 62–71. URL: <https://sibac.info/conf/manag/ia/51429> (дата зверення: 18.05.2020 р.).
3. Гончаренко О.М. Фінансова стратегія: теоретичні питання розробки та реалізації. Вісник соціально-економічних досліджень. 2015. Вип. 1. № 56. С. 35–40.
4. Петрова А.И., Заруднев А.И. Финансовая стратегия как инструмент управления стоимостью предприятия в современных экономических условиях. Современные научные исследования и инновации. 2013. № 10. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/26684> (дата звернення: 19.05.2020 р.).
5. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
6. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. 2-ге вид.: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
7. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры: учебное пособие / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.

8. Мних Є.В., Барабаш Н.С. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 412 с.
9. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 815 с.
10. Шевченко Т.Є., Лозовська О.І. Методичні підходи до управління фінансовою стратегією підприємства. Сучасні проблеми економіки та підприємництва. 2014. Вип. 14. С. 225–230.

References:

1. Blank, I.A. (2005), *Finansovyi menedzhment*, [Financial management]: a training course. Elga, Nika-Tsentr, Kiev, Ukraine. 656 p.
2. Vlasova, K.E. and Kirova, E.V. (2010), "Financial strategy: theoretical foundations and methods of development. Modern management: problems and solutions". *Materialy Mezhdunarodnoy zaochnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Materials of the International correspondence scientific-practical conference]. Novosibirsk, pp. 62–71. [Online], URL: <https://sibac.info/conf/manag/ia/51429> (Accessed 18 May 2020).
3. Goncharenko, O.M. (2015), "Financial strategy: theoretical issues of development and implementation". *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen*. Vol. 1. № 56. pp. 35-40.
4. Petrova, A.I. and Zarudnev, A.I. (2013), "Financial strategy as a tool for managing the value of the enterprise in modern economic conditions". *Sovremennyye nauchnyie issledovaniia i innovatsii*. [Online], vol. 10, URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/26684> (Accessed 19 May 2020).
5. Kramarenko, G.O. and Chorna, O.E. (2008), *Finansovyi analiz* [Financial analysis]: a textbook. Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine. 392 p.
6. Bazilinska, O.Ya. (2011), *Finansovyi analiz: teoriia ta praktyka* [Financial analysis: theory and practice]. 2nd ed.: tutorial, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine. 328 p.
7. Kovalyov, V.V. (2001), *Finansovyi analiz: metody i protsedury* [Financial analysis: methods and procedures]: tutorial, Finansy i statistika, Moskva, Russia. 560 p.
8. Mnykh, Ye.V. and Barabash, N.S. (2010), *Finansovyi analiz* [Financial analysis]: tutorial. Kyiivs'kyi natsional'nyi torhovo-ekonomichnyi universytet, Kyiv, Ukraine. 412 p.
9. Tiutiunnyk, Yu.M. (2012), *Finansovyi analiz* [Financial analysis]: tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine. 815 p.
10. Shevchenko, T.E. and Lozovska, O.I. (2014), "Methodical approaches to managing the financial strategy of the enterprise". *Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriemnytstvo*. Vol. 14. pp. 225-230.

УДК: 336.012.23

Трофименко К.В.

trofimenko_katasha@ukr.net

викладач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, м. Хмельницький,
аспірант Львівського торговельно-економічного університету

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАЦІЯ» В ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Анотація. У статті досліджуються погляди вітчизняних науковців на трактування поняття дефініції «корпорація» та висвітлення даного питання у вітчизняному законодавстві. У ході дослідження було встановлено, що єдиного погляду на трактування

поняття «корпорація» не існує, через різноманітність наукових поглядів на глибинну сутність корпоративних об'єднань. Подальші дослідження в даному науковому полі повинні бути спрямовані на формування єдиного визначення поняття «корпорація», яке враховуватиме всі особливості даного комплексного економічного та соціокультурного явища

Ключові слова: корпорація, юридична особа, об'єднання, корпоративні інтереси, організаційно-правова форма.

Trofyenko K.,

trofimenko_katusha@ukr.net

Lecturer of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics,

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi, Ukraine

graduate student of Lviv University of Trade and Economics

ETYMOLOGY OF THE CONCEPT OF «CORPORATION» IN LITERARY SOURCES

Abstract. *The article examines the views of domestic scholars on the interpretation of the concept of "corporation" and the coverage of this issue in domestic law. The study found that there is no single view on the interpretation of the concept of "corporation", due to the diversity of scientific views on the deep essence of corporate associations. Further research in this scientific field should be aimed at forming a single definition of "corporation", which will take into account all the features of this complex economic and socio-cultural phenomenon*

Key words: corporation, legal entity, association, corporate interests, organizational and legal form.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення на розвиток економічної, соціальної та частково політичної ситуації, прямий та опосередкований вплив справляють корпорації.

На даний час корпорації є однією з найбільш досконалих форм організації бізнесової діяльності на основі об'єднання майна різних суб'єктів господарювання з метою досягнення спільних цілей. Сучасні трактування даного терміну різняться, до єдиної думки теоретики та практики не прийшли, що часто призводить до непорозумінь, а до корпоративного сектора відносять всі господарські формування, створені на підставі об'єднання майна. Правильне трактування поняття «корпорація» дозволить розкрити її сутність та особливості діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності поняття «корпорація», корпоративному праву, корпоративним відносинам присвячено наукові доробки, як вітчизняних так і зарубіжних вчених, зокрема І. Ансофф,

Н. Васюткіна, А. Хімченко, Л. Чернелевський, Т. Беседіна, О. Блюмхардт, Н. Бондар, Дж. Ван Хорн, Н. Глусь, М. Гольцберг, В. Гушин, Ю. Жорнокуй, Р. Капелюшников, Т. Кашаніна, О. Макарова, Дж. Маршал, С. Могилевський, О. Пилипенко, С. Росс, А. Савченко, Т. Фролова, О. Чигрин та ін. Проте варто відмітити, що питання конкретного визначення змісту поняття «корпорація», її ознак, особливостей, місця та у вітчизняній економіці залишається недостатньо пропрацьований.

Постановка завдання. Дослідження та обґрунтування науково-теоретичних підходів до визначення поняття «корпорація» у сучасних літературних джерел є основним завданням написання статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання походження терміну «корпорація» у науковій літературі вважається дискусійним, оскільки одні науковці вважають, що термін «корпорація» походить від латинського «corporatio», що означає союз, товариство, об'єднання, інші – що цей термін походить від латинського «corpus habere», що означає правовий статус юридичної особи, ще інші вважають, що корпорація не обов'язково є юридичною особою, проте однозначно є колективом (лат. «corporalis» – тілесний, речовий) [1, с. 57].

Дискусія щодо сутності терміну "корпорація" бере свій початок у працях Т. Берлі та Г. Мінза, які відзначали такі дві важливі риси корпорації як концентрація капіталу та вирішальна роль менеджменту в управлінні компанією. Аналогічні ознаки корпорації виділяє Дж. Гелбрейт, доповнюючи їх ознакою складності організаційної структури [2, с. 60].

У Сполучених штатах Америки під поняттям «корпорація» розуміється достатньо широке коло юридичних осіб. Серед корпорацій розрізняють: публічні корпорації (public) – органи державної та місцевої влади; напівпублічні корпорації (quasi-public) – метою створення яких є задоволення суспільних потреб у сфері постачання газу, води, тепла, електроенергії, а також пасажирських і вантажних перевезень; підприємницькі корпорації (private, business of profit-making) – метою створення яких є отримання прибутку;

непідприємницькі корпорації (non-profit) – метою створення яких є задоволення суспільних потреб у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту та забезпечення, а також благодійні фонди та релігійні організації [3, с. 146].

В європейському законодавстві використовується термін «компанія», до якого додається позначка «ltd»- limited (обмежений - англ.), наголошуючи таким чином на таку особливість компанії, як її обмежену відповідальність. У законодавстві Японії вживається термін «корпорація», до якого зараховують правову форму бізнесу, що створена на базі об'єднання капіталів, відокремлена від конкретних осіб, які ним володіють, та діє за принципом обмеженої відповідальності її власників [4, с. 81].

У вітчизняному законодавстві сутність дефініції «корпорація» характеризується неоднозначністю та нечіткістю, а саме поняття суттєво відрізняється від загальноприйнятого у світовій практиці та навіть не ідентифікується з акціонерними товариствами. Слід також відмітити, що у чинному законодавстві України поряд з терміном «корпорація» присутнє поняття «корпоративне підприємство», визначення якого дається і в Господарському кодексі України і у Законі України «про холдингові компанії в Україні» (табл. 1).

Як можна побачити з даних таблиці 1, вітчизняне законодавство дає визначення терміну «корпорація» тільки у ч. 3 ст 120 Господарського кодексу України, де корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації. Тобто корпорація в цьому випадку розглядається як об'єднання підприємств. Проте очевидним є, що її можуть представляти не тільки об'єднання підприємств, але й фізичних осіб. Саме такі корпорації, представлені, наприклад, господарськими товариствами.

Господарський кодекс України в статті 63 також дає визначення поняттю корпоративне підприємство, яке визначає як різновид підприємств.

Таблиця 1

Трактування дефініції «корпорація» у вітчизняному законодавстві

Джерело	Визначення терміну
Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [5]	<u>Корпорацією</u> визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.
Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [5]	<u>Корпоративне підприємство</u> утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.
Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2000 № 528-IV [6]	<u>Корпоративне підприємство</u> — господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.
Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 №887-ХІІ <i>Втратив чинність</i> [7]	<u>Корпорації</u> — договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників
Державний класифікатор України ДК 002:2004 «Класифікатор організаційно-правових форм господарювання»[8]	<u>Корпорація</u> - договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації (3, ст. 120).

Аналогічне до Господарського кодексу України визначення корпорації дається і в Державному класифікаторі «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» (підп. 3.5.3). Разом із тим у Класифікації інституційних секторів економіки України уточнюється, що термін «корпорація» у контексті самої Класифікації використовується як узагальнюючий для господарських товариств, оскільки у ринковій економіці ця категорія вважається основною інституційною формою підприємництва, охоплюючи корпоративні

підприємства, а саме підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Таким чином, можна дійти висновку, що під корпорацією розуміються корпоративні утворення, але якщо за Державним класифікатором корпорація – це організаційно-правова форма корпоративних відносин на рівні групи організацій, яка виникає на підставі договорів про співробітництво, маючи за мету координацію виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних і соціальних завдань, то за Класифікацією – це організаційно-правова форма корпоративних відносин у межах однієї організації – юридичної особи [Борисова].

У цивільному кодексі України термін «корпорація» не згадується.

Загальноприйнятий термін «корпорація» в Україні досить часто розглядають як синонім терміну «акціонерне товариство», тобто як одну з трьох основних форм організації бізнесу поряд з власною справою та товариством.

Борисова В.І. наголошує на тому, що корпорація – це колективне утворення, засноване на засадах членства (участі) з метою ведення його учасниками сумісно певної діяльності. Вона може створюватися як у межах однієї організації – юридичної особи, так і на рівні групи організацій, являючи собою систему залежних осіб. Крім того дослідниця наголошує на тому, що Слід розмежовувати представництво як інститут цивільного права і корпоративне представництво як інституціонально-функціональне представництво органів управління корпорації, через яке остання як самостійний суб'єкт права бере участь у цивільному обороті [9, с. 13]. Дослідниця зазначає, що для характеристики корпорації як юридичної особи важливим є те, що інститут юридичної особи із самого початку ґрунтувався на самостійності даного колективного утворення і неможливості його зведення до простої сукупності учасників і вкладеного ними майна. Це пояснюється тим, що трансформація юридичної особи, яка відбувається в сучасних умовах, тягне

за собою певні зміни у її функціях. Проте така функція, як централізація капіталу і найбільш ефективно його використання, залишається незмінною, оскільки без цього неможлива діяльність підприємницьких структур, включаючи і корпорації.

Чернелевський Л. М. прийшов до висновку, що корпорація - це великомасштабна багатопрофільна організація з вертикально-горизонтальною структурою управління, створена на основі об'єднання капіталу, ресурсів, матеріального та іншого майна, інтелектуального потенціалу юридичних і фізичних осіб, очолювана колективом власників і покликана на основі отримання прибутку забезпечувати високі темпи економічного зростання виробництва, випуску конкурентоспроможних товарів, що відповідають світовим вимогам, здійснювати диверсифікацію, оновлення і реформування всіх сторін діяльності та ефективно вирішувати соціально-економічні проблеми з урахуванням власних інтересів, а також держави і працівників [10, с.57].

Фещенко О. проаналізувавши підходи до сутності корпорації, визначила, що корпорація на сучасному етапі розвитку світової економіки – це бізнес-структура, яка функціонує на засадах безперервності діяльності, власники якої здебільшого відокремлені від безпосереднього управління нею шляхом передачі управлінських функцій професійним найманим менеджерам. Метою діяльності сучасної корпорації є не тільки максимізація добробуту власників, але й дотримання інтересів всіх стейкхолдерів, навіть якщо їх дотримання не завжди відповідає принципам збільшення добробуту власників і зростання вартості корпорації (наприклад, охорона навколишнього середовища) [2, с.63-64].

Васильчук І. на основі своїх досліджень визначає корпорацію з економічної і правової точки зору як юридичну особу, що функціонує на основі статуту та згідно з законодавством відповідної країни, вона належить групі незалежних один від одного фізичних та/або юридичних осіб при цьому не відповідає за зобов'язаннями власників, власність же є відокремленою від управління, яке здійснюється колективними органами, обраними власниками, а

також найманими менеджерами, яких призначають власники [11, с.208-209]. Науковиця відзначає, що корпорації можуть бути представлені як корпоративним підприємством так і корпоративним об'єднанням, тобто у широкому розумінні «корпорація» – це будь-яка організована група людей та юридичних осіб, що об'єднані загальним економічним інтересом.

Хімченко А. консолідує термін «корпорації» через тріаду визначень:

1) корпорація – це договірне об'єднання підприємств своїх виробничих та наукових можливостей для досягнення ними єдиної комерційної мети шляхом делегування повноважень централізованому органу управління.

2) корпорація – це економічна категорія, що відображає систему суспільно-економічних відносин між: суб'єктами внутрішньої інституційної середи (членами корпорації за дольовою участю у виробництві та розподілі створеного продукту); усіма суб'єктами зовнішнього інституційного середовища щодо використання економічних ресурсів виробництва та присвоєння створеного продукту; корпорацією та державою щодо розподілу створеного корпорацією доходу і формування бюджету держави.

3) корпорація – це форма організації корпоративного капіталу, яка може виникати у формі: акціонерних товариств (публічні та приватні); товариств із обмеженою відповідальністю; товариств із додатковою відповідальністю; повного товариства; командитного товариства; саме асоціації; саме корпорації; консорціуму; концерну [12, с.84].

Бутрин-Бока Н. у [13] виокремлює чотири ознаки корпорації, та визначає її як асоціацію, союз осіб, тобто відповідним чином організований колектив, воля якого визначається груповими інтересами індивідів, які входять до його складу, і який організовано та майново діє зовні як єдине ціле від власного імені, для виконання будь-якої соціально-корисної діяльності як об'єднання людей для виконання будь-якої соціально-корисної діяльності

Узагальнивши підходи, у яких корпорація розглядається як особливий вид організації, А.І.Татаркін визначає корпорацію як об'єднання юридичних осіб - господарюючих суб'єктів в організацію як структуровану групу членів-

учасників, що узгоджені та скоординовані організаційно-економічними й управлінськими відносинами із приводу формування та використання акціонерної власності для досягнення бажаного результату як синергетичного ефекту інтеграційної взаємодії [14, с. 212].

Аналіз літературних джерел стосовно тлумачення терміну «корпорація» дає зрозуміти, що зміст, який вони владають в дане поняття зводиться здебільшого до того, що корпорація розглядається у вузькому розумінні як окрема організаційно-правова форма корпоративного об'єднання, або у широкому як суб'єкт цивільно-правових правовідносин – юридична особа.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Враховуючи проведені дослідження трактування сутності поняття «корпорація» в сучасній літературі, можна прийти до висновку, що термін «корпорація» в сучасній літературі має ряд спільних ознак, представлених на рисунку 1.

Рис. 1. Спільні риси у трактуванні дефініції «корпорація»

Джерело: сформовано автором

Тож, корпорація являє собою складне комплексне економічне та соціокультурне явище, яке є проявом діалектичного єднання об'єднання людей, інституційних об'єднань та їх майнових прав, виражене в правовій формі у вигляді юридичної особи, важливим є чітке усвідомлення сутності дефініції «корпорація».

Проведені дослідження показали, що питання трактування сутності поняття «корпорація» є не вичерпаним і потребує подальших досліджень через призму, форм, ознак, типів, особливостей функціонування суб'єктів господарювання корпоративного типу.

Література:

1. Прилуцький Р. Б. Про визначення поняття "корпорація" у правових системах України та США. Юридична наука. 2013. № 2. С. 55-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_2_9 (дата звернення: 08.05.2020)
2. Фещенко О. П. Корпорація як суб'єкт економічних відносин у сучасній економіці. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 13. С. 58-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_13_12. (дата звернення: 14.05.2020)
3. Руденко В. В. Корпорації в Україні та за кордоном: сутність і характерні ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. Вип. 4. С. 145-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2015_4_36. (дата звернення: 07.05.2020)
4. Васюткіна Н. В. Діалектика розвитку сутнісних характеристик поняття "корпорація". Економіка і управління. 2012. № 1. С. 78-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekonupr_2012_1_17. (дата звернення: 14.05.2020)
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.05.2020)
6. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2000 № 528-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15> (дата звернення: 10.05.2020)
7. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 №887-XII. Втратив чинність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12> (дата звернення: 12.05.2020)
8. Державний класифікатор України ДК 002:2004 «Класифікатор організаційно-правових форм господарювання» URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm (дата звернення: 09.05.2020)
9. Борисова В. І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних відносин. Право та інновації. 2015. № 4. - С. 9-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_4_3. (дата звернення: 09.05.2020)
10. Чернелевський Л. М. Корпорація як модель побудови ефективного бізнесу. Інтелект XXI. 2015. № 2. С. 54-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2015_2_7. (дата звернення: 06.05.2020)
11. Васильчук І. П. Сутність та ознаки корпорацій: теоретичний аспект. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Економіка. 2013. Вип. 23. С. 205-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_23_42. (дата звернення: 05.05.2020)
12. Хімченко А. М. Щодо сутності поняття "корпорація" та її класифікації як економічної категорії. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. 2013. Вип. 24. С. 80-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_24_18. (дата звернення: 04.05.2020)
13. Бутрин-Бока Н. С. Юридична особа корпоративного типу (корпорація) – учасник корпоративних правовідносин. Право і суспільство. 2015. № 5.2(3). С. 61-67 . URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_5. (дата звернення: 04.05.2020)
14. Рудковський О. В. Корпорація як суб'єкт господарської діяльності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 2(1). С. 209-215. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_2\(1\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_2(1)_40). (дата звернення: 01.05.2020)

References:

1. Pryluky R.B. On the definition of "corporation" in the legal systems of Ukraine and the United States. Legal science. 2013. № 2. pp. 55–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_2_9 (access date: 08.05.2020)
2. Feshchenko O.P. Corporation as a subject of economic relations in the modern economy. Investments: practice and experience. 2017. № 13. pp. 58–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_13_12. (appeal date: 14.05.2020)
3. Rudenko V.V. Corporations in Ukraine and abroad: essence and characteristics. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy. 2015. Vip. 4. pp. 145-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_4_36. (appeal date: 07.05.2020)
4. Vasyutkina N.V. Dialectics of development of essential characteristics of the concept of "corporation". Economics and management. 2012. № 1. pp. 78–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2012_1_17. (appeal date: 14.05.2020)
5. Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (access date: 10.05.2020)
6. On holding companies in Ukraine: Law of Ukraine of 15.03.2000 № 528-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15> (access date: 10.05.2020)
7. On enterprises in Ukraine: Law of Ukraine of March 27, 1991 №887-XII. Repealed URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12> (access date: 12.05.2020)
8. State Classifier of Ukraine SC 002: 2004 "Classifier of organizational and legal forms of management" URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm (access date: 09.05.2020)
9. Borisova V.I. Corporation - organizational and legal form of corporate relations. Law and innovation. 2015. № 4. - P. 9-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_4_3. (appeal date: 09.05.2020)
10. Chernelevsky L.M. Corporation as a model for building effective business. Intelligence XXI. 2015. № 2. pp. 54–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2015_2_7. (appeal date: 06.05.2020)
11. Vasilchuk I.P. The essence and characteristics of corporations: a theoretical aspect. Scientific notes [National University "Ostroh Academy"]. Economy. 2013. Vip. 23. pp. 205-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_23_42. (appeal date: 05.05.2020)
12. Khimchenko A.M. On the essence of the concept of "corporation" and its classification as an economic category. Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Economics. 2013. Vip. 24. pp. 80-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_24_18. (appeal date: 04.05.2020)
13. Butryn-Boka N.S. Legal entity of corporate type (corporation) - a participant in corporate relations. Law and society. 2015. № 5.2 (3). Pp. 61-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_5. (appeal date: 04.05.2020)
14. Rudkovsky O.V. Corporation as a business entity. Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences. 2014. № 2 (1). Pp. 209-215. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_2\(1\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_2(1)_40). (appeal date: 01.05.2020)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

УДК 640: 641/642:613.2

Максименко О.Р.,

студент спеціальності «Корпоративні фінанси»

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», м. Київ

Красножон С.В.,

svelte@ukr.net

к.е.н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. Стаття присвячена сучасному стану та інноваційним процесам туристичного та готельно-ресторанного бізнесу України. Розглянуто сучасні інноваційні підходи до організації роботи закладів туристичного та ресторанного бізнесу в сучасних умовах та забезпечення їм конкурентних переваг на ринку.

Ключові слова: готель, готельно-ресторанний бізнес, інновації, інноваційні технології, туристичний бізнес.

Maksymenko O.,

student majoring in Corporate Finance

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

Krasnozhon S.,

svelte@ukr.net,

Phd in Economics, Ass. Prof., Ass. Prof. of Department of Corporate Finance and Controlling

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TOURISM AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Abstract. The article is devoted to the current state and innovative processes of the tourist and hotel and restaurant business of Ukraine. Modern innovative approaches to the organization of tourist and restaurant business establishments in modern conditions and providing them with competitive advantages in the market are considered.

Key words: hotel, hotel and restaurant business, innovations, innovative technologies, tourist business.

Постановка проблеми. У сучасних умовах переходу України до ринкової економіки в кожній галузі відбувається пошук нових шляхів і методів виробництва, здійснюється аналіз сучасного стану, окреслюються перспективи на майбутнє.

Одним із шляхів модернізації постає впровадження інноваційних технологій. Інноваціями є нові форми організації діяльності та управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства. Інновації привертають до себе увагу клієнтів за рахунок неординарності пропозицій та загалом підвищують імідж.

Інноваційність є основною характеристикою сучасної економіки. У наш час науково-технічного прогресу інновації в туристичному та готельно-ресторанному бізнесі відіграють чи не головну роль у висококонкурентній боротьбі за кожного клієнта. Застосування новітніх технологій дозволяє власникам підвищити ефективність свого господарства, знаходити нові резерви підвищення якості обслуговування та надання нових послуг.

Стрімкий розвиток інноваційних технологій є основною причиною масштабних реформ, що можуть перетворити туристичний та готельно-ресторанний бізнес на провідні галузі економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам інноваційної діяльності було присвячено багато досліджень провідних вчених, серед яких О. Арламов, М. Бургін, Л. Ващенко, Г. Герасимова, Л. Даниленко, Л. Подимова, О. Попова, А. Хуторський, А. Ніколс та інші.

Вивченню проблем розвитку туристичного та готельно-ресторанного господарства приділена велика увага вітчизняних науковців, фахівців, а саме: О. Головки, Г. Круль, М. Мальської, Л. Нечаюк, О. Шаповалової. У цих роботах розглядаються організація та розвиток туристичного та готельно-ресторанного господарства, аналізуються чинники, що впливають на ринок туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в Україні.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є вивчення теоретичних та практичних особливостей стану та перспектив розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в Україні за допомогою інновацій.

Також метою роботи є розгляд інноваційних підходів до організації роботи закладів туристичного та ресторанного бізнесу в сучасних умовах та забезпечення їм конкурентних переваг на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні зростання значимості інновацій як основи економічного розвитку є характерною особливістю сучасного етапу розвитку економіки. Інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.[1] Широке впровадження у господарську діяльність інноваційних продуктів стало ключовим фактором покращення якості життя населення та економічного зростання держави. Не є винятками галузі туристичного та готельно-ресторанного, де також можна спостерігати інноваційні зрушення в особливостях сервісу та механізмі обслуговування клієнтів.

Основною характеристикою сучасної економіки є інноваційність. Інноваціями є новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.[1] У наш час науково-технічного прогресу інновації в туристичному та готельно-ресторанному бізнесі відіграють чи не головну роль у висококонкурентній боротьбі закладів за кожного клієнта. Власники бізнесу застосовують новітні технології з метою підвищення ефективності свого господарства, надання нових послуг та пошуку нових резервів підвищення якості обслуговування. [3]

Туристичний та готельно-ресторанний бізнес сьогодні є одними з високодохідних галузей господарювання, які динамічно та безперервно розвиваються в сучасних умовах глобалізації, сприяючи вирішенню цілого ряду соціально-економічних проблем. Завдяки цим галузям підтримується високий рівень життя населення, з'являються нові робочі місця, створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни. Тому у сучасній світовій системі господарювання туристичний бізнес займає провідні позиції та виступає невід'ємною складовою розвитку світового ринку.

Що стосується туризму, то на сучасному етапі розвитку істотне значення має формування та ефективне функціонування системи інноваційного менеджменту. Внаслідок постійного зростання підприємств, значною мірою зростає конкурентна боротьба за споживача послуг. Для того, щоб протистояти цій боротьбі і забезпечити міжнародну конкурентоспроможність, туристичні підприємства усе частіше використовують інноваційні інструменти, зокрема технологічні інновації. У туристичному бізнесі постійно впроваджуються інновації різноманітного характеру під впливом, як інтелектуального розвитку людства, так і науково-технічного прогресу. [2]

Виникнення інновацій в сфері туризму відбувається абсолютно несподівано і навіть непередбачувано під впливом подій в суспільстві, а тому вивчення сутності інноваційних процесів, причин появи нововведень, розробка методів їх впровадження становить значний і практичний науковий інтерес.

Розвиток туризму як суспільного феномену та індустрії туризму як складової господарського комплексу країни, забезпечується загальним рівнем соціально-економічного розвитку країни, і залежність ця обоюдна. Отже, за частковим дослідженням ринкових процесів у туризмі можна відстежити глобальні соціально-економічні та соціокультурні зміни, притаманні сучасному етапові розвитку людської цивілізації та визначити їх регіональні особливості [6]. Адже для країн, які мають розвинену ринкову та туристичну інфраструктуру, інноваційні технології нині використовують для: підтримання інтересу до окремих туристичних об'єктів, залучення нових туристів, підвищення рівня їх комфорту та створення ексклюзивних послуг. Тоді як для України інноваційні технології важливі з позиції вирішення нагальних проблем у туристичній галузі (підвищення рівня сервісу, удосконалення матеріально-технічної бази, збереження пам'яток культури тощо).

У даному випадку, ми вважаємо за доцільне виділити наступні види інноваційних технологій:

- за сферою новизни: нові для галузі, нові для країни, нові для світу, нові для підприємства;
- за змістом: організаційно-управлінські, інформаційні, технологічні, технічні;
- за причиною виникнення: реактивні та стратегічні;
- за потенціалом: радикальні та модифікуючі.

Згідно, цієї класифікації Інтернет-технології будуть відноситися до інформаційних інноваційних технологій, що можуть використовуватися і при формуванні туристичного продукту туристичними фірмами для:

- 1) проведення рекламних заходів;
- 2) інформування споживачів про новинки та акції;
- 3) формування позитивного іміджу у туристів про фірму;
- 4) просунення нових видів туристичних послуг (відвідування через мережу Інтернет-музеїв не тільки України, але і Світу).

На даному етапі туристичний бізнес не можна уявити без мережі Інтернет. Сучасна аудіо-відео-техніка істотно змінила технологію менеджменту, а процес управління здійснюється в режимі реального часу. Ще одним прикладом застосування інноваційної діяльності в туристичній сфері можна назвати створення віртуальних та інтерактивних музеїв або використання QR-кодів в музеях, які дозволяють туристам отримати додаткову інформацію, якщо прикласти мобільний пристрій. [5]

Інноваційна діяльність в туристичному бізнесі розвивається за такими напрямками, як:

1. Впровадження нововведень (організаційні інновації), що пов'язані з розвитком туристичного підприємства, включаючи реорганізацію, укрупнення, поглинання конкуруючих суб'єктів на основі новітньої техніки і передових технологій; кадрова політика (оновлення і заміна кадрового складу, система підвищення кваліфікації, перепідготовка і стимулювання працівників); раціональна економічна та фінансова діяльність.

2. Маркетингові інновації, що дозволяють охоплювати потреби цільових споживачів або залучати неохоплених на даний період часу потенційних клієнтів.

3. Періодичні нововведення (продуктові інновації), спрямовані на зміну споживчих властивостей туристичного продукту, його позиціонування, що призводить до формування конкурентних переваг.

Інновація як процес або як продукт може стати однією з головних статей доходу підприємства, істотно впливаючи на збільшення прибутку. Чим вищий потенціал нововведень, тим вищий очікуваний реальний прибуток.

Поява сучасних засобів інформації та зв'язку зумовило суттєвий вплив на суспільне виробництво і побут людей. Нині сучасну туристичну діяльність і роботу турфірм не можна уявити без мережі Інтернет. Сучасна аудіо-відео-техніка істотно змінила технологію менеджменту, а процес управління здійснюється в режимі реального часу і т.д. Таким чином, відбувається інтеграція інформаційних громадських інструментів і послуг у всіх видах туристичної діяльності, зокрема, малими підприємствами. Їх використання державними і приватними туроператорами, особливо малими та середніми підприємствами, посилюються і проявляється у підвищенні обізнаності та партнерських ініціативах, а також належному використанні різних національних і європейських програм [2].

Інновації та новітні інформаційні технології стають визначальними факторами для конкурентоспроможності індустрії туризму та активізації обмінів з іншими секторами економіки, що нею пов'язані. Отже, можна виділити наступні основні напрямки інноваційної діяльності в туристичному бізнесі:

- випуск нових видів туристичного продукту, ресторанного продукту, готельних послуг;
- використання нових туристичних ресурсів, що раніше не використовувалися (наприклад, подорожі туристів на космічних кораблях);

- зміни в організації і споживанні традиційного туристичного, ресторанного продукту, готельних послуг і т.д.;
- удосконалення маркетингових заходів, новітні підходи в менеджменті;
- виявлення і позиціонування на нових ринках збуту продукції (готельні та ресторанні ланцюги).

Говорячи про готельно-ресторанний бізнес, то його подальший розвиток також є неможливим без сучасного обладнання і використання новітніх технологій. Конкурентна боротьба і цілий ряд інших вимог ринку стимулює необхідність впровадження інновацій. Важливість їх використання також обумовлюється мінливими вимогами споживачів.

Розглянемо деякі тенденції та показники підприємств готельно-ресторанного комплексу України.

За даними Держкомстату України станом на 01.01.2016 р. у сфері готельно-ресторанного бізнесу зареєстровано понад 20368 суб'єктів підприємництва, що складає 1,71% від загального обліку зареєстрованих суб'єктів ЕДРПОУ, з них 19389 із юридичним статусом та 2209 - фізичних осіб – підприємців.

Згідно з даними статистики у 2016 р. підприємства готельно-ресторанного бізнесу в цілому по Україні були збитковими.

Останнім часом суттєву конкуренцію підприємствам готельного господарства і, в тому числі, великим готелям, створюють фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які переважно утримують невеличкі готелі та є власниками приватних будинків та квартир, кількість яких за останні роки інтенсивно зростає. Вони пропонують відвідувачам повний спектр основних та додаткових готельних послуг при значно нижчій їхній вартості.

У сфері готельно-ресторанного бізнесу є величезна конкуренція. Ринок дуже агресивний, пропозиція випереджає попит, тому готелям важко відстоювати свої інтереси. У цьому випадку тільки поліпшення якості обслуговування і пропозиція особливих послуг можуть врятувати становище,

однак дрібним готелям часто доводиться виживати і працювати собі у збиток. Ще одна проблема – непередбачуваність повернення інвестицій. Сучасні тенденції розвитку готельного бізнесу припускають окупність вкладень за 5-6 років, проте на ділі може виявитися, що невеликий готель просто не зможе впоратися за цей термін [3].

Вітчизняні готелі, як правило, намагаються розвиватися відповідно до світових тенденцій, однак у них є власні особливості. Серед них: активне освоєння ринку західними мережами, які переважно “захоплюють” висококласні сегменти і пропонують свої послуги статусним гостям; відсутність чіткої “зірковості” готелів – незважаючи на ту чи іншу кількість “зірок”, готелі можуть не відрізнятися один від одного за якістю. У цілому готельна сфера в Україні розвивається повільно, і це обумовлено тим, що основну ставку інвестори роблять на будівництво торгових і розважальних комплексів, офісних і житлових центрів. Готелі ж відкладаються на потім, оскільки терміни їх окупності вище. Однак ці проблеми в готельному бізнесі Україна поступово долає, і якщо вона, як і раніше, буде орієнтуватися на європейські тенденції, їй вдасться вийти з багатьох проблемних ситуацій без втрат. [6]

Подальший розвиток готельно-ресторанного господарства неможливий без сучасного обладнання і новітніх технологій.

Електронне управління готелем є однією з найпопулярніших нині розробок. Для готелю під замовлення створюється спеціалізована система, до якої підключаються всі співробітники. За допомогою веб-ресурсу вони можуть отримувати всю необхідну інформацію про готель у будь-який момент, бачити всі зміни, що у ньому відбуваються та виконувати ряд інших важливих операцій.

Прагнучи запропонувати клієнтам ексклюзивний сервіс, багато готелів замовляють розробку особливих систем роботи, які суттєво розширюють функції готелю. Серед них, наприклад, можна виділити наступні:

- система автоматизації роботи працівників відділу продажів. Дозволяє управляти цією сферою, планувати зустрічі з партнерами та клієнтами, вести

календар і розклад роботи менеджерів, а також полегшує виконання різних завдань.

- система роботи з клієнтами. Це нові технології в готельному бізнесі, які сприяють проведенню повного аналізу розміщення гостей у готелі й видають повну аналітику по кожному з них.

- система управління програмами лояльності для клієнтів. Дозволяє готелю розробляти особливі види заохочення для постійних клієнтів, клубні та дисконтні картки, преміальні сертифікати та ін. [3]

Готельно-ресторанна індустрія дозволяє використовувати все різноманіття комп'ютерних технологій, починаючи від спеціалізованих програмних продуктів управління готельним підприємством до застосування глобальних комп'ютерних мереж. [4]

На сьогоднішній день у готельній індустрії використовується досить багато новітніх інформаційних технологій: глобальні комп'ютерні системи резервування, інтегровані комунікаційні мережі, системи мультимедіа, інформаційні системи менеджменту та ін. Найбільший вплив сучасні інформаційні технології мають на просування готельного продукту.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Засоби інноваційної діяльності стають визначальними факторами для конкурентоспроможності індустрії туризму та готельно-ресторанного бізнесу і активізації обмінів з іншими секторами економіки, що нею пов'язані.

Інноваційна діяльність в сфері туристичного та готельно-ресторанного бізнесу спрямована на створення нового або зміну існуючого продукту, на вдосконалення готельних, транспортних та інших послуг, освоєння нових ринків, завоювання довіри клієнта, формування позитивного іміджу та впровадження передових інформаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності.

Необхідність впровадження інновацій у сфері туристичного та готельно-ресторанного бізнесу стимулює конкурентна боротьба і цілий ряд інших вимог

ринку. Важливість їх використання також обумовлюється мінливими вимогами споживачів. Впровадження інновації стає об'єктивною необхідністю на всіх етапах діяльності підприємства.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Дата оновлення: 05.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 05.05.2020)
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2020)
3. Ковальчук І.Є. Інноваційні технології в туристичному бізнесі. 2017. С.2-3.
4. Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами, розміщення та надання готельних послуг: Наказ Державної туристичної адміністрації України від 16.03.2004 № 19. Дата оновлення: 12.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04#Text> (дата звернення: 10.05.2020)
5. Талалай В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. 2016. С. 1-3.
6. Шаповалова О. М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16. С. 224-228.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “About innovative activity”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 5 May 2020)
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “About tourism”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 5 May 2020)
3. Kovalchuk, I.Ie. (2017), “Innovative technologies in the tourism business”, pp. 2-3.
4. Derzhavna turystychna administratsiia Ukrainy (2010), Order “On approval of the Rules for the use of hotels and similar facilities, accommodation and provision of hotel services” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04#Text> (Accessed 10 May 2020)
5. Talalai, V.V. (2016), “Current state and prospects of development of the tourism industry in Ukraine”, pp. 1-3.
6. Shapovalova, O. M. (2013), “Innovative activity as a basis for increasing the competitiveness of the hotel industry”, *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 16. pp. 224-228.

